Gottîried Keller

HE1NRICH CEL VERDE

— ediţia a Il-a —

*

Traducere de IULIA SOARE şi DRAGOŞ VACARIUC

Bucureşti,

1985 Editura

Univers

PARTEA ÎNTÎI

Capitolul întîi

ELOGIU OBÎRŞIEI

Tatăl meu a fost fiul unui ţăran dintr-un sat străvechi, al cărui nume se trăgea de la alemanul acela ce-şi înfipsese suliţa acolo, în pământul lui, pe vremea

împărţirii moşiilor, durîndu-şi o gospodărie. După ce, de-a lungul veacurilor, neamul care dăduse numele satului s-a stins, pierzîndu-se in popor, un feudal a luat acest nume drept titlu şi şi-a construit un castel, a cărui aşezare n-o mal ştie nimeni ;

t‘ot~atît de puţin se ştie cînd a murit ultimul „nobil“ din familia aceea. Satul însă există şi azi, mal populat şi mai plin de viaţă ca oricînd, iar cele cîteva zeci de nume ale locuitorilor săi au rămas neschimbate, cu ele trebuind să se mulţumească

familii tot mai numeroase şi mai ramificate. Micul cimitir din jurul bisericii, care, în ciuda vechimii ei, e mereu albă şi strălucitoare, nu e însă mai vast, şi solul lui e alcătuit literalmente din osemintele descompuse ale generaţiilor trecute ; pînă la o

adincime de zece picioare[1] e tu neputinţă să dai de un singur grăuncior care să nu fi hoinărit prin organismul uman şi să nu fi participat vreodată la răscolirea

1 Unitate de măsură egală cu 33 cm.

pămîn- tului din jur. Exagerez însă, fiindcă nu ţin seama de cele patru scînduri de brad care coboară şi ele de fiecare datfl în pămînt şi-şi trag obîrşia din seminţiile de uriaşi tot atit de vechi, ce cresc pe dealurile verzi. de prin partea locului; n-am ţinut

seamă nici de pinza aspră, dar decentă, din care sînt confecţionate cămăşile mortuare, pînzA crescută pe aceste cîmpuri, care a fost apoi toarsă şi Inftl- bită, făcînd deci parte in aceeaşi măsură din familie ca şi scîndurile de brad, ceea ce nu

împiedică pământul din curtea bisericii să fie la fel de răcoros şi. de negru ca oricare altul. Creşte pe el şi o iarbă foarte verde, în timp ce trandafirii şi iasomia convieţuiesc într-o neo- rînduială şi o abundenţă divină, astfel încît nici nu se poate spune că tufele

sînt plantate pe mormîntul proaspăt, ci că fiecare mormînt trebuie săpat în pădurea de flori, groparul fiind singurul care cunoaşte cu precizie hotarele acestei vegetaţii haotice şi punctul de unde începe porţiunea ce urmează să fie săpată

de acum înainte.

Satul numără două mii de locuitori cu totul, acelaşi nume fiind purtat de cîteva sute dintre ei. Dintre aceştia însă cel mult douăzeci-treizeci obişnuiesc să-şi zică „vere", pentru că amintirile lor urcă rareori pînă la acelaşi

străbun. După ce au ieşit din negura de nepătruns a vremurilor la lumina zilei, aceşti oameni se bucură cît pot de ea, circulă, îşi apără pielea, pentru ca apoi, cînd le bate ceasul, vrînd-nevrînd, să se piardă iar în neguri. Ori de cîte ori se cufundă

in meditaţii, ei ajung aproape la convingerea că trebuie să aibă în spate un lanţ neîntrerupt de treizeci şi doi de strămoşi şi, în loc să cerceteze legătura firească de continuitate dintre ei, sînt mai degrabă porniţi să facă tot ce le stă în putinţă ca lanţul să nu se

rupă din pricina lor. Iată de ce pot povesti în cele mai mici amănunte tot felul de legende şi de mituri minunate despre ţinutul lor, fără să ştie însă de ce s-a însurat bunicul cu bunica. Fiecare îşi închipuie că posedă toate virtuţile, cel puţin acelea

care, potrivit vieţii pe care o duce el, îi par a fi virtuţi adevărate ; cît despre fărădelegi, ţăranul ca şi boierul are aceleaşi temeiuri de a dori ca nelegiuirile părinţilor săi să se cufunde în uitare, căci, în ciuda orgoliului său, uneori e totuşi un om şi

nimic mai mult.

O întindere mare, circulară, de cîmpii şi -de păduri alcătuieşte marea, indestructibila avuţie a locuitorilor. Ea -s-a păstrat de cînd lumea aproape neschimbată ; chiar dacă se întîmplă ca vreo

mireasă să înstrăineze o parte din ea, se găsesc' flăcăi tineri care să pornească în expediţii de pradă pînă la o depărtare de opt ore, în căutarea unei compensaţii corespunzătoare, îngrijindu-se totodată ca însuşirile sufleteşti şi trăsăturile fizice ale comunităţii

să-şi păstreze diversitatea proprie. în această privinţă ei dau dovadă de o înţelegere mai profundă şi mai chibzuită faţă de noi posibilităţi de prosperare, decît anumite oraşe bogate cu tradiţii patriciene sau comerciale, sau decît dinastiile

domnitoare europene.

în schimb, repartiţia proprietăţii s-a schimbat în fiecare an cîte puţin şi la fiecare jumătate de veac atît de mult, încît nu mai poţi s-o recunoşti. Copiii cerşetorilor de ieri sînt azi bogătaşii satului, iar mîine

urmaşii lor se agită din răsputeri în clasa de mijloc, fie pentru a sărăci apoi complet, fie pentru a se ridica iarăşi.

Tatăl meu a murit atît de timpuriu că n-am mai apucat să-l aud povestind despre tatăl *lui;* prin urmare nu ştiu aproape

nimic despre omul acela, sigur e doar că pe atunci rudele lui apropiate aveau greutăţi materiale, deşi intr-o formă decentă. Fiindcă nu-mi pot închipui că străbunicul meu, despre care .nu ştiu absolut nimic, a fost un derbedeu,

presupun că averea lui s-a fărîmiţat între prea mulţi urmaşi. Adevărul e că am şi eu numeroşi veri depărtaţi, pe care abia mai pot să-i deosebesc între ei şi care. mişunînd ca furnicile, sînt pe cale să-şi însuşească iarăşi o bună parte din

pămînturile ciopîrţite şi îmbucătăţite. Da, dintre aceştia, cîţiva bătrîni s-au îmbogăţit iar în acest interval de timp, în schimb copiii lor sînt din nou săraci.

în vremea aceea, Elveţia nu mai semăna aidoma cu ţara ce i

se păruse atît de mizeră secretarului de legaţie Werther [1], chiar dacă peste sămînţa

1 In anul 1808 Goethe a adăugat la romanul său *Suferinţele tînărului Werther* cîteva Scrisori din *Elveţia* în care critică unele orînduieli din acea ţară.

proaspătă a ideilor franceze ninsese din belşug cu ordine de încartiruire austriece, ruseşti şi chiar franţuzeşti[1], totuşi

1 In timpul celui de-al doilea război al coaliţiei împotriva lui Napoleon (1799—1802) Elveţia a fost arena de luptă a acestor

înclinaţia spre visare, spre care îl îmbia o blîndă toamnă caldă, nu l-a împiedicat pe tata să lase într-o bună zi în plata Domnu-' lui vacile pe care le ducea la păscut şi să plece la oraş ca să

---

armate.

învețe o meserie bună. De atunci consătenii săi l-au cam pierdut din vedere pentru că, după anii de ucenicie plini de greutăţi, dar încununaţi de succes, imboldurile lui, care prinseseră aripi tot mai îndrăzneţe, l-au purtat peste mări

şi ţări şi în calitate de priceput cioplitor în piatră a cutreierat meleaguri depărtate. în acest răstimp însă, primăvara stearpă, care cu foşnet lin s-a aşternut pretutindeni după bătălia de la Waterloo, a răspîndit peste tot şi în Elveţia lumina ei albăstrie de

luminare ; însoţită de tot felul de cutii şi de cartonaşe, respectabila doamnă Restauraţie a pătruns cu solemnitate, instalin- du-se foarte comod şi în satul natal al tatălui meu, ai cărui locuitori descoperiseră şi ei, în ultimul deceniu al secolului trecut, că

trăiesc din timpuri imemoriale într-o republică. Păduri umbroase, munţi şi văi înzestrate cu cele mai plăcute locuri de distracţie, yn rîu limpede, bogat în peşte, toate aceste lucruri plăcute repetîndu-se mereu, pînă departe, într-o megieşie

frecventată de oameni veseli, la care se alăturau cîteva castele locuite, au dat prilejul seniorilor de aici să invite numeroşi oaspeţi de la oraş, amatori de vînătoare, de pescuit, de dansuri, de cîntece, de mîncare şi de băutură. Toată lumea se mişca

mai uşor după înţeleaptă abolire a malacovului şi a perucii, părăsite acolo unde le azvîrlise revoluţia, şi după adoptarea veşmântului grecesc folosit pe vremea imperiului, deşi prin locurile noastre acest eveniment a avut loc ceva mai tîrziu. Ţăranii

priveau cu uimire chipurile de zeiţe înconjurate de văluri albe ale onorabilelor lor consătence, pălăriile lor ciudate, precum şi taliile mai ciudate încă, încinse strîns sub subsuoară. Splendoarea regimului aristocratic se desfăşura cu

deosebire în casele preoţeşti. Slujitorii bisericii reformate din Elveţia stabiliţi în ţară nu erau nişte bieţi, -nişte umili sărăntoci, asemenea confraţilor lor din nordul protestant. Cum toate beneficiile averilor bisericeşti din ţară erau accesibile aproape în

exclusivitate burgheziei din oraşele stăpîni- toare, «le constituiau un supliment pentru cele mai importante demnităţi laice ale sistemului de cîrmu/re, şi preoţii, ai căror fraţi purtau spada sau mînuiau balanţa justiţiei, erau părtaşi la glorie, fie

exercitîndu-şi cu energie influenţa şi cîrmuind în felul lor spiritul lumii înconjurătoare, fie trăind o viaţă veselă şi lipsită de griji. Foarte adesea se trăgeau din familii avute, şi casele parohiale de la ţară arătau mai curînd ca nişte conace ale unor

mari boieri ; mulţi dintre păstorii sufletelor proveneau din rîndurile nobilimii şi ţăranii erau obligaţi să le spună „părintele Iuncher" [1].

1 Iuncher — de la *Jung Herr,* cu semnificaţia de tînăr nobil, fiu de nobil.

Preotul din satul meu natal nu se număra printre aceştia şi nu era nici măcar un om bogat; iăcînd însă parte dintr-o veche familie orăşenească, îmbina în persoana şi in felul său de trai orgoliul, spiritul de castă şi dorinţa de desfătare a unei burghezii bine

chivernisite. Ii plăcea să spună că e aristocrat şi dădea demnităţii sale bisericeşti o nuanţă aspră, cazonă şi iuncherească ; fiindcă, pe vremea aceea, nu se ştia încă nimic nici despre urmele, nici despre existenţa conservatismului modern din

broşuri. Casa preotului nostru era plină de zarvă şi de veselie, copiii profitau din belşug de roadele cîmpului şi de animalele din grajd, oaspeţii îşi luau singuri din pădure iepuri, sitari şi potirnichi şi, cum vînătoarea cu gonaci nu se obişnuia încă prin

părţile noastre, ţăranilor li se cerea prieteneşte să participe la mari partide de pescuit, ceea ce prilejuia de fiecare dată petreceri, casa preoţească răsunînd veşnic de larmă şi de bucurie. Tot ţinutul era cutreierat în sus şi în jos, se făceau şi se

primeau vizite cu nemiluita, se ridicau corturi, sub unele se dansa, sub altele treceau pîraie cristaline, astfel încît la adăpostul lor se scăldau grecoaicele ; cetele gălăgioase năvăleau în cîte o moară singuratică şi răcoroasă sau porneau pe lacuri şi riuri

îmbulzindu-se în luntre, în fruntea lor aflîndu-se totdeauna preotul cu puşca pe umăr sau cu o trestie solidă în mînă.

în cercurile acestea, cerinţele spirituale erau puţine ; în biblioteca de literatură profană a preotului — aşa am mai apucat-o

şi eu — se găseau cîteva vechi romane pastorale franceze, poemele bucolice ale lui Gessner [1], comediile lui Gellert[2] şi un

1Salomon Gessner (1730—1788) — poet şi pictor elveţian.

2Christian *Filrchtegott* Gellert (1715—1769) — scriitor iluminist

exemplar ferfeniţit din Miinchhausen. Două sau trei exemplare disparate din Wie-

land [1] păreau să fi fost împrumutate din oraş şi nerestituite. Se cîntau cîntecele

lui Holty [1], şi numai tinerii aduceau uneori cîte un exemplar din

Matthisson [1]. Cît despre preot, timp de treizeci de ani, ori de cîte ori venea vorba despre lucruri de acest fel, obişnuia invariabil să întrebe: „Aţi citit

Messida lui Klopstock[1] ?“ şi cînd i se răspundea, firește, afirmativ, tăcea prevăzător. De altfel, oaspeţii săi nu făceau parte din acele cercuri foarte rafinate, care întreţin o atmosferă de cultură printr-o activitate spirituală superioară, încercînd

s-o întărească cu ajutorul unei educaţii alese, ci aparţineau unei clase amatoare de confort, mulţumită să se bucure de roadele străduniilor celorlalţi şi să petreacă fără bătaie de cap atît timp cît se bucurau de consacrarea bisericii.

Dar încă de pe atunci toată această splendoare purta în ea germenii decăderii. Preotul avea un fiu şi o fiică, ale căror înclinaţii se deosebeau de ale mediului în care trăiau. In timp ce fiul — preot şi el, destinat să fie urmaşul tatălui său — se

împrietenise cu nişte ţărani tineri, stătea zile întregi cu ei pe cîmp sau pleca la tîrgurile de vite cercetînd cu ochi de cunoscător vacile tinere, fata nu pierdea nici un prilej să-şi atîrne în cui veşmintele greceşti şi se retrăgea în bucătărie sau în

grădină, pregătind gustări bune pentru oaspeţii neastâmpăraţi care se întorceau de la plimbare. De altfel, activitatea ei culinară era pentru orăşenii aceia hulpavi un punct de atracţie, a cărui valoare nu era de lepădat, în timp ce grădina

mare şi bine îngrijită era mărturia unei permanente rîvne şi a unei excepţionale înclinaţii spre ordine.

Fiul sfîrşi prin a se însura cu o fată de ţăran, o făptură voinică şi cu bani frumoşi, se mută în casa ei, şi în toate cele şase zile

lucrătoare ale săptămînii nu se mai ocupă decît de vite şi de ogoare. In aşteptarea succesi-- unii la înalta funcţie ce-i era hărăzită, făcea exerciţii de

semănător şi răspîndea sămînţa divină cu multă chibzuială, după care plivea răul înfăţişat sub forma unor buruieni autentice. Iată de ce, în casa preoţească domneau teama şi mînia la gîndul că într-o bună zi tînăra ţărancă se va muta în ea şi o va coqduce, deşi nu ştia nici să stea graţios pe iarbă, nici să pregătească un iepure şi să-l a- ducă la masă cu tot ritualul. De aceea dorinţa tuturora era ca fata preotului, care nu mai era în floarea primei tinereţi, să atragă vreun preot de seama ei, sau să rămînă încă multă vreme forţa caţe să menţină această casă. Dar şi aceste speranţe erau sortite să se prăbuşească.

C a p i t o l u l d o i

TATA ŞI MAMA

Căoi într-o bună zi, tot satul fu cuprins de o mare agitaţie din cauza sosirii unui bărbat frumos şi zvelt, pur- tînd un frac verde de stofă bună şi croit după ultima modă, pantaloni strimţi pe picior şi cizme Suvorov bine lustruite, cu marginile răsfrânte şi căptuşite cu galben. Cînd cerul era acoperit, ieşea cu o umbrelă de mătase roşie ; avea un ceas mare de aur, fin cizelat, care-1 făcea să pară în ochii ţăranilor o persoană foarte distinsă. Străinul acesta, care se plimba cu multă graţie pe uliţele satului, care păşea prietenos şi amabil pragurile uşilor scunde şi făcea vizite mătuşilor şi bătrîniior cumetri, nu era altul decît Lee, calfa de pietrar, care după călătorii în ţări în-depărtate îşi încheiase glorios lunga pribegie. Putem

---

german.

1 Christoph *Martin Wieland* (1733—1813) — poet iluminist german.

1 *Ludwig Holty* (1748—1776) — poet liric german.

1 *Friednch v. Matthisson* (1761—1831) — poet liric german.

1Friedrich *Cottlieb Klopstock* (1724—1803) — poet şi patriot german.

folosi cuvîntul „glorios", dacă ne gîndim că plecase din sat cu doisprezece ani în urmă, fiind pe atunci un copilandru de paisprezece ani, gol şi dezbrăcat, că-şi făcuse ucenicia lucrind multă vreme la meşterul său, că plecase printre străini cu o lădiţă sărăcăcioasă şi cu bani puţini şi că acum se întorcea ca un adevărat domn, cum spuneau ţăranii. Căci în căsuţa cu acoperiş scund în care locuiau neamurile lui, se aflau două lăzi voluminoase, dintre care una era înţesată cu haine şi cu rufăria lui fină, în timp ce în cealaltă se îmbulzeau modele, schiţe şi cărţi. Din întreaga fiinţă a acestui tînăr de douăzeci şi şase de ani se desprindea un fel de avînt; ochii lui ardeau parcă de o căldură nestinsă, strălucitoare şi plină de entuziasm lăuntric, vorbea totdeauna o germană literară şi se străduia să vadă şi în cel mai neînsemnat fleac latura lui cea mai bună şi cea mai frumoasă. Străbătuse toată Germania, din miazăzi pînă-n miazănoapte şi lucrase în toate oraşele mari ; anii lui de pribegie se nimeriseră a coincide cu războaiele de eliberare, astfel că îşi însuşise cultura şi tonul zilelor acelora, în măsura în care le putuse înţelege şi îi ajunseseră accesibile ; împărtăşise mai cu seamă speranţa sinceră şi încrezătoare a cinstitei clase de mijloc într-o realitate mai bună şi mai frumoasă, deşi n-avea habar despre rafinamentele spirituale şi despre superba fericire care, în anumite cazuri, începea să se răspîndească pe vremea aceea în rîndurile înaltei societăţi.

Numai puţini tovarăşi de muncă erau însufleţiţi de aceleaşi gînduri ^i reprezentau primii germeni, puţini şi tainici, ai înnobilării, ai luminării, care douăzeci de ani mai tîrziu au pătruns în rîndurile meşteşugarilor pribegi, plini de ambiţia de a ajunge muncitorii cei mai buni şi mai căutaţi. Prin hărnicie deci şi prin chibzuinţă, au a- juns să-şi cizeleze şi spiritul şi să se prezinte încă din perioada anilor de pribegie, atît ca înfăţişare, cît şi ca însuşiri lăuntrice, ca nişte oameni capabili şi demni de respect. în afară de asta, marile opere ale arhitecturii germane vechi îi dăduseră lui Lee, cioplitorul în piatră, o iscusinţă care-i lumina mai bine calea, insuflîndu-i sentimente artistice pline de

bucurie, astfel încît acum, tainicul imbold care-1 îndepărtase de pajiştile verzi şi-l mînase departe, spre viaţa ordonată a oraşelor, părea justificat. Tînărul nostru învăţase cu o sîrguinţă de fier să deseneze, îşi petrecuse nopţile şi zilele de sărbătoare copiind lucrări şi modele de tot felul şi, odată obişnuit să mînuiască dalta pentru a executa contururi şi ornamentaţii artistice, odată ajuns un meşter desăvîrşit. nu se potolise, ci începuse să studieze arta cioplirii pietrelor şi chiar unele discipline ţinînd de alte ramuri ale arhitecturii. Se străduí deci pretutindeni să lucreze pe şantierele marilor construcţii publice, unde avea mai multe de văzut şi de învăţat, şi dădu dovadă de atîta interes, încît curînd arhitecţii ajunseră să-l folosească în egală măsură în birouri la planşeta de desen, la masa de scris, cît şi pe şantier. Se înţelege de la sine că nu-şi pierduse timpul degeaba acolo, ci-şi petrecuse pauzele de prînz desenînd toate planurile şi copiind toate calculele pe care putea pune mîna.

Nu ajunse, e drept, chiar la nivelul unui artist cu pregătire academică şi cu o formaţie multilaterală desă- vîrşită, deveni însă un om care-şi putea permite să nutrească planul îndrăzneţ de a fi un meşter constructor destoinic în ţara sa. Cu această intenţie precisă se întoarse în sat, spre marea uimire a neamurilor sale. uimire care spori şi mai mult cînd, într-o elegantă cămaşă cu manşete şi exprimîndu-se într-o limbă dintre cele mai literare, pătrunse printre personajele franco-elenice din easa parohială şi o peţi pe fata preotului. Fie că fratele cu apucături ţărăneşti îşi oferise mijlocirea, sau doar că pilda lui fusese un îndemn, în orice caz, inima fetei fu repede cucerită de chipeşul ei pretendent şi uimirea pe care ameninţa s-o stîrnească acest eveniment se potoli repede, pentru că peste puţin părinţii fetei muriră unul după altul.

Prin urmare, cei doi făcură nunta pe tăcute şi se mutară la oraş, fără să mai cate în urmă la trecutul plin de strălucire al casei preoţeşti, în care peste puţin se mută preotul cel tînăr aducînd nişte căruţe încărcate cu coase, cu seceri, cu îmblăcie, cu greble, cu furci pentru fîn, cu uriaşe paturi cu polog, cu roţi

de tors, cu dărace pentru in, însoţit fiind de tînăra şi îndrăzneaţa lui soţie, care cu slănină afumată şi cu găluşte lipsite de rafinament alungă repede veşmintele de muselină, evantaiele şi umbreluţele de soare -din casă şi din grădină. Doar armele de vînătoare în perfectă stare, atîrnate pe un perete, arme pe care şi urmaşul preotului se pricepea să le mînu- iască, mai atrăgeau toamna cîţiva vînători şi stabileau o oarecare deosebire între casa parohială şi oricare altă casă ţărănească.

în oraş, tînărul meşter constructor îşi începu activitatea tocmind cîţiva lucrători, muncind el însuşi de dimineaţa pînă seara şi acceptînd lot felul de comenzi neînsemnate, în executarea cărora se dovedi atît de îndemî- natic şi de demn de încredere, încît în mai puţin de un an afacerile sale luară proporţii şi creditul de care se bucura spori. Era atît de inventiv şi de priceput, atît de dibaci şi de descurcăreţ, încît în scurtă vreme mulţi orăşeni începură să-i ceară sfaturile şi serviciile ori de cîte ori

nu se puteau hotărî in ce mod să modifice o construcţie veche, ori să facă una nouă. In asemenea împrejurări, tînărul meşter se silea totdeauna să îmbine frumosul cu utilul şi se bucura cînd clienţii îi dădeau mînă liberă ; aşa se face că oamenii se aleseră cu o serie de ornamentaţii, cu ferestre şi cu pervazuri de proporţii mai pure, fără să fi trebuit să plătească mai scump bunul-gust al constructorului.

în schimb, soţia sa se îngrijea de gospodărie cu un adevărat fanatism, şi casa lor se mări curînd priji angajarea unui mare număr de lucrători şi de servitori. Supraveghea cu energie şi cu talent umplerea şi golirea coşurilor în care se transportau alimentele şi era spaima precupeţelor şi disperarea măcelarilor, nevoiţi să facă u^ de toată autoritatea vechilor lor drepturi pentru a adăuga şi cîte un oscior în balanţă cînd se cîntărea carne pentru doamna Lee. Deşi meşterul Lee nu avea mai nici un fel de cerinţe personale, deşi printre numeroasele sale principii, economia se afla pe primul plan, era totuşi atît de generos şi atît de grijuliu faţă de binele public, încît banii aveau pentru el valoare numai în măsura în care puteau folosi la realizarea unui scop sau la ajutorarea unei fiinţe, fie că făcea personal lucrul acesta, fie că punea pe alţii să-l facă ; numai datorită soţiei sale deci, care nu cheltuia un ban fără rost, şi se bucura de marea faimă de a nu da nimănui nici cît negru sub unghie, nici mai mult nici mai puţin, Lee avea după doi-trei ani de zile economii care, împreună cu creditul pe care şi-l cucerise încă de pe vremea aceea, îi dădeau o bază din cele mai substanţiale pentru spiritul său inventiv. Cumpăra pe banii lui case vechi, le dărîma, şi în locul lor clădea case orăşeneşti arătoase, punînd în aplicare numeroase inovaţii^ fie ale altora, fie ale sale. Vindea aceste case cu un cîştig variabil, apucîndu-se apoi numaidecît de alte lucrări şi dînd tuturor construcţiilor sale amprenta unei permanente năzuinţe spre o mare bogăţie de formă şi de conţinut. Chiar dacă vreun arhitect savant se întreba uneori cui i se puteau atribui o parte din ideile lui, sau în seama cui putea pune lipsa de claritate şi de armonie, recunoştea că erau totuşi idei şi, dacă era un caracter obiectiv, aducea elogii rivnei acestui meşter într-o epocă în care- ar-

W hitectura, cel puţin in provinciile mai depărtate, era ne- interesantă şi searbădă.

Viaţa aceasta activă îl situă pe neobositul Lee în centrul unui larg cerc de orăşeni, cii care stabili un schimb de influenţe, toţi laolaltă alcătuind, o elită strîns legată prin aceleaşi concepţii şi aceeaşi receptivitate, căreia îi împărtăşi nepotolita lui năzuinţă spre bine şi frumos. Era prin deceniul al treilea, şi în Eflveţia un mare număr de oameni cultivaţi, ieşiţi chiar din sînul claselor dominante, reluau acum ideile clarificate ale marii revoluţii şi pregăteau un teren fertil şi mănos pentru eilele din iulie[1], manifestînd o mare solicitudine faţă de nobilele valori ale culturii şi demnităţii umane. în situaţia în care se aflau Lee şi tovarăşii săi, ei constituiau deseendenţa destoinică a unei clase de mijloc muncitoare, care, de cînd lumea, se trăgea şi se împrospăta din rîndurile poporului de pe acele meleaguri. în vreme ce oameni distinşi şi învăţaţi dezbăteau viitoarea formă a statului, adevărurile filozofice, juridice şi, în general, problemele unei umanităţi mai frumoase care deveneau centrul preocupărilor tuturor, nişte meseriaşi cuminţi îşi concentrau activitatea asupra lor înşişi şi asupra celor mai mărunţi decît ei, încercînd deocamdată, cu mult simţ practic, să-şi orîn- duiască treburile cit puteau mai bine. Numeroase asociaţii, adesea primele de acest gen. luară fiinţă, în cele mai multe cazuri avînd drept scop să asigure într-un fel oarecare bunăstarea membrilor lor şi a familiilor acestora. Se creară, prin contribuţie colectivă, şcoli care să ofere copiilor oamenilor de rînd o educaţie mai bună ; pe scurt, numeroase iniţiative asemănătoare, noi încă şi meritorii pe vremea aceea, prilejuiră acestor oameni multă bătaie de cap, dar totodată şi o posibilitate de a se cultiva, dat fiind că, în numeroasele lor întruniri, trebuiau să elaboreze statute de tot felul, să aleagă conducători şi, atît între ei cît şi în jurul lor, să lămurească şi să apere drepturi şi reguli.

La aceste diferite elemente se adăugă, răscolind pe toată lumea, lupta de eliberare a poporului grec[2]

1 Autorul* se referă la Revoluţia din 1830 de la Paris, care a activizat forţele progresiste din Elveţia.

2 Este vorba de luptele de la începutul secolului al XlX-lea pentru eliberarea de sub jugul Turciei.

care, aici ca pretutindeni, şi pentru prima oară intr-un moment de toropeală generală, trezi din nou spiritele, amintind că libertatea e cauza întregii omeniri. Participarea la manifestării^ elemce[1] insuflă tovarăşilor ignoranţi în materie de filologie ai lui Lee, pe lîngă entuziasmul de pină atunci, un nobil elan cosmopolit, şi-i descotorosi pe meseriaşii cu idei luminoase de acele cîteva noţiuni ale burtăverzimii şi ale burgheziei care le mai rămăseseră.

Lee era pretutindeni în frunte, un prieten de nădejde, devotat tuturor, respectat, ba chiar venerat de toţi pentru caracterul lui cinstit şi pentru sentimentele lui nobile. Putem spune că era cu atît mai fericit, cu cît această situaţie nu-i inspira nici o vanitate. Abia acum se a- pucă el din nou să înveţe şi să-şi însuşească ceea ce-i era accesibil. Ii îndemnă şi pe prietenii săi să facă la fel şi. peste puţin, aveau toţi cîte o mică bibliotecă de lucrări istorice şi de ştiinţe ale naturii.. Cum mai toţi căpătaseră în tinereţe cunoştinţe insuficiente, în faţa lor se deschise acum un cîmp bogat şi mănos, mai cu seamă în domeniul istoriei, pe care îl parcurgeau cu o bucurie tot mai mare. Duminică dimineaţa se îmbulzeau în mai „ multe încăperi, umplîndu-le pînă la refuz, dezbătînd şi împărtăşindu-şi descoperiri mereu noi, afirmînd că aceleaşi cauze provocau totdeauna aceleaşi efecte şi altele de acest gen. Chiar dacă nu-1 puteau urma pe Schiller pe culmile lucrărilor sale filozofice, îşi ridicau cu atît mai mult moralul citindu-i operele istorice şi, din acelaşi punct de vedere, pătrundeau şi înţelesul versurilor sale, pe care în felul acesta le simţeau şi le gustau într-un mod foarte practic, chiar dacă nu puteau înainta mai adine în valoarea lor artistică, a cărei măreţie reieşea de la sine. Personajele sale îi fermecau, nimic nu le putea da o satisfacţie asemănătoare. înflăcărarea, gîndirea şi stilul său plin de căldură şi de puritate exprimau mai bine viaţa lor simplă şi modestă, decît existenţa anumi

1 — c. 86

tor admiratori ai lui Schiller, membri ai lumii savante contemporane. Dar aşa, simpli şi foarte practici cum erau, nu se considerau pe deplin mulţumiţi citindu-i piesele în halat : ei doreau să vadă desfăşurîndu-se în faţa lor a- ceste întîmplări pline de semnificaţie, de viaţă şi de pitoresc, şi cum pe atunci nici nu putea fi vorba de un teatru permanent în oraşele helvetice, luară repede > o hotărîre — tot Lee îi stimulase şi de cfata asta — şi începură să joace chiar ei teatru, atît cit se pricepeau. Fireşte că scena şi maşinile se confecţionau mai repede şi mai trainic decît se învăţau rolurile, unii încercînd să se înşele pe ei înşişi în privinţa proporţiilor sarcinii lor, bătînd cuie sau tăind scînduri cu o energie sporită ; totuşi, nu se poate nega că uşurinţa de exprimare, atitudinea degajată, care au rămas proprii mai tuturor acestor prieteni, pot fi în mare parte atribuite acestor exer-ciţii. Cînd îmbătrîneau, renunţau la astfel de preocupări, dar păstrau sentimefftul a tot ce e înălţător în orice domeniu. Dacă azi s-ar întreba cineva cum de aveau timp pentru toate astea, fără să-şi neglijeze munca şi familia,

i s-ar putea răspunde în primul rînd că erau nişte oameni sănătoşi şi naivi, nu nişte visători, care pierd o mulţime de timp pentru fiecare faptă şi pentru fiecare muncă mai deosebită, despicînd firul în patru înainte de a se apuca de un lucru, iar în al doilea rînd, că, dacă de la şapte dimineaţa la zece seara, orele unei zile sînt folosite cu chibzuială, ele constituie o cantitate de timp mai întinsă decît îşi închipuie un cetăţean din zilele noastre, rare încremeneşte în faţa unui pahar de vin, învăluit în fum de ţigară. Pe atunci oamenii nu erau tributarii hoardelor de cîrciumari, ci preferau să pună singuri toamna în pivniţă roadele nobile ale viţei-de-vie şi oricărui meseriaş, bogat sau sărac, i-ar fi fost ruşine să nu poată oferi seara, la sfîrşitul unei întruniri, un pahar de vin făcut de el şi nu adus de la circiumă. în timpul zilei h-ai fi prins pe nimeni intrînd cu o carte sau cu un sul,de hîrtie în ate-lierul altuia, sau atunci o făcea în grabă şi pe furiş, fe-rindu-se de calfe, cu mutra unui şcolar care face să circule pe sub bănci planul vreunei glorioase expediţii războinice.

Dar viaţa asta agitată trebuia să sfirşească printr-o nenorocire. Inhămîndu-se la tot felul de munci şi lucrînd în continuă încordare, Lee se simţi într-o zi foarte în- fierbîntat, dar nu luă acest lucru în seamă, dînd prilej germenilor unei boli primejdioase să încolţească în el. In loc să se cruţe de data asta şi să fie foarte atent, nu se putu împiedica să-şi continue activitatea punînd şi el mîna oriunde era nevoie. Multilateralele probleme profesionale reclamau întreaga lui participare şi Lee credea că nu-şi poate permite s-o restrîngă brusc. Calcula, specula, încheia contracte, umbla departe prin ţară după cumpărături, era în acelaşi timp cocoţat sus, în vîrful schelelor, şi jos în prăvălii, smulgea unui lucrător lopata din mînă şi o mînuia energic de cîteva ori, apuca nerăbdător cîte o rangă, ajutînd la rostogolirea unui bolovan mare. ridica singur pe umeri cîte o bîrnă dacă i se părea că oamenii nu vin destul de repede şi o căra gîfîind unde era nevoie, apoi seara, în loc să se odihnească, ţinea cîte o prelegere însufleţită la vreo asociaţie, sau noaptea tîr- ziu apărea transfigurat şi plin de pasiune pe scenă, unde, stăpînit de idealuri înalte, ducea o luptă obositoare, ce-i prilej uia o încordare şi mai puternică decît munca de peste zi. Rezultatul a fost că omul acesta tînăr se prăpădi brusc, în floarea vîrstei, adică tocmai cînd alţii abia încep să muncească, se prăpădi în timp ce făcea tot felul de proiecte şi nutrea tot felul de speranţe, fără să mai vadă răsăritul vremurilor noi, pe care el şi prietenii săi le aşteptaseră cu încredere. îşi lăsă soţia singură cu un copil de cinci ani, copilul acela fiind eu.

Omul pune totdeauna de două ori mai mult în seama destinului, învinovăţindu-1 de ceea ce-i lipseşte decît ţine seamă de ceea ce are în realitate ; aşa se explică de ce nesfîrşitele povestiri ale mamei mi-au insuflat un dor cu atît mai puternic după tatăl meu, pe care nu mai apucasem să-l cunosc. Ceea ce-mi amintesc limpede despre el se referă în mod ciudat la o singură clipă frumoasă, exact cu un an înaintea morţii sale, cînd într-o seară de duminică m-a purtat în braţe pe cîmp, a smuls din pămînt o tufă de cartof şi mi-a arătat tuberculii ce se îngroşau, dornic să trezească în mine cunoaşterea şi recunoştinţa faţă de Creator. Ii mai văd şi acum, foarte aproape de obrazul meu, haina verde şi nasturii lucioşi de metal, îi văd

ochii strălucitori, în care am privit cu uimire, după ce mi-am întors căutătura de la tulpina verde pe care o ţinea sus în aer. Ulterior, mama mi-a povestit adesea cu admiraţie de înălţarea sufletească, pe care frumoasele sale cuvinte au strecurat-o în inima ei şi a slujnicei care ne însoţea. Dintr-o perioadă şi mai depărtată, îmi amintesc de el din cauza ciudatului echipament militar, în care-şi luase rămas bun într-o dimineaţă de la noi, trebuind să participe la o perioadă de instrucţie de cîteva zile ; cum tata era archebuzier, imaginea aceea, cu plăcuta culoare verde şi cu strălucirea veselă a metalului s-a identificat în ochii mei cu persoana lui. Din ultima perioadă a vieţii sale n-am păstrat însă decît o impresie confuză iar de trăsăturile chipului său nu-mi amintesc de loc.

Cînd mă gîndesc că părinţii devotaţi sînt puternic legaţi chiar de copiii cei mai ticăloşi, că nu şi-i pot smulge niciodată din inimă, îmi spun că e de neînchipuit ca nişte aşa-zişi oameni cumsecade să se depărteze de cei care i-au zămislit şi să-i lase în voia sorţii pentru că sînt răi şi duc o viaţă nedemnă. în schimb preţuies^dragostea copilului, care nu se leapădă de un tată zdren^ros şi dispreţuit şi n'u-1 reneagă, după cum înţeleg durerea ne- ţărmuită dar sublimă a unei fiice care rămîne alături de o mamă criminală pînă p£ eşafod. De aceea nu ştiu dacă faptul că mă simt de două ori fericit de a descinde din părinţi cinstiţi şi respectaţi poate fi considerat o dovadă de noblețe, iar cînd, ajuns la maturitate şi exerdtîndu-mi pentru prima oară drepturile cetăţeneşti, într-o epocă zbuciumată, cîte un om în vîrstă se apropia de mine la întruniri, îmi strîngea mîna şi-mi* spunea că fusese prieten cu tatăl meu şi că se bucură văzîndu-mă şi pe mine acolo, roşeam de plăcere. Roşeam şi după aceea, cînd mai veneau mulţi alţii, fiecare spunînd că-1 cunoscuse pe „omul“ acela şi spera că voi fi vrednicul lui urmaş. Adesea nu mă puteam stăpîni, deşi îmi dădeam seama că-i o prostie, să clădesc. castele pe nisip, încercînd să-mi închipui ce s-ar fi întîmplat cu mine dacă tata ar fi trăit şi cît de uşor accesibilă mi-ar fi fost lumea în toată plenitudinea ei, chiar din primii ani ai tinereţii ; sub îndrumarea aceluî om minunat, aş fi păşit zilnic mai departe, şi el şi-ar fi trăit în mine a doua tinereţe. Pe cît de străină dar vrednică de invidiat mi se pare viaţa laolaltă între fraţi, pe cît de puţin

înţeleg dezbinarea ce se produce adesea între ei precum şi nevoia de a-şi căuta prieteni în afară, cu atît mai inedite, mai inimaginabile şi mai fericite mi se par relaţiile dintre un tată şi fiul său, ajuns om în toată' firea, deşi întîlnesc zilnic asemenea cazuri. De aceea trebuie să fac un efort ca să mi le imaginez şi să-mi reprezint un lucru pe care nu l-am trăit niciodată.

Eu, însă, pe măsură ce mă maturizez, pe măsură ce păşesc în întîmpinarea destinului meu, trebuie să mă concentrez şi să mă întreb : Oare cum ar proceda *el* îr> locul tău, cum ţi-ar judeca *el* faptele dacă ar mai fi în viaţă. Ajuns la zenitul existenţei, s-a întors într-un univers necuprins, lăsînd în mîinile mele slabe firul de ayr al vieţii pe care-1 căpătase şi el şi al cărui început nu-1 cunoaşte nimeni. Iar mie nu-mi mai rămîne decît să-î înnod cu cinste de un viitor necunoscut sau, poate, dacă voi muri, să-l rup pentru totdeauna. După mulţi ani şi la intervale lungi, mama mea a visat de cîteva ori că tata se întor^fc pe neaşteptate dintr-o lungă călătorie în ţinuturi depărtate şi că aducea cu el bucurie şi fericire. De fiecare dată îşi povestea visul dimineaţa ; apoi se cufunda în amintiri şi în meditaţii adînci, în timp ce, străbătut de un fior sfînt, eu încercam să-mi imaginez cu ce ochi m-ar privi omul acela drag şi cum s-ar petrece aievea lucrurile dacă s-ar ivi cu adevărat într-o bună z'r în faţa noastră.

Cu cît mai nelămurită e reprezentarea înfăţişării sale exterioare, aşa cum o port în mine, cu atît mai luminoasă *şi mai clară s-a alcătuit în faţa mea imaginea fiinţei' sale interioare, imagine nobilă, devenită o parte din marele infinit, spre care mă duc ultimele mele gînduri şi sub a căror ocrotire am impresia că vieţuiesc.

C a p i t o l u l t r e i

COPILĂRIA. PRIME NOŢIUNI DE TEOLOGIE. BANCA DE LA ŞCOALA

Primele timpuri după moartea tatei au însemnat o grea perioadă de doliu şi de griji pentru văduva lui. Moştenirea era într-o stare de totală nesiguranţă şi

pentru descurcarea situaţiei era nevoie de lungi tratative. Contractele încheiate fuseseră întrerupte în toiul execuţiei, unele lucrări se împotmoliseră, facturi mari în curs trebuiau achitate, aveam de încasat bani din toate părţile şi stocuri de materiale de construcţie fură vîndute de nevoie în pierdere. Dată fiind situaţia din clipa aceea, era îndoielnic că maică-mi, biata de ea, îi va rămîne un ban ca să aibă din ce trăi. Funcţionari judecătoreşti veneau, puneau sigilii, apoi le scoteau iar, prietenii defunctului şi numeroşi oameni de afaceri mişunau, dădeau cf mînă de ajutor şi făceau ordine ; se proceda la verificări, la socoteli, la sortări şi la licitaţii. Cumpărători şi noi antreprenori se preîentau, căutau să rupă din preţ sau să pună sub sechestru mai mult decît li se cuvenea. Hărmălaia şi încordarea erau atît de mari încît mama, totdeauna cu ochii în patru, nu mai ştia pînă la urmă pe unde să scoată cămaşa. Treptat, încurcăturile se lămuriră, întreprinderile fură lichidate una după alta, toate datoriile achitate, pretenţiile satisfăcute, după care se dovedi că singura avere ce ne rămînea era casa în care locuisem in ultima vreme. Era o clădire veche, înaltă, cu multe încăperi şi înţesată de sus pînă jos ca un stup. Tata o cumpărase cu intenţia de a clădi în locul ei una nouă, dar cum era de construcţie veche, şi cum uşile şi ferestrele purtau urmele unor podoabe artistic lucrate, nu se putuse hotărî s-o dărîme, astfel încît continuase s-o locuiască împreună cu alţi chiriaşi. E drept că era o casă grevată de anumite' drepturi aparţinînd altora, totuşi harnicul ei proprietar o amenajase la repezeală şi o închiria-

se în condiţii atît de avantajoase, încît plusul anual de chirie asigura urmaşilor, săi un modest venit.

Primul lucru pe care-1 făcu mama fu să-şi restrîngă cu desăvîrşire cheltuielile şi să suprime tot ce era de prisos, tot ceea ce înainte presupunea ajutorul unor slujitori. în liniştea acestei văduvii am început pentru prima oară să devin conştient, ceea ce m-a determinat să circul în interiorul casei urcînd şi coborînd scările. La etajele de jos era întuneric, atît în odăi, fiindcă străzile sînt înguste, cît şi pe scări şi în ganguri, fiindcă tot spaţiul atribuit ferestrelor fusese întrebuinţat pentru camere. O serie de nişe şi de ganguri laterale dădeau acelor locuri un aspect mohorît şi haotic şi constituiau pentru mine taine încă nedezlegate ; dar cu cît urcai mai sus; cu atît totul devenea mai prietenos şi mai vesel, fiindcă, etajul superior, unde locuiam noi, era mai înalt decît casele vecine. .O fereastră mare lăsa să pătrundă lumină din belşug pe scările ce se ramificau în diferite direcţii şi pe lespezile vesele ce pardoseau minunata gaierie de lemn, constituind un contrast luminos cu întunericul şi răceala din adîncuri. Geamurile camerei în care locuiam noi dădeau spre numeroase curţi mici, din cele înconjurate adesea de un cvartal de case, pline de un zumzet tihnit şi trainic, pe care nici nu-1 bănuieşti din stradă. Ziua urmăream ore în şir desfăşurarea vieţii cotidiene din interiorul acestor curţi ; aveau grădini verzi, care mi se păreau a fi mici edenuri, cînd razele soarelui coborau după-amiaza asupra lor şi cînd rufele albe puse la uscat fluturau blînd. Dacă oameni pe care-i văzusem de la distanţă apăreau uneori în odaia noastră şi stăteau de vorbă cu mama, mi se păreau uimitor de străini şi de familiari în acelaşi timp. în propria noastră curticică înconjurată de ziduri înalte, se afla un petec minuscul de iarbă şi doi sorbi scunzi ; o fîntînă mică şi neobosită îşi vărsa apa într-un bazin de gresie, a cărui piatră s-a înverzit de tot. E un loc strimt şi răcoros, unde numai vara e plăcut, cînd soarele zăboveşte zilnic cîteva ore aici. Cînd se deschide poarta casei, verdele ascuns străluceşte atunci atît de cochet spre stradăv încît trecătorii se simt totdeauna cuprinşi de un fel de nostalgie a grădinii. Toamna, soarele aruncă priviri mai scurte şi mai slabe, iar cînd frunzele celor doi pomişori

se îngălbenesc, cînd boabele de sorb se înroşesc ca focul, vechile ziduri se auresc trist, şuviţa de apă le adaugă o anumită nuanţă argintie, atunci spaţiul acela strimt şi retras capătă un farmec atît de minunat şi de melancolic, încît umple sufletul de o mulţumire, aidoma celei pe care" o trezesc privelişti îndepărtate. Către asfinţit însă, atenţia mea începea să urce de-a lungul zidurilor, a- jungînd sus, tot mai sus, pe măsură ce lumea acoperişurilor, pe care le cuprindeam cu privirea de la geamul nostru, se învăpăia tot mai mult, însufleţită de superba strălucire a culorii. Dincolo de aceste acoperişuri lumea mea se sfirşea definitiv : căci cununa de neguri a munţilor de zăpadă, abia vizibilă dincolo de ultimele acoperişuri, a fost multă vreme pentru mine una cu norii, lipsită, cum mi se părea a fi, de orice legătură cu pămîntul real. Mai tîrziu, cînd am încălecat pentru prima oară pe porţiunea cea mai înaltă a acoperişului nostru uriaş şi am cuprins cu privirea toată splendoarea lacului, din care se înălţau poalele verzi ale munţilor mătăhăloşi, i-am recunoscut bineînţeles pe aceştia din excursiile tot mai lungi făcute In mijlocul naturii ; cît am fost mic însă putea marna să-mi spună mult şi bine că sînt nişte munţi mari, mărturii de nezdruncinat ale atotputerniciei lui Dumnezeu, eu tot nu reuşeam să-i deosebesc prea bine de norii a căror plutire şi înfăţişare mereu schimbătoare mă preocupa aproape exclusiv în fiecare seară şi al căror nume avea pentru mine un sunet la fel de gol ca şi cuvîntul munte. Cum vîrfurile îndepărtate acoperite cu zăpadă îmi apăreau cînd înnegurate, cînd luminoase, cînd întunecate, cînd albe, cînd roşii, ele mi se păreau la fel de vii, de minunate şi de puternice ca şi norii, astfel încrît numeam nor sau munte şi alte lucruri, dacă-mi inspirau respect şi curiozitate. Aşa se face că am numit nor -— şi azi îmi mai răsună slab în urechi cuvîntul acesta, iar faptul mi l-au mai povestit adesea şi alţii confirmîndn- mi-1 — primul chip feminin care mi-a plăcut. Era o fată din vecini şi i-am spus aşa luîndu-mă după prima impresie ce mi-a făcut-o fiindcă era îmbrăcată într-o rochie albă. Şi aveam multă dreptate cînd preferam să nu- mese munte acoperişul lung şi înalt al unei biserici ce se înălţa masivă deasupra tuturor crestelor celorlalte acoperişuri. Era

îndreptat spre apus şi întinderea lui vastă constituia un cîmp nemărginit pentru ochii mei, care zăboveau cu plăcere sporită asupra lui cînd era luminat de ultimele raze ale soarelui. Suprafaţa aceea plană şi înclinată care, înroşită pînă la incandescenţă, se înălţa deasupra oraşului întunecat, avea de fapt pentru mine sensul pe care fantezia îl dă luncilor şi şesuriior ameţitoare. în acest acoperiş era împlîntat un turnuleţ zvelt, ascuţit ca un ac, cu un mic clopot în interior şi cu un cocoş strălucitor de aur, care se rotea în vînt. în amurg, cînd clopotul începea să bată, mama îmi vorbea despre Dumnezeu şi mă învăţa să mă rog ; eu întrebam : „Ce e Dumnezeu ? Un bărbat ?“ şi ea răspundea : „Nu, Dumnezeu e un spirit !"‘ Acoperişul bisericii dispărea treptat, învăluit în umbre cenuşii, lumina urca mereu pe turnuleţ, pînă cînd strălucirea ei se aduna în aurul cocoşului, şi într-o seară, convingerea fermă că acest cocoş e Dumnezeu a năvălit în mine. într-un fel, el era acum prezent în micile mele rugăciuni copilăreşti, pe care le spuneam cu multă plăcere. Odată, însă, am primit o carte cu poze în care am găsit o reproducere colorată reprezentînd un tigru falnic şi impunător şi atunci noţiunea mea de Dumnezeu a trecut asupra sa, deşi, aşa cum se întîmplase şi în cazul cocoşului, nu mi-am exprimat nici o părere în privinţa asta. Erau doar intuiţii lăuntrice şi numai cînd auzeam rostindu-se numele lui Dumnezeu vedeam apărînd înaintea ochilor întîi pasărea strălucitoare, apoi tigrul cel frumos. încetul cu încetul, în gîndurile mele îşi făcu loc nu o imagine mai clară, ci
o noţiune mai nobilă. îmi rosteam *Tatăl nostru,* pe care-1 fragmentasem şi-l rotunjisem ca să-l învăţ pe de rost cu mai multă uşurinţă şi care, repetat cu mare măiestrie şi cu numeroase variante, ajunsese pentru mine un exerciţiu plăcut, pentru că repetam de două sau trei ori cîte una din părţi, sau după ce şopteam în grabă şi cu glas scăzut
o frază, accentuam pe cea următoare rar şi cu glas tare, apoi reluam rugăciunea de la coadă la cap, încheind-o cu cuvintele cu care începea, adică „Tatăl nostru“. Din această rugăciune s-a sedimentat în mine presimţirea că

Dumnezeu trebuie să fie o fiinţă cu care se poate sta de vorbă, firește mai bine decît cu pozele acelea înfăţişînd animale.

Acestea erau relaţiile inofensive şi plăcute dintre mine şi fiinţa supremă ; nu ştiam ce înseamnă nevoi şi recunoştinţă, dreptate şi nedreptate, şi, cînd nu mă gîn- deam la el, acceptam ideea că Dumnezeu era doar uri om cumsecade.

Curînd s-a ivit un motiv care m-a făcut să intru în raporturi mai conştiente cu el şi să-i adresez pentru prima oară pretenţii omeneşti şi asta s-a întîmplat cînd, la vîrsta de şase ani, m-am trezit într-o frumoasă dimineaţă, într-o sală tristă, în care vreo cincizeci-şaizeci de băieţi şi de fetiţe învăţau carte. Mă aflam într-un grup de alţi şapte copii, adunaţi în formă de semicerc în jurul unc: table pe care străluceau litere mari şi trăgeam cu urechea, foarte cuminte şi încordat, aşteptînd să văd ce avea să se petreacă. Cum eram cu toţii novici, directorul şcolii, un om mai în vîrstă, cu capul mare, cu trăsături grosolane, ţinu să ne predea personal prima oră şi ne ceru să numim pe rînd figurile acelea ciudate. Cu mult timp în urmă, auzisem într-o zi cuvîntul Pumpernickel[1] care-mi plăcuse peste măsură, numai că nu reuşeam să-i dau o formă materializată şi nimeni nu-mi putea explica ce e, fiindcă obiectul purtînd acest nume se afla la sute de ore depărtare de noi. Acum, cînd trebuia, să spun repede un nume pentru P mare, a cărui înfăţişare îmi părea extrem de ciudată şi de comică, în sufletul meu se făcu lumină, astfel că am. rostit cu hotărîre ; „Asta-i Pumpernickel !“ N-aveam nici un fel de îndoială cu privire la lume, la tnine sau la Pumpernickel, şi inima mea era plină de veselie, dar pe cît de serios şi de plin de satisfacţie era în clipa aceea chipul meu, pe atît de mare fu convingerea directorului că eram un'şmecher rafinat şi un obraznic, a cărui maliţiozitate trebuia imediat pedepsită, aşa că se repezi asupra mea şi mă trase de păr cu atîta sălbăticie, că nu mai ştiam pe ce lume sînt. Prin caracterul lui inedit şi neobişnuit, atacul acesta neaşteptat îmi făcu impresia unui vis urît, şi pentru moment n-am putut decît

Pîine neagră.de We3tfalia.

să-mi aţintesc privirile asupra directorului, să mă uit la

el fără o vorbă, fără o lacrimă, dar plin de zbucium sufletesc. Niciodată n-am putut suferi copiii care, ori de cîte ori greşesc sau au un conflict oarecare, ori de cîte ori cineva îi atinge ori se apropie de ei, încep să scoată urlete oribile, care-ţi sparg urechile ; şi dacă tocmai din cauza acestor urlete, astfel de copii primesc o porţie dublă de bătaie, eu mă aflam în extrema cealaltă, înrăutăţindu-mi totdeauna situaţia fiindcă eram incapabil să vărs o lacrimă în faţa judecătorilor mei. Cînd învăţătorul a văzut că nu plîngeam, ci mă mulţumeam să-mi duc surprins mîna la cap, s-a năpustit încă o dată asupra mea, dornic să smulgă din rădăcină presupusa mea încăpăţînare şi nesimţire. De data asta, m-a durut cu adevărat, dar în loc să izbucnesc în urlete, am strigat cu glas rugător şi înspăimîntat : „Şi ne fereşte de cel viclean !“, cu gîndul la Dumnezeu, despre care mi se spusese atît de des că e un părinte milos pentru cei asupriţi. Dar asta a fost prea mult pentru bunul meu învăţător : cazul meu lua aspectul unui eveniment ieşit din comun, ceea ce-1 făcu să-mi dea imediat drumul, întrebîndu-se cu sinceră îngrijorare ce metodă se cuvenea să adopte. Ne-a lăsat liberi pentru restul dimineţii şi pe mine m-a condus personal acasă. Abia cînd am ajuns, am izbucnit în lacrimi şi am plins pe furiş, cu faţa spre fereastră, netezindu-mi părul ciufulit de pe frunte şi ascultîndu-1 pe omul acela care, în sanctuarul camerei noastre, mi se părea încă şi mai străin şi mai duşmănos şi care discuta serios cu mama, încercînd s-o asigure că eram de pe acum stricat de cine ştie ce elemente nefaste. Mama era la fel de uimită ca şi mine, fiindcă, spunea ea, eram un copil extrem de liniştit, nu ieşisem niciodată pînă atunci de sub supravegherea ei, nu mă făcusem vinovat de nici o necuviinţă şi de nici o obrăznicie. E drept că aveam tot felul de idei năstruşnice, dar ele nu păreau să trădeze un caracter rău, astfel că trebuia întîi de toate să mă obişnuiesc cu şcoala şi cu însemnătatea ei. învăţătorul se declară satisfăcut, dar clătină din cap, convins în sinea lui — şi lucrul acesta s-a dovedit a fi aşa în numeroase ocazii — că am apucături periculoase. De altfel, la plecare declară pe un ton foarte semnificativ că de obicei apa liniştită sapă malul adînc. De atunci şi pînă azi, mi-a

fost dat adesea să aud aceste cuvinte, care m-au necăjit mereu, pentru că nu există om mai vorbăreţ decît mine, cînd sînt în largul meu. Dar am băgat de seamă că mulţi oameni care vorbesc totdeauna cu autoritate, ceea ce nu-i face nic'- odată mai deştepţi pe cei ce nu ajung să strecoare o vorbă din pricina lor, îşi fac o părere proastă despre aceştia îndată ce încetează să trăncănească şi în jurul lor se aşterne liniştea. Iar dacă, pe neaşteptate, se mai amestecă cineva în vorbă, faptul li se pare şi mai suspect. Cînd însă se pune problema copiilor taciturni, marii palavragii, care nu se pricep să spună decît o banalitate ca : apa liniştită sapă malul adînc. pot să provoace adevărate calamităţi.

După-masă am fost trimis iar la şcoală, am intrat cu multă neîncredere în sălile bîntuite de pericole, care păreau a fi întruchiparea unor visuri bizare şi înfricoşătoare. Dar n-am dat cu ochii de dascălul cel rău, care se afla într-o încăpere, un fel de cameră secretă, unde obişnuia să ia mici gustări. Uşa acestei încăperi avea o ferestruică rotundă prin care tiranul îşi vîra deseori capul, cînd în clasă era zgomot. Geamul ferestruicii lipsea de multă vreme, aşa că învăţătorul nostru putea să-şi întindă mult capul prin rama goală ca să vadă pînă în fundul clasei. In ziua aceea funestă, administratorul şcolii pusese în pauza de prînz geamul care lipsea şi chiar în clipa cînd trăgeam temător cu coada ochiului spre el, geamul zbură în ţăndări cu un zornăit puternic şi capul voluminos al duşmanului meu trecu prin el. Primul meu impuls a fost să scot un chiot de sinceră bucurie ; abia cînd am văzut că e într-un hal fără hal şi că sîngerează, m-am ruşinat şi atunci, pentru a treia oară s-a făcut lumină în sufletul meu şi am înţeles cuvintele : „Şi ne iartă nouă greşelile noastre, precum şi noi iertăm greşiţilor noştri !“ Iată cum se face că din prima zi de şcoală, am învăţat o mulţime de lucruri ; nu aflasem, e drept, ce era Pumpernickel, aflasem, însă, că la nevoie trebuie să-l chemăm în ajutor pe Dumnezeu, care e drept şi care ne învaţă să nu păstrăm în noi nici ură, nici dorinţă de răzbunare. Dacă-l ascultăm cînd ne porunceşte să iertăm greşiţilor noştri, puterea de a ne iubi şi duşmanii ne vine de la sine. Căci pentru osteneala ce ne costă fiecare victorie asupra noastră,

cerem o răsplată şi, înainte de toate, în modul cel mai firesc ea înseamnă să dorim binele duşmanului nostru, fiindcă indiferent nu poate să rie rămînă. Nimeni nu poate nutri bunăvoinţă şi dragoste fără a fi el însuşi înnobilat graţie lor, cu atît mai mult cînd aceste sentimente se revarsă asupra celui ce se numeşte duşman sau adversar. Eram foarte sensibil la această maximă fundamentală, specifică creştinismului' şi, pe cît de repede mă consideram jignit sau mîniat, pe atît de repede puteam să uit şi să iert. Mai tîrziu, cînd mintea mea a început să înţeleagă ce înseamnă revelaţia, am fost foarte dornic să descopăr în ce măsură **această lege** nu **e** decît expresia u- nei cerinţe dinainte prezentă şi recunoscută în oameni, de-oarece vedeam că numai unii dintre ei, şi anume cei împinşi de o pornire sufletească firească, i se supuneau în mod cinstit şi dezinteresat. Ceilalţi, care făceau un efort ca să-şi biruie pornirile vindicative iniţiale sau ca să renunţe la dreptul de a se răzbuna, mi se păreau prin a- ceasta superiori duşmanilor lor, căci ei nu se potriveau cu noţiunea de pură abandonare ; căci există o înţelepciune, o inteligenţă vastă, care înseamnă tot iertare, şi una din consecinţele ei este că adversarul se zbuciumă singur şi se distruge în minie neputincioasă. Tot graţie iertării, superioritatea în bătăliile mari, istorice, cîştigată de învingător după ce a repurtat bărbăteşte o victorie e sporită şi justificată **astfel** încît ea **se** maturizează şi din punct de vedere moral» Iată de ce, a cruţa' un adversar înfrînt şi a-1 ajuta **să** se **ridice e** o problemă care ţine mai curînd de • înţelepciunea universală, în timp ce a iubi cu adevărat un duşman în plină prosperitate, şi cîtă vreme ne face rău, e un fenomen pe care nu l-am întîlnit nicăieri.

C a p i t o l u l p a t r u

LAUDĂ LUI DUMNEZEU ŞI MAMEI. DESPRE RUGĂCIUNE

în primii ani de şcoală, găseam tot mai dese prilejuri să-mi înmulţesc relaţiile cu Dumnezeu pe măsură ce numărul micilor evenimente din viaţa mea creştea. Mă încadrasem repede în mersul lumii şi, ca toţi ceilalţi copii, făceam tot ce nu puteam lăsa nefăcut. în felul acesta am cunoscut pe rînd bucurii şi necazuri, după cum aveam o purtare frumoasă sau îmi neglijam îndatoririle şi făceam tot felul de ştrengării copilăreşti. Ori de cîte ori însă mă aflam într-o încurcătură, îmi întorceam privirile spre Dumnezeu şi, cînd se apropia punctul culminant, îl rugam din adîncul inimii, în cîteva cuvinte bine alese, cerîndu-i un deznodămînt favorabil sau mîntuirea de primejdie ; spre ruşinea mea, trebuie să mărturisesc că ceream lucruri sau imposibile, sau nedrepte. Se întîmpla de multe ori ca păcatele mele să fie trecute cu vederea, şi atunci nu omiteam să improvizez sincere rugăciuni de mulţumire, care erau cu atît mai pline de bucurie cu cît înţelegeam mai puţin de ce meritam să fiu pedepsit, ceea ce s-a întîmplat multă vreme pînă am început să comit greşeli conştiente. Invocările mele erau alcătuite pe baza celui mai straniu amestec ; o dată m-am rugat să găsesc soluţia reuşită la o problemă grea de aritmetică, altă dată am cerut ca şeful clasei să capete orbul găinilor şi să nu observe pata de cerneală din caietul meu ; cînd mă temeam să nu întîrzii, voiam, asemenea unui alt Iosua[1], ca soarele să se oprească în loc, sau doream să obţin o prăjitură gustoasă dată altuia. Cînd o fată, căreia eu îi ziceam nor alb, ^ plecat pentru mai multă vreme in călătorie şi a venit să-şi ia rămas bun de la noi într-o seară după ce eu mă culcasem, dar puteam auzi ce se vorbeşte, l-

1 După *Vechiul Testament,* Iosua a cerut cu succes să se o- preasckă soarele în loc.

am rugat fierbinte pe cerescul meu tată să nu-i îngăduie să uite de mine, fiindcă eram ascuns îndărătul perdeluţelor albe ale patului, ci să mă mai sărute o dată zdravăn. In cele din urmă, am adormit repetînd mereu aceeaşi scurtă propoziţie şi nici. pînă azi nu ştiu dacă rugămintea mea a fost îndeplinită.

într-o zi am fost retinut la arest şi a trebuit să rămîn la şcoală în timpul prînzului, astfel că n-am mîncat decît seara. Aflam pentru prima oară ce înseamnă foamea şi înţelegeam totodată îndemnul mamei, care aducea laudă lui Dumnezeu, mai ales pentru că ocrotea toate fiinţele şi le dădea hrană, înfăţişîndu-mi-1 ca pe creatorul pîiitii noastre gustoase, făcută în casă, aşa cum spune rugăciunea : Pîinea noastră cea de toate zilele dă-ne-o nouă astăzi ! Atunci s-a trezit în mine interesul faţă de lucrurile bune de mîncat şi oarecare înţelegere faţă de calitatea lor, considerîndule legate exclusiv de femei, al căror principal rost era să le procure şi să le vrăjească. In plimbările mele prin casă pătrundeam tot mai adînc în gospodăriile colocatarilor noştri, acceptînd deseori să gust ce fierbea în cratiţele lor şi, lipsit de recunoştinţă cum eram, mîncarea îmi plăcea pretutindeni mai mult decît cea pe care o pregătea mama. Chiar cînd reţetele sînt identice, fiecare gospodină dă mîncării un gust deosebit ce corespunde caracterului ei. O uşoară preferinţă faţă de un condiment sau un zarzavat, o cantitate mai mică sau mai mare de grăsime, mai multă sau mai puţină frăgezime acordă bucatelor o anumită particularitate, care exprimă lăcomia sau cumpătarea, moliciunea sau <iurttatea, căldura sau răceala, risipa sau avariţia persoanei care găteşte şi asigură posibilitatea de a cunoaşte cu precizie o gospodină după cele cîteva feluri de mîncare mai răspîndite în rîndurile burgheziei ; cît despre mine, care am fost de timpuriu un cunoscătqjj| îmi dau instinctiv seama gustînd o supă de carne cum trebuie să mă port cu creatoarea ei. Bucatele mamei, însă, erau, ca să spun aşa, lipsite de orice particularitate. Supele ei nu erau nici grase, nici slabe, cafeaua nu era nici tare, nici slabă, nu folosea nici un bob de sare de prisos, dar nimic nu lipsea. Mama gătea corect, fără

manierisme, cum spun artiştii, utilizînd alimentele în proporţii perfecte, astfel încît puteai consuma oricît de mult din mîn- cărurile ei fără să-ţi strici stomacul. Cînd era în faţa plitei, cu mîinile ei înţelepte şi gesturile cumpătate, părea întruchiparea cotidiană a proverbului : omul mănîncă pentru a trefl, nu trăieşte pentru a mînca. Niciodată şi nicăieri nu se făcea vinovată de un .prisos sau de o lipsă. Cum, din cînd în cînd mă ghiftuiam din plin în alte părţi, mediocritatea aceasta prozaică mă plictisea, astfel că, după ce mă săturam şi înghiţeam ultima bucătură, începeam să critic cu violenţă mesele ei. Fiind totdeauna numai noi doi la masă si mama preferind să stea cu mine de vorbă şi să mă distreze decît să ss gîndească la un, sistem riguros de educaţie, nu mă punea numaidecît la punct şi nici nu mă dojenea, ci mă combăţea cu elocinţă, amintind de soarta şi de viaţa altor oameni, .îmi spunea că, într-o bună zi, voi fi poate bucuros să mă aşez în faţa bucatelor ei şi să le mănînc, dar că atunci ea nu va mai fi pe lume. Deşi pe vremea aceea nu înţelegeam prea- bine cum se va întîmpla- asta. eram de fiecare dată mişcat şi năpădit de o spaimă misterioasă simţindu-mă brusc cuprins de descurajare. Dacă, pe deasupra, mama îmi atrăgea atenţia asupra nerecunoştinţei de care dădeam dovadă faţă de Dumnezeu, criticînd mi[j] nunatele sale daruri, pe viitor mă feream să-l mai supăr pe atotputernicul binefăcător şi reflectam îngîndurat la minunatele, la desăvirşitele lui însuşiri.

S-a întîmplat însă că, pe măsură ce-1 concepeam mai limpede, pe măsură ce fiinţa lui îmi devenea mai indispensabilă şi mai profitabilă, relaţiile mele cu Dumnezeu se învăluiau într-un fel de stingherealã, şi cînd rugăciunile mele au început să capete un anumit conţinut, m-am simţit cuprins de o sfială crescîndă la gîndul că trebuia să le rostesc cu glas tare. Mama. fire simplă şi cumpătată, nu avea ceea ce se cheamă o credinţă fierbinte, ci era pur şi simplu o femeie evlavioasă. Dumnezeul ei nu era îndestulătorul, nu era împlinitorul numeroaselor, tainicelor, imperioaselor cerinţe ale inimii, ci doar un tată grijuliu şi ocrotitor, era providenţa. Sentinţa ei obişnuită era : dacă uiţi de

Dumnezeu, uită şi Dumnezeu de tine ; în schimb n-am auzit-o niciodată vorbind despre o dragoste pătimaşă faţă de Dumnezeu. Cu atît mai mult însă, în nenorocirea noastră, era legată de el, principalul pentru ea fiind ca tot viitorul lung şi nebulos ce mă aştepta să fie totdeauna dominat de Dumneteu, dătătorul de hrană, de Dumnezeu ocrotitorul, şi de aceea clădea în mine, cu neostoită grijă, temeliile unei credinţe însufleţite în el.

Potrivit acestei năzuinţe înduioşătoare şi ascultînd de poveţele unei femei făţarnice şi netrebnice, într-o duminică, după ce ne aşezasem la masă, mama a vrut să introducă o rugăciune pe care n-o spuneam niciodată pînă a.unei. Recită deci o scurtă şi veche rugăciune populară, cerîndu-mi s-o repet şi eu şi s-o spun totdea- unş de acum înainte. Mare i-a fost însă mirarea cînd, după primele cuvinte pronunţate pe un ton sec, am amuţit brusc şi n-am mai putut scoate o vorbă.

Mincarea abu ea pe masă, în cameră era linişte deplină, mama aştepta, dar eu nu scoteam nici un sunet, îşi repetă invitaţia, dar fără nici un rezultat ; fiindcă tăceam mai departe abătut, mama se mulţumi de data asta cu atît si crezu că atitudinea mea era doar un obişnuit capriciu copilăresc. în ziua următoare, scena se repe- ia, mama se nelinişti cu adevărat şi mă întrebă : „De ce nu vi ei să te rogi ? Ţi-e ruşine ?‘ Cam aşa stăteau lucrurile, dar nu puteam să-i dau un răspuns afirmativ, pentru că n-ar fi fost adevărat în sensul la care se gîndea ea. Masa aşternută mi se părea un ospăţ de sacrificiu, in timp ce împreunarea mîinilor şi ruga solemnă în faţa castroanelor aburinde se transformau intr-un ceremonial care-mi provoca dintr-o dată o greaţă de neînvins. Nu era ruşinea faţă de lume, cum o numeşte de obicei preotul ; cum era să-mi fie ruşine de mama, cînd' în faţa bunătăţii ei nu ascundeam nimic ? îmi era ruşine faţă de mine însumi ; pe mine însumi nu mă puteam auzi vorbind, şi nici după aceea n-am mai reuşit niciodată să mă rog cu glas tare, oricît de singur şi de ferit aş fi fost

„Bine, pînă nu-ţi faci rugăciunea nu mănînci !“ spuse mama şi eu m-am sculat de la masă şi m-am dus într-un colt, unde m-am cufundat într-o mare tristeţe în care intra şi oarecare îndărătnicie. Mama rămase la

masă ca şi cum ar fi vrut să mănînce, deşi nu era în stare, şi între noi se aşternu un fel Me încordare apăsătoare, cum nu mai simţisem vreodată şi care-mi strîngea inima. Ea se învîrti încolo şi încoace, apei strînse masa, dar cînd se apropie ora la care trebuia *si* plec iar la şcoală îmi aduse mîncarea, freeîndu-şi ochii, de parcă i-ar.fi intrat un fir de praf în ei şi spuse : ,,M inîncă, copil încăpăţînat ce eşti !“. Am izbucnit şi eu în lacrimi şi suspine, m-am aşezat la masă şi după ce sughiţi irile de plîns s-au potolit, am mîncat cu poftă. **In** drumul spre şcoală am oftat de uşurare şi de mulţumire penti u modul fericit în care obţinusem eliberarea şi împăcarea

Cînd, mulţi ani după aceea, mi-am vizitat satul natal, această întîmplare mi-a răsărit viu în minte, graţie unui episod din viaţa unui copil, 'petrecut cu mai bine, de o sută de ani în urmă prin locurile acestea şi care a fâcut o adîncă impresie asupra mea. Intr-un colţ al cimitirului era prinsă de zid o placă de piatră, pe care nu era gravat decît un blazon, pe jumătate mîncat de vreme, şi o dată : 1713. Oamenii spuneau că e mormîntul copilului vrăjitor şi răspîndeau tot felul de poveşti fantastice despre el, şi anume, că era de viţă nobilă şi de la oraş, că fusese surghiunit în casa parohială, în care trăia pe atunci un om cucernic şi aspru, spre a fi lecuit de lipsă de credinţă şi de o ciudată predispoziţie spre vrăjitorie. Dar lucrul acesta nu se întîmplase ; mai cu seamă copilul nu putuse fi determinat să rostească cele trei nume ale Sfintei Treimi, încremenise in această nelegiuită încăpăţînare şi avusese o moarte jalnică. Era vorba, pare-se, de o fetiţă deosebit de deşteaptă şi de delicată, în vîrstă doar de şapte ani, care fusese totuşi cea mai cumplită vrăjitoare. Se spunea mai ales că ştiuse să seducă bărbaţi maturi care, după o simplă - privire, sa îndrăgosteau nebuneşte de ea şi săvîrşeau tot felul de fapte rele de dragul ei. Se mai spunea că şi-ar fi făcut mendrele cu nişte păsări, că ar fi ademenit cu deosebire toţi porumbeii din sat în curtea preotului, vrăjindu-1 pînă şi pe acest cucernic domn şi determinîndu-1 adesea să pună mina pe ei, să-i frigă şi să-i mănînce spre propria sa pierzanie. Fetiţa, spuneau oamenii, fermeca şi peştii din apă, şezînd zile întregi neclintită pe mal, ademenind păstrăvii bătrîni şi

înţelepţi, care se opreau lîngă ea şi se zbenguiau ţanţoşi, mîngîiaţi de razele soarelui, prin faţa ei. Bătrînele speriau copii care dădeau dovadă de lipsă de evlavie cînd era vorba de fetiţa vrăjitoare, adăugind multe amănunte ciudate şi fantastice. E adevărat însă că în casa preotului atîrna pe un perete un tablou în ulei, vechi şi întunecat, înfăţişînd chipul acestui copil deosebit. Era o fetiţă extrem de fragilă, îmbrăcată într-6 rochie de damast de un verde palid, a cărei margine era rigidă, prinsă într-un malacov larg ce-i acoperea picioruşele. In jurul taliei subţiri şi delicate se încolăcea un lanţ de aur, care cobora în faţă pînă în podea. Pe cap purta o găteală în formă de coroană din fluturaşi strălucitori de aur şi de argint, întreţesuţi cu găitane şi perie. Fetiţa ţinea în mîini un craniu de copil şi un trandafir alb. Niciodată n-am văzut un chip de copil atît de frumos, de drăgălaş şi de inteligent ca faţa palidă a acestei fetiţe ; era mai curînd ovală decît rotundă, cu o expresie de adîncă tristeţe întipărită pe ea, ochi negri şi strălucitori cu o căutătură melancolică, implorînd parcă ajutorul privitorului, în timp ce în jurul gurii închise plutea o rămăşiţă de zburdălnicie, sau poate de zîmbitoare amărăciune.

O suferinţă grea părea să imprime acestui chip un fel de precocitate, un fel de feminitate şi trezea în sufletul privitorului dorinţa involuntară de a vedea fetiţa în carne şi oase, de a o mîngîia, de a o alinta. Şi în amintirea satului acela străvechi, rămăsese în mod inconştient dragă şi preţioasă, iar poveştile şi legendele ce i se atribuiau trădau în aceeaşi măsură simpatie involuntară şi orcare.

Adevărul e că fetiţa, unic copil al unei familii nobile, mîndre şi foarte evlavioase, manifestase o aversiune îndărătnică faţă de rugăciuni şi de slujbe religioase de orice fel, că rupea cărţile de rugăciune ce i se dădeau, că dacă eră în pat îşi ascundea capul sub pernă cînd cineva se ruga în faţa ei, că izbucnea în ţipete jalnice ori de cîte

ori era dusă în biserica întunecoasă şi rece, dedarînd că se teme de omul cel negru din amvon. Se născuse dintr-o primă căsnicie nefericită şi poate că simpla ei prezenţă constituise un motiv de discordie. Iată de ce. — toate mijloacele folosite pentru a fi abătută de la inexplicabila ei nelegiuire rămînînd zadarnice —, se luase hotărîrea să fie încredinţată unui preot vestit prin rigoarea credinţei sale. Dacă familia considerase faptul drept
o nenorocire inexplicabilă şi o pată pentru reputaţia sa, omul acela apatic şi dur vedea in el o sinistră manifestare a diavolului, care trebuia combătută cu toată energia. Luă :deci măsurile necesare şi un *„diarium“* [1] vechi şi îngălbenit, rămas de la el în casa parohială conţine unele însemnări care aduc lămuriri suficiente cu privire la metoda întrebuinţată cît şi la cele întîmplate ulterior sărmanei fiinţe. Am copiat fragmentele de mai jos pentru conţinutul lor ciudat, şi le -transcriu aici pentru a păstra astfel în propriile mele amintiri pe aceea a copilului care altfel s-ar putea pierde.

1Jurnal.

C a p i t o l u l '* c i n c i

MERETLEIN

„Astăzi am primit la termen de la ilustra şi cucernica doamnă de M. plata datorată pentru pensiunea pe primul trimestru, drept care am dat pe loc confirmaţiune şi am trimis un raport. Pe urmă i-am dat micuţei Meret (Eme- rantina) cuvenita corecţiune săptămînală, pe care am înăsprit-o prin aceea că am întins-o pe bancă, administrîndu-i pedeapsa cu o nuia nouă, nu fără a o însoţi cu lamftnta- ţiuni şi suspine îndreptate către Domnul, pentru ca să ducă la bun sfîrşit dureroasa acţiune. Drept e că micuţa urla în mod jalnic şi-mi cerea cu smerenie şi îndurare s-o pardonez ; cu nimic însă n-a împiedicat-o aceasta să stăruie apoi în îndărătnicia ei şi să-şi întoarcă faţa cu dispreţ de la cartea de cîntece pe care i-o întindeam spre învăţătură. Aşa se face că, după ce am lăsat-o si răsufle puţin, am vîrît-o la arest, în cămara întunecoasă. Unde a plîns şi s-a jeluit, pentru ca apoi să se liniştească, începînd cu totul pe neaşteptate să cinte şi să chiuie, asemenea celor trei prea fericiţi în cuptorul Babilonului şi trăgînd cu urechea, am recunoscut că sînt aceiaşi psalmi ferzificaţi, pe care altminterea refuzarisise să-i înveţe, atîta doară că acuma-i cinta într-un fel fără noimă şi de tot lumeşte, de parc-ar fi fost nişte cîntece neroade şi prostănace, pentru doici şi copii; drept aceea, am fost nevoit să iau această purtare drept o nouă nelegiuire şi ispravă urîtă a diavolului.“

In continuare :

„Am recepţionat o scrisoare extrem de lamentabilă de la *Madame,* care este în realitate o persoană foarte

bună şi dreptcredincioasă. Ea a stropit numita scrisoare cu lacrimile sale şi m-a înştiinţat despre marea mîhnire pricinuită domnului soţ al ei de faptul că treaba nu merge mai bine cu -mica Meret. Şi fără îndoială că asta-i o mare nenorocire dacă a căzut taman peste o familie cu vază şi cu renume şi, cu respect fie zis, ne-am putea da cu părerea că ar fi la mijloc păcatele domnului bunic din partea tatălui, care a fost un om fără Dumnezeu, un nebun şi un rău cavalir. Care păcate răzbat acum şi se răzbună în această biată mică fiinţă. Am făcut utilitate de alt tractament faţă de micuţă şi de azi înainte voi proba cura de flămînzire. Tot asemenea am dat poruncă însăşi consoartei mele să coase o rochiţă din pînză aspră de sac, şi i-am interzis lui Meret să folosească altă costu- maţiune, acest veşmînt de penitenţă potrivindu-i-se cel mai bine. îndărătnicia ei rămme neschimbată."

„Azi m-am văzut nevoit s-o opresc pe mica demoazelă de a avea orice raporturi şi distracţii cu copiii de ţărani, pentru că a şters-o cu ei în pădure, s-a scăldat acolo în eleşteu, şi în pofida ordinaţiunii mele, şi-a scos cămăşuţa de penitenţă, a atîrnat-o în pom sărind şi dănţuind despuiată in faţa ei, precum şi îndemnîndu-şi ortacii la batjocuri şi nemernice nelegiuiri. Administrat corecţiune în lege."

„Azi mare spectacol şi tot felul de buclucuri. Venit-a tînărul Muller Hans, ştrengar mare şi voinic, şi luatu-m-a la rost din pricina lui Meret, pe care, spune el, o aude ţipînd şi urlînd în fiecare zi. M-am controversat cu acesta, cînd iată, soseşte şi Tropf, învăţătorul cel tînăr, şi mă ameninţă că face plîngere împotriva mea, apoi se repede la creatura cea rea, o mîngîie, o sărută, etc. etc. Am dat porunci ca dascălul să fie arestuit şi înaintat guvernatorului provincial. Şi lui Muller Hans trebuie să-i vin de hac, cu toate că e bogat şi iute la mînie. Mai că-mi vine a crede ce spun ţăranii, cum că fata ar fi o vrăjitoare, afară doar că această opiniune ar fi împotriva raţiunii. Intr-un fel sau altul, diavolul sălăşluieşte în ea şi eu mi-am luat o mare belea pe cap."

„Toată săptămîna asta am recepţionat în casa mea un pictor, trimis de *Madame,* pentru a-i face micuţei domnişoare portretul. Familia îndurerată nu mai

doreşte s-o s-o ia înapoi pe creatura asta, şi doar spre tristă aducere aminte şi pocăită contemplare, precum şi pentru marea frumuseţe a fetiţei, vrea să păstreze un *conterfey* al ei. Domnul, mai ales, nu vrea să se lepede de ideea asta. Consoarta mea îi dă în fiecare zi pictorului cîte două câni mari de vin. care pasă-mi-te nu-i ajung, fiindcă în fiecare seară se duce la *Leul roşu"- şi joacă acolo cu chirurgul. Este un subiect arogant, drept care îi' dau deseori cîte un sitar sau o ştiuculiţă, trecute în contul trimestrial la *Madame.* La început a' încercat să se apropie şi să se împrietenească cu micuţa, iar ea s-a ataşat imediat de dînsul, aşa că l-am prevenit să nu intervină în procedura mea. Cînd i s-au adus hainele de sărbătoare precum şi podoabele, pe care le-a îmbrăcat, aşişderea cu pălăria şi cingătoarea bine păstrate, micuţa a arătat un mare *plaisir* şi a început a dănţui. Curînd însă, această plăcere a fost adumbrită cînd, la ordinul doamnei *ma-* man am poruncit să se aducă un cap de mort, pe care
i l-am dat pentru a-1 ţine în mînă, dar ea n-a vruf'să-l ia p*artout,* dar pînă la urmă, plîngînd şi tremurînd.' tot l-a ţinut în mînă, de parcă ar fi fost un fier înroşit în foc. Drept e că pictorul s-a exprimat că poate să zugrăvească tigva din memorie, pentru că ea face parte din primele elemente ale artei sale. eu însă nu m-am învoit, întrucît *Madame* îmi scrisese aşa : "Suferinţa fetiţei e şi a noastră, şi in această suferinţă găsim prilej de ispăşire, în măsura în care putem ispăşi pentru ea : de aceea sfinţia voastră să nu dea înapoi de la nimic cît priveşte îngrijirea şi educaţiunea ei. Dacă vreodată Domnul Dumnezeu cel atotputernic şi milostiv va binevoi, precum nădăjduiesc, să lumineze şi să mîntuie în oarecare măsură pe fetiţa noastră, va fi mulţumită, firește, aflînd că a ispăşit o parte din penitenţa hărăzită îndărătniciei ei, de bunul plac al Stăpînului nostru, ale cărui cărări sînt de nepătruns !* Cu aceste curajoase cuvinte in gînd, am găsit cu cale

că e bine să folosesc acest prilej pentru a impune micuţei aspra penitenţă cu tigva. A fost nevoie de fapt de una de copil, mică şi uşoară, întrucît pictorul se plîngea că o tigvă mare de bărbat nu s-ar potrivi cu mînuţele ei, ţinînd seama de regulile artei sale, şi pe aceasta a ţinut-o după aceea, cu mai multă plăcere ; de asemenea pictorul i-a dat şi un trandafiraş alb, ceea ce am încuviinţat, pentru că putea trece drept simbol bun.“ „Astăzi am primit pe neaşteptate un *contreordre* cu privire la tablou, anume să nu-1 mai spediţionez la oraş, ci să-l păstrez aici. Păcat de munca harnică a pictorului, care găsea că graţia fetiţei e *şarmantă.* Să fi ştiut eu mai devreme, îl puneam pe omul nostru să facă pe pînză în preţul ăsta propriul meu *conterfey,* că tot trebuiau să se risipească bunele victualii, pe lîngă plată.“

„Am mai primit poruncă să pun capăt oricărei *instruc- tiori* lumeşti, cu deosebire învăţătura limbii franceze, pentru că lucrul acesta nu mai e considerat necesar, la fel şi soţia mea să sisteze lecţiile de spinetă, lucru care
o mîhneşte, pare-se, pe fetiţă. De acum înainte să o *tractez* că pe o simplă orfană, aflată sub tutelă, avînd doar grijă'să nu pricinuiască supărări societăţii.“

„Alaltăieri, mică Meret a dezertat şi am fost cuprins de mare teamă pînă azi la prînz la ora douăsprezece, cînd i s-a dat de urmă la Buchenloo *, unde şedea dezbrăcată pe haina ei de penitenţă şi se încălzea goală la soare. îşi‘despletise de tot părul şi-şi pusese pe cap o coroniţă din frunze de fag, îşi atîrnase în jurul mijlocului o bas- ^na şi avea în faţă un *quanturn* de fragi frumoase, din care se ospăta zdravăn. Cînd ne-a zărit a vrut s-o şteargă iarăşi, dar i-a fost ruşine de goliciunea ei şi a încercat să-şi tragă rochiţa, drept care am reuşit s-o capturăm. Acum e bolnavă şi arată a fi *confuse,* deoarece nu dă nici un răspuns cum trebuie.“

„Lui Meretlein îi merge iar mai bine, dar e din ce în ce mai schimbată, s-a prostit şi a amuţit de tot. Consultaţia'medicului pe care l-am chemat glăsuieşte că-şi va pierde minţile, ori că se va tîmpi, şi că de-acum înainte ar trebui să fie tot timpul sub supraveghere mediţinală ; s-a ofertat să facă el acest lucru şi a făgăduit că o va pune iar pe picioare, dacă

fetiţa va fi plasată în casa lui. Dar am băgat de seamă că *Monsieur chirurgo* se gîndeşte nurtiai la pensiunea grasă, tot asemenea şi la darurile lui

[1] Pădure de fagi (dialect).

Madame, drept care i-am comunicat acesteia ceea ce am găsit cu cale, cum că, pare-se Domnul Dumnezeu voieşte acum să-şi aducă la îndeplinire planul cu privire la creatura sa, şi că nici o mină de om nu poate şi nici nu trebuie să mai schimbe ceva, aşa cum şi e de fapt.“ Sărind cinci sau şase luni, se poate citi mai departe : „Pare-se că acest copil, cu toată tîmpenia în care s-a cufundat, se bucură de o sănătate nemaipomenită şi a făcut nişte obraji rumeni şi voioşi. Acum îşi petrece toată ziua in lanul de fasole, unde n-o vede nimeni şi unde nimeni nu se sinchiseşte de ea, întrucît nu mai face nimănui supărare."

„Meretlein şi-a amenajat în mijlocul lanuflui de fasole un mic salon, aşa s-a descoperit, unde a acceptat a fi vizitată de copii de ţărani, care i-au adus poame şi alte victualii, pe care le-a îngropat cu grijă în chip de provizii. Tot astfel a fost găsită îngropată şi tigva aceea mică de copil, care se pierduse de mult, din care pricină nu putuse fi restituită paracliserului. De asemenea a ademenit vrăbii şi alte păsări şi le-a îmblînzit, ceea ce a produs multă pagubă fasolei, dat fiind că nu se putea trage cu puşca în lanul de fasole din cauza micuţei locatare. Totodată s-a jucat cu un mic şarpe veninos, ce se strecurase prin îngrăditură, şi se aciuise la ea ; *in summa,* a trebuit să fie iarăşi luată în casă şi ţinută acolo.“ #

„Nu mai are obrajii roşii, iar chirurgul afirmă că nu va mai presta mult. Le-am şi scris părinţilor."

„Astăzi, înainte de a se lumina de zi, trebuie că biata Meretlein a fugit din pat, s-a furişat afară,#în fasole şi a murit acolo ; căci noi în acest loc am găsit-o moartă, într-o groapă mică, pe care o săpase in pămînt,. de parcă ar fi vrut să se vîre în ea. înţepenise de tot şi părul, precum şi cămăşuţa, erau ude şi grele de roua care se aşternuse în picături limpezi pe obrăjorii ei încă rumeni, la fel ca pe o floare de măr. Ne-a cuprins o spaimă straşnică, şi astăzi n-am mai ştiut unde mi-e capul de încurcătură şi de *confusion,* pentru că domnii de la oraş au sosit tocmai cînd

consoarta mea era plecată la K., pentru a cumpăra de acolo confect şi proviziuni ca să-i tracteze cum se cuvine. Din pricina asta n-am mai ştiut pe ce lume sînt şi am avut multă alergătură şi bătaie de cap, şi servitoarele au trebuit să spele şi să îmbrace micul leş, dar să se îngrijească totodată şi de o gustare bună. în cele din urmă le-am spus să prăjească şunca crudă pe care soţia mea o pusese în oţet încă de acum opt zile, şi rJacob a prins trei din păstrăvii cei blînzi, care mai trec mereu prin dreptul grădinii, deşi răposata (?!) Meret n-a mai fost lăsată afară, la apă. Am avut noroc cu cele pregătite, care au fost pe placul lui *Madame.* A fost o mare tristeţe şi am petrecut mai bine de două ore în rugăciune şi consideraţiuni asupra morţii, la fel şi în discuţii melancolice asupra bolii fatale a fetiţei răposate, căci spre sporita noastră alinare, trebuie să presupunem că aceasta ar fi izbucnit de la o dispoziţie fatală a sînge- lui şi a creierului. Asemenea am mai vorbit şi despre alte însuşiri importante ale copilului, despre ideile sale deseori deştepte şi pline de graţie, ca şi despre *impromptu-* urile sale, acestea toate neputîndu-se potrivi laolaltă din pricina miopiei noastre pămînteşti. Mîine, înainte de masă,
i se va face o înmormîntare creştinească, prezenţa respectabililor părinţi fiind necesară, altminteri ţăranii s-ar putea împotrivi.“

„Ziua asta a fost cea mai minunată şi mai cumplită, nu numai de cînd am avut de-a face cu nefericita creatură, ci în genere din toată liniştita mea existenţă. Căci venind vremea hotărîtă şi bătînd orele zece, am pornit în urma micului leş şi ne-am îndreptat spre ţintirim, în timp ce paracliserul trăgea clopotele mici, treabă pe care n-o făcea cu prea multă rîvnă, din care cauză sunau cam slab şi dangătul clopotelor se pierdea pe jumătate în vîn- tul puternic ce sufla mînios. Şi cerul era cu totul întunecat şi apăsător, iar curtea bisericii era goală, aflîndu-se în ea doar mica noastră companie, în schimb ţăranii erau adunaţi dincolo de ziduri şi se uitau curioşi pe deasupra acestora. Dar tocmai cînd au vrut să coboare în groapă coşciugul, din el s-a auzit un ţipăt ciudat, aşa că ne-am speriat cum nu se poate mai tare şi groparul a sărit} afară de acolo. în schimb chirurgul, care se

apropiase şi el în fugă, a desfăcut iute capacul, l-a dat la o parte, micuţa noastră s-a ridicat vie, a ieşit sprintenă din groa

pă şi s-a uitat la noi. Şi cum în aceeaşi clipă razele lui Phoebus au străbătut în mod ciudat şi energic printre nori, arăta, cu rochia ei de brocat galben şi cu coroniţa sclipitoare pe cap, ca un copil de zîne sau de spiriduşi. Doamna *Maman* a căzut pe loc într-un leşin adînc* iar domnul de M. s-a prăbuşit plîngînd la pămînt. In ce mă priveşte, de uimire şi de spaimă am rămas încremenit. Şi In momentul acela am crezut cu tărie că era vorba de o vrăjitorie. Dar fetiţa s-a dezmeticit repede şi a ţîşnit ca o pisică prin curtea bisericii, luînd-o spre sat, încît cuprinşi de groază toţi oamenii au fugit în casele lor şi au zăvorit uşile. Punct în clipa aceea se încheiau orele de şcoală şi copiii ieşeau grămadă pe stradă, şi cînd puşti- mea a văzut ce se întîmplă, nu i-a mai putut opri nimeni şi s-au dus după micul leş şi l-au urmărit, iar în urma lor a dat buzna şi învăţătorul, cu bastonul în mînă. Fetiţa a fost însă tot timpul cu vreo douăzeci de paşi înainte şi nu s-a mai oprit pînă la Buchenloo, unde s-a prăbuşit fără suflare, iar copiii au gîdilat-o peste tot şi au mîngî- iat-o şi *caresat*-o. dar degeaba. Toate acestea le-am aflat de la alţii, căci noi, în mare grabă, ne-am căutat un *rejuge* în casa preoţească, şi am încremenit în adîncă *desolation,* pînă ce micul leş a fost adus înapoi. El a fost aşezat pe o matraţă după care doamna şi domnul au plecat, lăsînd o mică placă de piatră, pe care nu sînt gravate decît blazonul familiei şi data. Acum copila trece drept moartă, dar noi nu îndrăznim să ne ducem la culcare de spaimă. Domnul *medicus* stă lingă ea şi spune că şi-a găsit în sfîrşit tihna.“

„Astăzi după mai multe *experimentaţii,* domnul *medicus* a dat de ştire că fetiţa e moartă cu adevărat şi a fost înmcrmîntată în linişte şi nu s-a mai întîmplat nimic ş.a.m.d.“

C a p i t o l u l ş a s e

TOT DESPRE BUNUL DUMNEZEU. DOAMNA MARGRET ŞI OAMENII EI

N-aş putea afirma că, după ce Dumnezeu a dobjndit In mintea mea chipul precis şi prozaic al celui care hrăneşte şi care vine în ajutor, inima mea de copil s-ar fi umplut de simţiri gingaşe şi de profunde bucurii sufleteşti, mai ales că acum El nu mai avea veşmintele strălucitoare ale amurgului, pe care le-a îmbrăcat din nou mai tirziu. Cînd mama vorbea despre Dumnezeu şi despre lucrurile sfinte, continua să insiste în mod special asupra *Vechiului Testament,* vorbind despre istoria fiilor lui Israel în pustiu, despre neguţătorii de grîne ai lui Iosif şi ai fraţilor săi. despre văduva cu ulciorul de untdelemn şi despre altele de acelaşi fel sau. in mod excepţional, despre ospătarea celor cinci mii de oameni din *Noul Testament.* Toate aceste întîmplări îi plăceau tare mult şi-mi vorbea despre ele cu căldură, numai că pe cea din urmă o relata mai mult ca să-şi facă datoria faţă de o poveste cucernică petrecută în momentul desfăşurării dramei agitate şi însîngerate a patimilor lui Cristos. Oricît de mare era respectul pentru bunul Dumnezeu pe care mi-1 inspirau ele şi, deşi în toate împrejurările eram cu gîndul la el, sufletul şi imaginaţia mea au rămas pustii atîta timp cît n-am primit altă hrană în afara experienţelor de pînă atunci ; şi dacă n-aveam vreun motiv să mă rog cu stăruinţă, Dumnezeu mi se părea o fiinţă de-a dreptul plicticoasă şi anostă, care-mi inspira tot felul de meditaţii şi de ciudăţenii, irfhi cu seamă că fiind mereu singur, nu le uitam.

Aşa, de pildă; am fost tare chinuit o vreme de tentaţia bolnăvicioasă de a-i da lui Dumnezeu porecle grosolane, ba chiar de a-1 ocări aşa cum auzisem pe stradă Această tentaţie începea totdeauna printr-o dispoziţie sufletească plăcută, printr-o voioşie lăuntrică pînă cînd,

după o luptă îndelungată şi pe deplin conştient de blasfemie, rosteam iute cîte unul din acele cuvinte, sigur fiind că n-are nici o valoare şi rugîndu-mă în acelaşi timp de iertare. După aceea nu mă puteam opri să-l mai rostesc o dată şi să simt o satisfacţie plină de căinţă, şi tot aşa mai departe, pînă ce această frămintare ciudată se potolea. Era un fenomen care mă chinuia de obicei înainte de culcare, deşi după aceea nu lăsa în mine nici nelinişte, nici confuzie. Mai tîrziu mi-am spus că era vorba de experimentarea inconştientă a omniprezenţei lui Dumnezeu, care începea şi ea să mă preocupe şi că, pe atunci, a luat fiinţă în mine senzaţia apăsătoare că nici o clipă din viaţa noastră lăuntrică nu poate rămîne necunoscută lui Dumnezeu şi că omul nu merită cu adevărat o pedeapsă atîta timp cît El e pentru noi fiinţa vie pe carp ne-o închipuim.

Intre timp, legasem o prietenie care a venit în ajutorul imaginaţiei mele aflată în veşnică căutare, m-a scăpat de frămîntări fără rost şi, adăugîndu-se simplităţii şi cumpătării mamei, a jucat pentru mine rolul pe care, în viaţa unor copii însetaţi de asemenea material, îl împlinesc bunicile şi doicile care ştiu multe poveşti.

In casa de peste drum exista o sală întunecoasă şi mare, plină de vechituri. Pe pereţi atîrnau tot felul de veşminte vechi de mătase, stofe şi covoare. Arme şi echipament ruginit, picturi în ulei, înnegrite şi rupte acopereau rama uşii de la intrare şi se întindeau pe ambele laturi ale faţadei casei ; pe nişte mese şi pe alte cîteva piese de mobilier de modă veche se adunau în teanc obiecte minunate de sticlă şi de porţelan, figurine de lemn şi de ceramică. In încăperi mai mari se aflau munţi de paturi şi obiecte de gospodărie, înghesuite claie peste grămadă, iar deasupra lor, uneori pe cîte un pisc izolat şi periculos, se găseau ceasornice cu ornamentaţii in formă de spirală, crucifixuri, îngeri de ceară şi altele de acest fel. Tot timpul însă, în colţul cel mai tăinuit, şedea o femeie în vîrstă, grasă, purtînd haine de modă veche, o femeie scăldată într-o lumină slabă şi sumbră, în timp ce un omuleţ şi mai în vîrstă decît ea, colţuros şi cărunt, secondat de cîteva ajutoare, muta dintr-un loc în altul

obiectele şi servea o mulţime de oameni ce veneau şi plecau neîncetat. Sufletul negustoriei era însă femeia, ea dădea toate poruncile şi toate dispoziţiile, deşi nu se mişca niciodată de la locul ei şi nici n-o văzuse nimeni vreodată pe stradă. Purta totdeauna mîneci scurte, albe ca neaua, artistic suflecate, într-un fel cum nu se mai obişnuia nicăieri, şi cum se purta probabil acum o sută de ani. Era cea mai originală femeie din lume. Cu patru ■decenii în urmă, săracă lipită şi neştiutoare venise împreună cu bărbatul ei la oraş ca să-şi cîştige plinea. Muncise cu ziua, trudise din greu şi dăduse din colţ în calţ ani de zile, după care reuşise să pună bazele unui negoţ de vechituri şi, cu timpul, avînd noroc şi îndemînare, ajunsese la o bunăstare remarcabilă, de care profita în mod ciudat. Citea greu şi numai literele de tipar, în schimb nu ştia nici să scrie, nici să socotească cu cifre arabe, ale căror taine nu izbutise niciodată-să le pătrundă; toată aritmetica ei se mărginea la cifrele romane şi anume la unu, cinci, zece şi o sută. Indiferent de modul în care-şi însuşise aceste patru cifre în tinereţe, pe meleaguri depărtate şi dispărute din amintirea ei, cînd îi fuseseră transmise prin mijlocirea unei întrebuinţări milenare, ea le mînuia cu o îndemînare uluitoare. Nu ţinea nici un registru şi n-avea nimic scris, dar. în orice clipă, ştia totul despre negoţul ei, care se extindea deseori asupra a mii de articole de tot felul, şi asta mulţumindu-se să aştearnă pe tăblia mesei, cu iuţeală uimitoare, şi cu ajutorul uneia din bucăţelele de cretă, pe care le purta veşnic în buzunar, coloane uriaşe alcătuite din cele patru cifre După ce înşira astfel din memorie toate sumele, îşi făcea socotelile ştergind pur şi simplu şirurile, unul după altul, cu degetul ud, cu aceeaşi repeziciune cu care le însemnase, şi notînd într-o parte rezultatele obţinute. Aşa apăreau noi grupe de cifre, de dimensiuni mai mici, a căror valoare şi semnificaţie nu le ştia decît ea, pentru că erau totdeauna aceleaşi patru cifre, care altora le păreau un străvechi alfabet magic păgîn.- De altfel, nu izbutea niciodată să facă aceeaşi operaţie cu creionu] sau cu peniţa, şi nici măcar cu condeiul de plumb pe o tăbliţă de ardezie, fiindcă, pe de o parte, avea nevoie d€

întreaga tăblie a mesei şi, pe de altă parte, nu era în stare să facă semnele acelea energice decît cu ajutorul unei crete moi. Se plîngea deseori că nu poate reţine nimic fixat, dar tocmai aşa se explica memoria ei ieşită din comun, din care izvorau deodată sumedenie de cifre, forfoteau pline .de viaţă şi dispăreau din nou, la fel de repede. Raportul dintre venituri şi cheltuieli nu-i dădea mare bătaie de cap ; făcea faţă nevoilor casei şi celorlalte cheltuieli scoţînd punga, care alcătuia baza negoţului, iar cînd, în această pungă rămînea un prisos, îl preschimba imediat în aur, pe care-1 închidea în sipetul ei cu lucruri de valoare, afară doar dacă nu hărăzea o parte din el pentru a întreprinde ceva deosebit, sau pentru a împrumuta în mod excepţional pe cineva, căci altfel nu dădea bani cu dobîndă. Avea legături mai ales cu ţărani de pretutindeni, care-şi procurau de la ea obiectele necesare,, şi dădea oricui marfă pe datorie, realizînd adesea cîştiguri bune în acest chip, dar alcgîndu-se tot atît de des şi cu pierderi. Aşa se face că multă lume ajunsese să depindă de ea, să-i fie datoare ori s-o duşmănească ; de aceea era în permanenţă înconjurată de oameni care încercau să-i cîştige bunăvoinţa, sau de platnici care-i aduceau fel de fel de daruri ca s-o cucerească Bau ca s-o mulţumească, aşa cum se face cu un guvernator sau cu o stareţă. Toate roadele cîmpului sau ale livezilor, lapte, miere, struguri, şunci şi cîrnaţi erau trasportate la ea in coşuri grele, alimentele acestea alcătuind temelia unui trai îmbelşugat şi impunător, care începea îndată ce se închidea prăvălia plină de zgomot şi cînd viaţa casnică îşi făcea apariţia în camera de locuit, mai ciudată încă decît prăvălia.

Aici îngrămădise doamna Margret în chip de podoabe obiectele care-i plăcuseră cel mai mult din negoţul ei, căCi nu şovăia să oprească un lucru care-i trezise interesul. Pe pereţi atîrnau vechi icoane de sfinţi pe fond de aur, şi ferestrele ei aveau geamuri pictate. Despre toate aceste lucruri ştia să spună poveşti ciudate, atribuindu-le chiar puteri tainice, ceea ce le dădea un caracter sacru, împiedicînd înstrăinarea lor, oricît s-ar fi străduit uneori cunoscătorii să smulgă neştiinţei ei obiecte de artă cu adevărat valoroase. Intr-un sipet din lemn de abanos, doam-
na Margret păstra medalii de aur, exemplare rare de

taleri, giuvaere în filigran şi alte nimicuri scumpe, pentru care nutrea o mare afecţiune şi pe care nu le înstrăina decit dacă putea realiza un cîştig excepţional. In fine. pe un raft de lîngă perete, se îngrămădeau nenumărate cărţi vechi, care-şi pierduseră forma şi pe care le aduna totdeauna cu multă rîvnă. Se aflau aici diferite biblii, cosmografii vechi cu numeroase gravuri în lemn, descrieri fabuloase de călătorii, în special mitologii ciudate din secolul trecut, cu gravuri imense, împăturite, foarte mototolite şi zdrenţuite ; despre aceste opere naive spunea că sînt de-a dreptul cărţi păgîne sau idolatre. Mai avea şi o bogată colecţie de scrieri populare, din acelea care pomenesc despre un al cincilea evanghelistdespre tinereţea lui Cristos, despre aventurile sale încă necunoscute din deşert, despre descoperirea leşului său bine conservat, precum şi documente privitoare la apariţia şi spovedania unui necredincios chinuit în iad ; cîteva cronici, ierbare şi cărţi de, prorociri completau această colecţie. Pentru doamna Margret toate tipăriturile, fără deosebire, precum şi tradiţiile orale ale poporului conţineau anumite adevăruri, şi întreaga lume cu toate manifestările ei, vieţile străinilor, sau propria ei viaţă erau la fel de minunate şi de pline de semnificaţie ; purta încă în ea superstiţii nestrămutate din vremi trecute, lipsite de rafinament şi de mlădiere. Asimila totul cu o dragoste plină de curiozitate, şi se încredea orbeşte în tot ce se oferea fanteziei sale neastîmpărate, îmbrăcînd orice material în formele concrete, palpabile ale caracterului popular, asemănătoare cu acele masive vase de metal care, în ciuda vechimii lor, au rămas mereu strălucitoare, graţie neîncetatei lor folosiri. Toţi zeii şi idolii popoarelor păgîne, din vechime sau diri timpurile noastre, aşa cum se înfăţişau în legende şi în ilustraţiile cărţilor, o preocupau, mai ales pentru că-i considera fiinţe aievea, pe care Dumnezeu cel adevărat le va birui şi le va nimici ; vuietul şi forfota acestor arătări ciudate, învinse pe jumătate, o atrăgeau şi-o înfiorau în aceeaşi măsură ca şi uneltirile

*Noul *Testament* nu cunoaşte decît patru evanghelişti — Matei, Marcu, Luca şi Iaan.

*— c. M cumplite ale unui ateu, in persoana căruia nu

vedea, şi nici nu putea să vadă altceva, decît un om care neagă cu îndărătnicie şi rea-voinţă credinţa în existenţa lui Dumnezeu, in ciuda realităţii acestuia. Marile maimuţe şi satirii din ţările sudice, despre care citea în cărţi străvechi' de călătorie, tritonii şi naiadele fabuloase nu erau altceva decît popoare lipsite de Dumnezeu, ajunse la stadiul de animale, sau nişte atei care în această stare jalnică, plini de căinţă pe de o parte, încăpăţînaţi pe de altă parte, constituiau o mărturie a mîniei lui Dumnezeu, îngăduindu-şi totodată să-i necăjească in tot felul pe oameni.

Seara, cînd focul ardea trosnind, cînd oalele abureau, cînd masa era încărcată cu mincăruri populare consistente. iar doamna Margret se instala comod într-o atitudine impunătoare pe scaunul ei frumos încrustat, începea să se adune o societate alcătuită din cu totul alţi oameni decît cei ce puteau fi văzuţi în prăvălie în cursul zilei. Erau femei şi bărbaţi nevoiaşi, unii atraşi de aroma unei mese îmbietoare, alţii de discuţii iscate in jurul unor probleme superioare, căutînd şi găsind astfel posibilităţi diverse de destindere după truda zilnică. Cu excepţia cîtorva lingăi făţarnici, puţini la număr, aproape toţi ceilalţi simţeau nevoia sinceră să se entuziasmeze în timpul acestor discuţii lămuritoare pentru alte lucruri decît cele cotidiene şi, mai ales în materie de religie şi de miraculos, să găsească o hrană mai condimentată decît le puteau oferi instituţiile culturale publice. Insatisfacţia sufletească, setea nestinsă de adevăr şi de cultură, destinele trăite, toate stîrnite de încercarea de a împăca aceste imbolduri tumultuoase cu lumea materială, iată ce-i aduna aici pe aceşti oameni, uniţi de altfel şi în diverse secte bizare, despre a căror viaţă şi activitate doamna Margret cerea regulat ştiri, ea însăşi avînd un temperament prea laic şi prea comod pentru a intra în rîndurile lor. In schimb, pe bigoţi îi dojenea folosind un vocabular drastic şi, ori de cîte ori îi bănuia de misticism, devenea sarcastică şi amară. Era dornică de fabulos şi de mister, dar le căuta în lumea materială, în viaţă şi in destin, în nestatornice fenomene exterioare ; despre minuni sufleteşti, despre dispoziţii excepţionale, despre aleşi şi altele de acest fel, nici nu voia să audă, şi-şi mustra cu asprime oaspeţii care

începeau să discute asemenea lucruri, în ochii ei, Dumnezeu era un creator măiestru şi ingenios al unor lucruri şi întîmplări minunate ; i se mai părea şi *într-o* altă direcţie interesant şi vrednic de cinstire, fiindcă sprijinea cu hotărîre pe oamenii harnici şi chibzuiţi care, pornind de la nimic, de la mai puţin chiar decît nimic, îşi cucereau singuri norocul în lume şi ajungeau să-şi facă un rost. Iată de ce îi preţuia mai ales pe tinerii care, de la o situaţie modestă, ba chiar de la sărăcie, ajunseseră graţie talentului, spiritului de economie şi chibzuinţei la o stare materială bună, bucurîndu-se chiar de protecţie înaltă. Evoluţia bunăstării unor astfel de protejaţi constituia pentru ea o problemă personală şi cînd, în cele din urmă, prosperitatea la care ajungeau le îngăduia să se bucure cu conştiinţa curată de o modestă opulenţă, marea ei satisfacţie era să contribuie din belşug la strălucirea lor şi să se bucure de ea. Era miloasă din fire şi ajuta din toată inima pe săraci şi pe cei scăpătaţi, deşi cu măsură, în schimb pentru cei cărora le mergea din plin făcea o adevărată risipă, dacă ţinem seamă de situaţia ei. De cele mai multe ori, oamenii de acest gen, odată ajunşi, cultivau pe lîngă alte relaţii mai serioase şi favorurile acestei femei ciudate, pînă în momentul cînd o generaţie mai tînără le lua locul. Iată de ce întîlneai deseori printre cei cîţiva credincioşi nevoiaşi pe cutare sau cutare domn distins şi bine îmbrăcat, a cărui atitudine gravă ii intimida şi-i stingherea. Iată de ce, cînd aceste personaje nu erau de faţă, nu pierdeau prilejul să-î reproşeze doamnei mondenitatea şi înclinaţia spre măririle lumeşti, de fiecare dată iscîndu-se discuţii şi controverse agitate.

Prezenţa în cercul prietenilor ei intimi a unor gheşeftari evrei ar putea fi atribuită tot predilecţiei faţă de cîştiguri grase şi faţă de activitate neobosită. Hărnicia şi atenţia veşnic trează a acestor oameni, care veneau deseori la ea, lăsîndu-i în seamă colete grele, încredinţîndu-i spre păstrare pungi de bani scoase din tainiţe ascunse, fără să-i ceară un cuvînt sau o chitanţă ; blîndeţea felului lor, modestia plină de curiozitate, la care se

adăugau o viclenie necruţătoare în materie de negustorie, uzanţele religioase stricte şi descendenţa lor biblică,, pînă şi duşmănia ce manifestau faţă de creştinism şi păcatele urîte ale strămoşilor lor făceau din aceşti oameni frămîn- taţi şi dispreţuiţi nişte fiinţe deosebit de interesante şi de apreciate de această femeie, cînd veneau la adunările din fiecare seară, unde-şi făceau cîte o cafea sau îşi prăjeau cîte un peşte pe plita doamnei Margret. Cînd femei creştine şi evlavioase le reproşau cu blîndeţe că pînă nu de mult evreii fuseseră nişte puşlamale ticăloase, că furaseră şi omorîseră copii de creştini şi că otrăviseră fîntî- nile, sau cînd Margret afirma că numai cu vreo doisprezece ani în urmă Ahasverus, evreul veşnic rătăcitor, po-posise o dată la „Ursul negru", ceea ce o făcuse pe ea să stea două ore la pîndă în faţa casei ca să-l vadă ple-cînd, totul în zadar, fiindcă el plecase mai departe îna-inte de revărsatul zorilor, evreii răspundeau cu un zîm-bet blînd şi fin, fără să-şi piardă buna dispoziţie.

Dar cum şi ei se temeau de Dumnezeu şi cum religia lor avea un profil bine conturat, se potriveau totuşi mai bine în această societate decît alte două persoane, care s-ar fi nimerit oriunde aiurea decît tocmai aici, deşi păreau a fi sarea indispensabilă pentru amestecul uluitor din casa aceea.

C a p i t o l u l ş a p t e

TOT DESPR’E DOAMNA MARGRET

Cei doi erau atei declaraţi. Primul, un simplu tîmplar, vorbind în monosilabe, confecţionase şi potrivise capacele cîtorva sute de coşciuge. Era un om cumsecade şi din cînd în cînd declara scurt şi răstit că el crede la fel de puţin într-o viaţă veşnică, pe cît de puţin se poate şti ceva despre Dumnezeu. în rest, nu-1 auzeai niciodată spunînd vreo vorbă grosolană sau jignitoare ; îşi fuma tihnit luleaua şi asculta răbdător puhoiul de fraze cu care-1 asaltau femeile dornice să-l convertească. Celălalt era un croitor în vîrstă, cărunt, neastîmpărat şi şiret care jucase fără îndoială multora

diverse renghiuri. în timp ce primul era liniştit şi îngăduitor, făcînd doar rareori profesiuni de credinţă riguroase, celălalt avea o atitudine de sfidare şi simţea o deosebită plăcere să rănească şi să sperie sufletele credincioase prin negaţii şi îndoieli grosolane, prin glume crude şi profanatoare, răstălmăcind, ca un adevărat Buhoglindă, cu cuvînt simplu şi stîrnind cu umorul lui gras şi suculent o nelegiuită poftă de rîs în bieţii oameni. Nu înţelegea şi nu respecta nimic, nici măcar natura, singura lui cerinţă personală părînd a fi tăgăduirea existenţei lui Dumnezeu şi desfiinţarea lui. Spre deosebire de el. tîmplarul nu părea să se sinchisească prea mult de aşa ceva ; dimpotrivă, în anii de ucenicie observase cu atenţie lumea, continua şi acum să se instruiască şi, cînd se dezgheţa, ştia să vorbească cu dragoste despre tot felul de lucruri interesante. Craitorul se bucura numai cînd putea să uneltească ceva, să facă vreo farsă ori să se ia la harţă cu nişte femei entuziaste ; pînă şi purtarea lui faţă de evrei era caracteristică şi se deosebea de a meşterului de coşciuge. în timp ce acesta îi trata cu amabilitate şi prietenie, ca pe nişte egali, croitorul îi sîcîia şi-i tachina ori de cîte ori îi venea bine, legîndu-se de ei cu cea mai autentică aroganţă creştină şi spunîndu-le toate glumele triviale despre evrei pe care le ştia, astfel că, uneori, nenorociţii se supărau cu adevărat şi plecau. Atunci îşi ieşea şi doamna Margret din sărite şi alunga demonul din casa ei ; numai că acesta se înfăţişa curînd din nou şi era din nou tolerat cînd îşi dădea pe faţă năravurile, deşi cu oarecare prudenţă şi exprimîndu-se cu mai multă blînd'eţe. Era ca şi cum vorbăreţii şi certăreţii ceilalţi ar fi avut nevoie de el ca de o întruchipare a ateismului, aşa cum şi-l închipuiau *ei ;* căci, în definitiv, asta şi era, dovedindu-se după aceea că el se silea mai curînd să înăbuşe ideea despre Dumnezeu şi despre nemurire, idee care-1 încurca şi-i stînjenea îndeletnicirile meschine şi fără rost. In clipa morţii, disperarea şi căinţa lui au fost atît de mari, atît a urlat, a clănţănit din dinţi şi a vrut să se roage, încît oamenii cumsecade au repurtat o biruinţă strălucită. în schimb, tlmplarul a dat la rindea ultimul coşciug, cel pe care şi-l hărăzea chiar lui, cu aceeaşi linişte şi nepăsare cu care confecţionase odinioară primul.

Aşa se prezenta societatea care se aduna adesea

seara, şi mai cu seamă în serile de iarnă, la doamna Margret. (Nu ştiu cum s-a făcut că, pe neaşteptate, am început să intru mereu ziua în prăvălia aceea simpatică, să mă învîrtesc printre oameni activi, după care seara mă instalam la picioarele stăpînei, la care mă bucuram de mare trecere. Mă remarcam prin marea atenţie cu care ascultam discuţiile în jurul unor fenomene dintre cele mai extraordinare. Fireşte, în primii ani, nu înţelegeam încă nimic din acele dezbateri teologice şi morale, deşi erau destul de puerile. Totuşi, nici atunci nu se prelungeau prea mult, pentru că societatea trecea destul de repede (la întîmplări şi experienţe materiale, transportîndu-se în (felul acesta pe terenul unei filozofii a naturii, unde mă simţeam de asemenea în largul meu. Oaspeţii doamnei ‘Margret încercau mai ales să stabilească o legătură între fenomenele din lumea spiritelor, presimţiri, vise etc., şi isă pătrundă plini de curiozitate în misterioasele domenii &le cerului înstelat, în adîncul mării şi al munţilor care Scuipau foc, şi despre care auziseră ; pînă la urmă, totul

era din nou privit din punctul de vedere al convingerilor religioase. Se citeau cărţi despre somnambuli, relatări ale unor interesante călătorii pe diferite corpuri cereşti şi alte informaţii asemănătoare, care fuseseră recomandate spre achiziţionare doamnei Margret, apoi se discuta despre ele şi imaginaţia se umplea de cele mai cutezătoare ginduri. Cineva intervenea apoi cu cîte o relatare din domeniul ştiinţei, aflată întîmplător de la servitorul vreunui astronom, care afirmase că prin luneta aceluia se puteau vedea fiinţe vii în lună şi corăbii de foc în soare. Doamna Margret avea fantezia cea mai bogată, pentru ea totul se transforma în adevăr adevărat. Se trezea de mai multe ori pe noapte ca să se ducă la fereastră şi să vadă ce se petrece în întunericul şi liniştea de afară. Descoperea totdeauna cîte o stea suspectă, care arăta altfel ca de obicei, cîte un meteorit sau o lumină roşie, pricepîndu-se să le dea numaidecît un nume. Pentru ea totul avea importanţă, totul avea viaţă. Cînd soarele se reflecta într-un pahar cu apă şi, străbătînd prin pereţii lui, arunca şapte culori jucăuşe pe tăblia lustruită a mesei, vedea în ele o reflectare directă a splendorilor

ce se aflau probabil in cer. Doamna Margret spunea aşa : „Voi nu vedeţi flori şi cununi frumoase, peisaje verzi şi băsmăluţe roşii de mătase, clopoţei aurii şi fîntîni argintate ?“, şi de cîte ori razele soarelui intrau în cameră, spunea că încearcă să arunce o privire în cer. Atunci bărbatul ei şi croitorul o luau peste picior, primul spunindu-i că-i *6* vacă fantastică. Dar cînd venea vorba de stafii, se simţea în largul ei, căci în privinţa asta avea numeroase şi incontestabile experienţe, cîştigate cu sudoarea frunţii ; de altfel, mai toţi ceilalţi ştiau şi se pricepeau să vorbească despre asta. Bineînţeles că de cînd nu mai ieşea din casă, experienţele doamnei Margret se mărgineau la cîteva ciocănituri repetate şi la zgomote în dulapurile vechi de haine, precum şi la apariţia unei oi negre care dădea tîrcoale pe strada cufundată în întuneric, cînd, la miezul nopţii sau spre dimineaţă, inspecta de la fereastră ce se petrece afară. Se mai intîmpla să descopere clte un omu'leţ mic în faţa uşii de la intrare care, în timp ce ea îl supraveghea cu ochi critici şi vigilenţi, se înălţa deodată, ajungînd pînă sub fereastra ei, astfel că

abia.avea timp s-o închidă, trîntind-o, şi să se refugieze în pat. In tinereţe însă, şi mai ales pe vremea cind trăia la ţară, cînd trebuia să umble noaptea pe cîmp şi prin pădure, i se întîmplaseră lucruri mai interesante. Pe vremea aceea, bărbaţi fără capete o însoţeau ore în şir, păşind alături de ea §i apropiindu-se cu atît mai mult cu cît ea se ruga mai fierbinte ; ţărani se iveau pe pă- mînţurile ce le aparţinuseră altădată, o înconjurau şi întindeau rugători mîinile spre ea ; din vîrful brazilor înalţi, oameni spînzuraţi urlau în jos, în direcţia ei şi o urmăreau cu răcnete înfiorătoare, dornici să ajungă în apropierea tămăduitoare a unei bune creştine ; şi ea descria, în cuvinte mişcătoare, cît de dureros era sentimentul ce o cuprindea cînd nu se putea stăpîni şi privea cu coada ochiului în lături, spre fioroşii ei tovarăşi de drum, deşi ştia că face foarte rău. Uneori se pomenea că partea corpului care se aflase în direcţia stafiilor i se umfla şi aţuijci trebuia să cheme doctorul. Mai departe povestea despre vrăjitorii şi despre necromanţie, care în tinereţea ei. adică spre sfîrşitul veacului trecut, erau

încă obişnuite printre ţărani. în satul ei, existau familii bogate şi puternice care aveau vechi cărţi păgîne, cu ajutorul cărora săvîrşeau nelegiuirile cele mai mari. A găuri mănunchiuri de paie cu o flacără fără a le arde de tot, a vrăji apa sau fumul din hornuri îndreptîndu-1 după plac în orice direcţie şi a-1 înălţa împrăştiindu-1 în tot felul de figuri caraghioase erau doar glume nevinovate. înfiorător era însă că-şi osîndeau duşmanii la o moarte lentă, în care scop băteau trei cuie într-o salcie, rostind cuvenita for- .mulă magică (tatăl lui Margret zăcuse multă vreme din cauza unor practici amicale de acest gen, pînă fuseseră date la iveală, după care-1 salvaseră nişte călugări capucini), sau dădeau foc griului înspicat al săracilor, pentru ca apoi să-şi bată joc de ei cînd cădeau pradă foamei şi sărăciei. Aveai, 'e drept, satisfacţia că diavolul punea mîna, şi încă cu mare pompă, pe cîte unul dintre ei după ce-şi făcuse toate mendrele ; pe de altă parte însă, lucrul acesta prilejuia şi el oamenilor drepţi o mare spaimă, pentru că nu era plăcut să priveşti zăpada în- sînge'rată şi părul smuls pe locul acela, aşa cum îi fusese

-dat povestitoarei însăşi. Ţăranii din această categorie aveau destui bani, la nunti şi la înmormîntări îi măsurau cu baniţa şi cu putina. Pe vremea aceea se făceau încă nunţi grandioase. Doamna Margret mai apucase una de acest fel, la care toţi oaspeţii, bărbaţi şi femei, veniseră călări, adunîndu-se aproape o sută de cai. Femeile purtau cununi de betea1ă şi rochii de mătase cu şiraguri de trei sau patru rinduri de ducaţi ; dar diavolul călărea nevăzut alături de ei, şi după masa de seară se petreceau lucruri deloc onorabile. In timpul foametei- cumplite din anii 70, pentru ţăranii din această categorie, principala distracţie era să treiere cu douăsprezece batoze în şuri larg deschise, poruncindu-i să cînte unui scripcar orb, şi apoi, după ce în faţa şurii se adunase un număr destul de însemnat de cerşetori flămînzi, să-şi asrtiytă cîinii furioşi asupra mulţimii lipsite de apărare. De remarcat era că credinţa populară considera adesea pe aceşti Tjogătaşi, tirani ai satului, drept urmaşii ţărani ai foştilor- despoţi, termen sub car.e erau desemnaţi toţi locuitorii de altădată ai numeroaselor cetăţi şi turnuri răspîndite prin ţară.

Un alt teren fertil în cunoştinţe aventuroase era catolicismul cu mînăstirile pustii şi părăginite, şi in aţele jnînăstiri care funcţionau încă, dintre care mai dăin.uiau cîteva în împrejurimile locuite de o populaţie rămasă catolică. Ordinele călugăreşti îşi aduceau contribuţia în această privinţă, în special capucinii, care şi azi îşi mai împart prieteneşte treaba cu călăii, făcînd farmece-ţăranilor reformaţi superstiţioşi pentru alungarea diavolului. In unele ţinuturi mai depărtate domnea pe atunci un protestantism inconştient degenerat ; ţăranii nu se ridicau •deasupra catolicilor, nu erau mai clarvăzători decît oamenii prostiţi, ci credeau întocmai basmele acestora, mul- ţumindu-se să osîndească doar conţinutul lor şi nu-şi rîdeau de catolicism, ci se temeau de el ca de un lucru păgîn şi înspăimîntător. Pe cît de puţin erau în stare să vadă într-un ateu un om care, în adîncul sufletului său, n u crede într-adevăr în nimic, tot atît de puţin puteau admite despre cineva că are o credinţă prea puternică. Se mulţumeau să accepte doar acele lucruri

crezute, al căror izvor e binele şi nu răul.

Bărbatul doamnei Margret, căruia i se zicea taica Jacob, în timp ce ea îi spunea pur şi simplu tată, era cu cincisprezece ani mai în vîrstă decît ea şi se apropia de optzeci. Avea o imaginaţie aproape la fel de vie ca şi a soţiei sale şi, in plus, amintirile sale coborau şi mai adînc în lumea legendelor din trecut ; el însă vedea latura hazlie a lucrurilor, pentru că fusese dintotdeauna un omuleţ vesel şi cam într-o ureche şi ştia să povestească tot atîtea snoave despre fantome şi despre vieţi omeneşti trăsnite, pe cît ştia să povestească nevastă-sa lucruri serioase şi înfiorătoare. In prima tinereţe apucase ultimele procese ale vrăjitoarelor şi descria cu umor adunările şi banchetele lor, aşa cum le culesese din legendele orale, adică la fel de precis cum se mai pot citi şi azi în relatările întocmite pe baza actelor proceselor, a aitiiplelor rechizitorii şi a mărturisirilor obţinute prin constrîngere. Terenul acesta îi convenea în mod deosebit, şi despre anumite persoane dădea asigurări solemne că ştiu foarte bine să călărească pe cozi de mătură ; ba chiar făgăduise toată viaţa să procure de la o zi la alta, după ee o va fi cerut unui meşter vrăjitor pe care-1 cunoştea, alifia cu care se ung măturile pentru ca, încă- lecînd pe ele, să poţi ieşi afară pe horn. Făgăduiada asta stîrnea în mine un entuziasm extraordinar, mai ales cînd îmi zugrăvea în culori vesele proiectata călătorie pe vreme bună încît mă şi vedeam instalat în faţă, pe coada măturii, ţinut strîns de el. îmi vorbea de cîte un cireş frumos, cocoţat pe un deal, sau de un prun grozav, pe care-1 cunoştea bine, unde vom poposi şi ne vom ospăta în lege, sau de o tufă fragedă de căpşuni din cutare sau cutare pădure, unde aveam să tragem un chef pe cinste, în timp ce mătura trebuia să stea legată de un brad. Urma să vizităm şi iarmaroacele din vecinătate şi să pătrundem pe acoperiş în diferite barăci, fără să plătim intrarea. Se înţelege că dacă voiam să ne înfruptăm din cîrnaţii vestiţi ai unui preot prieten dintr-un sat, trebuia să ascundem mătura între lemne, şi să-i declarăm că venisem pe jos ca să facem o mică vizită domnului pă

rinte, pe vremea asta splendidă ; în timp ce la o gazdă vrăjitoare, mare bogătaşă dintr-alt sat, trebuia să pătrundem cu îndrăzneală prin horn astfel încît, crezînd prosteşte că are în gazdă doi vrăjitori debutanţi cu mare viitor, să rţe ospăteze cu cîte o straşnică omletă cu slănină şi cu miere proaspătă la discreţie. Rămînea de la sine înţeles că, în drum, trebuia să cercetăm cuiburile cele mai deosebite din copaci şi din vîrful stîncilor şi că aveam să punem mîna pe cei mai aleşi pui de pasăre. Ştia el cum se pot realiza fără riscuri toate aceste planuri şi cunoştea formula cu care, după ce ne vom fi făcut toate chefurile, putem să-l lăsăm pe diavol cu buzele umflate.

Şi în domeniul strigoilor avea multă experienţă, dar şi -aici vedea peste tot latura comică. Frica, ce-o inspiraseră păţaniile sale, avusese totdeauna un aspect foarte hazliu şi deseori ele luaseră sfîrşit cu cîte un renghi viclean, pe care-1 jucase tartorilor.

în felul acesta, omul nostru înţelegea perfect firea fantastică a soţiei sale, astfel eu am avut prilej ul să sorb, direct de ,1a sursă, ceea ce îndeobşte se oferă copiilor de intelectuali din cărţile de poveşti. Chiar dacă materialul era mai puţin naiv ca în aceste cărţi, chiar dacă nu era destinat unei morale copilăreşti nevinovate, el conţinea totuşi întotdeauna un adevăr omenesc, constituind mai cu seamă aici. în vălmăşagul pestriţ al prăvăliei cu vechituri a doamnei Margret, un izvor bogat ce-mi completa intuiţia materială, îmi maturiza imaginaţia, oarecum prea devreme, fireşte, şi o ,făcea receptivă la impresii tari, cam aşa cum copiii din popor se obişnuiesc de timpuriu cu băuturile tari ale adulţilor. Pentru că ceea ce auzeam eu, nu se rezuma la această lume supranaturală de basm ; oamenii discutau cu patimă despre soarta lor şi a altora, iar viaţa lungă a doamnei Margret şi a soţului ei era plină de poveşti serioase şi vesele* de exemple de dreptate şi de nedreptate, de primejdii, de nevoi, de încurcături şi de rezolvări ; ştiuseră ,ce înseamnă foamete, război şi răscoale, totuşi relaţiile dintre ei aveau la bază pasiuni atît de ciudate, scoteau la iveală forţe atît de primitive şi de demonice ale naturii

omeneşti, încît eu priveam cu ochi miraţi de copil la flacăra aceea mistuitoare, primind de timpuriu impresii adînci.

In timp ce forţa care acţionase şi întreţinuse totodată gospodăria fusese doamna Margret pînă ce pusese bazele actualei bunăstări, iar acum ţinea veşnic frîieie conducerii în mîini, soţul ei era unul din oamenii care n-au învăţat şi nu ştiu să facă nimic, din care cauză sînt nevoiţi să fie salahorii unei neveste energice, trăindu-şi alene viaţa lipsită de glorie sub scutul autorităţii ei. Cînd mai cu seamă la primele începuturi, profitînd cu isteţime de împrejurări, doamna Margret dăduse cîteva lovituri inteligente şi adunase literalmente aur cu găleata, soţul ei jucase doar rolul unui spiriduş serviabil al casei care. după ce-şi îndeplinea obligaţiile, îşi făcea de cap cu ce-i dădea nevastă-sa, glumind şi înveselind pe toată lumea. Era lipsit de hotărîrea şi de siguranţa bărbătească obişnuită, şi experienţa îi spunea doamnei Margret că, îrk situaţii critice, nu va găsi în el un sprijin serios, ceea ce o făcea să nu ţină seamă de diferitele servicii ce i :e aducea. Aşa se explica de ee-1 îndepărtase fără* multă vorbă de la administrarea în comun a sipetului cu bani. De altfel, multă vreme, nici unul din ei nu considerase supărător acest amănunt, pînă ce cîţiva instigatori, printre care şi croitorul intrigant, îi reproşară soţului aspectul umilitor al situaţiei sale, îndemnîndu-1 să ceară în sfîrşit împărţirea avutului dobindit şi participarea deplină la administrarea lui.

Atunci soţul doamnei Margret îşi luă nasul la purtare si, îmboldit de sfetnicii cei răi, îşi ameninţă tovarăşa de viaţă uluită că o va da în judecată dacă nu-i va acorda partea sa din bunurile „dobîndite în comun". Femeia îşi dădu prea bine seama că era vorba mai curînd de un iaf la drumul mare decît de o împărţeală cinstită, şi. se împotrivi din răsputeri, ştiind mai ales că şi de-acum înainte va continua să ducă tot ea casa în spinare. Legea era însă împotriva ei, căci legea nu acceptă separarea asociaţilor. Pe deasupra, recurgînd la tot felul de învinuiri necinstite, soţul pretextă că după această separaţie de bunuri avea intenţia să divorţeze, astfel că, buimacă şi dusă cu vorba, nevastă-sa, bolnavă şi doar în parte lucidă, îi

cedă jumătate din întreaga avere. B&trînul îşi sortă numaidecît după mărime monezile strălucitoare de aur, îe strînse în cîteva pungi lunguieţe, le puse într-un cufăr, pe care-1 bătu zdravăn în cuie în podea, se instală pe el şi jucă o festă complicilor săi, care sperau să înhaţe şi ei ceva. De altfel, rămase alături de soţia sa, de pe urma căreia continuă să trăiască, deoarece nu se atingea de comoara lui decît în ocaziile cînd voia să-şi satisfacă vreun chef. între timp, doamna Margret se restabili, îşi reîntregi după un timp propria avere, ba chiar o dublă în cursul anilor. Dar din ziua separării de bunuri, unicul ei gind fu să intre din nou într-o bună zi în stăpînirea părţii prădate, lucru care nu era cu putinţă decît după moartea soţului ei. De atunci, ori de cîte ori 51 vedea schimbînd un ban de aur, simţea un junghi în inimă şi aştepta cu încordare fnoartea lui. Cît despre el, aştepta cu aceeaşi nerăbdare moartea ei, pentru a ajunge unicul stăpîn al întregii averi şi pentru a-şi petrece într-o inr dependenţă deplină restul lungii sale vieţi. Se-nţelege că, la prima vedere, nu se putea bănui existenţa între ei a unor relaţii atît de cumplite, cei doi trăind ca nişte bătrînei cumsecade, spunîndu-şi unul altuia numai tată şi mamă cînd îşi vorbeau. Margret, mai ales, se arăta în toate privinţele o soţie bună şi darnică, aşa cum era în realitate şi probabil că n-ar fi putut trăi nici o zi fără tovarăşul ei de patruzeci de ani de viaţă, fără vinzoleala şi glumele lui ; între timp îi mergea şi lui destul de bine, îşi vedea de bucătărie cu un zel comic, folosind astfel clipele cînd nevastă-sa dădea frîu liber fanteziei sale bogate în cercul entuziaştilor ei prieteni.

Totuşi, o dată în fiecare anotimp, mai cu seamă în clipele de mari prefaceri în natură, cînd bătrînii îşi amintesc de caracterul trecător al vieţii, iar beteşugurile lor trupeşti se accentuează, se isca între ei, cu deosebire în nopţile întunecoase şi fără somn, o ceartă groaznică ; aşezaţi în capul oaselor în patul larg de modă veche, sub baldachinul multicolor comun, în camera aceea cu ferestrele deschise, îşi aruncau în faţă pînă în zori cele mai înfiorătoare insulte şi ocări, de răsunau străzile liniştite. îşi reproşau păcatele simţurilor dintr-o tinereţe pierdută în negura vremurilor şi, in tăcerea nopţii, îşi strigau întîmplări

petrecute cu mult înainte de sfîrşitul acestui veac, în munţi şi în şesuri, unde de atunci încoace, crescuseră sau dispăruseră păduri foarte dese, întîmplări ai căror participanţi putreziseră de mult în mormintele lor.

Apoi începeau să-şi ceară reciproc socoteală, de ce anume considera îndreptăţit fiecare să supravieţuiască celuilalt, şi se pierdeau într-o controversă jalnică referitoare la cel care vă avea satisfacţia de a-1 vedea pe celălalt murind îif faţa sa.

Dacă a doua zi intra cineva în casa lor. cearta aceea fioroasă continua, indiferent dacă cel ce asista la ea era un străin sau un cunoscut, pînă cînd, epuizată, femeia izbucnea în plînsete şi rugăciuni. Asta părea să-l învioreze pe soţul ei, care începea să fluiere arii vesele şi-şi prăjea o omletă, mormăind întruna diverse fleacuri. Aşa, de pildă, era în stare să repete o dimineaţă întreagă unul şi acelaşi lucru : „Cincizeci şi unu ! Cincizeci şi unu ! Cincizeci şi unu !“ sau ca să mai schimbe : „Nu ştiu, dar cred că bătrîna Kunzin, aia de peste drum, a plecat azi să se plimbe călare ! Şi-a cumpărat ieri o mătură nouă ! Am văzut fluturînd în văzduh ceva ce semăna cu fusta ei roşie ! Ciudat ! Hm ! Cincizeci şi unu !“ ş.a.m.d. în timpul ăsta, inima lui colcăia de otravă şi de moarte ■şi ştia că prin purtarea lui îi prilejuia nevesti-si o suferinţă de două ori mai mare ; căci ea n-avea atîta ură şi răutate ca să lupte mai departe aşa. Dar o adevărată suferinţă îşi prilejuiau reciproc în împrejurările cînd dă- ruiau fără nici o socoteală tot ce le cădea sub mînă, de parcă fiecare ar fi vrut să irosească sub ochii celuilalt averea după care jinduia.

Bătrînul nu era un om fără Dumnezeu, ci, crezînd într-un mod la fel de bizar, în strigoi şi vrăjitoare, • cît# şi în Dumnezeu şi paradisul său, îl considera pe acesta un om de treabă. Nici prin minte nu-i trecea să dea atenţie preceptelor morale decurgînd din această credinţă, ci mînca, bea, înjura, îşi făcea mendrele, fără să se gîndească vreodată că ar trebui să-şi armonizeze viaţa cu un principiu mai serios. Dar nici bătrîna nu şi-ar fi spus vreodată că pasiunile ei puteau fi în contradicţie

cu preceptele religioase şi, faţă de adeptele ei de chefuri, nu se stăpînea niciodată să-şi mărturisească preocupările. Iubea şi ura, binecuvînta şi blestema, se lăsa cu sinceritate şi fără constrîngere în voia tuturor pornirilor firii sale, fără să se gîndească vreodată că păcătuieşte şi in- vocînd mereu, fără jenă, pe Dumnezeu şi puternica lui influenţă.

Cei doi soţi aveau fiecare numeroase rubedenii sărace lipite pămîntului, care trăiau în diferite colţuri ale ţării. Toţi aceştia nutreau speranţa unei moşteniri serioase, cu atît mai mult cu cît doamna Margret, cu aversiunea ei faţă de cei ce se încăpăţînau să rămînă săraci, nu le dădea decît daruri modeste din prisosul ei şi nu-i ospăta în lege decît de sărbători. In aceste ocazii îşi făceau apariţia, din partea ambilor soţi, veri şi verişoare bălrîne, surori şi cumnaţi cu fete înfometate şi nasuri ascuţite* cu fii palizi la faţă, aducînd cu toţii daruri modeste în săculeţe şi coşuri, pentru a-i cuceri pe cei doi bătrîni capricioşi, în speranţa că se vor întoarce acasă cu daruri mai bogate. Aceste rubedenii erau riguros împărţite în două tabere care, în cearta ce domnea între personajele- principale, nădăjduiau moartea grabnică a adversarului, pentru a se buteura într-o bună zi de o moştenire mai mare. Se urau şi se duşmăneau între ei, urmînd pilda dată de pasiunile lui Margret şi ale bărbatului ei, şi de fiecare dată după ce numeroşii oaspeţi se săturau şi se încălzeau ca urmare a unei mese îmbelşugate cu care nu. erau obişnuiţi, după ce aroganţa topea sfiala de la început, o ceartă strasnică se dezlănţuia între cele două partide, astfel încît, înainte de a băga în raniţe şuncile rămase, bărbaţii se pocneau cu ele peste cap, iar femeile acelea amărîte, cu nasuri palide şi ascuţite, se împroşcau. cu tot felul de ocări, purtîndu-şi apoi spre casă, deasupra burţilor îndestulate, inimile pline de invidie şi de obidă. Pe sub bonetele de duminică, împodobite sărăcăcios, ochii lor scfriteietori aruncau priviri sfredelitoare cînd se dez- lipeau de poartă şi porneau cu paşi mari, cu traistele îndesate, despărţindu-se arţăgoşi la răspîntii şi 'uînd-o la picior spre îndepărtatele lor bordeie.

Lucrurile au mers aşa mulţi ani, pînă cînd bătrîna doamnă Margret a dat prima ochii cu moartea şi a trecut

singură în împărăţia aceea mitică, populată de stafii şi de spirite. Spre surprinderea tuturor, lăsa un testament tiare stabilea drept unic moştenitor un tînăr ; era ultimul şi cel mai tînăr dintre acei favoriţi de a căror abilitate şi prosperitate se bucurase, şi a murit cu convingerea că aurul ei sănătos nu încăpea pe mîini nepricepute, ci că avea să alcătuiască forţa şi bucuria unor oameni destoinici. La înmormintarea ei s-au strîns toate rudele ambilor soţi care, văzîndu-se amăgite, au început să se vaite şi să facă gălăgie. In turbarea lor, s-au aliat cu toţii împotriva fericitului moştenitor, care şi-a împachetat cu mult calm averea, adică toţ ce-i putea fi de folos şi a încărcat-o într-o căruţă mare. N-a lăsat bieţilor oameni nimic altceva în afară de proviziile de alimente, colecţia de obiecte ciudate şi cărţile răposatei, în măsura în care nu erau de aur, de argint sau de alt material preţios. Ceata plîngă- reţilor a rămas trei zile şi trei nopţi în casa îndoliată, pînă a ajuns la ultimul os căruia i-au mîncat măduva cu ultima bucătură de pîine. Apoi toţi s-au împraştiat "treptat, luînd fiecare cîte o amintire pe care mai apucase s-o captureze. Unul ducea pe umăr un pachet de cărţi păgîne şi idolatre, legate cu sfoară groasă fixată cu o surcică şi avea la subsuoară un săculeţ cu prune uscate ; altul căra în spate o icoană a Maicii Domnului, spînzurată într-un băţ, în timp ce pe cap i se legăna o ladă artistic încrustată, ale cărei sertare le umpluse ingenios cu cartofi. Fecioare deşirate şi uscăţive cărau coşuri de nuiele şi elegante cutii de modă veche, vopsite în culori vii, înţesate cu flori artificiale şi cu zorzoane îngălbenite : •copiii strîngeau în braţe îngeri de ceară sau duceau în mîini ulcioare chinezeşti ; toţi arătau ca o ceată de ico-noclaşti carfe se întorc după ce au jefuit o biserică. Fieca- re-şi spunea că va păstra prada ca o preţioasă amintire de la răposată. In cele din urmă însă, amintindu-şi de bunurile pe care le pierdea, în timp ce-şi vedea de drum, plin de amărăciune, cu gîndul la moştenitorul principal •ce păşea pe lîngă căruţa lui, se oprea brusc, se răzgîndea şi-şi vindea toată încărcătura vreunui telal, fără să păstreze un cui. Apoi se ducea la cîte un aurar şi vindea medaliile, potirele şi lanţurile, ieşind pe poartă cu pas apăsat, fără să privească înapoi, cu şerparul plin şi cu

toiagul în mînă. Părea bucuros că lichidase o chestiune neplăcută şi plictisitoare.

In casă rămase însă, singur şi părăsit, bătrînul soţ al doamnei Margret cu rămăşiţele averii obţinute după prima despărţire. Trăi încă trei ani şi muri tocmai **în** ziua în care trebuia să schimbe ultima bucată de aur. Pînă atunci îşi petrecuse vremea plănuind şi închipuindu-şi cum avea să-şi scarmene nevasta pe lumea cealaltă, dacă se afla acolo, „tîrşîmdu-şi ideile ţicnite", şi ce feste avea să-i joace cu privire la apostoli şi la profeţi, pentru ca vechii prieteni să se tăvălească de rîs. îşi amintea şi de cîteva cunoştinţe de-ale lui care muriseră şi se bucura la gîndul că, revăzîndu-se, se vor apuca iar de pozne. Totdeauna l-am auzit vorbind cu veselie despre viaţa viitoare. Orbise, avea aproape nouăzeci de ani şi cînd îl chinuiau durerile, tristeţea şi slăbiciunea, se posomora şi începea să se văicărească ; atunci nu mai pomenea nimic despre astfel de lucruri, ci repeta mereu că oamenii ar trebui să fie ucişi înainte de a ajunge atît de bă- trîni şi de neputincioşi.

în cele din urmă se stinse ca o candelă în care s-a consumat ultima picătură de untdelemn ; era uitat de lume, iar eu, ajuns om in toată firea, am fost poate singurul cunoscut de pe vremuri care i-am condus jalnicele rămăşiţe pînă la mormînt.

C a p i t o l u l o p t

O POZNA COPILĂREASCĂ

Asemenea corului din piesele antice, urmărisem şi eu din fragedă tinereţe viaţa şi întâmplările din casa vecină, fiind permanent un părtaş atent la ele. Mă plimbam înooace şi încolo, mă aşezam într-un ungher sau mă vîram printre cei ce se tocmeau sau făceau scandal cînd se întîmpla ceva. Scoteam cărţi, le ceream pe acelea pline de lucruri interesante de care aveam nevoie, sau mă jucam cu bijuteriile doamnei Margret. Oamenii de toate felurile care veneau în casă mă cunoşteau, şi fiecare îmi arăta prietenie,

ştiind că în felul acesta îi făcea plăcere ocrotitoarei mele. Eu însă nu vorbeam mult, ci aveam grijă ca nimic din cele ce se petreceau să nu scape ochilor şi urechilor mele. Plin de toate aceste impresii, treceam iar uliţa, mă duceam acasă şi, în liniştea odăii noastre, îmi întindeam urzeala din care lucram ţesături mari, minunate, a căror bătătură o alcătuia fantezia mea dezlănţuită. Ele se împleteau atît de intim cu viaţa reală, încît abia le mai puteam deosebi de ea.

Numai aşa îmi pot explica, printre altele, o ispravă pe, ,care am făcut-o la şapte ani şi pe care altfel n-aş putea-o pricepe. Şedeam într-o zi la masă, foarte preocupat de o jucărie şi rosteam pentru mine nişte cuvinte necuviincioase, foarte grosolane, al căror înţeles mi-era necunoscut şi pe care le auzisem pesemne pe stradă. O femeie care venise în vizită ,1a mama şi sporovăia cu ea, mă auzi şi-i atrase atenţia asupra spuselor mele. Mama mă întrebă- cu seriozitate cine m-a învăţat să vorbesc aşa. femeia cea străină stăruind cu insistenţă, ceea ce mă miră, astfel că, după o clipă de gîndire, am rostit numele unui băiat, cu care mă vedeam la şcoală. îndată du pi aceea am adăugat alte două sau trei nume, ale unor băieţi între doisprezece şi treisprezece ani, cu care abia dacă

schimbasem o vorbă. Spre uimirea mea, cîteva zile mai tîrziu, am fost reţinut la şcoală de către învăţător împreună cu cei patru băieţi, pe care-i pomenisem şî care-mi făcură impresia a fi aproape bărbaţi, deoarece erau. cu mulit mai mari decît mine ca vîrstă şi ca înălţime. Un preot, care preda de obicei lecţiile de religie şi era directorul şcolii, se aşează împreună cu învăţătorul la o masă şi mă chemă să iau loc alături de ei, în timp ce băieţii trebuiră să se alinieze în faţa noastră, aşteptînd să vadă ce avea să se întîmple. Fură întrebaţi cu voce gravă dacă rostiseră anumite cuvinte în prezenţa mea ; băieţii nu ştiau ce să răspundă şi tăceau uluiţi. Atunci preotul mă întrebă : „Unde i-ai auzit spunînd vorbele acelea ?“ Am căzut ca pisica în picioare şi am răspuns cu o precizie seacă : „în Pădurea fraţilor !“ Pădurea asta se afla la vreo oră depărtare de oraş ; nu intrasem niciodată in ea, dar auzisem adesea pomenindu-i-se numele. „Cum s-au petrecut lucrurile ? Cum aţi ajuns acolo ?“ am fost întrebat mai departe. Am povestit că, într-o zi, băieţii m^ar fi chemat la plimbare şi că m-ar fi luat cu ei în .pădure, apoi am descris în amănunt, cum se întîmplă că uneori băieţii mai răsăriţi îl iau pe cîte unul mai mic la
o plimbare veselă. împricinaţii îşi ieşiră din fire şi afirmară solemn şi cu lacrimi în ochi, unii că nu fuseseră de multă vreme în pădurea aceea, alţii că nu intraseră niciodată în ea şi, în orice caz, nu împreună cu mine! Zicînd acestea, mă priveau cu ură şi cu spaimă, ca pa un şarpe veninos şi încercară să mă încolţească cu imputări şi cu întrebări, dar fură reduşi la tăcere, în timp ce mie mi se cerea să indic drumul pe care-1 urmasem. L-am văzut limpede, imediat, desfăşurîndu-se în faţa ochilor mei şi, stîrnit de contrazicerea celorlalţi, precum şi di faptul că tăgăduiau realitatea unui basm în care începusem să cred cu adevărat, fiindcă altfel nu-mi puteam explica scena ce se petrecea în clipa aceea, am descrii drumul şi cărarea ce duceau la locul cu pricina. Cunoşteam totul vag, din auzite şi, fără să-mi dau seama, fiecare cuvînt venea la timpul lui. în continuare am povestit cum am scuturat pe drum nuci, cum am

făcut ua foc la care am copt nişte cartofi furaţi şi cum am snopit

în bătaie pe un băiat de ţăran care voise să ne împiedice. Odată ajunşi în pădure, tovarăşii mei se urcaseră în nişte brazi înalţi şi chiuiseră acolo sus, dînd tot felul de porecle preotului şi învăţătorului. Cloceam de mult în mine aceste porecle, care se refereau la exteriorul celor doi, dar nu le rostisem niciodată ; am profitat acum de ocazie ca să le atribui celor în drept, şi mînia lor a fost la fel de mare ca şi uimirea celor învinuiţi. Am adăugat că după ce coborîseră din copaci, băieţii tăiaseră nişte nuiele mari şi-mi Ceruseră să urc şi eu într-un pomişor şi să strig de acolo aceleaşi porecle. Fiindcă şovăiam, m-au legat fedeleş de un copac şi m-au bătut cu nuielele pînă ce am strigat tot ce mi-au cerut, chiar şi cuvintele acelea necuviincioase. în timp ce strigam, ei au şters-o pe la spatele meu, iar un ţăran, care tocmai trecea pe-acolo, a auzit vorbele urîte pe care le spuneam şi m-a luat de urechi : „Staţi, măi, derbedeilor ! a strigat el, pe ăsta am pus mîna !“ şi mi-a dat cîteva. Apoi s-a dus şi el, lăsîn- du-mă singur, în vreme ce începea să se întunece. Cu multă greutate am reuşit să mă dezleg şi-am pornit spre casă prin pădurea întunecoasă. Dar m-am rătătcit, am căzut înţr-un pîrîu adînc, în care am înotat o bucată, pînă fla marginea pădurii, apoi altă bucată am umblat prin apa mai puţin adîncă, şi după ce am scăpat cu bine de fcîteva primejdii, am găsit drumul cel bun. Atunci, însă, s-a năpustit asupra mea un ţap mare, împotriva căruia m-am apărat cu un par pe care l-am smuls repede din- tr-un gard şi cu care l-am lovit pînă l-am alungat.

Niciodată pînă atunci nu fusesem atît de limbut în clasă cum eram acum în timp ce povesteam. Nimănui nu i-a trecut prin minte s-o întrebe pe mama dacă în ziua aceea mă întorsesem acasă noaptea şi ud. în schimb, s-a făcut legătura între aventura mea şi ceilalţi băieţi, dove- dindu-se că unul sau altul dintre ei chiulise de la şcoală tocmai în perioada despre care vorbeam eu. Ţinîndu-se seamă de vîrstâ mea fragedă, s-a dat crezare povestirii pe care o ticluisem şi care se prăvălea pe

neaşteptate, sinceră, din înălţimea obişnuitei mele muţenii. Acuzaţii (fură condamnaţi fără nici o vină, afirmîndu-se că erau nişte băieţi răi şi sălbăticiţi, cu atît mai mult cu cît tă- găduielile lor încăpăţînate şi unanime, indignarea şi di perarea lor justificată înrăutăţeau şi mai mult lucrurile : căpătară cele mai aspre pedepse şcolare, fură obligaţi igă se aşeze pe banca ruşinii şi, pe deasupra, fură bătuţi şi ţinuţi la arest de către părinţii lor.

După cîte-mi aduc vag aminte, răul pe care-1 prici- nuisem îmi provoca nu atît indiferenţă, cît satisfacţia că precizia poetică cizelase atît de frumos şi dăduse atîta aparenţă de adevăr născocirilor mele şi că spusele mele inspirate fuseseră la baza unor îhtîmplări, a unor hotărîri şi a unor suferinţa atît de senzaţionale. Nu înţelegeam nicicum de ce băieţii maltrataţi plîngeau în halul acela şi erau supăraţi pe mine, din moment ce succesul povestirii era incontestabil şi eu n-o puteam schimba după ' cum nici zeii nu puteau să schimbe ursita.

' Năpăstuiţii erau cu toţii din tagma celor care încă din copilărie pot fi consideraţi oameni de treabă, nişte băieţi liniştiţi, aşezaţi, care nu dăduseră pînă atunci nici I un motiv de mustrări aspre şi care au devenit după aceea tineri cetăţeni liniştiţi şi muncitori. Amintirea năzbîtiei me'le şi a nedreptăţii a cărei victima fuseseră se înrădă- i cinase atît de adînc în ei, încît mulţi ani după aceea, cînd | mi-au reproşat-o, mi-am reamintit foarte precis de poves-
i tea aceea uitată şi aproape fiecare cuvînt a prins iar
j> viaţă. Abia atunci a început să mă frămînte episodul acela ■/trezind în mine o mînie de două ori mai mare şi do
I durată, astfel că ori de cîte ori mă gîndeam la ea mi
S2 urca sîngele în cap şi eram ispitit să arunc cu hotărîro
* toată vina asupra credulilor noştri inchizitori, ba chiar I: s-o osîndesc pe palavragioaica aceea, care ascultase cu- (vintele interzise şi nu-şi găsise linişte pînă nu Îs desc''- perise originea precisă. Trei dintre foştii mei colegi de | şcoală m-au iertat şi au rîs cînd au observat că treaba ? asta mă neliniştea, dar s-au

bucurat că-mi aminteam ţ totul în amănunte. Numai al patrulea, care avea mari greutăţi în viaţă, n-a izbutit niciodată să facă o deosebire j între copilărie şi maturitate şi mi-a purtat pică pentru răul ce-i făcusem, de parcă l-aş fi comis acum, cu mintea mea de adult. Trecea pe lingă mine însufleţit de ură adînfcă şi, cînd îmi arunca priviri jignitoare, nu eram în |j stare 'să-i răspund la fel, pentru că eu făcusem greşeala de odinioară şi nirnen: n-o putea. uita.

C a p i t o l u l n o u ă

ZOJtl DE ZI ÎN ŞCOALA

începusem să mă împac cu şcoala şi mă simţeam bine în ea, pentru că învăţam mereu lucruri noi şi ! făceam zilnic progrese. Şi feilul în care era organizată şcoala avea părţi plăcute ; îi treceam pragul cu plăcere şi rîvnă, ea constituind pentru mine viaţa mea publică j şi cam ceea ce reprezintă pentru bătrîni tribunalul sau teatrul. Nu era o şcoală de stat, ci era întreţinută de o asociaţie de binefacere care, dată fiind penuria de şcoli primare bune, trebuia să ofere copiilor de oameni săracii o educaţie mai îngrijită, purtînd de aceea numele dej şcoala săracilor. Metoda de predare Pestalozzi-Lancaster [1] j era aplicată cu un zel şi cu o abnegaţie proprii de obicei numai profesorilor pasionaţi din învăţămîntul particular, în timpul vieţii, tatăl meu era entuziasmat de felul în j care era instalată şi de rezultatele pe care le obţinea] această instituţie. O vizitase şi o studiase deseori, expri-i mîndu-şi în repetate fînduri hotărîrea de a mă lăsa să-mii f-ac primii ani de învăţătură aici, căutînd încă de pe! atunci să stabilească astfel o metodă de educaţie pentru mine, căci credea că după ce voi fi împărtăşit anii ceii mai fragezi cu copiii săraci din oraş, orice

1 Metoda denumită astfel după doi remarcabili pedagogi — elveţianul Johann Heinrich Pestalozzi (1746—1827) şi englezii Joseph Lancaster (1778—1838)'; metodele lor nu sînt însă înrudite.

spirit de castă şi orice orgoliu va fi sugrumat în mine. Intenţia lui conH stituise pentru mama legămînt sfînt şi-i uşurase alegerea primei şcoli la care aveam să învăţ. într-o sală mare erau şcolarizaţi vreo sută de copii, jumătate băieţi şl jumătate fete, în virstă de cinci pînă la doisprezece ani, în mijloc se aflau şase bănci lungi, ocupate de copiii dfl acelaşi sex ; fiecare bancă alcătuia o clasă după vîrstă şi avea în frunte un elev mai avansat, între unspi ezece şi doisprezece ani, căruia îi era încredinţată instruirea întregii bănci, în timp ce copiii făcînd parte din celălalt sex . erau adunaţi în semicercuri în jurul a şase pupitre, lipite de pereţi. în centrul fiecăruia dintre aceste cercuri şedea pe un scăunel cîte un elev sau cîte o elevă care predau

■ lecţia. Institutorul trona cocoţat pe o catedră înaltă şi supraveghea totul, avînd. lîngă el două ajutoare care se plimbau prin sala cam întunecoasă, intervenind ici şi colo, dînd cîte o mînă de ajutor şi explicînd lucrurile mai Complicate. La fiecare jumătate de oră se preda altă materie ; la un semnal pe care-1 dădea învăţătorul scutu- rînd un clopoţel, avea loc o manevră perfectă : cei o sută de copii, cu o ţinută şi cu mişcări dinainte stabilite, se ridicau în picioare, tot în sunetul clopoţelului, făceau o Schimbare de front şi o clipă mai tîrziu, după un marş bine calculat, îşi schimbau poziţia, în aşa fel încît cei cincizeci care şezuseră înainte se ridicau acum în picioare şi invers. Era totdeauna o imensă fericire clipa cînd noi, băieţii, cu mîindle încrucişate reglementar la spate, treceam în marş prin faţa fetelor încercînd să accentuăm ^deosebirea dintre pasul nostru soldăţesc şi paşii lor mărunţi de gîsculiţe. Nu ştiu dacă dintr-o neglijenţă înţeleaptă, intrată în tradiţie, sau intenţionat, ni se îngăduia să aducem flori şi să le ţinem în mînă în timpul lecţiilor, în Orice caz, eu unul n-am mai întîlnit o atît de frumoasă libertate în altă şcoală ; oricum, era totdeauna o plăcere '|ă vezi că, în timpul acelui vesel marş, mai fiecare fată ţinea la spate între degete un trandafir sau o garoafă, In timp ce băieţii purtau florile în gură, ca pe nişte lulele, sau le puneau fără jenă după ureche. Erau toţi copii de tăietori de lemne, de

muncitori cu ziua, de croitori, de cizmari săraci sau de oameni trăind din caritate. **Din** cauza rangului şi creditului de care se bucurau, meşteşugarii mai de vază n-aveau dreptul să recurgă la această •Şcoală. Aşa se face că eu eram cel mai bine îmbrăcat şi Iftai curat dintre băieţi, fiind considerat aproape un domn, deşi mă împrietenisem repede cu amărîţii aceia cu hainele pline de petice pestriţe, adaptîndu-mă moravurilor şi Obiceiurilor lor, dacă nu-mi erau prea străine şi dacă nu-mi displăceau prea tare. Căci, deşi copiii săracilor nu sînt nici mai răi nici mai neastîmpăraţi decît copiii bogaţilor şi ei altor privilegiaţi, ba chiar sînt mai nevinovaţi şi mal ci minţi decît ei, au totuşi uneori pe chipuri rîn- iete foarte grosolane, şi ele mă scîrbeau la unii dintre colegii mei.

Hainele pe care le purtam pe vremea aceea erau verzi, deoarece mama le dădea la croit din uniformele tatei ; aveam astfel un costum pentru duminica şi un altul pentru zilele de lucru. Mai toate celelalte haine civile, rămase moştenire, erau de culoare verde, astfel că pînă la vîrstş. de doisprezece ani, dată fiind grija şi atenţia mamei pentru întreţinerea şi curăţenia lor, ele i-au **ajuns ■'** pentru confecţionarea unor jachete şi hăinuţe verzi ; **aşa** se face eă din cauza culorii mereu aceeaşi a veşmintelor, am căpătat de timpuriu numele de „Heinrich cel verde" **şi** aşa am rămas cunoscut în oraşul nostru. Aşa se face **eă am** devenit curînd, la şcoală şi pe stradă, o figură familiară ; de această popularitate verde am profitat pentru a-mi dontinua fără încetare observaţiile şi pentru a lua parte activă la tot ce se întîmpla şi se făcea. In tovărăşia unor copii dintre cei mai diferiţi, intram cînd voiam **şi** cînd îmi făcea plăcere în casele părinţilor lor, unda, **pre-** supunîndu-se că eram bun şi liniştit, eram bine văzut ; studiam în amănunte gospodăria şi obiceiurile oamenilor săraci; apoi dispăream iarăşi, refugiindu-mă la **cartierul** meu general de la doamna Margret, unde, în cele din urmă, tot aveam cele mai multe lucruri de văzut. Ea se bucura constatînd că, în scurt timp. ajunsesem să pot **citi** curgător nu numai germana, ci şi cărţile ei vechi, cu numeroase caractere latine, pe care i le explicam după **cum** îi explicam şi cifrele arabe, pe

care ea nu reuşise vreodal ă să le priceapă. Ii făceam şi tot felul de însemnări cu litere gotice **pe bucalele** de hîrtie, pe care le **putea** păstra **şi** citi în **voie,** astfel că am devenit micul **ei secretar** particular. **Doamna** Margret mă credea un **mare** geniu, **vedea** de pe-atunci în mine un om deştept, unul din acei **care**

o vă f?.ce odată fericită şi se bucura cu anticipaţie **de** strălucita carieră pe care se aştepta s-o fac. **Intr-adevăr,** Învăţătura nu-mi dădea bătaie de cap, nici necazuri **şi,**

fără să ştiu cum, mi s-a încredinţat demnitatea de a mă ocupa de colegii mai mici. In felul acesta, şi mai ales că eram investit cu puterea de a răsplăti şi de a pedepsi, am descoperit o nouă plăcere, aceea de a combina mici destine, provocînd prin farmec zîmbete şi lacrimi, prietenie şi duşmănie. Chiar şi iubirea şi-a făcut apariţia în această perioadă aşa cum îşi fac apariţia primii nori uşori de dimineaţă. Cînd mă aflam într-un cerc alcătuit din nouă pînă la zece fetiţe, locul de onoare era sau primul de lîngă "mine, sau ultimul, potrivit cu locurile noastra în sala cca mare. Iată de ce instalam fetele care-mi plă-ceau sus, în împărăţia gloriei şi a virtuţii, sau le izgoneam jos, în întunecata sferă a păcatului şi a uitării, in ambele cazuri, insă, în conformitate cu pornirile inimii mele tiranice. Această inimă suferea adine, dacă frumoasa,

, înălţată pe nemeritate la loc de cinste, nu-mi dăruia un zîmbet de mulţumire, cînd accepta onoarea nejustificatâ ^ca şi cum i s-ar fi cuvenit şi cînd, prin renghiuri răutâ- Icioase şi necruţătoare, îmi îngreuia nespus dorinţa de a f o menţine pe piscuri netede fără să săvîrşesc vreo ne-

I dreptate strigă;oare la cer.

Doar două lucruri mi s-au părut neplăcute Şi chinui-ftoare în şcoală, şi mi-au rămas în memorie ca nişte

■ amintiri urîte. în primul rînd ena metoda apăsătoare,

■ poliţistă de aplicare a justiţiei. Ea păstra încă reminij- ■cenţe din spiritul vremurilor vechi, la a căror graniţă ne «nai aflam, iar pe de altă parte, ţinea de bunul plac p personal, distomnd astfel cu

atmosfera favorabilă care ijdomnea în general. Pedepsele folosite erau intenţionat pe-
*** nibile şi infamante pentru această vîrstă fragedă, şi aproa- Jj pe nu trecea lună fără ca vreun bieţ păcătos să fi fost şj pedepsit cu solemnitate. E drept că, de cele mai multe**
*** ori, cei pedepsiţi erau adevăraţi nelegiuiţi ; dar era totuşi î; o absurditate, întrucît condamna nişte copii, condamnare**
1 precoce şi uşuratică ; e un fenomen ciudat că, în general.

chiar şi atunci cînd se ştiu vinovaţi de aceeaşi greşeală, pentru care însă au scăpat de pedeapsă, copiii dispreţuiesc pe cel pedepsit şi înfierat, îl urmăresc şi-l batjocoresc, pînă ce ultimele efecte ale episodului se pierd sau pînă ce persecutorii înşişi dau de belea. Atîta timp cit n-am Intrat în vîrstă de aur, trebuie să le dăm bătaie copiilor ;

dar cînd un biet păcătos, după ce-şi primea cuvenita morală, era dus într-o încăpere retrasă, unde era dezbrăcat, întins pe o bancă şi bătut, faptul îţi lăsa o impresie oribilă, cum s-a întîmplat o dată cînd o fată mai mărişoară a fost obligată să rămînă o zi întreagă cocoşată pe un dulap înalt, cu o tăbliţă atîmată de gît. Mi-a **fost 1** tare milă de ea, deşi făcuse pesemne ceva foarte rău. Dar dacă o fi fost pedepsită pe nedrept ? Cîţiva ani mai ■tîrziu, fetiţa aceea s-a înecat în timp ce se pregătea pentru confirmare ; nu mai ştiu de ce anume, dar imi amintesc de compătimirea pe care am simţit-o pentru moartă, cînd am văzut-o dusă la groapă, urmată de un grup **mare fl** de fete, între cinci şi şaisprezece ani, îmbrăcate în **alb]** şi cu flori în mînă. Deşi nu avusese o moarte **creşti-]** nească, i se făcuse cinste, ţinîndu-se seamă de tinereţea j ei şi încercîndu-se astfel să se ascundă şi să se atenueze totodată o întîmplare ieşită din comun.

Cealal[1]ă amintire penibilă din anii aceia de şcoală o alcătuiesc pentru mine catehismul şi orele cînd trebuia, să ne ocupăm de el. O carte mică, plină de întrebări şij de răspunsuri siîngace şi anemice, extrase din viaţa seri- I erilor biblice, potrivită doar pentru minţile seci ale unorj I bătrîni împietriţi şi trebuind tocmai în anii primei tine- | ^ reţi, care par fără de

sfârşit, să fie rumegată neîncetat i l pentru a fi învăţată pe de rost şi repetată într-un dialog **j** ininteligibil. Explicaţiile erau alcătuite din cuvinte tari **l** şi ispăşite severe, în timp ce teama apăsătoare de a i nu Uita nici unui din cuvintele acelea dure reprezenta!] impulsul spre viaţa religioasă. Fragmente răzleţe dinii psalmi şi din strofele cîntecelor, smulse şi ele din context I) şi din acest motiv mai anevoie de memorat decît o poezie § organică şi întreagă, dezorganizau memoria în loc s-o | exerseze. Cînd aceste porunci primitive şi grosolane, în-j dreptate împolviva păcatelor ticăloase ale adulţilor erauj enumerate laolaltă cu dogme supranaturale şi neînţeleseJ nimeni nu mai simţea adiind un spirit de armonioasă* dezvoltare umană, ci suflul înăbuşitor al unei barbarii crude, neînduplecate, aH cărei scop era doar purificarea forţată a generaţiei tinere şi fragede, şi asta cît mai repede pentru a-i da posibilitatea să se pregătească şi pentru

a o face răspunzătoare de viaţa şi de gîndirea existentă. Tortura pe care o reprezenta această disciplină îşi atingea apogeul cînd, de cîteva ori pe an, îmi venea rîndul duminica, în biserică, în faţa întregii comunităţi, să port cu glas lare şi limpede bizarul dialog cu preotul, aflat în amvon, la mare depărtare de mine, fiecare oprire sau omisiune luînd proporţiile unei profanări a bisericii. Pen- ttru mulţi ccpii acest obicei era un stimulent în însuşirea tartei de a vorbi mieros şi cursiv, ei ajungînd să strălu- [cească chiar şi prin obrăznicie, astfel încît accastâ zi de,- *i*venea o zi a gloriei şi a bucuriei pentru ei. Dar tocmai iin asemenea cazuri se dovedea că totul nu era decît trăn- rcăneală zadarnică şi fum. Există protestanţi înnăscuţi, şi laş vrea să mă număr printre ei, pentru că, nu din lipsi [simţului religios, ci în mod inconştient, firește, o urmă ■foarte slabă din fumul rugurilor azi dispărute, plutind lincă prin biserica răsunătoare, îmi făcea odioasă prezenţa [în interiorul ei în clipele cînd frazele brutale călătoreau ■monoton de colo-colo. Nu fiindcă mi-aş fi închipuit să ii ■fost un copil minune, ager la minte şi cu un spirit pole- ■mic, ci pur şi simplu fiindcă era vorba de un sentiment ■înnăscut.

în felul acesta am fost împiedicat cu brutalitate să «întreţin relaţii cu Dumnezeu şi mi-am păstrat obiceiul **Ele** a-mi compune singur rugăciunile, de a-mi duce singur ■tratativele in conformitate cu cerinţele mele, şi conside- ■rînd momentul fă recurg la ele numai cînd aveam nevoie. ®tegulat, adică dimineaţa şi seara, nu spuneam decît Tatăl *nostru,* dar nu cu glas tare.

Dar bunul Dumnezeu a fost alungat atît din viaţa Wea interioară cît şi din viaţa mea exterioară de copil j dornic de joacă şi de distracţii, fără ca nici mama, nici ţdoamna Margret să-mi fi putut menţine credinţa în el. Ani de-a rîndul Dumnezeu a fost pentru mine o imagine prozaică, oarecum asemănătoare cu imaginea prozaică pe care poeţii mediocri şi-o fac despre viaţă, în contrast cu eeea cc e inventat şi fabulos. Curios e că viaţa şi natura materială erau basmul meu, în care-mi căutam bucuria, In timp ce Dumnezeu devenise o realitate necesară, dar learbădă şi didactică, spre care mă întorceam, doar aşa,

cum se întoarce un băiat istovit şi flămîriu la supa de fiecare zi de-acasă, căutînd să mă descotorosesc cît mai repede de el. Asta explica genul de relaţii care existau intre religie şi copilăria mea. Deşi perioada aceea e asemenea unei oglinzi olare în faţa mea, nu-mi amintesc ca, înainte de trezirea raţiunii mele, să fi simţit vreodată în suflet, fie şi copilăreşte, fiori de evlavie.

Această perioadă în care am fost pe jumătate ateu şi caro se situează tocmai în anii cei mai fragezi şi cei mai nimeriţi pentru plămădirea unui suflet, perioadă care să tot fi durat vreo şap^e sau opt ani, este, după mine; asemenea unui drum îngheţat şi pustiu. Vina o poartă numai catehismul şi cei ce-1 administrau. Pentru că, ori de cîte ori încerc să mă cufund destul de adînc în starea de spirit nebuloasă din trecut, descopăr că nu-1 iubeam pe Dumnezeul copilăriei mele, ci doar că aveam nevoie de el. Abia acum disting lămurit vălul tulbure şi rece care acoperă perioada aceea şi care-mi ascundea pe atunci jumătate din viaţă, mă prostea şi mă intimida atît de tare, încît nu înţelegeam oamenii, nu mă puteam, face înţeles de ei, iar educatorii mei mă considerau o enigmă şi spuneau : „Ce făptură ciudată ! Nu ştii cum să-l iei !“

C a p i t o l u l z e c e

COPILUL SE JOACA

Cu atît mai strînse erau relaţiile stabilite în tăcere cu mine însumi într-o lume pe care eram nevoit să rrti-o construiesc singur. Mama îmi cumpăra foarte puţine jucării, preocupată veşnic şi exclusiv de a aduna ban cu ban pentru viitorul meu şi considerînd de prisos orice risipă, iacă nu era destinată direct strictului necesar. In' schimb se străduia să stea mereu de vorba cu mine, po- vestindu-mi nenumărate lucruri, atît din trecutul ei, cit şi din viaţa altor oameni, mai ales că, în singurătatea noastră, asta devenise şi pentru ea o

duioasă obişnuinţă. Dar nici aceste conversaţii şi nici agitaţia din casa fantasticilor noştri vecini nu-mi puteau umple toate orele, aşa că simţeam nevoia unui material care să corespundă înclinaţiilor mele creatoare. Aşa se face că am fost pus curînd in situaţia de a-mi confecţiona singur jucăriile. Am epuizat iepede hîrtia şi lemnul, auxiliare obişnuite în aceste cazuri, mai cu seamă că n-aveam pe nimeni care să mă îndrume cum să le mînuiesc. Ceea ce nu-mi dădeau oamenii, îmi oferea natura necuvîntătoare. Vedeam de la distanţă că alţi băieţi aveau mici colecţii de ştiinţe ale naturii, în special pietre şi fluturi, ale căror oaze fuseseră puse de dascălii şi de taţii lor, şi pe care le continuau acum singuri în cursul excursiilor. I-am imitat deci, şi am început să întreprind pe cont propriu călătorii îndrăzneţe de-a lungul pîraielor şi rîurilor, pe malurile cărora pietre de toate culorile se răsfăţau la soare. Mi-am făcut curînd o colecţie substanţială de roci scîn- teietoare şi colorate, în care intrau mica, cuarţuri şi pietre ale căror forme neregulate îmi atrăgeau privirile. Zgura strălucitoare, lepădată în apă de uzinele siderurgice, mi se părea şi ea de preţ ; cioburile de sticlă erau pietre preţioase, iar prăvălia de vechituri a doamnei Margret îmi furniza cioburi de marmură şlefuită şi ornamente de alabastru semitransparent, care se bucurau în plus şi de gloria de a proveni dintr-un anticariat. Pentru obiectele acestea confecţionam cutii şi recipiente pe care lipeam etichete frumos scrise. Cînd soarele strălucea în curticica noastră, îmi căram toată comoara jos, spălam piesele una cîfte una în fîntîna cea mică, apoi le întindeam la uscat, bucurîndu-mă de strălucirea lor. Pe urmă le aşezam iar în cutii, învelind cu grijă pe cele care străluceau.mai frumos în bumbacul şterpelit din baloturile mari din port şi din magazine. Aşa am procedat multă vreme ; numai că satisfacţia mea sufletească se mulţumea doar cu înfăţişarea exterioară a obiectelor, şi cînd am văzut că ceilalţi băieţi ştiau numele fiecărei pietre, că aveau totdeauna piese deosebite, cristale şi minereuri, care mie îmi erau inaccesibile, că dobindiseră despre ele noţiuni rămase

mie absolut străine, am pierdut tot interesul pentru acest joc şi m-am întristat. Pe vremea aceea, nu puteam suporta în jurul meu nimic mort şi abandonat; ori de cîte ori nu mai aveam nevoie de un lucru, îi dădeam repede foc sau îl aruncam cît mai departe ; aşa se face că într-o zi mi-am cărat cu mare greutate pietrele pînă la rîu, le-am zvîrlit în valuri şi m-am întors acasă foarte trist şi abătut.

Apoi a venit rîndul fluturilor şi gîndacilor. Mama îmi făcuse o plasă de prins fluturi şi venea deseori cu mine pe cîmp, fiindcă-şi dădea seama cît de simple şi de ieftine erau aceste jocuri. Prindeam tot ce se putea prinde, astfel că am făcut prizioniere sumedenii de omizi. Dar fiindcă nu ştiam ce mănîncă şi nu mă pricepeam să le îngrijesc, din crescătoria mea n-a ieşit nici un fluture, în schimb, fluturii vii şi gîndacii cu aripi strălucitoare, pe care-i prindeam, îmi dădeau mare bătaie de cap, fiindcă trebuia să-i omor şi să-i conserv intacţi, iar aceste fiinţe plăpînde trădau o formidabilă forţă vitală în mîinile mele ucigaşe ; pînă să moară, îşi pierdeau parfumul şi culoarea, şi cînd le prindeam în ace, spînzurau zdrenţuite asemenea unei cete de jalnici martiri. Actul de a ucide mă obosîa şi mă tulbura adînc, pentru că suferinţa bietelor făpturi îmi era insuportabilă. Nu era vorba de o sensibilitate neobişnuită de copil; puteam să maltratez ca toţi ceilalţi băieţi animale respingătoare sau care-mi erau indiferente, dar faţă de fiinţele multicolore, care-mi erau simpatice, simţeam mai curînd o milă nejustificată. Toate aceste resturi neînsufleţite trezeau în mine cu atît mai multă melancolie, cu cît constituiau mărturii ale unor zile petrecute în natură şi ale unor aventuri trăite. Intervalul de timp cuprins între prinderea şi moartea în chinuri a unui animal însemna un destin care mă înduioşa, şi rămăşiţele mute îmi vorbeau o limbă în care desluşeam nenumărate mustrări.

Distracţia aceasta s-a soldat şi ea cu un eşec după ce am vizitat pentru prima oară o mare menajerie. Am liiat imediat hotărîrea să pun şi eu pe picioare una la

fel, şi am construit o mulţime de cuşti şi de celule. în acest scop mi-am dat osteneala să transform mici lădiţe, am fabricat cuşti din carton şi din lemn şi le-am acoperit cu reţele de sîrmă sau de aţă, în raport cu forţa animalului căruia îi erau destinate. Primul locatar a fost un şoarece, pe care l-am transferat, din cursa în care intrase, la închisoare, cu ceremonialul folosit pentru instalarea unui urs. Au urmat la rînd un iepuraş de casă, cîteva vrăbii, un şarpe, un alt şarpe mai mare şi cîteva şopîrle de diferite culori şi mărimi; o rădaşcă voinică şi sumedenie de alţi gîndaci lîncezeau în borcane, stivuite în ordine unul peste altul. Mai mulţi păianjeni mari aveau în ochii mei valoarea unor tigri fioroşi, pentru că mi-era o frică straşnică de ei şi-i prinsesem după multă şovăială. Priveam cu o înfiorătoare satisfacţie fiinţele acelea lipsite de apărare, pînă ce, într-o bună zi, un păianjen cu cruce a evadat din cuşcă şi a trecut în fugă peste mîna mea şi peste hainele mele. Totuşi spaima mi-a mărit interesul pentru mica menajerie, astfel că-mi hrăneam animalele foarte regulat, invitînd şi alţi copii, cărora le vorbeam cu mare emfază despre ele. Un erete tînăr, pe care pusesem mîna, juca rol de mare vultur regal, în timp ce şopîrlele erau crocodili, iar pe şerpi îi 'sooteam cu băgare de seamă din cîrpe şi-i înfăşuram în jurul mîinilor şi picioarelor unei păpuşi. Pe urmă rămâneam ore întregi singur în faţa bietelor animale, urmărindu-le mişcările. Şoarecele îşi croise demult un drum şi dispăruse, şarpele de casă se

prăpădise, cozile tuturor crocodililor se rupseseră, iepurele era slab ca un schelet, totuşi nu mai încăpea în cuşcă, toate celelalte animale trăgeau să moară şi-mi strecurau melancolie în suflet, aşa că m-am hotârît să le omor pe toate şi să le îngrop. Am luat un fier lung şi subţire, l-am înroşit în foc şi, cu o mînă tremurîndă, l-am vîrît printre gratii după care m-am dedat la un îngrozitor măcel. Dar cum toate aceste creaturi îmi deveniseră dragi, zvîr- colirile trupurilor lor masacrate m-au inspăimîntat şi a trebuit să mă opresc. Am coborît iute în curte, am săpat o groapă sub sorbi, în care am aruncat de-a valma toate animalele din colecţie — moarte, aproape moarte şi vii, fiecare în cuitia lui, apoi am aruncat în grabă pămînt peste ele Cînd a văzut ce fac, mama mi-a spus că ar fi fost mai bine să duc iar animalele în cîmp, de unde le luasem, fiindcă acolo şi-ar fi recăpătat poate sănătatea. Am recunoscut că avea dreptate şi mi-am regretat fapta ; ■groapa aceea a fost însă multă vreme un loc înfiorător pentru mine, şi n-am îndrăznit niciodată sa dau ascultare acelei curiozităţi copilăreşti care mă tot îndemna să dez-grop ce îngropasem ca să văd ce se întîmplase.

Jocul următor l-am. născocit la doamna Margret. în- tr-un manual trăsnit de teozofie, pe care-1 găsisem între cărţile ei, se aflau instrucţiuni cu privire la producerea celor patru elemente, precum şi alte experienţe naive, însoţite de tabelele respective. Conformîndu-mă instrucţiunilor, am luat o sticlă mare, am turnat un sfert nisip, un sfert apă, apoi ulei, lăsând gol ultimul sfert din spaţiu, plin doar cu aer. Materiile se separară potrivit cu greutatea lor, înfăţişînd astfel într-un spaţiu închis cele patru elemente — pămîntul, apa, focul (uleiul lampant) şi aerul. Le-am scuturat zdravăn, producînd "haosul, care s-a limpezit din nou perfect, în timp ce eu contemplam foarte satisfăcut acest fenomen savant.

■ Apoi am luat nişte coli de hîrtie şi, după indicaţiile din carte, am desenat pe ele sfere mari cu cercuri şi linii încrucişate, cu marginile colorate şi umplute cu cifre şi caractere latine. Cele patru puncte cardinale, zonele şi polii, spaţiul ceresc, elementele, climatele, virtuţile şi viciile, oamenii şi spiritele,

pământul, iadul, interregnul, cele şapte ceruri ; toate erau de-a valma, deşi într-o anumită, ordine, cerîndu-mi un efort încordat şi meritoriu. Ara populat toate sferele cu acele suflete care puteau trăi bine în interiorul lor. Le-am însemnat cu steluţe, cărora le-am dat nume ; cea mai fericită dintre ele era steaua tatălui meu, situată în imediată apropiere de ochiul lui Dumnezeu, chiar în interiorul triunghiului şi părând că priveşte, cu ajutorul acestui ochi atoatevăzător, spre mama şi spre mine, care ne plimbam în cele mai frumoase locuri ale pământului. în schimb, duşmanii mei zăceau cu toţii în iad, unde un diavol era prevăzut cu o coadă impunătoare, îi schimbam pe oameni dintr-un loc într-altul ; după felul în care se purtau, îi avansam în ţinuturi mai pure sau îi trimiteam înapoi, în locurile unde domneau urletele şi scrâşnetele din dinţi. Pe unii îi puneam la încercare, lă- sîndu-i să plutească în nesiguranţă, ba chiar pe doi, care nu se puteau suferi în viaţa reală, i-am surghiunit împreună într-o regiune izolată, pe cînd pe alţi doi. care se iubeau, i-am despărţit pentru ca, după multe examinări, să-i unesc iar, într-un loc mai fericit. în felul acesta inspectam în mare taină şi determinam soarta tuturor oamenilor, tineri şi bătrîni, pe care-i cunoşteam.

Teozofia mai conţinea şi porunca de a turna ceară topită în apă, spre a simboliza nu mai ştiu ce. Am umplut cu apă mai multe sticluţe de medicamente, şi m-am distrat privind figurile pe care le alcătuia ceara turnată ia ele ; apoi le-am astupat şi le-am adăugat la colecţia mea ştiinţifică. Această lume de sticle mă atrăgea' grozav ; am găsit un material nou pentru ea, după ce, cu sufletul plin de spaimă, am trecut în revistă colecţia de anatomie care aparţinea spitalului. Cîteva şiruri de sticle, în cate se aflau embrioni şi foetuşi, au cîştigat totuşi o vie aprobare din partea mea, oferind o idee admirabilă pentru colecţia mea, fiindcă am încercat să-i reproduc. Mama păstra într-un dulap pînza pe care o ţesea în timpul liber, strînsă în baloturi nelucrate şi înălbite ; tot aici erau ascunse şi uitate mai multe calupuri de ceară pură, vechi

mărturii ale unui stupărit, intens practicat pe vremuri. Am început să rup mereu din ele bucăţi tot mai respectabile, modelând în mic băieţaşi ciudaţi cu capete

mari, asemenea celor pe eare-i văzusem, străduindu-mă să accentuez şi mai mult diversitatea formelor lor fantastice. Făceam rost de cît mai multe sticle, de toate formele şi de toate mărimile, şi introduceam în interiorul lor operele mele sculpturale. In sticle de colonie lungi şi înguste, cărora le spărgeam gîtul, se bălăbăneau, atîmaţi de aţele lor, băieţaşi slăbuţi, în timp ce borcanele de pomadă, scunde şi groase, găzduiau tumori de forma unor găluşti. în loc de spirt puneam în sticle apă şi dădeam fiecărui locatar cîfe un nume, corespunzător cu interesul umoristic ce trezea în mine munca înviorătoare cerută de lucruri pe care chiar atunci le învăţam. Această frumoasă asociaţie avea acum aproape treizeci de membri, şi provizia de ceară era pe sfîrşite, cînd mi-am botezat creaţiile cu nume ca : Tîrşîilă, Grăsunu, Păsârilă, Crăcănel, Subţi- relu, Burtosu, Buricel, Dinţosu, Gălbejitu, Mierlă şi aşa mai departe. Era o nesfîrşită plăcere pentru mine să .alcătuiesc pentru fiecare dintre ei scurte biografii, a căror acţiune se petrecea în munţi, în locurile de unde, conform basmelor pentru copii, sînt aduşi copiii mici. Am desenat şi tabele proprii cu sfere pentru ei, în care era trecută purtarea bună sau rea a fiecăruia şi cînd cineva cădea în dizgraţie, era transportat într-un loc mai prost, cum se întîmpla şi cu oamenii vii. Toate acestea le meşteream intr-o cămăruţă izolată, unde într-o zi, în amurg, mi-am aşezat toate sticlele pe masa mea preferată, o mobilă cafenie cu multe sertare. Am aliniat sticluţele într-un cerc mare, în jurul celor patru elemente, mi-am desfăşurat tabelele multicolore şi, la lumina cîtorva fitiluri aprinse, aşezate în mîinile ridicate ale unor oameni de ceară, m-am cufundat în contemplarea constelaţiilor de pe hărţi, împingmd pe rînd înainte şi examinînd pe cîte unul din respectivii purtători de destine — pe Gălbejitu şi pe nea Hiirlimann, pe Meyer sau pe Păsărilă. Din greşeală am lovit masa în aşa fel că toate sticlele s-au cutremurat, iar omuleţii de ceară s-au clătinat şi s-au pornit să ţopăie. Asta mi-a plăcut, aşa că am început să bat tactul în masă, oeea ce i-a

făcut pe băieţii mei să danseze ; loveam din ce în ce mai tare şi mai sălbatic, cîntînd în acelaşi timp, pînă ce sticlele au început să se ciocnească înnebunite

n între ele şi să zornăie. Deodată s-a auzit din colţ un strănut şi o pereche de ochi fioroşi au aruncat scîntei din direcţia aceea. O pisică străină, o pisică mare, închisă în cămăruţă şi liniştită pînă atunci, se speriase deodată. Am vrut s-o alung, dar ea s-a întors ameninţătoare spre mine, şi-a zburlit blana şi a pufnit cu putere ; mi-a fast frică, am deschis o fereastră şi am aruncat după ea cu o sticlă ; pisica a făcut un salt, dar ■ n-a putut ajunge pînă la fereastră şi s-a întors iar la mine. Atunci am început să azvîrl pe rînd în ea pe toţi oamenii mei de ceară, ea se scutura cu gesturi înfricoşătoare, gata să sară, şi în cele din.urmă, după ce i-am aruncat şi cele patru elemente în cap, am simţit cum îşi înfige ghearele în gîtul meu. Am căzut peste masă, lumînările s-au stins şi am scos un ţipăt în întuneric, deşi pisica„ îmi dăduse drumul. Mama a intrat înăuntru în clipa cînd pisica se strecura pe uşă şi m-a găsit pe jos. aproape leşinat, întins pe cioburile de sticlă şi înconjurat de şiroaie de apă şi de spiriduşi. Nu dăduse niciodată atenţie manevrelor mele din cămăruţă, buicurîndu-se că mă vede liniştit şi mulţumit, astfel că n-a priceput mare lucru din povestea încîlcită ce i-am spus. între timp însă, descoperise masiva scădere a rezervelor ei de ceară şi acum contempla cu oarecare mînie ruinele lumii mele apuse.

Intîmplarea făcu vîlvă. Doamna Margret îmi ceru

să-i povestesc totul şi să-i arăt desenele de pe hîrtie precum şi resturile ruinelor, găsind că totul avea o gravitate excepţională. Se temea că sorbisem din cărţile ei taine primejdioase, care-i rămîneau inaccesibile, fiindcă nu citea destul de bine şi încuie cărţile cele mai importante cu mulltă şi semnificativă seriozitate. Totuşi, nu-şi putu ascunde oarecare satisfacţie, deoarece părea să se confirme faptul că îndărătul acestor lucruri se ascundeau taine mai multe decît s-ar fi crezut. Era ferm convinsă că pornisem pe drumul cel bun pentru a-mi face, cu ajutorul cărţilor ei, un debut de magician.

Capitolul unsprezece

POVEŞTI DESPRE TEATRU. GRETCHEN ŞI MACACUL

Aceste păţanii mi-au tăiat pofta îndeletnicirilor singuratice în casă, astfel că m-am împrietenit cu nişte băieţi care păreau să 'se distreze bine jucînd teatru într-un butoi mare şi vechi. Instalaseră o cortină în faţa lui şi permiteau cîtorva copii favorizaţi să aştepte, cu o nerăbdare plină de respect, pină îşi terminau ei pregătirile misterioase. Sanctuarul era apoi deschis, cîţiva cavaleri în armuri de hîrtie începeau un scurt dialog injurîndu-se zdravăn, pentru ca după aceea să se ia la bătaie, şi la căderea cortinei găurite să se prăbuşească morţi la pămînt. Curînd am fost iniţiat şi eu, fiindcă eram băiat deştept, şi am început prin a introduce în butoi material mai precis, extrăgînd scurte întîmplări din istoria biblică sau cărţile populare, ale căror dialoguri le transcrisesem cuvînt cu cuvînt, legîndu-le între ele prin cîteva întorsături de frază. De asemenea, mi-am exprimat părerea că eroii ar trebui să aibă o intrare specială, pentru a-şi putea face apariţia fără să fi fost văzuţi mai înainte. Drept rare, în peretele din spatele butoiului s-a tăiat cu ferăstrăul o gaură, care a fost scobită şi netezită, pînă a ajuns . destul de mare pentru a permite unui cavaler în armură să-şi facă oarecum loc prin eâ, ceea ce era foarte caraghios cînd acesta începea să-şi rostească tirada răsunătoare înainte încă de a se fi îndreptat din şale. Pe urmă am adus niişte ramuri verzi, pentru a transforma interiorul butoiului într-o pădure ; le-am bătut în cuie în jurul pereţilor lui, iar în partea

superioară am lăsat liberă doar vrana prin care trebuiau să răsune în jos glasurile supranaturale. Unul din băieţi a adus O oungă mare cu

făină de teatru *, ceea ce a însemnat un nou element ds fast în eforturile noastre.

într-o zi s-a jucat David şi Goliat. Filistinii de pe cîmpul de luptă se comportau păgîneşte şi au ieşit din butoi în avanscenă. în locul lor s-au vîrît fiii lui Israel, care se jeluiau. îşi pierduseră curajul şi au trecut de cealaltă parte a intrării, cînd a apărut Goliat, un vlăjgan care a început să facă tot felul de strâmbături obraznice, stîrnind hazul ambelor armate şi al publicului, pînă ce David, un tînăr scund şi arţăgos, a pus dintr-o dată capăt tărăşeniei, aruncînd în fruntea uriaşului o castană mare dintr-o praştie, pe care o mînuia de minune. Goliat s-a înfuriat şi l-a lovit cu aceeaşi brutalitate pe David în cap, amîndoi luîndu-se brusc şi aprig la trîntă. Spectatorii şi cele două coruri izbucniră în aplauze şi se împăr- ţiră în două tabere ; eu şedeam călare sus pe butoi, cu un muc de luminare într-o mînă, cu o pipă 'de lut plină de sacîz în cealaltă şi, în chip de Zeus, suflam prin vrana butoiului fulgere neîncetate şi atît de puternice, încît flăcările pîlpîiau în frunzişul verde şi hîrtia argintată de pe coiful lui Goliat răspîndea scînteieri magice. Din cînd în cînd aruncam cîte o privire fugară pe gaură în jos, după care continuam să-i îmbărbătez pe curajoşii luptători cu fulgerele mele. N-am păţit nimic cînd lumea, pe care doream s-o stăpînesc, s-a clătinat deodată din temelii, s-a răsturnat şi m-a făcut să mă prăbuşesc din cerul meu ; pentru că Goliat îl biruise în sfîrşit pe David şi-l trîntise cu putere de perete. S-au auzit ţipete stridente, proprietarul butoiului şi-a făcut apariţia şi ne-a interzis accesul în casa care se rostogolea, nu fără a împărţi dojeni şi ghionturi după ce a descoperit modificările arbitrare aduse butoiului.

Totuşi n-am regretat prea mult acest paradis pierdut pentru că, puţin după aceea, a sosit în oraşul nostru o companie teatrală germană, care, cu aprobarea autorităţilor, a înălţat iar în faţa locuitorilor oraşului lăoaşrul fragil al pasiunilor, cu mai multă măiestrie decît o făcuseră pînă atunci amatorii şi copiii. Compania artistică ambulantă şi-a stabilit sediul într-un han al oraşului, transformîndu-i spaţioasa sală de dans într-un teatru şi umplînd în

acelaşi timp toate camerele şi încăperile lui mai modeste cu viaţa ei de toate zilele. Singur directorul locuia confortabil într-o odaie mai acătării.

De altfel, casa aceea plină de viaţă ne atrăgea nu numai în timpul reprezentaţiilor serale ; ne pierdeam şi ziua destulă vreme în faţa ei observînd-o, pe de o parte ca să vedem intrînd şi ieşind eroii şi reginele admirate în costumele şi ţinutele lor cutezătoare şi graţioase, iar pe de altă parte ca să nu scăpăm din ochi nici o maşină, nici un coş încărcat cu mantii roşii şi cu spade, nici o recuzită, din cele ce erau transportate înăuntru. Ne plăcea să ne oprim şi în faţa unei clădiri dosnice deschise, unde un pictor semeţ, aflat mereu în picioare, înconjurat de nişte oale, cu o mînă în buzunarul pantalonilor, aş- ternea pe o pînză sau pe o bucată de hîrtie tot felul de minunăţii cu ajutorul unei pensule a care: coadă era nesfîrşită. îmi amintesc limpede adînca impresie pe care au făcut-o asupra mea simplitatea şi precizia cu care atîrna, ca prin farmec, perdele albe, vaporoase şi străvezii, în juru'l ferestrelor unei odăi zugrăvite în roşu ; odată cu cele cîteva linii şi puncte albe, bine potrivite pe fundalul roşu, s-a făcut lumină în mintea mea, care priveam înmărmurit lucrurile de acest fel cînd le vedeam seara, în lumina scenei. Erau zorii înţelegerii lumii pictorilor ; aplicarea liberă a unor culori .groase pe un fond transparent mi-a lămurit multe lucruri ; după aceea, ori de cîte ori vedeam un tablou, încercam să aîlu care erau limitele dintre aceste două domenii, şi descoperirile mele m-au înălţat deasupra fragilei credinţe în minuni, care te împiedică să le înţelegi vreodată singur.

în seriile în care se dădeau spectacole, eram la posturile noastre, toţi în păr şi fără greş, furişîndu-ne ca pisicile în jurul clădirii. Cum datorită spiritului de economie al mamei nu vedeam nici o posibilitate de a pătrunde legal în interiorul templului artei, mă simţeam cu atît mai bine alături de colegii mei de la şcoala săracilor, care erau de asemenea condamnaţi să nu se poată strecura înăuntru decît în schimbul unor anumite servicii

sau recurgînd la şiretlicuri temerare. Am izbutit

şi eu să mă furişez de cîteva ori cu inima bătrndă în sala ticsită şi, după ridicarea cortinei, să trec în revistă cu priviri satisfăcute decorurile, costumele şi armurile actorilor pentru ca, în cele din urmă, o dată lucrurile importante rostite, să mă adincesC în studiul intrigii. Curînd am ajuns un mare cunoscător, şi cu prefăcut sînge rece am început să port ample discuţii 6u prietenii mei. Dar âisputele, calmul prefăcut de cunoscător, precum şi ine. vitabila, pasionata dăruire, chiar cînd era vorba de ce$_{a}$ mai păcătoasă piesă, începeau să mă enerveze ; doreaxn să ajung dintr-o dată în culise ca să văd îndeaproape jocul captivant şi actorii, precum şi mijloacele pe care l$_{e}$ foloseau. Mi se părea că acolo, în culise, trebuia să exi$t$_{e}$ o viaţă mai bună decît în orice altă parte a lumii, că $_{ea}$ trebuia să fie superioară şi lipsită de pasiuni. Nu aşteptam totuşi ca dorinţa mea să se realizeze cu rinţă, cînd, deodată, o stea binevoitoare mi-a dat un pri_ lej fericit. •

Intr-o seară ne aflam cu toţii cam abătuţi în faţa ur^i uşi laterale, îndărătul căreia avea loc un spectacol $_{ClJ}$ ***Faust.*** Auzisem că doctorul Faust, despre care ştiam rv$_{0}$î cîte ceva, apărea alături de diavol şi de toate splendoiri|$_{e}$ sale, numai că, de data asta, toate obstacolele, care $_{Se}$ ridicau de obicei în calea încercărilor noastre de a pătrunde în sală, erau de netrecut. Ascultam amărîţi sut*$_{e}$_ tele uverturii, executată de distinşi amatori din oraş, ^ ne băteam capul în căutarea unei modalităţi de a intra Era o seară întunecoasă de toamnă şi ploaia cădea re$_{C}$g şi persistentă. Mi-era frig şi mă gîndeam să mă înto$_{ic}$ acasă, mai ales că mama îmi reproşase hoinărelile cim fiecare seară, cînd uşa cea neagră se deschise, un clvih binevoitor ţîşni afară şi strigă : „Hei băieţi ! Să intr$_{e}$ trei-patru de-ai voştri, să vină să joace cu noi !“ La ac^st cuvînt magic cei mai voinici dintre noi s-au înghes^ imediat în uşă, pentru că într-un asemenea caz nim^^ nu se putea gîndi decît la el însuşi. Dar duhul acela dat în lături, declarînd că

erau prea mari şi prea zdrav^j^ apoi m-a chemat pe mine, care rămăsesem mai la Jără mari speranţe, şi a spus : „Ăsta-i bun ! Are să f
un macac bun ! Şi zicînd aşa, a pus mina* pe mine şi pe alţi doi băieţi mai pirpirii, a încuiat uşa în urma noastră şi a luat-o înainte spre o sală mică, ce servea drept garderobă. N-am avut vreme să admirăm grămezile de costume, de arme şi de armuri, pentru că am fost dezbrăcaţi la repezeală de hainele noastre şi vîrîţi în n'işte blănuri fantastice, care ne învăluiau din cap pînă în picioare. Capul de macac putea fi dat pe spate ca o glugă. După ce ne-ara pomenit astfel transformaţi şi ţinîndu-ne cozile lungi în mîini, ne-am zîmbit plini de încîntare şi abia atunci am apucat să ne felicităm reciproc de norocul nostru neaşteptat.

Am fost conduşi apoi pe scenă, unde alţi doi macaci mari ne-au întîmpinat cu voie bună şi ne-au dat în grabă instrucţiuni privitoare la sarcina ce ne stătea în faţă. Am înţeles curînd despre ce era vorba şi am oferit o mostră reuşită de diverse tumbe şi salturi de maimuţă, apoi n«-am jucat graţios cu o bilă, după care am fost lăsaţi în libertate pînă la intrarea în scenă. Am început să ne plimbăm cu gravitate în spaţiul îngust cuprins între cei patru pereţi veritabili şi pereţii pictaţi, spaţiu în care circula şi se înghesuia o mulţime de oameni ; priveam ţintă cînd spre scenă, cînd în spatele culiselor şi cu mare bucurie am băgat de seamă că din haosul nelămurit, plin de vuiet înăbuşit şi de gîlceavă, se conturau în tăcere şi pe nesimţite tablouri ordonate şi acţiuni ca se desfăşurau ca într-o altă lume, în spaţiul liber şi luminat, dispărînd apoi tot pe nesimţite în întuneric. Actorii rî- deau, glumeau, se giugiuleau, se dondăneau ; ici-c»lo cîte unul se desprindea brusc dintr-un grup, se oprea 4 singur şi- grav în centrul acelei lumi vrăjite şi îndrepta spre lumea spectatorilor, care mie îmi rămîneau nevăzuţi, o faţă pătrunsă de atîta evlavie de parcă s-ar fi aflat în faţa adunării zeilor. Pînă să mă dumiresc despre ce era vorba, omul făcea un salt, se întorcea în mijlocul nostru şi-şi continua cearta sau giugiuleala întrerupte, în timp ce un

altul se depărta pentru a proceda la fel. Oamenii trăiau două vieţi, una fiind, probabil, o viaţă de viis ; dar eu nu înţelegeam care din ele era vis şi care era realitate. Amîndouă păreau să conţină împletite*
In egală măsură plăcere şi suferinţă ; totuşi, în clipa cînd cortina se ridica, pe scenă păreau să domnească raţiunea, demnitatea şi lumina, reprezentînd astfel viaţa reală, în timp ce, în clipa cînd cobora cortina, totul se învălmăşea într-o confuzie tulbure ca de vis. Mai aveam impresia că cei mai violenţi şi mai pasionaţi în acest vis deşert erau cei care dincolo, în zona superioară a'vieţii,'păreau personajele cele mai nobile şi mai expresive ; ceilalţi însă, cei care stăteau liniştiţi, reci şi paşnici în preajma lor, jucau un rol destul de trist în splendoarea aceea. Textul piesei era muzica, ea dădea avînt vieţii. De îndată ce amuţea, dansul se oprea ca un cearsornic al cărui arc s-a rupt. Versurile din *Faust*; care electrizează pe orice german îndată ce aude unul din ele, limba aceea minunată, plină şi armonioasă, care răsuna mereu ca o muzică înălţătoare, mă bucurau şi mă uluiau, deşi nu înţelegeam mai mult decît un autentic macac.

Deodată m-am simţit apucat de coadă şi tras de-a în- * dăratelea în bucătăria vrăjitoarelor, unde ceilalţi macaci săltau încolo şi încoace, în timp ce din direcţia parterului străluceau nenumărate chipuri şi priviri. în timpul contemplării în care fusesem absorbit pînă atunci, tocmai decorurile bucătăriei vrăjitoarelor îmi scăpaseră din vedere, astfel că aveam mult de recuperat, căci lucrurila fantastice din jurul meu, caricaturile şi stafiile prezentau pentru mine un interes tot atît de mare ca şi îndeletnicirile lui Mefisto, ale vrăjitoarei şi ale celorlalţi macaci. TJitînd că eram şi eu un macac şi că trebuia să joc un rol, am omis cu desăvîrşire salturile şi giumbuşlucurile pe care le învăţasem şi am început să privesc liniştit şi la fel de pasionat ca ceilalţi spectatori. Faust contempla acum încîntat oglinda fermecată şi pe mine m-a apucat curiozitatea să descopăr ce se putea vedea în interiorul ei. M-am uitat după pilda lui în aceeaşi direcţie şi, tre-

- cind pe lingă oglinda zugrăvită şi goală, privirile mele s-au îndreptat spre culise, descoperind în forfota lumii de dincolo tabloul pe care Faust se prefăcea că-1 vede. între timp, Gretchen intrase în scenă şi, rostind cu capul întors într-o parte cîteva cuvinte pline de emoţie, îşi desăvîrşea machiajul; după care, cu o batistă albă îşi

ştersese apăsat ochii şi obrajii, de parcă ar fi plîns. Era o femeie foarte frumoasă şi neţinînd seama de ghkm-turile şi dojenile tainice ale colegilor mei macaci, nu-mi luam ochii de la ea. Aşa se face că, după ce tînjisem să pătrund în această sferă înaltă, nu mai voiam acum decît să mă întorc în zona în care evolua silueta aceea frumoasă de femeie.

Timpul fixat pentru prezenţa noastră pe scenă se apropia de sfîrşiit şi eu am executat primul şi unicul salt reuşit cînd, plin de pasiune, am ieşit sau mai bine zis am sărit din scenă, încercînd să mă apropii cît mai mult de imaginea pe care o văzusem. Dar chiar în clipa aceea era singură în scenă, astfel că nici acum n-am putut s-o văd decît de departe.

Părea frămîntată de o mare suferinţă, şi în jocul ei desluşeai un amestec de graţie şi de mînie făţişă. E drept că rezultatul acestui amestec nu era o Gretchen izbutită, în schimb îi dădea actriţei un farmec aparte ; am trecut de partea ei împotriva duşmanilor necunoscuţi şi deînda- tă mi-am imaginat intriga în care era probabil încurcată. Plăsmuirile mele grăbite dispărură însă curînd. Destinul lui Gretchen luă o întorsătură tragică. Cînd întinsă pe paiele din închisoare, începu să vorbească aiurea, jocul ei deveni atît de măiestru, încît am fost zguduit; şi totuşi, plin de o emoţie flămîndă şi nestăvilită, sorbeam imaginea femeii atît de nenorocite. Căci eram sigur că era vorba de o nenorocire reală, şi uimirea mea era egală cu saţietatea produsă de o scenă a cărei violenţă întrecea tot ce văzusem şi auzisem pînă atunci.

Se lăsase cortina şi teatrul era plin de un du-te-vino amestecat ; atunci m-am furişat să iau nişte hîrtii pe care le zărisem înainte în mîinile directorului şi ale actorilor şi pe care le-am găsit într-un colţ, în spatele unui perete pictat. Doream grozav să văd ce scria pe hirtiile acelea al căror efect fusese atît de puternic şi, peste puţin, m-am cufundat în lectura rolurilor. Dar, cu toate ca înţelesese şi simţise personajele de pe scenă, copilul neştiutor care eram nu înţelegea nimic din cuvîntul scris şi hici limba alegorică a unui spirit viril, matur şi mare ; micul intrus se pomeni din nou plin de modestie în faţa

uşii închise care ducea spre o lume superioară, astfel că m-am cufundat curînd într-un somn adînc, rezultat al cercetărilor întreprinse.

Cînd m-am trezit, teatrul era pustiu şi tăcut, lămpile stinse şi luna plină îşi revărsa lumina în culise peste o ciudată dezordine. Nu-mi dădeam seama ce se întâmplase cu mine şi nici unde mă aflam, dar cînd mi*-am înţeles situaţia, am fost cuprins de spaimă şi am căutat să ies ; uşile prin care intrasem erau însă toate încuiate. Atunci m-am împăcat cu cele întîmplate şi m-am apucat să cercetez încă o dată obiectele bizare din aceste încăperi. Am mîngîiat cu mîna splendorile foşnitoare de hîrtie, apoi am luat de pe un scaun mantia şi spada lui Mefistofel şi le-am îmbrăcat peste costumul meu de macac. Astfel găitit m-am plimbat în sus şi-n jos în lumina lunii, după care am tras spada şi am început să fac mişcări de scrimă. Pe urmă am descoperit maşinăria cortinei şi am reuşit js-o ridic. în faţa mea se înfăţişa acum sala de spectacol, întunecată şi neagră ca un ochi orb ; am coborît în fosa orchestrei, unde instrumentele — cu excepţia vierilor încuiate cu grijă în cutii — zăceau împrăştiate peste tot. Ciocănelele subţiri rămăseseră pe tjmbal; le-am luat şi am lovit pielea cu o mişcare şovăitoare, scoţînd un sunet înăbuşit. Am prins curaj, am lovit mai tare şi, în cele din urmă, sala goală a început să răsune ca bîh- tuită de o furtună în miez de noapte. Am aşteptat ca tunetul să crească, apoi să scadă, iar cînd s-a stins, pauzele sinistre mi s-au părut şi mai frumoase decît vuietul, în cele din urmă m-am speriat de ceea ce făcusem, am aruncat beţele şi am îndrăznit să trec peste băncile de la parter ca să mă instalez în fund de tot, lîngă perete. Mi-era frig şi aş fi vrut să fiu acasă ; şi-mi era frică de singurătatea în care mă aflam. în această parte a sălii ferestrele erau bine astupate, aşa că numai scena, care reprezenta încă închisoarea, era scăldată în lumina magică a lunii. In fund, uşiţa spre încăperea în care zăcuse Gretchen mai era deschisă şi-o rază palidă cădea peste aşternutul de paie'; mă gîndeam la frumoasa Gretchen, care trebuia să fie executată, şi celula liniştită, luminată de lună, mi se părea mai plină de

vrajă şi mai sacră decît i se păruse odinioară lui Faust odăiţa lui Gretchen. Mi-am sprijinit capul în mîini şi am privit plin de dor [lri] direcţia aceea, mai ales spre scobitura slab luminată . acoperită cu paie. Atunci ceva a mişcat în întuneric, [eu] am rămas locului, cu răsuflarea tăiată, şi o făptură albă s-a înălţat din colţul acela ; era Gretchen, a^a [c]^m o văzusem ultima oară. Un fior mi-a străbătut şira [s]Pinării şi a coborît pînă-n vîrful degetelor de la picioare, dinţii au început să-mi clănţăne şi un simţămînt de ferice şi de surprindere a năvălit în mine îtifierbîntîndu-mă. [D]a, era Gretchen, era spiritul ei, deşi de la distanţă nu-i Puteam desluşi trăsăturile, astfel că arătarea părea şi î^ai fantomatică. Părea că cercetează toată sala cu priviri [lr]>tunecate. M-am ridicat în picioare, tras parcă de nişte kraţe puternice şi nevăzute şi, în timp ce inima-mi bătea [c]u violenţă, am păşit peste bănci spre avanscenă, oprin- du -mă o clipă la fiecare pas. Costumul de blană îmi înă- °Uşea paşii, care nu se auzeau deloc, astfel Că arătarea ^i-a observat prezenţa abia cînd m-am urcat lîngă cuşca S'ifieurului şi cînd prima rază de lună a ajuns pe ciudatul 'tteu costum. Atunci am văzut că-şi îndreaptă înspăimîn-**tată** privirea arzătoare asupra mea şi că se înfioară fără scoată o vorbă. Am mai făcut un pas şi m-am oprit din [n]ou ; ochii mei erau larg deschişi. îmi ridicasem manile tremurătoare spre cer şi, plin de curaj şi bucurie, m-am [r]epezit spre fantomă. Dar ea a strigat cu voce poruncitoare :

— Stai, prichindelule ! ce-i cu tine ? şi a întins bra-ţul spre mine, cu un gest ameninţător, care m-a făcut să încremenesc locului.

Ne-am privit ţintă unul pe altul. Acum îi recunoşteam bine trăsăturile ; purta o cămaşă de noapte albă. care-i descoperea gîtul şi umerii răspîndind licăriri blinda ca acelea .alle zăpezii strălucind în noapte. Am simţit imediat Pulsînd viaţa caldă şi curajul fantastic, care mă însufleţea în faţa stafiei, s-a trasformat în sfiala firească inspirată de o femeie în carne şi oase. Ea, însă, tot nu ştia [c]e să creadă de făptura mea diavolească, de aceea mă ttiai întrebă o dată :

— Cine eşti, băieţaş ?

Am răspuns descurajat :

— Mă numesc Heinrich Lee, sînt unul din macaci. Am fost încuiat aici !

Gretchen se apropie de mine, îmi dădu masca pe spate, îmi cuprinse faţa în mîini şi îmi spuse rîzind în hohote :

— Doamne, Dumnezeule ! Asta-i macacul cel atent ! Măi, ce încurcă-lume ! Tu ai făcut atîta gălăgie ? Credeam că trece vijelia prin casă !

— Da ! am spus eu, în timp ce ochii îmi rămîneau aţintiţi asupra spaţiului alb pe care-1. oferea pieptul ei şi inima-mi era pentru prima oară cuprinsa de aceeaşi cucernică bucurie încercată cînd va, în timp ce contemplam un amurg strălucitor, bănuind în el prezenţa lui Dumnezeu. M-am liniştit pe deplin, i-am privit chipul frumos şi m-am lăsat în voia simţămintelor duioase pe care le trezea în mine gura ei atrăgătoare. Un timp m-a privit liniştită şi cu seriozitate, apoi a spus :

— Cred că eşti un băiat bun, dar cînd ai să creşti mare, ai să fii măgar ca şi ceilalţi ! Zicînd acestea, m-a strîns în braţe şi m-a sărutat de cîteva ori pe gură, în ■timp ce buzele mele se mişcau numai pentru a înălţa în taină, întreruptă de sărutările ei, o rugăciune care pornea din inimă şi se îndrepta spre Dumnezeu, mulţumindu-i pentru această minunată aventură.

Apoi îmi spuse :

— Cel mai bine ar fi să rămîi cu mine pînă se face ziuă, fiindcă a trecut de mult de miezul nopţii !

M-a luat de mînă şi m-a purtat prin cîteva încăperi pînă în odaia în care dormise înainte de a o fi trezit cu gălăgia mea de strigoi. Mi-a pregătit un aşternut la picioarele patului şi, după ce m-am culcat în el, s-a învelit ăntr-o mantie regală de catifea, s-a întins cît era de lungă în pat şi şi-a 'sprijinit picioarele uşoare de pieptul meu, astfel că inima îmi bătea plină de bucurie, sub presiunea lor. Am adormit amîndoi, poziţia noastră amintind destul de bine acele vechi pietre funerare pe care se poatfo vedea un cavaler culcat cu un cîine credincios la picioare.

C a p i t o l u l x

FAMILIA DE CITITORI. VREMEA MINCIUNILOR

După grijile şi zăpăceala pe care o stîrnise lipsa mea din noaptea aceea, n-am mai avut voie să hoinăresc seara şi nici să mă duc la teatru ; chiar şi în timpul zilei eram supravegheat cu mai multă atenţie, îngăduindu-mi-se mai puţine relaţii cu copiii de oameni săraci, învinuiţi ţpe nedrept că se bucurau de o libertate prea mare, cu efecte rele şi molipsitoare. Aşa se face că actorii străini părăsiseră oraşul fără ca eu s-o fi putut revedea pe femeia aceea, căreia îi aparţinea acum pe deplin inima mea. Cînd am aflat de plecarea companiei teatrale, am fost cuprins de o adîncă tristeţe, care a ţinut mai multă vreme. Nu aveam nici o idee despre locurile spre care se îndreptaseră actorii şi tocmai de aceea, întreg ţinutul de cealaltă parte a munţilor alcătuia acum pentru mine o ţară a dorinţelor nelămurite şi a dorurilor tulburi.

în perioada aceea m-am împrietenit cu un băiat ale cărui surori mai mari, avide de lectură, făcuseră rost de un mare număr de romane proaste. Volume pierdute din bibliotecile de împrumut, maculatură adunată din case aristocrate sau cumpărată de la telali, zăceau peste tot în locuinţa acestor oameni, pe pervazurile ferestrelor, pe bănci şi pe mese. Duminica toată lumea, adică nu numai surorile şi adoratorii lor, ci părinţii şi toţi cei ce se ni-mereau pe la ei, puteau fi văzuţi cufundaţi în citirea acestor hîrţoage. Bătrînii erau nişte smintiţi, care căutau în această distracţie hrană pentru tot felul de conversaţii aiurite ; în schimb tinerii îşi înfierbîntau imaginaţia citind literatura aceea de duzină, vulgară şi lipsită de poezie .sau,

mai bine zis, căutau în ea o lume mai bună, alta decît cea reală din [jurul lor. Romanele se împărţeau în două mari categorii. Una cuprindea expresia moravurilor corupte din secolul trecut, înfăţişată în schimburi de seri-

sori plîngărețe şi in poveşti cu seducători, în timp ce în cealaltă intrau romane cavalereşti grosolane. Fetele se interesau mai cu seamă de prima categorie şi în timpul lecturii se lăsau copios sărutate şi mîngîiate de adoratorii lor ; noi, băieţii, nu gustam încă, din fericire, aceste descrieri prozaice şi trăsnite ale unei senzualităţi reprobabile, şi ne mulţumeam să înşfăcăm vreo poveste cavalerească, cu care ne retrăgeam. Satisfacţia evidentă transmisă de aceste poveşti rudimentare era o binefacere pentru simţirile mele aprinse, cărora le dădea formă şi nume. Curînd am învăţat pe dinafară cele mai bune poveşti, pe care, cu o plăcere veşnic proaspătă, le jucam oriunde ne duceam, pe lespezile de. piatră, în curţi, în păduri şi în munţi, completîndu-ne distribuţia cu tineri voluntari, instruiţi la repezeală. Din jocurile acestea ieşeau mereu poveşti seriale şi aventuri născocite de noi, al căror rezultat a fost că, pînă la urmă, fiecare îşi avea o poveste sentimentală şi cavalerească personală, a cărei desfăşurare o relata celuilalt cu toată seriozitatea. Aşa se face că ne^am pomenit deodată încurcaţi într-cT urzeală nemaipomenită de minciuni, căci ne relatam reciproc aventurile născocite ca şi cum am fi pretins să li se (dea neapărat aceeaşi crezare pe care le-o acordam noi înşine, cu anumite intenţii egoiste. în ce mă priveşte, reuşeam, cu uşurinţă să obţin acest aparent caracter de veridicitate pentru că punctul culminant al poveştilor noastre era totdeauna o doamnă splendidă şi distinsă din oraşul nostru, şi fiindcă eroinei alese a minciunilor mele i-am acordat fără în- tîrziere o adevărată simpatie mergînd pînă la adoraţie. Aveam însă rivali şi duşmani puternici, aşa spuneam noi, în ofiţerii chipeşi şi galanţi pe care îi vedeam adesea căflare. în puterea noastră se aflau comori tăinuite, ele serveau drept temelie'pentru castelele minunate pe care le clădeam in locuri depărtate şi pe care ne prefăceam că le contemplăm luîndu-ne un aer plin de importanţă. Dar imaginaţia prietenului meu era preocupată de tot felul de tertipuri şi de manevre, tinzînd

mai curînd să dobîndească proprietăţi şi bunuri materiale, drept care scornea cele mai mari drăcovenii, în timp ce fantezia mea era concentrată asupra alesei mele. Cît despre pro-
bkmele băneşti, mărunte şi greu de rezolvat, la care el visa fără încetare, le supralicitam cu minciuni colosale despre o comoară .uriaşă, trimiţîndu-1 apoi la plimbare. Era pentru el un motiv de supărare şi, în timp ce eu, plutind satisfăcut într-o lume imaginară, mă sinchiseam prea puţin să ştiu dacă lăudăroşeniile lui erau sau nu adevărate, el începu să mă sîcîie cu îndoieli despre veracitatea lăudăroşeniilor mele, insistînd să-i dau dovezi. Cînd i-am povestit la repezeală .că ascunsesem o ladă plină cu aur şi cu argint în pivniţa casei noastre, a stârnit cu pasiune s-o vadă. I-am indicat o oră la care i-aş fi putut îndeplini dorinţa şi el.a sosit punctual, punîndu-mă într-o încurcătură pe care nici n-o bănuisem pînă atunci. Fără să mai stau pe gînduri, i-am spus să aştepte puţin în faţa casei şi m-am întors repede în camera noastră, unde în masa de scris a mamei, într-o casetă mică de lemn, se afla o grămăjoară de monezi vechi şi noi de argint şi cîţiva ducaţi. Erau pe de o parte darurile pe care mama le primise în copilărie de la naşii ei, pe de altă .parte daruri primite chiar de mine şi care constituiau toată averea mea declarată. Podoaba Cea mai de preţ era o medalie de aur de mare valoare, de dimensiunile unui taler, dăruită de doamna Margret într-un moment de bună dispoziţie, înmînată mamei spre sigură păstrare şi trebuind să fie- o amintire pentru anii maturităţii mele, cînd ea nu va mai fi în viaţă. Aveam- voie să scot caseta din sertar şi să contemplu comoara aceea strălucitoare ori de cîte ori voiam : o mai purtasem pînă atunci prin toate colţurile casei. Aşadar, am luat-o şi de data asta şi am dus-o jos in pivniţă, unde am vîrît-o într-o ladă cu paie. Apoi, cu o expresfe misterioasă pe faţă, l-am lăsat pe sceptic să intre, am ridicat puţin

capacul lăzii şi am scos caseta. Cînd am deschis-o, strălucirea argintului l-a lovit în faţă, iar cînd am scos ducaţii şi, la sfîrşit de .tot, medalia cea mare,' care scînteia ciudat în lumina nelămurită, cînd bătrînul stegar elveţian, gravat pe una din feţe, precum şi cununa de blazoane au ieşit la iveală, a căscat ochii mari şi a vrut să-şi înfigă degetele în casetă. Dar am trînt t iute capacul, am pus caseta înapoi în ladă şi i-am spus : .„Vezi, toată lada e pBdnă cu de-astea !“ Zicînd aşa, l-am împins afară din pivniţă şi am scos cheia din broască. Acum era la pă- mînt, căci, deşi convins de caracterul ireal al basmelor noastre, tonul nestăpînit al relaţiilor noastre de pînă atunci nu-i îngăduise să intre mai adînc în miezul lucrurilor, pentru că şi aici politeţea prevenitoare, de care ţineam seamă în viaţa de toate zilele, îi impunea să nu împrăştie ceaţa albastră ce învăluia fantezia noastră lipsită de grosolănie. Ba chiar această toleranţă de moment li dădea prietenului meu prilejul să mă stîrnească la noi minciuni şi să mă pună la încercări tot mai îngrijorătoare.

Ne-am văzut iar **peste puţin timp,** chiar în momentul **liturghiei. Hoinăream amîndoi pe malul** lacului prin faţa **dughenelor** aliniate una **lîngă** alta, **în** şiruri lungi şi **ne-am salutat** ca **vrăjitoarele** din *Macbeth* cu cuvintele : „Ce-ai **mai** învîrtit ‘?“[1] Ne aflam în faţa prăvăliei unui **italian unde,** pe lîngă **produse** alimentare meridionale, se găseau şi bijuterii strălucitoare şi bagatele, smochine, migdale şi curmale, lăzi pline **de** macaroane albe ca **neaua,** dar mai ales munţi de salamuri uriaşe o' stîmeau simţurile **prietenului, inspirîndu-i** idei îndrăzneţe, în **timp ce eu** priveam la nişte eleganţi piepteni de damă, la **sticluţe de** parfum şi la cupe pline cu călugăraşi negri **; pentru aromat**[1]**, gîndindu-mă** ce bine ar fi fost să mă aflu **pe meleagurile unde se** folosesc aceste lucruri.

1 Substanţe aromate folosite pentru înmlresmarea încăperilor.

— **Am cumpărat** tocmai, începu tovarăşul meu întru ***y*** **minciuni, un salam de** ăsta de probă, să văd dacă e cazul să **cumpăr o** ladă întreagă pentru viitorul banchet pe care **am să-l dau.** Am gustat din el, dar mi s-a părut oribil şi **l-am aruncat** în lac ; cred că mai pluteşte şi-acum pe **apă, l-am văzut** chiar adineauri.

Ne-am uitat în oglinda strălucitoare a valurilor, unde ici-cclo, **printre** vasele comerciale plutea cîte un măr,
i sau o **frunză** de salată, dar n-am zărit nici urmă de **6alam.**

— L-o fi înhăţat vreo ştiucă ! am spus eu cu blândeţe şi el a acceptat această posibilitate, apoi m-a întrebat- dacă nu vreau să cumpăr şi eu ceva.

— Fireşte, am răspuns, aş vrea să iau lanţul acela pentru iubita mea ! şi am arătat un colier care nu era de aur, ci numai aurit, dar strălucea puternic. Atunci prietenul meu nu-mi mai dădu pace şi mă învălui într-o plasă de. constrîngeri morale, curiozitatea de a şti dacă pot dispune într-adevăr de tainica mea comoară inspirîndu-i cuvintele hotărîtoare. N-am avut încotro şi a trebuit să dau o fugă pînă acasă şi să umblu la puşculiţă. Peste puţin am plecat iarăşi, ţinînd bine strînşi în palmă cîţiva bani strălucitori de argint ; cu inima bătîndă m-am îndreptat spre piaţă, unde m-a întîmpinat demonul meu, care mă pîndea. Ne-am tîrguit pentru lanţ sau, mai bine zis, am plătit cît ne-a cerut italianul ; am mai ales o brăţară din plăcuţe de agat şi un inel cu o sticlă roşie. Negustorul arunca priviri mirate spre mine şi spre guldenii mei frumoşi, ceea ce nu l-a împiedicat să-i vîre în buzunar. In drum spre casă am fost însă hărţuit de întrebări privitoare la adresa iubitei mele. într-un loc mai retras se aflau vreo şase case boiereşti, ai căror proprietari menţineau distincţia de pe vremuri făcîatl comerţ cu mătase. Nu se vedea nici o circiumă şi nici vreun atelier în care să se exercite un meşteşug grosolan în acest loc ce se odihnea liniştit şi singuratic în puritatea lui ; cal-

darîmul era mai alb şi. de mai bună calitate aici ca pe alte străzi ale oraşului şi casele erau despărţite prin garduri de fier ţâre costaseră mulţi bani. în casa cea mai mare şi cea mai distinsă locuia eroina minciunilor mele, o £emeie tînără şi graţioasă, chipeşă şi zveltă, cu obraji trandafirii, cu ochii mari surîzători, cu gură prietenoasă, cu bucile bogate, văluri filfîitoare şi ochii ^e mătase, ,una din acele femei care fascinează pe tinerii fără experienţă, înveselesc pînă şi frunţile încreţite, întruchipând, ,ca să zic aşa, frumuseţea însăşi. Ne aflam în faţa măre-.ţului portal al casei şi însoţitorul meu îşi încheie in pfîrşit pledoaria, prin care încerca să mă convingă că acum sau niciodată trebuia să-mi ofer darurile stăpînei

inimii mele ; în cele din urmă apucă cu obrăznicie minerul strălucitor al clopotului şi trase de el. Dar în ciuda obrăzniciei lui, cum ar spune un aristocrat, originea sa de plebeu nu-i dădu destulă energie ca să scoată un sunet .puternic, aşa că n^am auzit decît un clinchet sfios, care 6e pierdu în interiorul acelei case vaste. După cîteva secunde, un canat al porţii s-a întredeschis şi însoţitorul meu m-a împins înăuntru ; nu m-am împotrivit de teamă să nu fac vreun zgomot. în felul acesta, cu inima cît un purice, m-am apropiat de o scară largă de piatră, care se pierdea în înalturi printre galerii spaţioase. Stringeam în mînă brăţara şi inelul şi o bucată de lanţ îmi spinzura printre degete ; deasupra mea se auziră nişte paşi, al căror zgomot răsună în toate părţile, şi cineva întrebă cine era jos. Am tăcut; nu puteam fi văzut şi persoana de sus a plecat, trîntind uşa în urma ei. Atunci am început să urc încet scara scara, aruncînd priviri prevăzătoare ■în jur ; pe pereţi erau agăţate tablouri în ulei, reprezen- tînd peisaje minunate sau naturi moarte de mari dimensiuni ; tavanele erau lucrate în stucatură albă, întretăiata de mici fresce ; la intervale regulate se aflau uşi înalte, din lemn de nuc. de culoare cafenie închisă, încadrate de coloane avînd deasupra frontoane în acelaşi stil, totul perfect lustruit. Fiecare din paşii mei răsuna sub bolţi, şi cu toate că abia îndrăzneam să înaintez, nu mă întrebam ce aş spune dacă m-ar surprinde cineva. Cite o rogojină era aşternută în dreptul fiecărei uşi, dar numai 'în faţa (uneia din ele se vedea una superb împletită din paie .fine, colorate ; alături se afla o măsuţă antică aurită, şi ipe ea un coşuleţ de lucru cu andrele, cîteva mere şi un icuţitaş frumos, de argint, aşezat foarte, aproape de marginea mesei, de parcă cineva l-ar fi lăsat chiar atunci acolo. Mi-am spus că probabil aici îşi petrece timpul tînă- ra domnişoară şi, gîndindu-mă în clipa aceea numai la ea, mi-am pus odoarele jos, pe rogojină, vîrînd doar inelul în coşuleţ, cît mai la fund, peste o mănuşă fină. Apoi am luat-o repede pe trepte în jos, pînă am ieşit din casă, şi l-am găsit pe călăul meu, care mă aştepta cu multă

nerăbdare.

— S-a făcut ? mi-a strigat el.

— Se-nţelege, am răspuns cu inima ceva mai uşoară.

— Nu-i adevărat, a spus el iarăşi, uite-o sus la fereastră, a stat tot timpul acolo, nici nu s-a mişcat.

Intr-adevăr puteam s-o văd pe frumoasa doamnă în (faţa ferestrei scînteietoare, care se afla chiar în acea parte a casei, unde trebuia să fie şi uşa camerei respective. M-am speriat straşnic, totuşi am spus :

— îţi jur că i-am lăsat lanţul şi brăţara la picioare şi că i-am trecut inelul în deget !

— Juri ?

— Da, jur ! am exclamat.

— Atunci trimite-i o sărutare de jos, altfel înseamnă ică ai jurat strîmb ; uite, tocmai se uită încoace !

într-adevăr, ochii strălucitori ai tinerei f.emei se opriseră asupra noastră ; dar ideea prietenului meu era diabolică şi mi-ar fi fost mai uşor să-l scuip pe diavol în faţă, decît să mă supun acestei pretenţii. Numai că după ju- rămîntul meu iezuit, mă prinsesem zdravăn în cursă şi n-aveam nici o ieşire. Mi-am sărutat repede mîna şi am inălţat-o spre fereastră. Fata ne privise cu atenţie şi a început să rîdă vesel, făcînd semne prieteneşti din cap ; eu, însă, o luasem la sănătoasa. Paharul răbdării se umpluse, şi cînd prietenul meu m-a ajuns din urma, pe strada următoare, i-am ieşit înainte şi i-am spus :

— Cum zici că e cu salamul ăla ? Crezi că se compară cu ce-am făcut eu ? Şi după acestea, l-am trîntit pe neaşteptate la pămînt şi am început să-l izbesc cu pumnul peste faţă pînă m-a ridicat cineva, spunînd : „Mereu se încaieră dracii ăştia de băieţi !“

Era pentru prima oară în viaţa mea că băteam un **(Coleg** de vîrstă mea ; pe băiatul acela nu l-am mai putut vedea de atunci în 'faţa ochilor şi în acelaşi timp m-am vindecat definitiv de minciuni.

în casa amatorilor de lectură, provizia de cărţi şi sminteala creşteau neîncetat. Părinţii priveau cu o bucurie ciudată cum fiicele lor duceau o viaţă tot mai stupidă şi mai destrăbălată, sehimbîndu-şi adoratorii unul după altul, fără a fi totuşi cerute în căsătorie de vreunul din ei. Ele rămîneau mai departe în biblioteca în care plutea iun aer închis, înconjurate de o droaie de copii care se ijucau cu cărţile ferfeniţite de atîta citit şi le rupeau de (tot. Mania lecturii creştea însă, fiindcă-i făcea pe toţi să uite de certuri, de griji şi de nevoi ; prin casă nu se mai vedeau decît cărţi, scutece spînzurate şi diferite reminiscenţe ale mărinimiei unor curtezani infideli, ca de ipildă cununiţe de flori pictate cu proverbe, albume pline de versuri de dragoste şi de iscălituri prieteneşti, ouă de iPaşti artificiale, în care era ascuns cîte un amoraş mic, precum şi alte nimicuri de acest fel. Privită în ansamblu, atît această mizerie, cît şi cealaltă extremă, adică sectarismul religios şi exegeza biblică fanatică, profesate de Jnişte oameni sărmani, aşa cum o cunoşteam din casa doamnei Margret, erau după mine doar urmele unor inevoi sufleteşti şi goana după o realitate mai bună.

Cînd fiul acestei familii a crescut, fantezia lui prea antrenată s-a manifestat în alt mod, la fel de îngrijorător. A devenit avid de plăceri şi, chiar din anii cînd era băiat de prăvălie, a început să-şi piardă timpul prin cîrciumi, jucînd cărţi cu pasiune sau luînd parte la toate petrecerile populare. Pentru asta avea nevoie de mulţi ■bani şi, pentru a şi-i procura, recurgea la cele mai

ciuda- ,te scorneli, la minciuni şi la tertipuri, care nu erau pentru el decît un fel de prelungire a perioadei romantice anterioare. Dar această agitaţie, numai în parte suspectă, nu ţinu mult, căci în curînd se văzu nevoit să .şterpelească ce apuca. Asta fiindcă făcea parte din acea categorie de oameni incapabili să renunţe la satisfacerea poftelor lor, oameni al căror caracter josnic îi determină ca, prin viclenie sau violenţă, să smulgă aproapelui lor .ceea ce nu vrea să le cedeze de bună voie. Asemenea .caracter josnic explică, pare-se, şi manifestări cu totul (diferite. Aşa de pildă, caracterul josnic al unui suveran lurît de popor face *c&* simpla lui existenţă să provoace tscîrbă oricărui copil din ţara lui ; totuşi, el nu abdică şi jiu are mîndria de a renunţa să sugă sîngele unui popor pe care-1 urăşte şi-l dispreţuieşte ; aceeaşi josnicie se desluşeşte în pasiunea unui îndrăgostit care, după ce i s-a spus că sentimentele sale nu sînt împărtăşite, nu se re

semnează imediat, ci amărăşte viaţa unei alte fiinţe cu insistenţele sale violente ; în sfîrşit, ca în toate aceste exemple, descoperim josnicie şi în egoismul unui escroc £au al unui hoţ, fie el mare sau mic ; pretutindeni se manifestă printr-o neruşinată dorinţă de a acapara, lucru ila care a recurs şi fostul meu prieten. Cu timpul l-am pierdut total din vedere ; a stat de mai multe ori la închisoare şi, într-o zi, tocmai cină mă gîndeam mai puţin la el, am văzut nişte poliţişti ducîndu-1 ca pe un derbedeu spre puşcărie. Acolo a şi murit mai tîrziu.

N

C a p i t o i u l t r e i s p r e z e c e

ÎNCEPUTURILE VIEŢII DE SOLDAT. FAC DATORII CAM DEVREME

împlinisem doisprezece ani şi mama trebuia să se gîndească la continuarea studiilor mele. Planul tatei, care voise să învăţ pe rînd la şcolile particulare înfiinţate de diferite societăţi în scopuri obşteşti, nu mai stătea acum în picioare fiindcă, între timp, şcolile publice cu organiza- reă lor serioasă le făcuseră inutile, căci, în perioada aceea, regenerarea Elveţiei îşi îndreptase în primul rînd atenţia asupra acestei probleme. Vechea tagmă a profesorilor şi a învăţătorilor din oraşele noastre se mări mult cu profesori germani, chemaţi şi repartizaţi în majoritatea cantoanelor pe la şcolile mari, alcătuite dintr-un gimnaziu şi un liceu. După mai multe consultări şi vizite protocolare, mama mă înscrise la liceu, şi eforturile depuse în modesta şcoală pentru săraci, de care mă despărţeam cu melancolie şi cu voioşie în acelaşi timp, se dovediră atît de satisfăcătoare cu prilejul examenului de admitere, încît am reuşit cu succes, alături de elevii unor şcoli de stat serioase şi cu vechime. Copiii burghezilor avuţi se îndreptau acum şi ei spre noile structuri şcolare. Aşa s-a făcut că m-am trezit deodată într-un mediu cu totul diferit. în loc să fiu, ca şi înainte,

cel mai respectat şi cel mai bine îmbrăcat dintre colegii mei, eram acum, în hăinuţa verde, pe care trebuia s-o port pînă la desfiinţare, unul dintre elevii cei mai neînsemnaţi şi mai modeşti, nu numai în privinţa veşmintelor ci şi a manierelor. Cei mai mulţi dintre băieţi făceau parte din burghezia ereditară ; unii erau copii fini şi distinşi de domni, alţii se •trăgeau din magnaţii bogaţi ai statelor ; toţi însă aveau o ţinută şi gesturi sigure, purtări hotărite şi la joacă foloseau un anumit jargon, care mă prostea şi mă buimăcea. Cînd se certau, îşi dădeau lă iuţeală cîteva palme peste obrajii care răsunau zgomotos ; găsirea unei căi juste îri noul fel de comportare, pentru a evita prea dese jigniri, îmi cerea mai multă osteneală decît noua învăţătură. Abia acum îmi dădeam seama cît de blajină şi de duioasă fusese intimitatea cu copiii săraci, în mijlocul cărora mă mai strecuram şi acum adesea, şi care ascultau cu tristă invidie relatările mele despre noua mea .viaţă.

într-adevăr fiecare zi aducea schimbări în felul meu de trai de pînă atunci. Din timpuri străvechi, de la vîrsta de zece ani şi pînă aproape în pragul adevăratului serviciu militar, copiii de la oraş învăţau să mînujască armele ; această ucenicie fusese, însă, voluntară, depin- -zînd de bunul plac al fiecăruia : cine nu voia săşi lase copiii să participe la aceste exerciţii, nu trebuia neăp4[at s-o facă. Acum însă, instrucţia militară devenise obligatorie pentru întregul tineret şcolar, aşa că fiecare şcoală cantonală constituia şi un detaşament de soldaţi. Exerciţiile militare mergeau mînă în mină cu gimnastica, obligatorie şi ea, astfel încît într-o seară făceam instrucţie, în timp ce a doua seară făceam sărituri, ne căţăram şi înotam. Pînă atunci crescusem ca un fir de iarbă, in- doindu-mă şi mlădiindu-mă la fiecare adiere a instinctelor şi a stărilor sufleteşti; nimeni nu-mi spusese să mă ţin drept, nimeni nu mă dusese spre lac sau spre rîu şi nu mă împinsese în apă, numai impulsurile mă puteau (determina să fac un salt, pe care nu l-aş fi repetat cu premeditare. Dar, spre deosebire de copiii altor văduve, temperamentul meu nu mă îndemna spre aşa ceva, pentru că nu puneam preţ pe exerciţiile fizice şi, de altfel, firea mea era mult prea contemplativă. In schimb, actualii mei colegi de şcoală, pînă la cel mai mic dintre ei, înotau cu toţii în lac ca peştii, săreau şi se căţărau, astfel că teama de zeflemelile lor a fost motivul adevărat care m-a silit să'lupt pentru a dobîndi o anumită ţinută şi o anumită îndemînare ; altfel, zelul meu s-ar fi răcit repede.

Dar schimbările urmau să aibă efecte şi mai adînci în viaţa mea. Frecventam o societate în care toţi ceilalţi dispuneau de ceva bani de buzunar, unii fiindcă în casele lor domnea bunăstarea, alţii doar fiindcă aşa era

obiceiul şi fiindcă părinţii lor erau lăudăroşi şi nepăsători Ocaziile de a cheltui nu lipseau deloc. Nu numai că, la orice exerciţii şi jocuri organizate la distanţă mai mare, se cumpărau fructe şi prăjituri, dar la plimbări mai lungi sau la manevre militare efectuate în sate depărtate, era o dovadă de mare bărbăţie să te aşezi la masă la un pahar de vin. Se mai adăugau cheltuielile pentru tot felul de nimicuri, care, sub pretextul că folosesc unor îndeletniciri utile, erau alternativ la modă în şcoală; în scopul lărgirii cunoştinţelor vizitai tot ce era demn de văzut, astfel

încît a fi nevoit să renunţi mereu la asemenea ocazii te punea în situaţia insuportabilă a unui sărăntoc şi a unui pîrlit. Mama făcea conştiincios faţă tuturor cheltuielilor excepţionale pentru cărţi, instrumente şi materiale, ba chiar îmi îngăduia să fac oarecare risipă. Cu compasurile fine ale tatei lucram pe cea mai frumoasă hîrtie din clasă ; profitam de orice ocazie ca să-mi iau un caiet nou, şi cărţile mele erau totdeauna solid legate.

In rest însă, ori de cîte ori era vorba de lucruri inutile în aparenţă, mama apăra cu îndărătnicie principiul de a nu se cheltui nici un ban fără rost, afirmînd că eu trebuie să învăţ din timp treaba asta. Numai cînd era vorba de excursii şi de marşuri lungi, şi cînd a renunţa la ele ar fi însemnat o durere prea mare pentru mine, accepta să-mi dea ceva bani, care de fiecare dată se topeau cu mult înainte de sfîrşitul frumoasei zile. In plus, cum în calitatea ei de femeie nu cunoştea lumea, nu-mi cerea să mă ţin deoparte, ceea ce, dat fiind spiritul riguros'de economie care o caracteriza, ar fi fost foarte cuminte, ci mă lăsa să-mi petrec timpul în societate. Dar fiindcă mă "învîrteam numai între băieţi foarte bine crescuţi şfr sub supravegherea unui corp didactic numeros şi respectat, participarea mea la acţiunile celorlalţi, precum şi posibilitatea de a face comparaţii devenea inevitabilă şi eram pus în mii de situaţii şi de încurcături penibile. în simplitatea şi nevinovăţia firii ei şi a vieţii pe care o dusese, mama nu avea nici cea mai vagă idee despre planta ve- ' ninoasă şi funestă, care se numeşte falsa ruşine şi care încolţeşte încă din primii ani ai vieţii, dezvoltîndu-se ctt- atît mai mult cu cît, în loc s-o stîrpească, oamenii în vîrstă o răsfaţă în prostia lor şi-i poartă de grijă. Din o nrie de prieteni din copilărie, membri ai aşezămintelor Pestalozzi, nu ştiu dacă măcar doisprezece îşi mai amintise din proprie experienţă de abc-ul unui suflet de copil; ei ştiu cum se alcătuiesc din acest abc cuvinte fatale, şi nu trebuie nici măcar să li se atragă atenţia în privinţa asta, fiindcă imediat se aruncă asupra domeniului respectiv şi confecţionează în legătură cu el un statut.

Intr-un rînd, de Rusalii, tineretul a organizat o mare excursie ; mici echipe adunate laolaltă, cîteva sute la număr, urmau să pornească în cîntec voios şi, trecînd peste munţi şi văi, să facă o vizită tinerilor militari dintr-un oraş vecin, cu care aveau să participe la parăzi şi manevre comune. Agitaţia era generală, o agitaţia în care intra bucuria aşteptării şi a pregătirilor de drum. Mici laniţe fură împachetate regulamentar, se pregătiră cit mai multe cartuşe peste cantitatea fixată, iar tunurile noartre de calibru doi şi steagurile fură împodobite cu cununi ; în plus, se şoptea printre noi că vecinii erau nu numai soldaţi fercheşi şi bine instruiţi, ci buni la chef, deştepţi, veseli şi camarazi de nădejde. Cu alte cuvinte, trebuia nu numai să ne ţinem semeţi şi tari, ci să ne pregătim serios cu bani de buzunar ca să pulem ţine piept în toate privinţele acestor vecini cu mare faimă. Mai ştiam că tineretul de sex feminin din oraş va fi de faţă, că fetele îmbrăcate sărbătoreşte, cu coroniţe pe cap. ne vor întîmpina la sosire, iar că după masa comună toată lumea va dansa. Nici în această direcţie nu voiam să rămînem mai prejos; era vorba să ne procurăm cu toţii mănuşi albe pentru ca la bal să avem un aspect galant şi nylităresc în acelaşi timp, toate aceste amănunte fiind puse la cale cu atîta seriozitate,

fireşte pe !a spatele supraveghetorilor, încît eram plin de teamă şi de nelinişte că nu voi putea face faţă la toate. De fapt am fost printre primii care au izbutit să facă rost de măiiuşi, pentru că, la văicărelile mele, mama a scos din rezervele ei de tinereţe o pereche de mănuşi lungi din pie'e fină, albă şi, fără să stea mult pe gînduri, a tăiat par'.ea de jos, care mi s-a potrivit de minune. In privinţa banilor însă, aveam perspective sumbre, şi ştiam că, în orice caz, va trebui să **joc un rol** modest şi cumpătat. In ajunul **acelor** zile de **mare bucurie** tocmai şedeam într-un colţ cufundat în **aceste meditaţii,** cînd, deodată, m-a fulgerat o idee : am **aşteptat ca mama să** iasă din casă şi m-am repezit spre **masa în al cărei** sertar se afla mica mea comoară. Am **întredeschis caseta** şi, pe nevăzute, am **scos** o monedă **mare care se** afla **la suprafaţă** ; uşoara **mişcare a** celor-**lalte a produs un slab clinchet argintiu, dar în puritatea** lui **am simţit o anumită forţă, care m-a făcut să mă înfior. Mi-am strîns repede prada, dar starea mea sufletească era acum ciudată, astfel** că mă simţeam **sfios** şi lăcul **în faţa mamei. Căci primul** atentat la casetă fusese mai **curînd provocat** de o constrîngere exterioară, izolată, şi **nu-mi** dăduse mustrări de conştiinţă, în timp ca, de **data asta,** era vorba de un act voluntar şi premeditat; săvîrşisem o faptă pe care ştiam că mama n-ar fi îngăduit-o niciodată ; pînă şi frumuseţea şi strălucirea mo**nedei** păreau a nu avea nimic comun ca o cheltuială profană. Totuşi, faptul că mă furam pe mine însumi **pentru a mă** ajuta să ies din nevoie într-o situaţie critică **mă făcea să** nu mă consider un hoţ adevărat, ci **r,â** simt

- mai curînd ceva din sentimentul care mijise poate în **sufletul fiului** risipitor în ziua cînd plecase de acasă cu **partea** lui din moştenirea părintească, pentru a o irosi.

în ziua de Rusalii am fost în picioare dis-de-diminea- **ţă toboşarii** noştri, cei mai mici dar şi cei mai voioşi **dintre noi,** străbăteau oraşul în cete numeroase, înconjuraţi **de elevi** gata de plecare, şi eu mă grăbeam **să** mă alătur lor. Mama însă avea încă multe probleme de rezolvat ; îmi umplu raniţa cu de-ale gurii, îmi atîrnă de gît o ploscă drăguţă cu vin, îmi mai virî cîte ceva prin buzu**nare şi-mi** dădu o seamă de poveţe de bună purtare. Aveam de mult puşca pe umăr şi cartuşiera încinsă peste piept — **în ea** aflîndu-se şi talerul meu — şi voiam să scap **în sfirşit** din mîinile ei, cînd mă întrebă, foarte **mirată, dacă nu** voiam şi ceva bani. Zicînd acestea. îmi **dădu o mică sumă dinainte** numărată şi mă povăţui cum **s-o împart. Nu era mare lucru, totuşi** e»a ceva şi putea **să-mi ajungă berechet, ţinînd seamă** pînă şi de cazurile **neprevăzute. într-o hîrtie,** mama îmi înfăşurase separat

o monedă pe care trebuia s-o dau servitorilor din casa ospitalieră în care voi fi găzduit. La drept vorbind, era prima ocazie în care o asemenea prevedere părea necesară, dar mama nu lăsa niciodată să-i sca(pe ceva din vedere. Cu toate acestea am rămas surprins ; m-am simţit foarte stînienit şi emoţionat şi, în timp ce coboram treptele, din ochi îmi curgeau lacrimi ciudate pe care a trebuit să le şterg după ce-am ieşit pe poartă, înainte de a porni pe stradă, spre a mă alătura cetelor voioase. Veselia generală ar fi găsit în sufletul meu, mişcat de grija afectuoasă a mamei, un teren mai receptiv dacă n-aş fi simţit talerul din buzunar ca o piatră pe inimă. Totuşi, în clipa cînd ne-am adunat cu toţii, cînd. au

răsunat comenzile, cînd ne-am încolonat şi am pornit la drum, gîndurile mele apăsătoare au fost împrăştiate cu hotărîre. Cum eram în avangardă, păşeam acum pe crestele libere, sub cerul răcoros de dimineaţă, în timp ce convoiul lung, strălucitor şi răsunînd de cîntece, înainta cu steagul în vînt, la picioarele mele ; atunci am uitat totul şi am trăit doar clipele prezente care, asemenea unor perle, căde au una după alta din şiragul sclipitor al viitoarei aşteptări. Viaţa noastră de avangardă era veselă. Un războinic bătrîn, încărunţit în slujba străinilor, şi care acum nu mai era folosit decît pentru a ne învăţa meseria pe noi, bobocii, ne învăţa o mulţime de năzbîtii şi accepta să-l asaltăm cu toţii, întinzîndu-i fiecare plosca de vin să bea, lucru pe care-1 făcea criticînd cu asprime conţinutul ei. Eram mîndri că n-aveam printre noi pe nici unul dintre profesorii care însoţeau coloana cea mare şi ascultam cu evlavie aventurile de război povestite de bătrîna cătană.

La prînz coloana făcu popas într-o vale îngustă, însorită şi pustie ; în pămîntul necultivat creşteau numeroşi stejari solitari, în jurul cărora se instalaseră băieţii. Noi însă, cei din avangardă, eram cocoţaţi pe un vîrf de munte şi priveam satisfăcuţi mulţimea veselă de la picioarele noastre. Ne liniştisem şi contemplam ziua calmă şi luminoasă ; bătrînul plutonier se întinsese bine dispus pe jos şi, clipind din ochi, privea spre zîarea liniştită, dincolo de torente şi de lacuri albastre. Cu toate că nu ne pricepeam încă să vorbim despre frumuseţea peisajului, şi poate că unii n-au izbutit să facă aşa ceva niciodată, simţeam cu toţii natura în toată plinătatea ei, cu atît mai mult cu cît alaiul nostru voios alcătuia o demnă ornamentaţie a peisajului, acţionînd noi înşine în cadrvl lui, fiind scutiţi astfel de nostalgia sentimentală a admiratorilor inactivi ai naturii. Abia mai tîrziu am aflat şi am recunoscut că sufletul, care savurează în lene şi singurătate frumuseţea naturii măreţe, îşi pierde vlaga şi se mistuie fără să se sature. In schimb e hrănit şi îmbărbătat de forţa şi de frumuseţea ei cînd prin înfăţişarea noastră exterioară sîntem şi însemnăm şi noi ceva pentru iea. Totuşi, chiar şi atunci ne pare uneori, tăcută cum e. prea puternică ; în locul unde nu vuieşte nici o apă, unde nu se vede trecînd nici un nor, ne place să aprindem un foc pentru a stîrni mişcare, pentru a o vedea .respirînd măcar o clipă. Prin urmare, am strîns şi noi nişte cetină de brad şi am făcut foc ; jarul roşu ardea cu un zgomot atît de liniştit şi de plăcut, încît şi călăuza noastră, bătrînul-acela cărunt şi aspru, privea satisfăcut, în timp ce pentru grosul armatei, care se mai afla în vale, fumul albastru era o dovadă a prezenţei noastre. Cu toată arşiţa soarelui de amiază, ne bucuram de văpaia mare a focului, astfel că l-am stins cu părere de rău la plecare. Tare am fi avut chef să tragem cîteva focuri de armă în văzduhul liniştit, numai că aşa ceva era strict interzis ; un băiat îşi şi încărcase arma, dar fu nevoit să scoată din ea cartuşul după toate regulile artei, deşi el se execută cu aceeaşi greutate cu care un guraliv păstrează un secret.

în lumina amurgului am zărit în sfîrşit, în faţa noastră, oraşul prieten, din ale cărui porţi străvechi. împodobite cu flori şi ramuri verzi, veneau în întâmpinarea noastră tineri cu un echipament asemănător cu al nostru, înconjuraţi de părinţii şi de surorile lor, cu toţii dornici să vadă şi însufleţiţi de sentimente prieteneşti. Artileria lor trase un număr de focuri în cinstea noastră

; priveam cu ochi critici la micii artilerişti care se mlădiau mereu cu aceeaşi graţioasă unduire lîngă gura tunurilor, cînd fitilul se apropia de praful de puşcă, şi

care după bubuitură minuiau, cu aceleaşi mişcări de marionete, peria de curăţat ţeava, cum se obişnuia şi la noi. Ceea ce stîrnea mai ales gelozia noastră erau frumoasele arme cu percuţie ale camarazilor noştri, dat fiind că noi aveam numai puşti vechi cu cremene, care-şi permiteau din cînd în cînd să nu ia foc. Guvernul acestui canion era pasionat după tot ce era de bună calitate şi avea faima că, uneori, făcea cheltuieli mai mari decît s-ar fi cuvenit pentru nişte gospodari buni şi chibzuiţi; iată de ce procurase tineretului şcolar arme noi din acelea care, pe atunci, erau prevăzute pentru utilarea unor state militare mai mari. Prin urmare, în vreme ce prietenii noştri ne explicau cu multă satisfacţie că la ei se renun- .ţase la comanda „pulbere în tigăiţă", în timpul încărcării, însoţitorii noştri adulţi dezaprobau pe şoptite asemenea cheltuieli. Acum însă eram obosiţi şi am acceptat cu plăcere invitaţiile familiilor care se certau cu atîta aprin-' dere ca să ne găzduiască, încît am dispărut cu toţii în braţele lor deschise cu repeziciunea cu care dispare o aversă trecătoare în pămîntul încins şi însetat. Aşa se face că ne-am pomenit izolaţi unii de alţii şi că am ajuns, graţie ospitalităţii diverselor gospodării, obiectul unei bunăvoinţe sărbătoreşti. Drept răsplată pentru această ospitalitate, ne-am dus la culcare ca în ţară duşmană, fără să ne despărţim de micile noastre flinte, pe care le-am rezemat lîngă nişte uriaşe paturi de oaspeţi a căror ascensiune am făcut-o recurgînd la toată arta noastră de buni gimnaşti.

Sărbătoarea din ziua următoare a împlinit toate aşteptările. în ambele tabere emulaţia a determinat o egală perfecţie în executarea exerciţiilor, iar faţă de puştile cu percuţie ale rivalilor noştri, noi am avut un alt atu. Artileria lor, obişnuită să folosească numai proiectile oarbe, habar n-avea de ghiulele, în schimb a noastră trăgea cu atîta îndemînare la ţintă, încît zicala obişnuită în asemenea ocazii că „cei mici fac treabă

mai bună decît cei mari“, nu era de data asta absolut neîntemeiată, şl vecinii noştri contemplau uimiţi precizia tunurilor.

O masă mare şi sărbătorească, la care au luat parte citeva mii de tineri şi vîrstnici, ne-a fost servită la iarbă verde. Prietenii iubiţi ai tineretului au rostit toasturi, folosind un ton foarte potrivit, fiindcă nu ne-au adresat cuvinte seci sau prost alese pentru vîrsta noastră, ci au abordat un gen glumeţ de veselie nevinovată, şi-au uitat Vîrsta, fără să facă pe copiii, şi ne-au dat o lecţie cu atît mai eficace despre felul în care bucuria poate ii gustată cu ajutorul glumei. Apoi un şir de fete drăguţe trecu pe lîngă noi şi, ieşind pe poartă, se îndreptă spre o pajişte cosită ; începură să cînte şi ne invitară la joc şi la dan<. Toate fetele erau îmbrăcate în alb şi roşu şi, în plină •înflorire, se desfăşurară în faţa noastră, de la fetiţele cu capul plin de cîrlionţi pînă la. fetele da mâ'.-itat ; printr? ghirlandele imense apărea cîte un chip l.'umos de femeie matură ca să supravegheze gingaşele copile şi s-o şteargă spre pajişte cu primul prilej, cu o vioiciun? mai tinerească decît şi-ar fi îngăduit să arate in celelalte zile. Cît despre bărbaţi, pîndiseră şi ei ocazia de a împărtăşi plăcerea copiilor, apucînd s-o şi pecetluiască cu citeva sticle ! Ceata noastră de voinici se apropie în rînduri strînse de fetele care şuşoteau între ele, fără ca cineva să dorească a fi cel dintîi ; rigiditatea dădea chipurilor noastre o înfăţişare aproape duşmănoasă şi mohorîtă. în timp ce mănuşile albe împrăştiau în jur o lumină puternică şi strălucitoare. Dar iată că o mare parte din mănuşi s-a dovedit a fi de prisos, dat fiind că în această împrejurare ne-am pomenit împărţiţi în două grupuri distincte : din- tr-unul făceau parte băieţii care aveau surori mai mari, iar din celălalt băieţii care erau lipsiţi de această fericire. Primii se arătară dansatori plini de graţie, remarcaţi numaidecît şi foarte căutaţi, în timp ce ultimii se poticniră pe pajişte ca nişte urşi greoi şi, după citeva încercări nereuşite, ieşiră din rînduri pentru a se întî-lni la mesele băutorilor. Aici, noi ceilalţi, cîntam vitejeşte şi ne trăiam viaţa sălbatic, ca soldaţii, manifestîndu-ne ca nişte războinici înverşunaţi şi duşmani ai femeilor, încer- cînd să ne asigurăm reciproc că fetele aruncau totuşi ocheade repetate spre activitatea noastră bărbătească. Cheful însemna pentru noi mai ales o modestă imitaţie a purtării bătrînilor, dar nu izbutea să învingă aversiunea firească faţă de exagerare, aversiune care se menţine încă la această vîrstă ; totuşi, micile noastre pasiuni *so* puteau dezlănţui în voie. In locurile acestea, cultura viţei- de-vie era mai răspîndită decît pe la noi şi rodul ei mai nobil, astfel că veselia tinerilor noştri vecini avea o nuanţă mai accentuată decît a noastră, ei suportînd mai uşor un pahar de vin şi justificîndu-şi din plin faima. Prin urmare, trebuia să ne evidenţiem şi, în ce mă priveşte, nu mi-am precupeţit eforturile în acest scop ; aveam punga plină, ceea ce-mi dădea o siguranţă şi o libertate în mişcări care impuseră îndată un anumit respect celor din. (jur. Am străbătut braţ la braţ oraşul şi împrejurimile lui ; itimpul frumos, bucuria, totul mă stîrnea şi mă îndemna 6ă fiu vorbăreţ, îndrăzneţ, obraznic şi sigur de mine ; nu mai eram băiatul liniştit, prostuţ şi retras de obicei, ci am

devenit dintr-o dată zgomotos, am început să dau tonul, să mă remarc prin observaţii îndrăzneţe şi prin ifeste ingenioase, astfel că ceilalţi purtători de cuvînt, care pînă atunci dăduseră puţină importanţă persoanei anele, m-au admis imediat printre ei şi au început să mă (linguşească. Calitatea de străin şi scena de acţiune cu «totul nouă au sporit verva. N-aş putea spune prin ce •excelam mai mult : prin limbuţie, prin entuziasmul bucuriei sau printr-o vanitate proaspăt trezită ; pe scurt, •pluteam. într-o fericire cu totul nouă, care crescu şi mal «mult în ziua a treia, în clipa plecării spre casă, cînd mulţumirea neumbrită, precum şi ordinea şi ţinuta noastră mai libere, prilejuiră alte scene vesele.

Cînd, odată cu apusul soarelui, am intrat în casa mamei, plin de praf şi ars de soare, cu o rămurică de brad prinsă de capelă, cu gura flintei şi cu propria mea igură înnegrite de fum, nu mai semănăm cu cel de la plecare ; intrasem în relaţii cu cei mai îndrăzneţi dintre căpeteniile universului nostru ştolăresc, avusesem cu el conciliabule şi ne înţelesesem să ne vedem mai departe de treburi aşa cum le începusem. Trebuia în special să-l împiedicăm pe acei dănţuitori sclivisiţi şi muieratici, cum ziceam noi că sînt, să ne pună în umbră faţă de frumuseţile locale ; voiam deci să opunem manierelor lor ele gante un aspect milităros şi aspru şi să facem totul pentru a ne dobîndi un renume serios. Plin de altfel de idei şi de bucuriile trăite, pe care le epuizasem într-o măsură mai mică decît mă epuizaseră ele pe mine, eram într-o dispoziţie excelentă şi, odată ajuns acasă, am început să povestesc zgomotos şi cu înfumurare cele întîmplate, pînă ce, în urma unor magice avertismente ale mamei, m-am liniştit şi m-am dus în sfîrşit să mă culc.

Capitolul paisprezece

LĂUDĂROS, PLIN DE DATORII ŞI FILISTIN PRINTRE COPII

Noii mei prieteni nu mi-au lăsat timp să mă dezmeticesc din rătăcire ; chiar a doua zi, cînd am apărut în ^hip de personalitate în cea mai bună societate din ora- Sul nostru, toate amintirile s-au redeşteptat ; ecourile sărbătorii mi-au dat prilejul să plasez şi restul numerarului primind în schimb noi lauri. Pentru una din duminicilfe Următoare era hotărîtă o mare excursie, care trebuia să constituie o nouă demonstraţie împotriva băieţilor cu maniere elegante. In nesocotinţa mea, nu m-am întrebat de Unde voi lua banii de care aveam nevoie şi nu mi-am întocmit nici un plan, dar cînd a sosit momentul, am băgat iar mîna în sertar, fără să simt altceva decît o nevoie imperioasă şi un fel de hotărîre sumbră de a Pioceda astfel pentru ultima oară.

Aşa au mers lucrurile în tot timpul acelei scurte veri. Capriciul, care fusese punctul de pornire pentru toate cele întîmplate, trecuse de mult, toată lumea reintrase în viaţa de toate zilele ; cumpătarea şi modestia ar fi pus din nou stăpînire şi pe mine dacă ultimele evenimente nu mi-ar fi stîrnit o nouă pasiune, aceea de a cheltui fără socoteală, de a risipi de dragul risipei. In fiecare clipă eram atras de micile minunăţii pe care copiii la vîrstă asta jinduiesc să le cumpere, astfel că băgăm mereu mîna în buzunar să scot bani. Obiecte pe care de obicei 'băieţii le schimbă între ei, eu le cumpăram cu bani peşin ; dădeam bani copiilor, cerşetorilor şi făceam daruri băieţilor care-mi alcătuiau suita şi care profitau

de orbirea mea cît puteau. Căci era o adevărată orbire. Nici ffnăcar nu mă gîndeam că povestea asta se va sfîrşi itotuşi într-o bună zi ; niciodată nu deschideam de tot Caseta şi nu mă uitam la bani, ci strecuram doar mîna

gub capac ca să scot o monedă şi nici nu încercam să pocotesc cît anume risipisem pînă atunci. Nu mă temeam pă voi fi descoperit ; la şcoală şi la lecţii nu-mi mergea imai rău ca înainte, ba poate chiar mai bine, pentru că ■n-aveam dorinţe nesatisfăcute, care să-mi fi prilejuit imomente de visătoare trîndăvie, iar deplina libertate de ' *a* cheltui bani se manifesta şi la lecţii prin iuţeală şi siguranţă. In afară de asta, simţeam o nevoie nelămurită ca, prin îndeplinirea tuturor celorlalte obligaţii ale mele, isă compensez într-un fel nenorocirea invizibilă ce se adu- ';na deasupra capului meu. .

în ciuda tuturor acestor împrejurări, m-am aflat în cursul acestei veri într-o situaţie penibilă, a cărei amintire contopindu-se cu amintirea cerului albastru, a soa relui strălucitor, a cîrciumioarelor liniştite din pădure, unde ne tupilam ca să facem chefuri tainice, trezeşte îu sufletul meu un simţămînt ciudat. Colegii mei trebuie să fi observat de mult că nu era lucru curat cu banii mei, dar se fereau cu grijă să-şi exprime vreo bănuială sau să-mi pună vreo întrebare cît de voalată, lăsînd mai curînd impresia că consideră totul de la sine înţeles şi ajutîndu-mă tacit să-mi schimb monezile **de** argint cu luciu **sUspect,** fără să ceară explicaţii. în clipa cînd epoca de splendoare luă sfîrşit, îmi întoarseră spatele, devenind seci şi impasibili, întocmai ca oamenii de afaceri care-şi însuşesc cu toată seninătatea cîştigurile unor indivizi in corecţi, fără să cerceteze provenienţa lor. Această purtare, pe care o prevăzusem, mă durea cu atît mai mult cu cît băgasem de seamă că atitudinea lor faţă de mine era ciudat de rezervată şi că se încălzeau doar cînd puneam la bătaie încă o monedă, deşi mi se părea că după **a<;eea** vorbesc despre mine. Dar în timp ce această obişnuită atitudine josnică a majorităţii nu mă determinase să mă rup cu violenţă şi cu patimă de ei, egoismul puternic al unuia singur, precum şi ura căreia-i dăduse naştere, aveau să-mi producă necazuri şi suferinţe rareori cunoscute lâ această vîrstă. Băiatul cu pricina era scund, avea trăsături

mici şi regulate şi toată faţa acoperită cu pistrui. Raţiona cu precocitate, era silitor şi conştiincios la învăţătură, se străduia să se exprime faţă de oamenii mai în

vîrstă şi mai ales faţă de femei în cuvinte chibzuite şi bine alese şi trecea drept un băiat cumsecade şi de nădejde. Se pricepea cam la toate, fiindcă era atent şi tenace, şi cînd se apuca de o treabă se achita de ea într-un mod demn de invidiat. Meierlein — aşa se numea flăcăul nostru — n-avea nici un talent deosebit ; în foarte variatele lucruri pe icare le făcea, nu trăda nici o originalitate. mulţumindu-se doar să ducă la bun sfîrşit tot ce-şi punea în gînd şi fiind însufleţit de o permanentă nevoie de a-şi însuşi tot ce se putea însuşi. Aşa se face că dovedea o egală măiestrie cînd era vorba să execute fără greş un cartonaj, să sară peste un şanţ, să bată mingea, sau să nimerească cu o pietricică într-un loc anume pe un zid — toate aceste rezultate fiind cucerite graţie unor exerciţii treptate şi continue ; caietele lui de şcoală erau corecte şi se prezentau în cea mai perfectă- ordine, avea un scris mărunt şi frumos, pricepîndu-se să rotunjească mai ales cifrele cărora le dădea un aspect deosebit de plăcut. Dar cel mai mare talent al lui consta într-o anumită capacitate de a introduce totul în discuţii inteligente, de a-şi face relaţii şi de a-şi lua un aer plin de subînţelesuri, pentru a da o explicaţie sau a emite presupuneri mai presus de vîrstă noastră. Pe lîngă asta, era totdeauna un camarad de nădejde, plăcut, căutat de toţi şi folositor. Nu se lua cu nimeni la harţă, ci-i combă- tea cu îndîrjire pe certăreţi şi era cu atît mai respectat cu cît rămînea totdeauna cu prudenţă de partea celor care aveau dreptate, fie că era reală sau simulată.

Deşi eram cu un an şi jumătate mai mic decît el, se apropiase mai mult de mine decît de ceilalţi băieţi, aşa că eram foarte buni prieteni şi ne petreceam împreună orice clipă liberă. Mă completa de minune, ceea ce-mi plăcea nespus. Tot ce făceam eu tindea spre fantastic, spre mişcare şi culoare ; Meierlein însă, atent şi precis în tot ce însemna muncă mecanică, dădea proiectelor mele, abia schiţate, un scop şi o ordine. Faţă de secretul meu, dădu dovadă de aceeaşi prudenţă ca şi ceilalţi băieţi, deşi pentru atenţia şi inteligenţa lui

putea fi mai puţin decît pentru oricine un secret ; spre deosebire însă de alţii, nu lăsă nici în treacăt să se vadă că înţelege ceva, străduindu-se mai curînd să mă împiedice să fie cheltuieli uşuratice şi canalizîndu-mi prin sfaturi înţelepte dorinţele spre lucruri care păreau utile şi recomandabile, ceea ce dădea o aparenţă de soliditate relaţiilor mele cu el. Dar mai mult încă decît ceilalţi băieţi, Meierlein era preocupat de propria lui persoană, şi fiindcă nu se mulţumea cu generozitatea mea directă, introduse obiceiul împrumuturilor între noi doi, adunîndu-şi o mică surnă din banii mei. Din suma aceasta îmi acorda, cînd se întîmpla să nu pot recurge momentan la casetă, mici avansuri pe care le cheltuiam în comun şi pe care le însemna într-un carneţel frumos, scriind pompos în capul paginilor lui cuvintele : *debit* şi *credit.* Pe lîngă asta, se pricepu să-mi vîndă numeroase fleacuri copilăreşti, al căroi cost îl nota sîrguincios în registru. îşi valorifică de asemenea şi îndemînarea cu care ştia să execute cele mai diferite lucruri. Era demonul meu îndatoritor, care putea orice şi se apuca de orice doream, dar trecea in registrul meu de datornic fiecare serviciu ce-mi făcea- exprimat în mici sume de bani. Cînd făceam vreo plimbare mă îndemna mereu să-i pun îndemînarea la încercare.

— Să nimeresc cu piatra asta frunza de colo ? întreba el şi eu îi răspundeam :

— N-ai să poţi !

— îmi dai un gologan dacă pot ?

— Da ! şi Meierlein nimerea, după care propunea un exerciţiu mai complicat, executîndu-1 de trei ori la rînd şi în aceleaşi condiţiuni, fără să greşească. Apoi scria sum_a exactă în registru, caligrafiind adorabil cifrele cele mai drăgălaşe, ceea ce-mi făcea atîta plăcere încît izbucneam într-un rîs sonor. El afirma însă cu seriozitate că nu era nimic de rîs şi-mi amintea că odată şi odată va trebui să achit toată socoteala, că registrul lui avea o importanţă reală şi că era valabil în ochii oricărui om de afaceri ţ După aceea mă provoca din nou la numeroase rămăşaguri, bunăoară, pe care

anume par se va aşeza cutare pasăre, cît de mult se vor apleca crengile unui copac bătut de vînt, ‘care talaz va izbi cu mai multă putere **malul lacului, al cincilea sau al şaselea ? Dacă se întîmpla să cîştig şi eu uneori la acest joc, trecea cu o expresie de importantă întipărită pe faţă la pagina *debit* din registru, o cifră anemică, a cărei izolare îi sublinia atît de mult prezenţa, încît constituia un nou prilej de rîs pentru: mine, deşi pentru el era dimpotrivă o ocazie pentru fraze pline de gravitate. Se silea din răsputeri să mă convingă că datoriile sînt o chestiune da onoare, şi într-o zi, spre sfîrşitul verii, îmi anunţă surprinzătoarea veste că „încheiase socotelile". îmi arătă o cifră rotundă de cîţiva guldeni, pe lîngă nişte bănuţi şi gologani, remarcînd totodată că ar fi cazul să mă gîndesc să-i achit suma, fiindcă dorea să-şi cumpere o carte frumoasă din economiile realizate. Totuşi nu mai aduse vorba despre asta în următoarele două săptămîni deşi, între timp, făcu o nouă socoteală, pe care o încheie cu şi mai multă seriozitate, adoptînd totodată şi o comportare ciudată. Nu era duşmănos, dar veselia şi sinceritatea de altădată dispăruseră din relaţiile noastre. Am fost cuprins de o mare descurajare, care părea să nu-1 supere cîtuşi de puţin pe Meierlein, ba chiar luă şi el un ton elegiac, oarecum asemănător cu cel pe care trebuie să-l fi avut Avraam faţă de fiul său Isaac în timp ce făceau drumul presupus a fi ultimul. După o vreme îşi repetă somaţia, de data asta cu hotărîre, pe un ton lipsit de ostilitate, dar avînd o notă de tristeţe şi de gravitate părintească. Atunci m-am speriat de-a binelea şi, cu inima crispată, i-am promis că voi aranja lucrurile. Totuşi nu mă încumetam să iau bani din casetă, ba chiar mi-a pierit curajul să sustrag în continuare micile sume curente. Acum îmi dădeam perfect de bine seama de situaţia în caro mă aflam ; mă învîrteam amărît încoace şi încolo şi nu îndrăzneam să mă gîndesc la ceea ce**

avea să se întîm- ple. Mă simţeam într-o dependenţă înfricoşătoare faţă de prietenul meu ; prezenţa lui mă apăsa, dar absenţa mă chinuia, pentru că mă simţeam mereu atras spre el, dornic să nu fiu singur, şi poate să găsesc o ocazie de- a-i mărturisi totul, de a cere un sfat şi o mîngîiere de la inteligenţa şi agerimea lui. El se ferea grozav să-mi.

dea o astfel de ocazie ; se purta tot mai măsurat şi, în cele din urmă, se retrase cu totul, apropiindu-se de mine numai pentru a-şi repeta cererile în cuvinte puţine, aproape duşmănoase. Bănuia probabil că eram în pragul unei crize şi grija lui era ca, înainte de izbucnirea ei, să-şi pună la adăpost mica comoară adunată într-un timp atît de îndelungat şi cu atîta grijă. Şi avea dreptate. Cam în perioada aceea un cunoscut o înştiinţă în sfîrşit pe mama, atrăgîndu-i atenţia asupra mea, 'astfel că află şi ea de toate matrapazlîcurile pe care le făceam în afara casei. De ele erau probabil vinovaţi şi ceilalţi colegi care îmi. întorseseră spatele încă dinainte, din clipa cînd începusem să mă las pradă descurajării.

într-o zi, în timp ce stăteam la fereastră, căutînd cu privirea pe acoperişurile însorite, în munţi şi pe cer, oaze de linişte, pentru a încerca să uit odaia aceea plină de reproşuri, mama mă chemă cu o voce schimbată; m-am întors şi am văzut-o în picioare, lîngă masa pe care se afla deschisă caseta : pe fundul ei zăceau două- trei monede de argint.

Mama mă ţintui cu priviri aspre şi îngrijorate, apoi spuse :

— Uită-te in casetă !

M-am uitat cu un singur ochi şi am văzut din nou, după multă vreme, interiorul atît de bine cunoscut al lădiţei prădate, care se căsca spre mine plină de reproşuri.

— Prin urmare, continuă mama, ce mi-a fost dat să aud e adevărat. Acum se confirmă că, deşi am crezut orbeşte că am un copil liniştit şi cuminte, încrederea mea a fost cumplit înşelată.

Amuţisem şi ţineam privirea aţintită într-un colţ ; sentimentul nenorocirii şi al distrugerii clocotea in mine cu violenţă, aşa cum se intîmplă numai într-o viaţă lungă şi plină de complicaţii ; dar chiar în clipa aceea norul cel negru fu spintecat de scînteia îmbucurătoare a împăcării şi a uşurării. Faptul că mama era lămurită acum ^asupra situaţiei mele, care nu mai prezenta nici un secret, alunga coşmarul care mă apăsase ; privirea ei severă îmi făcea bine şi-mi

destrăma chinul ; în clipa aceea am simţit o dragoste neţărmurită pentru ea, dragoste care străbătea ca o rază de lumină prin mîhnirea mea adincă, transformînd-o aproape într-o biruinţă fericită, deşi tristeţea şi asprimea mamei rămîneau aceleaşi. Pentru că fărădelegea mea o lovise în punctul sensibil, în nervul ei vital, ca să zic aşa, — adică pe de-o-parte în încrederea carbă, copilărească bazată pe corectitudinea ei aproape religioasă şi pe de altă parte în spiritul ei d.3 economie, care însemna tot o religie şi o neclintit! problemă vitală. Vederea banilor nu-i pricinuia nici o bucurie ; nu-şi verifica niciodată numerarul, dar fiecare gulden reprezenta pentru ea aproape un smbol sacru al destinului, în clipa cînd îr lua ca să-l preschimbe în lucruri de necesitate vitală. Iată de ce, spaima care o cuprinsese era mai mare decît dacă aş fi comis o altă faptă. Ca şi cum ar fi încercat să se convingă cu forţa că lucrurile stau altfel, îşi rosti învinuirile cu glas limpede şi măsurat, apoi mă întrebă de cîteva ori :

— E adevărat ? Mărturiseşte !

La care am răspuns printr-un scurt „da‘: şi am început să plîng, fără să fac însă mult zgomot ; căci acum mă simţeam pe deplin eliberat şi aproape mulţumit.

Puternic zguduită, mama se plimbă în sus şi în jos. apoi spuse :

— Nu ştiu ce are să se întîmple dacă n-ai să vrei să te îndrepţi o dată pentru totdeauna ! Spunînd aceasta,, vîrî caseta în birou şi lăsă cheia la locul obişnuit.

— Vezi, spuse ea, nu sînt convinsă că după ce-ar fi cheltuit cele cîteva monezi care-ţi aparţin, n-ai fî pus mîna şi pe banii pe care-i economisesc eu cu atîta greutate. Da, aşa ceva s-ar fi putut întîmpla ; totuşi nu sînt în stare să-mi ascund economiile de tine. De aceea las cheia la locul ei, ca şi pînă acum, şi sper că te vei îndrepta din proprie iniţiativă, pentru că altminteri totul ar fi degeaba şi n-ar mai avea nici o importanţă dacă am fi nenorociţi amîndoi ceva mai devreme sau ceva mai tîrziu !

Eram tocmai la începutul unei săptămîni de vacanţă ; am rămas de bună voie acasă şi am cutreierat toate ungherele locuinţei noastre, găsind iar pacea şi liniştea de odinioară. Eram foarte trist şi tăcut, mai ales că mama îşi păstra aerul de gravitate şi umbla încoace şi încolo, fără să stea de vorbă deschis cu mine. Cel mai trist era în timpul meselor, cînd ne aşezam în faţa măsuţei şi nu îndrăzneam sau nu doream să spun nimic, pentru- că aveam nevoie chiar eu de această tristeţe, ba chiar mă complăceam în ea, în vreme ce mama stătea ingindu- rată, înăbuşindu-şi din cînd în cînd cîte un oftat.

Capitolul cincisprezece

PACE ŞI LINIŞTE. PRIMUL DUŞMAN ŞI PRĂBUŞIREA LUI

Prin urmare am rămas în casă fără să simt cea mai mică dorinţă de a ieşi afară la colegii mei. Cel mult mă uitam cîteodată pe fereastră, să văd ce se petrece pe stradă, dar mă trăgeam repede înapoi, de parcă trecutul sinistru ar fi urcat spre mine. Printre ruinele şi reminiscenţele prosperităţii mele trecute se afla o cutie mare de culori, care avea vopsele bune şi nu pietricelele acelea tari care se dădeau de obicei băieţilor în chip de culori. Ştiam dinainte de la Meierlein că nu trebuia să scobesc direct cu pensula plăcuţele, ci să le frec într-o godetă cu apă. Obţineam o vopsea plină, grasă, cu care am început să fac încercări, învăţîndu-mă să combin culorile între ele. Am descoperit în special că din combinaţia de galben **cu** albastru se obţin cele mai diferite nuanţe de verde, fapt care m-a bucurat foarte mult, după care am dat peste violet şi brun. Admirasem de mult un peisaj vechi în ulei, care atîrna pe peretele nostru şi care reprezenta înserarea ; cerul, mai cu seamă trecerea imperceptibilă a galbenului în albastru, şi blindeţea lui calină mă captivau. aşa cum mă captiva şi frunzişul, care mi se părea incomparabil. Deşi tabloul era mediocru, mi se părea o operă demnă de admiraţie, pentru că înfăţişa, fără un scop anume, dar cu o anumită tehnică, o natură qynbs- cută mie. Stăteam ore întregi pe un scaun în faţa tabloului şi privirea mea se pierdea pe suprafaţa fără hotare a cerului şi în nesfîrşitul vălmăşag al frunzişului pomilor. Şi n-a fost o dovadă de mare modestie din partea mea că am hotărît deodată să-l copiez cu acuarelele mele. L-am aşezat pe masă, am întins pe o scindurA o coală

de hîrtie şi m-am înconjurat de tot felul de farfurii şi farfurioare, dat fiind că cioburi nu existau în casa noastră.

1
2
4

Mi-am petrecut astfel cîteva zile, trudiivl din greu cu această treabă, fericit însă că făceam o muncă atît de importantă şi care avea să dureze multă vretruî ; din zcri şi pînă în amurg nu mă ocupam de nimic altceva, abia îmi găseam timp să mănînc. Pacea, care respira din tabloul acela plin de bune intenţii, cuprinsese şi sufletul meu şi probabil că de pe chipul meu se reflecta pe al mamei, care şedea lîngă fereastră şi cosea. Mai puţin decît distanţa dintre original şi natură, pe mine mă supăra abisul fără fund dintre lucrarea mea şi modelul pe care-1 co- piam. Era o mîzgăleală fără formă, confuză, din care lipsa desăvîrşită a oricărui contur se îmbina perfect cu incapacitatea de a stăpîni materialele. Totuşi, chiar astăzi, dacă se compară de la mare distanţă ceea ce făcusem eu cu tabloul în ulei, impresia generală poate să pară oarecum asemănătoare. Pe scurt, eram mulţumit de ce făceam, uitam de mine şi uneori începeam să cînt ca înainte, dar mă speriam cînd îmi dădeam seama şi amuţeam din nou. Totuşi, uitam din ce în ce mai des de mine şi fredonam mereu ; ca ghioceii, cînd răsar primăvara, răsuna cîte un cuvînt blînd al mamei, astfel că, după ce am terminat peisajul, m-am trezit din nou vrednic de toate onorurile şi bucurîndu-mă iar de încrederea ei. Tocmai desprinsesem coala de pe scîndură, cînd cineva ciocăni la uşă şi Meierlein intră cu un aer solemn. îşi lăsă şapca pe un scaun, îşi scoase carneţelul, îşi drese glasul şi ţinu o adevărată cuvîntare în care, în termeni politicoşi, aduse plîngere împotriva mea, rugînd-o pe doamna Lee să achite obligaţiile ce-mi luasem, deoarece ar regreta profund neplăcerile ce s-ar produce în caz contrar. Zicînd acestea, mucosul îi înmînă nelipsitul lui registru şi o rugă să binevoiască să-l cerceteze. Mama îl privi cu ochi mari, se uită la mine, apoi la carneţel şi întrebă :

— Asta ce mai e ? Parcurse cu privirea şirurile ordonate de socoteli şi spuse : Va să zică ai mai făcut şi datorii ? Din ce în ce mai frumos ! Aţi lucrat în stil mare !, în timp ce Meierlein repeta fără încetare :

— Totul e îri perfectă ordine, doamnă Lee ! La ultima sumă, trecută după socoteala principală, sînt

totuşi dispus să renunţ, în cazul că mi-o achitaţi pe cealaltă.

Mama rîse enervată şi exclamă :

— Vai de mine ! Va să zică aşa ? Ia să stau eu mai întîi de vorbă cu părinţii tăi, domnule portărel ! Dar curo al ajuns 1a aceste datorii atît de drăgălaşe ?

Băiatul făcu un pas înainte şi spuse :

— Daţi-mi voie, totul a fost foarte corect !

De data asta, mama mi se adresă cu asprime mie, care rămăsesem înmărmurit şi sfîşiat de noi chinuri :

— îi datorezi aceşti bani ? Cum s-a întîmplat ? Vorbeşte !

încurcat, am bîlbîit un „da“ şi am dat cîteva amănunte privitoare la natura datoriilor. Asta i-a fost de ajuns mamei ca Să-l dea afară din casă, cu registrul lui cu tot pe Meierlein, care ieşi cu obrăznicie, aruncîndu-mi *o* căutătură amenințătoare. Apoi mama îmi ceru amănunte în legătură cu modul în care se desfăşuraseră lucrurile şi se înfurie grozav ; căci ceea ce o ferise mai ales de orice bănuială privitoare la ticăloşiile mele fusese înfăţişarea onestă a lui Meierlein. Ceva mai tîrziu, găsi prilejul să analizeze mai în amănunt evenimentele petrecute şi mă mustră energic, fără să ia însă tonul unei judecătoare aspre, care osîndeşte, ci păstrînd un ton de mamă şi de prietenă, care a şi iertat cele întîmplate. Şi totul era acum în ordine.

Dar nu chiar totul. Căci ducîndu-mă după aceea iar la şcoală, am remarcat cîţiva elevi, adunaţi în jurul lui Meierlein, care-şi apropiaseră capetele şi mă priveau batjocoritor. Asta nu era semn bun şi, după prima oră de curs, pe care ne-a predat-o chiar directorul şcolii, creditorul meu, cu carneţelul în mînă, s-a apropiat respectuos de el şi în cuvinte bine alese s-a plîns iar de mine. Toată clasa asculta cu încordare, în timp ce eu stăteam ca pe tăciuni aprinşi. Directorul l-a întrerupt, a citit caietul şi a început să-mi ia un interogatoriu, pe care Meierlein încerca să-l dirijeze. Dar directorul i-a spus să tacă şi m-a invitat să vorbesc. Am dat cîteva informaţii chinuite şi aş fi vrut din suflet să trec totul sub tăcere, dar directorul a exclamat deodată :

— Destul ! Sînteţi amîndoi nişte secături şi o să vă primiţi pedeapsa ! Spunînd acestea, luă catalogul şi puse fiecăruia dintre noi cile o notă proastă.

Surprins, Meitrlein spuse :

— Dar, domnule director...

— Taci ! exclamă acesta şi, apucînd carneţelul acele funest, îl rupse în mii de bucăţele.

— Dacă mai aud un cuvînt despre treaba asta, sau dacă se mai repetă vreodată ceva asemănător, o să rămîneţi amîndoi la arest şi am să vă pedepsesc ca pe nişte şarlatani primejdioşi ! Cară-te !

în ora următoare i-am scris adversarului meu un bileţel, asigurîndu-1 că-mi voi plăti datoria pînă la ultimu'. ban şi că-i puneam la dispoziţie fiecare gologan pe cart am să-l pot economisi de-acum încolo. Am împăturit biletul, i l-am trimis pe sub bancă şi am primit răspunsul: „Sau totul imediat, sau nimic !“ La sfîrşiul orelor, după ce profesorul ieşi din clasă, demonul acela, înconjurat de o mulţime de curioşi, se postă în faţa uşii şi cînd să ies eu, îmi tăie drumul spunînd :

— Uite hoţul ! Cît a fost vara de lungă a furat, iar pe mine m-a înşelat cu cinci guldeni şi treizeci de crei- ţari ! S-o ştiţi cu toţii ! El e !

— Halal pungaş e Heinrich cel verde ! răsunară ma; multe voci, dar eu am strigat cu aprindere :

— Ba tu eşti hoţ şi mincinos !

Glasul meu a fost acoperit însă de celelalte ; cincişase băieţi răi, veşnic în căutarea unei victime de care să-şi bată joc, se strînseră în jurul lui Meierlein şi mă urmăriră cu vorbe de ocară pînă acasă. Din ziua aceea, scene de acest fel se repetară mereu ; Meierlein îşi adună nişte aliaţi, şi oriunde mă duceam auzeam pe cineva strigînd în urma mea. Acum nu mai eram înfumurat, redevenisem stîngaci şi netot, ceea ce stîrni maliţia asupritorilor mei şi le înteţi zeflemelele ; în cele din urmă se lăsară păgubaşi. Erau cu toţii nişte pramatii care-şi mai făcuseră pînă atunci de cap sau care aşteptau doar să le vină apa la moară. Suspect era faptul că, în ciuda firii sale chibzuite şi silitoare, Meierlein nu lega prietenie cu băieţi la fel de înzestraţi ca el, ci era văzut totdeauna in societatea unor vlăjgani neserioşi, răutăcioşi şi nătărăi, c.a mine sau ca alţii. Intre timp, băieţii cuminţi şi fără năravuri, care erau de aceeaşi vîrstă cu noi, începură să se împotrivească intenţiilor celorlalţi de a mă persecuta şi-mi luară în repetate rînduri apărarea, fără să manifeste nici dispreţ, nici duşmănie ; în felul acesta am ajuns să-i îndrăgesc pe mulţi dintre cei pe cârc* înainte

nici nu-i băgăm în seamă. Pînă la urmă, Meierlein rămase cam izolat în ura ce-mi nutrea, dar tocmai' din acest motiv ea crescu şi ajunse feroce pe măsură ce în mine se stingea speranţa unei împăcări. Cînd ne întîlneam, încercam să mă uit în altă parte şi treceam în tăcere pe lîngă el, în timp ce, dacă eram singuri în locul acela sau dacă în apropiere erau numai străini, fostul meu prieten striga tare o vorbă veninoasă, ucigătoare. Dacă însă nu eram singuri, îmi şoptea doar încet cuvinte de acelaşi fel, pe care să le pot auzi numai eu. Ura mea era acum tot atît de aprigă pe cît era probabil şi a lui, dar îl evitam şi mă temeam de clipa răfuielii. Lucrurile au mers aşa un an întreg pînă cînd a sosit iarăşi toamna, cînd urma să aibă loc o ultimă mare manevră militară. Aşteptam totdeauna cu bucurie ziua aceasta, fiindcă puteam trage cu puşca după pofta inimii. Numai că bucuriile colective deveniseră pentru mine înceţoşate şi reci, pentru că la ele participa şi duşmanul meu, care se apitopia adesea de locul unde mă aflam. De data asta, ceata noastră fu împărţită în două, jumătate din ea ur- mînd să se instaleze pe o creastă împădurită şi prăpăsti- oasă, iar cealaltă trebuind să treacă rîul, să ocolească piscul şi să-l cucerească. Eu făceam parte dintr-o tabără şi duşmanul meu din cealaltă. Cu o săptămînă înainte construisem un mic cap de pod şi o palisadă uşoară din pari ascuţiţi, înfipţi în pămînt, în timp ce cîţiva dulgheri făcuseră un pod peste apa care nu era prea aidîncă. Conform înţelegerii dintre şefi, am cucerit trecerea cu tunurile şi ne-am năpustit cu străşnicie asupra inamicului, împingîndu-1 pe munte în sus. Grosul trupei urca pe un drum în spirală, în timp ce lanţul de tiraliori, desfăşuraţi pînă departe, curăţa tufişurile, sărind peste buşteni

şi pe6te stînci. Operaţia ne făcea mare plăcere şi ne stîr- nea grozav ; fiecare din noi pornea singur la atac ; «i care trebuiau să se jretragă nu voiau să cedeze, trăgeam unul în obrazul celuilalt, şi destul de des, cîte o vergea, de armă, uitată pe ţeavă în focul luptei, şuiera printr? copaci,* astfel că numai norocul-nostru de băieţi tineri ne ferea de accidente serioase ; tot astfel, bătrinul plutonier, care supraveghea tiraliorii. era nevoit să-i loveasci cu băţul şi să-i ocărască urît ca să menţină cît de ch disciplina. Mă aflam la unul din capetele acestui lan;, dar nu împărtăşeam agitaţia camarazilor mei, ci înaintam clistrat, liniştit şi melancolic, trăgînd şi încărcîndu- mi apoi la loc puşca. Peste puţin, m-am pierdut de ceilalţi şi m-am trezit pe povîrnişul unei văgăuni sălbatice, pş care n-o cunoşteam, pe fundul căreia curgea un pîrîUş şi care era acoperită de o pădure bătrînă de brazi. Cerul se întunecase, peisajul înconjurător era posomorit, den lipsit de asprime ; împuşcăturile şi răpăitul tobelor cav? răsunau în depărtare accentuau şi mai puternic liniştea adîncă din jurul meu ; mă rezemasem de patul puştii şi .mă odihneam în tăcere, în timp ce sufletul meu era £>tâp!nit de sentimente triste, dar şi mîndre totodată, aşa cum mi se întîmpla adesea în faţa măreţiei naturii care, pentru cei oropsiţi, e o chemare spre fericire. în clipa aceea am auzit paşi în apropiere, şi pe cărarea strimtă dintre stînci, în singurătatea aceea adîncă, duşmanul meu s-a apropiat de mine ; inima a început să-mi bată cu putere, el şi-a aţintit privirea pătrunzătoare asu- prămi şi a tras imediat în direcţia mea. Cîteva grăunţe de pulbere m-au lovit în faţă. în timp ce stăteam nemiş-cat. privindu-1 ţintă, Meierlein şi-a încărcat din nou arma în grabă ; îl priveam fără să clipesc dfn ochi. ce-1 zăpăcea şi-l înfuria. Orbit cu desăvîrşire şi dorini să tragă drept în fiinţa pe care o presupunea 'oloagă ţi blîndă, se pregătea tocmai să ochească iar din imediată, apropiere, cînd, aruneîndu-mi puşca la pămînt, m-atr* .repezit la el şi i-'am smuls-o pe-a lui. O clipă după aceea, ne-am luat la trîntă şi, timp de un sfert de oră, ne-an* bătut cu îndirjire, fără o vorbă,

biruind cînd unul cînd celălalt. Meierlein era sprinten şi folosea tot felul de

şiretlicuri ca să mă trîntească la pămint; îmi punea pie- îdică, mă apăsa cu degetul mare după urechi, mă lovea 'peste tîmplă, mă muşca de mînă, aşţfel că m-ar fi bătut ide zeci de ori, dacă furia liniştită, care mă însufleţea, nu m-ar fi ajutat să rezist. Cu un calm ucigător mă încleştam de el, îl loveam din cînd în cînd cu pumnul peste tfaţă, cu lacrimile în ochi şi cuprins de o suferinţă sălbatică, pe care sînt sigur că n-o voi mai simţi niciodată cu atîta violenţă, chiar dacă am să trăiesc pînă la adînci bătrîrieţe şi are să-mi fie dat să trec prin cine ştie ce necazuri. în cele din urmă am alunecat amîndoi pe acele de brad lucioase de pe jos. Meierlein a căzut sub mine şi s-a izbit atît de puternic cu ceafa de o rădăcină de pin, încît a rămas o clipă paralizat şi braţele i s-au des- cleştat. Imediat, am sărit involuntar în sus şi el a făcut acelaşi lucru ; fără să ne mai aruncăm vreo privire unul . altuia, ne-am luat armele şi ne-am depărtat de locul acela înspăimîntător. Toate mădularele îmi erau sleite, mă simţeam înjosit şi aveam impresia că trupul meu fusese profanat de' încăierarea asta cu un fost prieten.

De-atunci nu ne-am mai aflat niciodată împreună ; Meierlein trebuie să-şi fi dat seama din hotărîrea mea disperată că şi-a găsit naşul, şi a început să evite orice conflict. Dar lupta rămăsese fără deznodămînt şi duşmănia noastră a continuat, ba chiar a crescut, deşi în anii următori nu ne-am mai văzut decît rareori. Fiecare din aceste prilejuri era însă suficient ca să trezească din nou ura noastră înmormîntată. Ori de cîte ori îl vedeam, chiar fără să mă mai gîndesc la motivul duşmăniei dintre noi, simpla lui apariţie îmi era insuportabilă, mă distrugea ; nu era în mine nici urmă din blînda nostalgie pe care
o simte oricine la vederea unui prieten care i-a devenit duşman, nostalgie amestecată cu indignare ; nu mai sim-. ţeam acum decît aversiune curată faţă de Meierlein, şi după cum există prieteni din tinereţe, între care persistă toată afecţiunea, îmi dădeam seama că această aversiune faţă de duşmanul meu de tinereţe va dăinui tot atât de mult. Sentimente asemănătoare trebuie să fi avut şi el cînd mă vedea pe

mine, la el adăugîndu-se şi faptul că

motivul iniţial al duşmăniei dintre noi — povestea cu registrul de datorii — rămînea prin el însuşi o amintire de neuitat. Intre timp începuse să lucreze într-un birou, dezvoltîndu-şi neîntrerupt ciudatele virtuţi şi se dovedise a fi foarte util, îndemînaitic şi promiţător, ceea ce-i cîş- tigase simpatia superiorului său, un om de afaceri viclean şi isteţ ; pe scurt, era fericit şi-şi îndrepta plin de speranţe privirile spre viitoare afaceri pe cont propriu. Pot deci să-mi închipui că decepţia crudă, prilejuită de prima sa experienţă de tinereţe, trebuie să fi rămas pentru el tot atît de dureroasă precum e pentru un poet sau pentru un artist primirea dispreţuitoare, rezervată pentru prima oară unor încercări naive şi nevinovate.

, Amîndoi trecusem de prima comuniune, el avea vreo optsprezece ani, iar eu şaisprezece ; începusem să căpătăm mai multă libertate de mişcare şi învăţam să cunoaştem viaţa şi oamenii. Cînd ne întîlneam în locuri publice evitam să ne privim, dar fiecare din noi aducea la cunoştinţa prietenilor sentimentele sale de ură, care ameninţau uneori să declanşeze acţiuni cu atît mai primejdioase, cu cît amîndoi întreţineam legături cu tineri avînd aceleaşi ocupaţii şi de acelaşi temperament cu al lui, ceea ce oferea un teren prielnic pentru o duşmănie care se aprindea tot mai mult. Aşa fiind, mă gîndeam cu îngrijorare la viitor şi la felul în care se vor desfăşura lucrurile toată viaţa într-un orăşel atît de mic. Această îngrijorare însă era inutilă deoarece o tristă întîmplare i-a pus curînd capăt. Tatăl adversarului meu cumpărase o casă veche şi foarte frumoasă, care fusese pe vremuri reşedinţa de la oraş a unui cavaler, ceea ce explica turnurile ei masive. Acţastă clădire devenise acum locuibilă, toate ungherele ei fiind supuse transformărilor. Pentru colegul meu a fost o epocă de aur, nu numai pentru că afacerea în sine constituia o speculaţie, ci şi pentru că-i dădea prilejul să-şi dovedească anumite aptitudini, îşi petrecea fiecare clipă liberă printre zidari, dîndu-le o mînă de ajutor şi preluînd în întregime unele lucrări pentru a evita să angajeze muncitori, făcînd deci economii. In drum spre locul meu de muncă, eram nevoit să trec zilnic

prin faţa acestei case, astfel că-1 vedeam veşnic între douăsprezece şi unu, cînd muncitorii se odihneau, şi seara de asemenea, sub ferestre sau sus pe schele, cu o oală plină de vopsele sau cu un ciocan in mînă. Nu mai crescuse aproape deloc din copilărit, şi in zelul lui, spinzurînd pe zidurile uriaşe, avea o înfăţişare extrem de ciudată ; mă apuca rîsul fără voie şi începeam să mă simt cuprins de un simţămînt aproape prietenesc faţă de el, pentru că în această postură părea simpatic şi plin de sîrguinţă, dacă n-ar fi profitat odată de un prilej pentru a mă stropi cu o bidinea muiată în var.

Intr-o zi, apropiindu-mă de această casă, steaua mea cea bună mă îndrumă pe alt drum, pe o stradă lăturalnică ; am văzut venind speriaţi din direcţia casei duşmanului meu oameni care discutau cu aprindere şi se jelu- iau. Pentru a scoate o veche sfîrleză de pe turn, muncitorii afirmaseră că era nevoie de o schelă mare. Fiul stă- pînului, nenorocitul de el, convins că poate orice şi vrînd să evite această cheltuială, hotărîse să îndepărteze pe tăcute sfîrieaza în timpul .pauzei de prînz ; drept care se urcase pe acoperişul înalt şi abrupt, căzuse, şi acum zăcea zdrobit şi fără viaţă pe caldarîm.

M-am înfiorat auzind vestea şi am grăbit pasul, răscolit de întîmplarea în sine ; dar oricît mi-aş scruta acum sentimentele, nu-mi amintesc să fi fost străbătut de nici
o urtnă de milă sau de remiişcare. Gîndurile care mă stă- pîneau erau şi au continuat să fie serioase şi grave, dar în adîncul inimii, căreia nu i se poate porunci, rîdeam şi mă veseleam. Dacă l-aş fi văzut suferind sau dacă i-aş fi privit cadavrul, sînt sigur că m-ar fi cuprins mila şi re- muşcarea, dar cuvîntul nevăzut care-mi dăduse de ştire că, dintr-o dată, duşmanul meu încetase să mai existe, îmi inspira numai împăcare, împăcarea pe care ţi-o dă satisfacţia şi nu durerea, răzbunarea şi nu dragostea. E drept că, îndată ce mi-am revenit, am ticluit la' repezeală o rugăciune vagă şi nesinceră, în care îi ceream lui Dumnezeu iertare, milă şi uitare ; în adîncul meu însă, cineva zîmbea, şi azi, după atîţia ani, tot mă mai

tem că sentimentul meu de compătimire tardivă pentru nenorocitul acela e mai mult rodul raţiunii Jecit al sufletului, atît de puternic era înrădăcinată ura în mine.

Capitolul şaisprezece

ÎNVĂŢĂTORI NEPRICEPUŢI ŞI ELEVI RĂI

Ca să ne întoarcem in anii aceia de şcoală, n-aş putea afirma că au fost luminoşi şi fericiţi. Numărul cunoştinţelor pe care trebuia să le asimilez se înmulţise,, pretenţiile deveniseră mai serioase, eram cuprins de simţămîn- tul nebulos că era vorba de lucruri importante şi frumoase şi de un anumit impuls de a da satisfacţie acestui simţământ. Numai că nu desluşeam bine trecerea de la,
o treaptă la alta şi deseori o pierdeam din vedere. Partea proastă era însă mai cu seamă situaţia de provizorat în care se afla şcoala însăşi, corpul profesoral fiind încă alcătuit pe de o parte din vechi teologi care nu putuseră fi folosiţi în biserica naţională, şi care, din plăcere sau de nevoie, acceptau să predea tot felul de materii de în- văţământ, pe de altă parte din profesori noi, pedagogi de profesie şi avînd studiile respective, din care cauză nu exista un sistem de predare unitar şi armonios. Teologii se călăuzeau după obişnuinţe vechi şi toane personale, se abăteau de la obiect cînd le venea chef şi tratau totul mai curînd ca nişte diletanţi, în timp ce profesorii laici de carieră foloseau metode şi maniere cu totul diferite, dar nici ele serios verificate. Rezultatul era în primul rînd — şi aici era adevărata bubă — tratamentul inegal şi nesigur aplicat elevilor, precum şi posibilitatea unor catastrofe şi aventuri bizare, cărora le cădea jertfă cînd profesorul, cînd elevul.

In şcoala noastră preda un profesor în care bunăvoinţa şi cinstea sufletească se îmbinau cu o mare lipsă de experienţă în purtarea faţă de elevi şi care avea un aspect exterior firav şi bizar. Participa cu curaj la lupta pentru introducerea unor schimbări în stările de lucruri şi, în special, pentru înnoirea sistemului de

învăţămînt, astfel că, în oraşul nostru cu păreri învechite, era acu

zat de a fi un liberal înfocat. Noi, băieţii, eram cu toţii nişte aristocraţi convinşi, cu excepţia celor originari de la ţară. In ce mă priveşte, deşi mă trăgeam şi eu din ţărani, fiind născut la oraş, urlam împreună cu lupii şi, în neştiinţa mea de copil, mă simţeam fericit de a mă putea numi tot un aristocrat de la oraş. Mama irtea nu făcea politică şi, în afară de ea, nu aveam alt modei apropiat care să fi putut influenţa părerile mele lipsite de competenţă. Ştiam doar că noul guvern radical dărîmase cîteva turnuri vechi şi cîteva bordeie, care alcătuiseră obiectul afecţiunii noastre speciale, şi că acest guvern era alcătuit din ţărani, pe care-i uram, şi din parveniţi. Dacă tatăl meu, care făcea parte din tagma aceasta, ar mai fi trăit, aş fi ajuns fără îndoială un omuleţ foarte liberal.

Imediat după deschiderea noilor şcoli, cum profesorul acela stîngaci îşi începuse activitatea cu multă blândeţe, un elev, fiu de burghez fanatic, răspîndi în rîndurile noastre, fdlosind termeni bombastici, ştirea că profesorul ‘ s-ar fi jurat să ne îmblînzească pe noi, copiii aristocraţilor, cu o vargă de fier. I se atrăsese pare-se atenţia într-o societate că va avea de furcă cu tinerii orăşeni, care, datorită vechimii originii lor, sînt obraznici şi dezmăţaţi, şi el ar fi răspuns că va reuşi s-o scoată la capăt cu astfel de băieţaşi. Astfel reprodusă, replica aceasta ne fu aruncată nouă, unor nepricepuţi — poate că bătrînii contribuiră şi ei cu ceva — şi începu curînd să-şi facă efectul. Am ridicat cu toţii mănuşa ; cei mai îndrăzneţi porniră o rezistenţă organizată şi o uşoară hărţuială care provoca dezordine. A fost destul ca profesorul nostru să-şi piardă cumpătul şi, în loc să respingă prin sarcasme şi calmă hotărîre pe atacanţi, să se năpustească numai- decît cu forţele principale şi cu artileria grea. Aşadar, pentru cea mai mică năzbîtie, ba chiar şi pentru o greşeală involuntară, dădea pedepsele cele mai g'ele, cele mai hotărâtoare care se puteau da şi care se ap ii cavi în general numai în cazurile grave. Prin acest procedeu îşi pierdu în ochii noştri toată autoritatea pentru că noi n-aveam încă cine ştie ce experienţă în aprecierea raporturilor dintre greşeală şi pedeapsă. Curînd pedepsele sale îşi pierdură valoarea şi, în cele din

urmă, ajunseră o chesti-
une de onoare, un martiriu. In orele lui se isca un vuiet, de care nu ne mai ascundeam şi care se propaga şi în celelalte, clase. Atunci profesorul făcu o nouă greşeală ; în loc să aştepte ca situaţia să se potolească de la sine, în loc să lase un timp lucrurile baltă, el începu să-i alunge din clasă pe elevi pentru cea mai mică vină. Pentru o întrebare nevinovată care i se adresa, pentru un obiect care cădea intenţionat sau neintenţionat pe jos, vinovatul era dat afară. Ne-am dat seama de lucrul acesta şi, peste puţin, lecţiile lui s-au ţinut regulat în prezenţa a doi sau trei sfinţişori, în timp ce, în faţa uşii, cîrdul zgomotos de elevi se distra pe socoteala sa. Apariţia organelor superioare sau o reacţie energică din partea lui, dacă, de pildă, în ciuda interdicţiei bătăii, i-ar fi ouni de păr pe cîţiva băieţi şi le-ar fi muiat bine oasele ar fi putut restabili liniştea. Dar pentru această din urmă împrejurare nu era făcut, cit despre prima pe care am menţionat-o, despre aşa ceva nici nu putea fi vorba, deoarece autorităţile imediat superioare erau alcătuite din epitropii şcolii, care nu-1 aveau la inimă pe prigonit şi multă vreme se prefăcură a nu observa ce se întîmplă. Elevii se lăudau acasă cu isprăvile lor, avînd grijă să-l înfăţişeze pe profesor ca pe o sperietoare cumplită. Amin- tindu-şi cu plăcere de propriile lor ştrengării de adolescenţi şi ştiind de pe vremuri că şcoala constituie doar un fel de adăpost pînă în clipa în care, fără să-şi bată prea tare capul, vrednica odraslă burgheză va fi primită în riodurile privilegiaţilor şi ale membrilor diferitelor asociaţii din vechiul nostru oraş onorabi', părinţii îi încurajau la pozne pe băieţaşii lor prin cît 2 un zîmbet nedi-s'imfat, dacă nu chiar prin instigări directe.

Deşi această problemă făcea de mult vîlvă, ea era înfăţişată organelor superioare de parcă Vinovat de ea ar fi fost profesorul prigonit. Odată, în timpul unei ore, şi-a făcut apariţia un domn, venit să-şi facă o părere personală, dar atunci ne-am ferit cu grijă să facem vreo drăcie şi ne-am purtat ca în oreile celorlalţi profesori, ba chiar am fost mult mai liniştiţi decît eram la ei. Nenorocitul devenise un paratrăsnet pentru orice purtare urîtă din şccală. Aşa a dus-o timp de aproape un an pînă ce a fost suspendat temporar.

Ar fi fost foarte încîntat să renunţe de tot la şcoală fiindcă sănătatea i se şubrezise şi fiindcă slăbise foarte mult, dar avea o familie numeroasă care cerea de mîncare, astfel că depindea de meseria lui. Iată de ce porni iar într-o bună zi pe drumul calvarului său profesional, modest şi împăciuitor, de data asta, dar nu găsi nici urmă de milă ; o bucurie sălbatică şi zgomotoasă se stîrni în şcoală, obrăzniciile se repetară şi, după cîteva zile, trebui să fie concediat definitiv.

în ce mă priveşte, rămăsesem multă vreme liniştit, urmărind doar cu plăcere numeroasele scene din jurul meu. Nu m-am purtat niciodată urît faţă de el, pentru că nu-mi venea să mă ridic împotriva unui adult. Abia cînd a început să dea afară întreaga clasă am încercat să devin şi eu activ, realizîndu-mi dorinţa prin mici ştrengării, sau ştergînd-o oricum din clasă, în primul rînd, pentru că afară era foarte plăcut şi în ai doilea rînd, pentru că n-aş fi vrut cu nici un preţ să fiu alături de puţinii băieţi buni care rămîneau înăuntru. Odată afară, eram însă cu atît mai gălăgios, luam parte la organizarea de alaiuri şi procesiuni şi, după ce multă vreme mă ţinusem deoparte, mă lăsam acum în voia unei bucurii atît de sălbatice .încît în clipa cînd ne reluam cu toţii locurile la ora profesorului următor, inima îmi bătea cu putere şi sîngele îmi clocotea în vine. Pot să recunosc cu hotă- rîre în mine însumi că, pe vremea aceea, mă bucuram de bucuria în sine şi că nu simţeam pic de răutate în suflet. Era mai curînd o milă tainică faţă de sărmanul profesor, milă pe care mă ferşam s-o exprim ca să nu mă fac de rîs. O dată l-am întîlnit singur pe un drum de ţară ; părea că se plimbă pentru a se recrea şi, fără voie, mi-am scos şapca respectuos, ceea ce i-a făcut atîta bucurie că mi-a mulţumit politicos privindu-mă cu o expresie chi-nuită ca şi cum mi-ar fi cerşit mila. Am fost mişcat şi m-am gîndit că lucrurile ar trebui să ia o altă întorsă-tură. Chiar a doua zi m-am apropiat de un grup alcătuit din cei mai sălbatici dintre colegii mei, pentru că era locul cel mai indicat ca să pornesc atacul şi să arunc un cuvînt de compătimire în stare să le dea de gîndit; instinctul îmi spunea — şi pe bună dreptate — că deşi n-ar avea un rezultat imediat, cuvîntul meu

pute$_a$ produce efect mai tîrziu, schimbînd dispoziţia clasei. Băieţii discutau tocmai despre profesor. îi născociseră chiar atunci o nouă poreclă care suna atît de caraghios că le dăduse tuturor o dispoziţie excelentă şi-i făcuse să izbucnească în rîs ; cuvintele pe care le pregătisem şi pe care le aveam pe buze căpătară un alt sens şi, în loc să-mi fac datoria, l-am trădat pe el, am trădat şi ce era mai bun în mine, şi am povestit aventura din ajun într-un mod care corespundea dispoziţiei din momentul acela, ba chiar o sporea.

După ce a fost îndepărtat, ne-am liniştit. Amatorii de scandal şi pramatiile se învîrteau posomoriţi încoace şi încolo, trăiau din amintiri şi nu-şi mai găseau astîmpâr. Intr-o seară, după încheierea cursurilor, în timp ce-mi vedeam liniştit de drum, îndreptîndu-mă spre casă, m-am auzit strigat: „Heinrich cel verde ! Ia vino-ncoa!“ M-am întors şi am zărit o ceată de elevi mişunînd ca un furnicar pe altă stradă şi părind preocupaţi de ceva. I-am ajufis din urmă şi am aflat că vor să facă în grup o vizită profesorului concediat, organizînd astfel o adevărată distracţie de rămas bun, la care-mi cereau să iau şi eu parte. Planul nu mă atrăgea cîtuşi de puţin, aşa că am refuzat scurt şi mi-am văzut de drum. Totuşi, curiozitatea m-a mînat înapoi şi am urmărit scena de la distanţă ca să văd cum se vor desfăşura lucrurile.

Ceata pornise înainte ; alte şcoli, ai căror elevi forfoteau şi ei pe străzi la ora aceea, s-au alăturat grupului, astfel că, peste puţin, un alai de vreo sută de băieţi de tot felul inundau oraşul Cetăţenii se opreau în poartă şi priveau cu uimire la cele ce se petreceau ; l-am auzit pe unul spunînd : „Ce-or mai fi avînd iar de gînd dracii ăştia de băieţi ? Sînt aproape la fel de neastâmpăraţi cum eram şi noi, zău aşa !“ Cuvintele acestea răsunară in mine ca o trâmbiţă de luptă, picioarele mele începură să păşească mai vioi şi îndată după aceea am ajuns din urmă ultimele rînduri ale alaiului. Era o plăcere nespusă să te amesteci în mulţime, plăcere provocată de faptul că participai voluntar la o întrunire improvizată. înfie;'- bîntîndu-mă tot mai tare, «m-am strecurat înainte şi m-am trezit deodată în frunte, printre căpeteniile supreme,

care m-au primit strigînd :

— Heinrich cel verde a venit şi el !

Numele meu a străbătut rîndurile întregului convoi, sporind gălăgia şi gustul de joacă. Mi-au venit imediat în minte mişcările populare şi scene din revoluţii.

— Trebuie să ne împărţim în grupe mai organizate, le-<am spus conducătorilor răscoalei, să alcătuim un cortegiu grav şi să cîntăm un cîntec patriotic !

Propunerea a fost imediat aprobată şi pusă în aplicare ; organizaţi astfel, am străbătut cîteva străzi, sub privirile uimite ale trecătorilor ; am propus să mai facem un ocol pentru ca să ne prelungim distracţia. Şi această propunere a fost aprobată, dar pînă la urmă am ajuns totuşi la ţintă.

— Şi acuma ce să facem ? am întrebat eu. Mă gîndeam să cîntăm ceva, pe urmă să strigăm „ura !“ şi să plecăm.

— Ba să intrăm în casă ! răsună răspunsul, să-i ţinem un discurs de mulţumire pentru activitatea depusă !

— Atunci măcar să fim solidari, să n-o şteargă nimeni, să primim toţi aceeaşi pedeapsă dacă dăm de bucluc ! am exclamat eu, după care toată ceata a năvălit în casa aceea mică şi neîncăpătoare şi s-a repezit pe scară în sus. Eu am rămas la uşă ca să tai drumul complicilor care ar fi vrut s-o şteargă prea devreme. Din interior auzeam o larmă asurzitoare, băieţii îşi pierduseră capul cu desăvîrşire, atît erau de stîrniţi. Cel pe care-1 căutam era bolnav şi zăcea în pat, încuiat într-o odaie, în timp ce, inspăimîntate, femeile încercau să încuie celelalte uşi şi se uitau afară pe geam căutînd ajutor. Le era ruşine să' strige şi vecinii, care nu ştiau ce vrea să însemne toată povestea, asistau la scenă în culmea mirării ; eu rămăsesem voios Ja postul meu. Casa era plină de jos pînă sus, scandalagii se iviră la ferestruicile din pod, aruncară în stradă cîteva coşuri vechi, ba se urcară şi pe acoperiş, umplînd văzduhul cu larma lor. în cele din urmă dintr-o cămăruţă ieşi o bătrînă curajoasă şi, înarmîndu-se cu o mătură, alungă treptat ceata afară din casă.

Acest atentat fusese prea bătător la ochi pentru ca autorităţile să-l poată trece cu vederea. Ele cerură o

anchetă severă. Am fost cu toţii adunaţi într-o sală şi chemaţi unul cîte unul în faţa unui tribunal, aflat într-o cameră alăturată. Interogatoriul dură cîteva ore ; cei ce ieşeau plecau imediat, fără să spună nimic ; două treimi dintre băieţii adunaţi acolo plecaseră şi eu nu fusesem încă chemat, în schimb observasem că toţi cei ce ieşeau după interogatoriu îmi aruncau o privire înainte de a pleca. In cele din urmă, fură chemaţi ultimii oare aşteptau, menţionîndu-se că Heinrich cel verde să nu intre încă.

In cele din urmă veni şi rîndul meu ; ultimul grup apăru, se întoarse şi-mi spuse să intru. Am încercat să aflu ce se petrece, dar n-am primit nici un răspuns fiindcă ceilalţi se zoreau s-o şteargă înspăimîntaţi. Aşa se face că am pătruns în camera de alături, împins de curiozitate, dar stăpînit totodată de acea teamă apăsătoare de care tinerii sînt cuprinşi în faţa unor oameni în vîrstă, cînd aceştia le par fiinţe superioare şi atotputernice prin inteligenţă. Doi domni, avînd în faţă nişte hîrtii şi cele necesare pentru scris, erau instalaţi în capul unei mese lungi, la picioarele căreia mă aflam eu. Unul din cei doi' era directorul şcolii, care ţinea şi el ore de curs şi mă cunoştea, celălalt era un domn din sfere mai înalte, un personaj instruit care vorbea puţin. Faţă de director mă aflam într-o situaţie ciudată ; era un om fricos dar cumsecade, căruia-i plăcea să facă gură şi care era încîntat cînd un elev, printr-un răspuns modest, îi dădea posibilitatea să vorbească pe larg despre un anumit fapt. La început fusese binevoitor faţă de mine, pentru că tocmai la orele lui mă prezentam destul de bine, dar obiceiul meu de a răspunde printr-o tăcere neclintită la mustrări, 1a avertismente şi la pedepsele date pentru diverse fapte petrecute îmi atrăsese duşmănia lui. îmi era cu neputinţă să tăgăduiesc speriat, să găsesc fraze isteţe ori să mă tocmesc cu îndîrjire ca să scap de pedeapsă ; cînd socoteam că o merit o acceptam fără vorbă, după cum tot fără ’forbă o primeam cînd mi se părea nedreaptă, şi asta nu fiindcă aş fi fost încăpăţînat, ci fiindcă rîdeam vesel în mine spunîndu-mi că judecătorul meu e un prost. Iată de ce domnul cu pricina considera că nu-s bun de nimic, că. sînt o fire neliniştitoare, astfel că acum îmi

spuse răstit, cu o expresie amenințătoare pe față :

— Ai fost și tu printre scandalagii ? Taci ! Să nu negi, că n-are să-ți ajute la himic !

Am spus încetișor „da“ și am așteptat să văd ce are să urmeze.^Dar ca și cum ar fi vrut să mă salveze sau pentru că, pentru a-și trezi buna dispoziție, simțea nevoia unei discuții în lege, păru că m-ar fi auzit rostind „nu“, Și țipă :

— Cum ? Ce ? Vreau să știu adevărul !

— Da ! am repetat eu ceva mai tare.

— Bine, bine ! exclamă el, lasă că ai să dai de unul mai al dracului decît tine, ai să dai de o piatră care o să facă un cucui în căpățîna aia de fier !

Cuvintele lui mă jigneau și mă îndurerau, căci păreau să dovedească nu numai că nu mă cunoștea bine, dar că prezicerile lui de viitor erau greșite și că era minat de o supărare personală. Directorul continuă :

— Ai propus pe drum să organizați un alai în regulă și să cîntați un cîntec ?

întrebarea asta mă făcu să ciulesc urechile ; prin urmare colegii mei mă trădaseră și, fără îndoială, ieșiseră astfel basma curată ; m^am întrebat dacă nu cumva puteam să tăgăduiesc, dar un nou „da“ ieși din mine.

— Cînd ați ajuns la casa respectivă ai declarat că nimeni n-are voie să se retragă și în consecință ai rămas să păzești ușa ?

Lucrul acesta l-am recunoscut fără să stau pe gînduri, fiindcă nu mi se părea a fi o rușine și nici cine știe ce crimă. Aceste două momente, care ieșiseră la iveală încă din întrebările adresate complicilor mei, îi indicară, probabil, directorului pe principalul vinovat ; ele se conturau cît se poate de limpede în tot haosul acela, așa că întrebările lui se referiseră doar la ele. Toți băieții răs- punseseră invariabil afirmativ la aceste întrebări, bucuroși fiind că nu erau nevoiți să vorbească despre ei înșiși.

Mi s-a spus că pot pleca și am pornit cam tulburat, dar liniștit spre casă, toate părînd să se desfășoare într-un mod destul de banal. De fapt eram plin de remuș-

cări, dar numai faţă de profesorul cu care ne purtasem urit. Acasă i-am povestit întâmplarea mamei, care se pregătea tocmai să mă mustre cu asprime cînd un aprod sosi aducînd o scrisoare voluminoasă. Prin ea eram înştiinţat că fusesem eliminat pentru totdeauna din şcoală. Indignarea faţă de nedreptatea ce mi se făcea se manifestă imediat în mine şi fu atît de convingătoare, încît mama uită curînd de fapta de care mă făcusem vinovat, lăsîndu-se pradă neliniştii ce-i pricinuia un stat mare şi atotputernic care dădea afară din şcoală unicul copil al unei văduve neajutorate declarînd : N-avem nevois de el ! „

Fiindcă în jurul pedepsei capitale se poartă de multă vreme discuţii aprinse, e cazul să ne întrebăm dacă statul are dreptul să excludă de la sistemul său de învăţă- mînt un copil sau un tînăr, care nu sînt chiar turbaţi. In conformitate cu acest precedent, dacă mai tîrziu voi avea în cursul vieţii complicaţii tot atît de serioase, probabil că, în aceleaşi împrejurări şi cu aceiaşi judecători, voi fi decapitat. Asta fiindcă eliminarea unui copil din sistemul general de educaţie nu înseamnă altceva decît o decapitare a dezvoltării sale interioare şi a vieţii sale spirituale. In realitate, agitaţiile publice ale oamenilor maturi, pe care s-ar putea spune că. le copiază asemenea ştrengării puerile, s-au terminat adesea prin decapitare.

Statul nu trebuie să se întrebe daca există sau nu condiţii pentru continuarea educaţiei pe cale particulară şi nici dacă, lepădîndu-se de un element, viaţa nu-1 va distruge, deşi din el ar fi putut uneori să iasă totuşi ceva. Statul trebuie doar să se gîndească la datoria lui de a supraveghea şi de a călăuzi mai departe educaţia fiecărui copil al său. La urma urtnelor acest fenomen este mai puţin important faţă de soarta celor eliminaţi din rîndurile societăţii ; el indică punctul vulnerabil al celei mai bune dintre instituţiile noastre, adică inerţia şi comoditatea celor însărcinaţi să rezolve aceste probleme şi care se pretind a fi pedagogi.

C a p i t o l u l ş a p t e s p r e z e c e

REFUGIU LA MAMA NATURĂ

In ce mă priveşte, n-am fost nici prea mlhnit, nici prea descurajat; trebuia să restitui cîteva cărţi profesorului de limba franceză, oare-mi împrumuta cu amabilitate volume respectabile legate în piele din operele clasicilor francezi. De asemenea mă luase de cîteva ori la
o mare bibliotecă, dîndu-mi noţiuni pline de respect faţă de literatură. Cînd am ajuns la el, mi-a spus că-i pare rău pentru cele întîmplate şi mi-a dat a înţelege că n-ar trebui să pun prea mult la inimă toată povestea, pentru că, după cîte ştia, majoritatea profesorilor nu erau nemulţumiţi de mine, ceea ce era şi cazul lui. Mi-a spus apoi să mai vin pe la el şi să-i cer sfatul dacă voi dori să mă ocup mai departe de limba franceză. E drept că nu l-am mai văzut de atunci, dar cuvintele lui mi-au dat o anumită satisfacţie, pentru că acum mă simţeam liber ca păsările cerului, mai ales că nu aveam o perspectivă asupra semnificaţiei acelei clipe şi nici asupra importantei viitorului.

In schimb, mama era disperată ; ea ştia precis că, dacă ar mai fi fost în viaţă, tata n-ar fi pus capfit aici învăţăturii mele, dar îşi dădea seama că, dîţte fiind mijloacele ei restrînse, ii era cu neputinţă să->mi ia profesori particulari sau să mă trimită la şcoală în altă parte şi nici nu-şi putea închipui de ce meserie ar fi fost mai bine să mă apuc, deoarece pentru luarea unei hotărîri independente şi inteligente, aş fi avut nevoie de un orizont mai larg, oferit de clasele superioare la care nu mai aveam acces. In ultima vreme, acasă mă îndeletniceam mai ales cu desenul şi cu pictura, şi In această privinţă mă aflam într-o situaţie specială faţă de şcoală, unde nu treceam în nici un caz drept un desenator talentat. Luni de zile pe planşeta mea rămânea prinsă

aceeaşi coală de hirtie; mă căzneam să copiez cu creionul meu mediocru un cap uriaş sau un .ornament; ştergeam zeci de linii pînă rămînea cea corectă, hîrtia se murdărea şi se subţiă, trădînd mina unui desenator leneş şi nervos. Dar odată ajuns acasă, mă descotoroseam de tot ce învăţasem în şcoală şi, plin de zel, mă dedicam artei de-acasă. După acea primă încercare de a picta un peisaj, am continuat încercînd să-l execut în acuarelă, dar cum nu dispuneam de alte modele, a trebuit să le născocesc şi am făcut-o cu o rîvnă neostenită. Pe soba pictată din camera noastră se puteau vedea o sumedenie de mici peisaje, o cetate, un pod, cîteva coloane pe malul unui lac şi altele de acest fel ; într-un vechi album al mamei şi in mica bibliotecă de almanahuri vechi destinate femeilor şi datind din anii tinereţii ei, am descoperit un tezaur de peisaje sentimentale, îlustrind textul liric şi înfăţişind temple, altare şi lebede pe iazuri, perechi de îndrăgostiţi în bărci şi boschete întunecate, ai căror copaci mi se păreau executaţi într-un mod incomparabil. Toate la un loc alcătuiau o atmosferă poetică foarte naivă şi, hai să zicem, primitivă, care explica zelul meu şi mă umplea de fericire în tot timpul cît lucram plin de rîvnă. Inventam peisaje proprii în care îngrămădeam din belşug toate motivele poetice, trecînd de la acestea la altele, în care revenea unul şi acelaşi motiv rătăcitor ; puţin după aceea, prin el mi-am exprimat în mod semiconştient propria mea fiinţă. Căci după eşecurile repetate ale raporturilor mele cu restul lumii, în-cepuse să-mi dea tircoale o tendinţă excesivă spre autoanaliză şi amor propriu ; eram însufleţit de o compătimire feminină faţă de mine însumi, şi-mi plăcea să mă transpun simbolic în scenele interesante pe care le năs- . coteam. Eram un personaj în haină verde, de croială romantică, cu raniţa în spate, nemişcat în lumina amurgurilor şi a curcubeelor, cutreierînd prin cimitire şi păduri, sau plimbîndu-se prin grădini radioase, pline de flori şi de păsări pestriţe. Mîzgălelile din colecţia impunătoare de astfel de lucrări adunate încă de pe

atunci rămîneau Ja acelaşi nivel de totală lipsă de experienţă şi de cunoş-

ţinte, atîta doar că o anumită îndrăzneală şi iscusinţă ia aplicarea culorilor vii, iscusinţă dobîndită graţie unui exerciţiu neîntrerupt la care se adăuga îndrăzneala tuturor acţiunilor mele, îmi deosebeau oarecum îndeletnicirile de obişnuitele jocuri copilăreşti cu creionul şi cu culorile şi erau, poate, explicaţia hotărîrii mele de atunci de a mă face pictor. Acum însă, nu se discută mai îndeaproape această chestiune, ci rămase stabilit că voi petrece un timp în casa parohială de la ţară a fratelui mamei, pentru ca, după păţania mea, să-mi ocup în mod onorabil cîteva luni, în care timp mi se putea pregăti un viitor de om cumsecade.

Satul natal al părinţilor mei se afla într-un colţ de-părtat ; nu fusesem încă niciodată pe acolo şi nici mama nu-1 mai vizitase de cîţiva ani, iar rudele noastre, cu rare excepţii, nu-şi făceau niciodată apariţia în oraş. Doar unchiul meu, preotul, venea o dată pe an, călare pe gloaba lui, ca să ia parte la o adunare bisericească şi la despărţire, ne invita totdeauna cordial să venim în sfîrşit pînă la el. Unchiul avea şase copii, băieţi şi fete, pe care-i cunoşteam tot atît de puţin p° cît o cunoşteam pe mama lor, zdravăna mea mătuşă şL bisericoasă ţă-rancă. Mai trăiau în sat numeroase rude ale tatei, în primul rînd mama lui, o femeie foarte bătrînă, care se măritase de mult a doua oară, cu un bărbat bogat şi posac, sub a cărui aspra autoritate trăia în adîncă sin- guiâtate, schimbînd doar rareori, şi da !a distanţă, cîte un semn de salut plin de dor cu urmaşii fiului ei mort de timpuriu. Oamenii continuau să trâiascî liniştiţi, mul- ţumindu-se cu puţin şi renunţînd la multe, ca in secolele trecute, cînd mai ales femeile, dacă iocuiau la distanţă de cîteva mile unele de altele, nu se mai vedeau deloc, sau doar rareori, la evenimente de mare importanţă, şi atunci lucrurile se desfăşurau într-adovar comic, şi din ochi le curgeau lacrimi de emoţie şi de dureroasă sau plăcută amintire ; bărbaţii se mai urneau din loc, dar avînd treburi serioase, treceau prin faţa uşilor unor rude aproape uitate fără să se oprească dacă nu aveau de dat sau de cerut vreun sfat. Astăzi poporul

a prins iar viaţă ; mijloacele de comunicaţie mai lesnicioase, renaşterea
vieţii publice şi numeroasele serbări populare îi dau prilejul să circule cu plăcere, îi întineresc şi-i fecundează inteligenţa, astfel în«t numai nişte zeloşi mărginiţi continuă să ţină predici împotriva sărbătorescului dor de ducă al ţăranului şi al odraslelor sale.

Mama îmi porunci să-i dedic cu deosebire bunicii mele, care rămăsese singură în viaţă, cît mai mult timp, să-i arăt respect şi dragoste, petrecînd lîngă ea atîta vreme cît va dori să mă aibă în preajmă şi să-mi vorbească despre tata, adică despre feciorul ei.

Aşa se face că, într-o dimineaţă, înainte de revărsatul zorilor, mi-am luat picioarele la spinare şi am pornit în cea mai lungă călătorie din cîte făcusem pînă atunci. Pentru prima oară mă bucuram de răsăritul soarelui în mijlocul naturii şi-l vedeam înălţîndu-se deasupra crestelor împădurite şi scăldate îq umezeala nopţii. Am umblat toată ziua fără să obosesc ; am trecut prin multe sate, apoi am cutreierat iar singur, ore întregi, prin codri întinşi sau pe dealuri libere şi încinse de soare, rătăcin- du-mă deseori, dar fără să regret timpul pierdut, fiindcă eram mereu preocupat de gîndurile mele şi fiindcă, mişcat pentru prima oară de liniştita mea hoinăreală, eram plin de consideraţii serioase cu privire la destinul şi la viitorul meu. Albăstrele, maci roşii şi ciuperci pestriţe în păduri mă însoţeau mereu de-a lungul drumului ; nori minunaţi se formau fără încetare, plutind pe cerul liniştit şi înalt ; îmi vedeam de drum, iar compătimirea şi în- găduinţa faţă de mine însumi, cu care lumea îmi umpluse silnic sufletul,- mă cuprinsese iar, astfel că am izbucnit într-un plîns amarnic, ceea ce era contrar obiceiurilor mele. Nu izbuteam să-mi gonesc mîhnirea şi m-am aşezat la umbră lîngă un izvor, scuturat de sughiţuri de plîns, pînă mi s-a făcut ruşine, mi-am spălat faţa şi, supărat pe mine însumi, am făcut ultima parte a călătoriei. **In** cele din urmă,

am zărit satul natal la picioarele mele, într-o vale verde plină de livezi, străbătută de meandrele unui riuleţ scînteietor şi înconjurată de dealuri înfrunzite. Soarele înserării strălucea cald deasupra văii, din hornuri 5e înălţa fumul prietenos, ici-colo se atizeau chemări izolate. Peste puţin am ajuns la primele aşezări, am întrebat de casa preotului şi oamenii, care au recunoscut după ochii şi nasul meu că fac parte din famiOia Lee, m-au întrebat dacă nu cumva sînt un fiu al răposatului meşter constructor.

Aşa am ajuns la locuinţa unchiullui meu, aşezată la marginea rîuleţului zgomotos şi înconjurată de nuci mari şi de frasini ; ferestrele scînteiau prin frunzişul des al caişilcr şi al viţei-de-vie ; la umbra lor se afla unchiul meu dolofan, într-o haină verde, avînd în gură un mic corn de vînătoare de argint, din care o ţigară scotea fum, in timp ce în mînă ţinea o puşcă cu ţeavă dublă. Nişte poru»nbei fîlfîiau speriaţi din aripi deasupra casei şi se îmbulzeau în jurul porumbarului; unchiul meu mă zări şi strigă imediat :

— Ha, ha, ne-a venit nepotul! Foarte bine că ai venit, ai umblat iute ! Apoi îşi ridică brusc privirea, trase in aer, şi o frumoasă pasăre de pradă, care se rotise deasupra porumbeilor, se prăbuşi la picioarele mele. Am ri- dioat-o şi am dus-o unchiului meu, considerînd această primire vitejească drept un agreabil bun venit.

In casă, l-am găsit singur lingă o masă lungă, aşternută pentru mai multe persoane.

— Ai picat tocmai la ţanc ! exclamă el, azi sărbătorim ziua recoltei; îndată trebuie să sosească şi oamenii! Apoi o strigă pe nevastă-sa, care apăru aducînd două bu- telci zdravene cu vin, le puse jos şi exclamă :

— Vai de mine, ce-i cu stafia asta ? Ei lasă, nu pleci tu de-aici pînă nu te văd cu obrajii rumeni cum avea şi răposatul taică-tău ! Dar maică-ta ce face ? De ce n-a venit şi ea ?

îmi improviză imediat o masă şi, fiindcă eu şovăiam, mă împinse fără multă vorbă pe un scaun,

şi-mi porunci să mănînc şi să beau numaidecît. Intre timp se auzi un vuiet apropiindu-se de casă ; un car înalt, plin de snopi, venea spre noi legănîndu-se pe sub nuci şi atingîndu-le ramurile inferioare, fiii şi fiicele unchiului păşeau rîzînd şi cîntînd pe lîngă el, însoţiţi de secerători şi de seceră-

toare. Unchiul, care-şi curăţa puşca, le strigă că am sosii şi peste puţin m-am pomenit înghesuit din toate părţii? cu multă voioşie. Abia noaptea tîrziu m-am dus să mi culc într-o cameră cu fereastra deschisă ; dedesubt şuş<i tea apa, pe celălalt mal al ei păcănea o moară, o furtuni trecu maiestuos deasupra văii, ploaia răsună ca o mu. zică şi vîntul începu să cînte în pădurile care acopereat munţii din apropiere. Şi respirînd aerul răcoros şi învio rător, am adormit, ca să spun aşa, în sînul naturii măreţe

Capitolul optsprezece

RUBEDENIILE

A doua zi, dis-de-dimineaţă, în clipa cînd, străbătînd frunzişul des, soarele a pătruns în cameră, am fost trezit într-un mod ciudat. Un pui de jder* cu blana moale se instalase pe pieptul meu şi răsuflînd grăbit cu botul lui ascuţit şi rece îmi adulmeca nasul. Cînd am deschis ochii, s-a strecurat iute sub pătură, s-a ivit iar cînd ici, cînd rolo, apoi iar s-a ascuns. Cum nu mă lămuream ce-i cu această apariţie, verii mei au dat buzna rîzînd din camerele lor, unde stătuseră la pîndă, l-au silit pe jderul cel sprinten să facă cele mai graţioase şi mai hazlii salturi şi au umplut odaia cu veselie. Atrasă de rîsetele lor, s-a năpustit înăuntru o haită de cîini frumoşi, apoi o căprioară îmblînzită s-a arătat curioasă în uşă, urmată de o splendidă pisică cenuşie, care s-a strecurat printre scandalagii, făcîndu-şi loc cu demnitate printre jucăuşi şi neîndemînateci ; pe fereastră se instalaseră nişte porumbei ; oameni şi animale, primii sumar îmbrăcaţi, se fugăreau între ei. Jderul cel înţelept îşi bâtea însă joc de toată lumea, părînd mai degrabă că se joacă el cu noi şi nu noi cu el. Unchiul îşi făcu şi el apariţia cu cornul de vînătoare fumegînd, îndemnîndu-ne parcă mai curînd să facem un tămbălău şi mai mare decît să ne liniştim ; apoi se arătară fetele lui, cu feţele proaspete şi înfloritoare, ca să vadă de ce facem gălăgie, să ne cheme la micul dejun şi să ne potolească, dar abia sosite, fură nevoite să treacă în defensivă, deoarece toată lumea le declară război şi începu să le necăjească, cîinii iridusiv, aceştia din urmă fără să aştepte repetarea îngăduinţei de a profita de zbenguielile obişnuite dimineaţa, ci agăţîndu-se îndrăzneţi de poalele fetelor, care ţipau la ei. Mă aflam lîngă fereastra deschisă şi respiram aerul îmbălsămat de dinjine^ţă ; undele scînteietoare şi repezi ale rîu-

Jeţului se reflectau pe tavanul alb al camerei şi lumina lor scălda chipul lui Meret, fetiţa aceea ciudată, al cărei vechi portret atîrna pe perete. în lucirea jucăuşă de argint, părea să trăiască şi sporea impresia pe care toate din jur o făceau asupra mea. Chiar sub fereastră se adăpau vitele ; vaci, boi, viţei, cai şi capre intrau în apa limpede sorbeau cumpătat din ea şi se depărtau zburdînd ; toată valea era plină de viaţă, strălucaa proaspăt, şi vuietul ei se contopea cu rîsetele din camera mea ; eram mai fericit decît un tînăr prinţ, la a cărui deşteptare ss asistă ceremonios. în cele din urmă se ivi şi mătuşă-mea. care ne porunci să venim fără niultă vorbă la micuţ dejun.

M-am pomenit iar strămutat la masa cea lungă. în jurul căreia erau adunaţi membrii numeroasei familii, protejaţii ei şi muncitorii zilieri. Aceştia din urmă erâu după cîteva ore de muncă şi-şi refăceau forţele după primele semne de oboseală, trimişi fiind ca un salut al dimineţii de soarele ale cărui raze dogoreau tot mai puternic. Toată lumea mînca din supa tare de ovăz, cu mult lapte ; doar în capul mesei, între tata, mama şi fiica cea mare^ trona cana cu cafea, şi eu, în calitatea mea de musafir, anexat acestui distins apendice, priveam cu jind spre tă- rîmurile unde se consuma supa proaspătă şi unde se glumea cu veselie.

Curînd însă, societatea se împrăştia iar, pentru a porni la muncă în diferite locuri, departe, pe cîmpul încins de arşiţă, în şuri şi în grajduri. Masa extensibilă fu strînsă la loc şi rămase tăcută, construcţie masivă şi scin- teietoare de lemn de nuc, în odaia goală, pînă ce gospodina răsturnă pe ea un coş zdravăn de legume ca să le pregătească pentru prînz, lăsîndu-i unchiului meu doar un petec de loc pentru registrele în care era trecut venitul obţinut în anul acela de pe urma ogoarelor sale, cel din anii trecuţi şi, în plus, comparaţia dintre randamentele diferitelor terenuri. în picioare îndărătul lui, fiul ceL mai mic, un băiat cam de vîrstă mea, trebui să-şi facă raportul, după care îmi spuse să ieşim împreună şi să dăm şi noi o mînă de ajutor unde are să ne placă mai mult, dar mai ales să nu lipsim de la gustarea care se

servea in pauză pe cîmp şi la oare se făcea mare haz. Intre timp insă, sosi un sol din partea bunicii, care auzise de venirea mea şi mă ruga să mă duc imediat s-o văd. Vărul meu se oferi să mă însoţească ; m-am dichisit oarecum şi gătit pe jumătate simplu, ca la ţară, pc jumătate în chip de cabotin, am pornit cu el pe drumul care trecea mai întii prin cimitirul ris'pit pe un mic deal. Mii de flori răspindeau miresme tari, o lume strălucitoare, zumzăitoare de lumină, insecte şi fluturi, albine şi gîze fără nume, zburau încoace şi încolo pe deasupra mormintelor. Era un concert ales intr-o sală de spectacol luminată, cîntecul urca şi cobora, apoi se stingea pînă nu se mai auzea decît glasul stăpînit al unei singure gîze, se însufleţea iar şi creştea îndrăzneţ şi plin; apoi se retrăgea în întunecimile alcătuite de tufele de iasomie şi de soc deasupra inscripţiilor de pe morminte, pînă ce un bondar zbîrnîitor scotea iar hora la lumină ; potirele florilor îşi clătinau capetele salutând in ritmul popasurilor şi al plecărilor neîncetate ale muzicanţilor. Şi dedesubtul acestei pînze gingaşe, mormintele şi veacurile zăceau în tăcere încă din acele zile cînd o ramură a poporului ale- man se stabilise aici şi săpase prima groapă. Vorba lor, urmele obiceiurilor şi legilor lor mai trăiesc încă în cantonul cel verde, în satele de mim te, în orăşelele cenuşii de piatră suspendate deasupra rîurilor sau rezemate de coastele dealurilor. Simţeam un fel de sfială la gîndul că mă voi înfăţişa înaintea femeii cărunte, pe care n-o văzusem încă niciodată şi care, în ochii mei, era mai curînd un fel de străbună răposată decît o bunică în carne şi oase. Am mers pe cărări înguste, pe sub pomi împovăraţi de roade, dînd ocol curţilor liniştite şi am ajuns în cele din urmă în faţa casei ei, cufundată în umbră adîncă, verde şi tăcută ; bunica aştepta în faţa uşii de lemn cafeniu şi, cu mîna streaşină la ochi, părea să mă caute cu privirea. Mă duse imediat în odaie şi, cu voce blîndă, îmi ură bun venit, apoi se îndreptă spre o nişă de stejar în care se afla un butoiaş strălucitor de' cositor şi dedesubt o tipsie din acelaşi metal, întoarse

un robinet şi-şi spălă cu apa limpede mîinile ei mici, bronzate. Pe urmă puse pe masă pîine şi vin şi rămase în picioare

1
4
9

zîmbind cît timp am mîncat şi am băut, după care se aşeză foarte aproape de mine, pentru că avea ochii slabi ; în timp ce mă întreba ce face mama şi cum o duce cu sănătatea, nu-şi lua ochii de la mine, deşi părea totodată cufundată în amintiri din alte vremuri. O priveam şi eu cu atenţie şi respect şi n-o plictiseam povestindu-i mărunţişuri, care nu mi se păreau potrivite aici. Era zveltă şi bine făcută, vioaie şi atentă în ciuda viratei înaintate, nu părea nici orăşancă, dar nici ţărancă, ci o femeie tare cumsecade. Fiecare cuvînt pe care-1 rostea era plin de bunătate şi de tact, de răbdare şi de dragoste, purificat de zgura unor obiceiuri urîte, echilibrat şi bine Igîndit. Era una din acele femei care te fac să înţelegi de ce strămoşii noştri pedepseau atît de nemilos un bărbat cînd ucidea sau insulta o femeie.

Apoi se ivi soţul ei, un ţăran plin de diplomaţie şi de irumpătare ; îmi ură bun venit pe un ton prietenos de amabilă indiferenţă şi, după ce constată dintr-o singură privire că eram o fiinţă la fel de „fantezistă" ca şi tata, drept care n-avea de ce să se teamă în viitor de pretenţii şi ciorovăieli, îşi lăsă nevasta să se bucure în voie, îi dădu rhiar de înţeles cu mult calm-că mă poate ospăta după pofta inimii, apoi îşi văzu mai departe de drum.

Am rămas cîteva ore la ea, fără ca vreunul din noi să fi spus mare lucru ; bunica şedea lîngă mine. mulţumită în sinea ei şi adormi în cele din urmă surîzînd. Peste pleoapele ei închise, trecu o mişcare uşoară, asemenea unduirii unei cortine în spatele căreia se întîmplă ceva ; bănuiam că în regiunea aoeea apar imagini scăldate în lumina gingaşă a unui soare din alte vremuri şi gura ei blîndă tresărea uşor, răspunzîndu-le. M^am ridicat cu băgare de seamă pregătindu-mă de plecare, dar ea s-a trezit imediat, m-a oprit şi m-a privit înstrăinată ; probabil că, după cum eu vedeam în ea, îngroşate şi înfăţişate direct, toate evenimentele anterioare conştiinţei mele, vedea şi ea în mine un fel de continuare a propriei sale vieţi, o reprezentare a viitorului ei neguros şi enigmatic, fiindcă portul şi vorba mea se deosebeau de tot tceea

oe îi fusese ei familiar o viaţă întreagă.

• Dusă pe gînduri, bunica trecu în odaia alăturată unde, într-un dulap înalt, păstra un stor: de mărunţişuri pe care le cumpăra de la negustorii ambulanţi, pentru a dărui tinerilor la diferite prilejuri. Cum avea o vedere slabă, în loc să ia o batistă mare, alese o băsmăluţă de mătase roşie, din acelea pe care le poartă fetele de la ţară şi mi-o dădu, împachetată încă în hîrtia în care i-o vînduse negustorul. A trebuit să-i făgăduiesc că voi veni în fiecare zi şi că data viitoare voi mînca la ea.

Vărul meu plecase de mult, aşa că am pornit singur înapoi cu băsmăluţă cea roşie în buzunar. Trecînd pe lingă o casă, am văzut cîţiva copii dolofani, care au dat buzna înăuntru cu iuţeala fulgerului strigînd ceva cu glas tare. O femeie ieşi din casă, mă ajunse din urmă, îmi spuse că-mi e vară şi mă întrebă dacă n-auzisem nimic despre ea şi despre familia ei. Am răspuns afirmativ, scuzîndu-mă totodată că n-o recunoscusem. Atunci mă pofti la ea, unde mirosea a pîine proaspăt coaptă şi unde, pe o scară lungă erau înşiraţi, de sus pînă jos, cozonaci pătraţi şi rotunzi, cîte unul pe fiecare treaptă pentru ca să se răcească. în timp ce vară-mea, o femeie trupeşă, plină de poftă de muncă şi de energie, îşi strîngea repeds părul la ceafă şi-şi punea un şorţ, copiii adunaţi îndărătul cuptorului încins mă priveau cu sfială dar chicotind. Noua mea protectoare mă înştiinţă că picasem bine (pentru că tocmai atunci făcuse prăjituri ; tăie imediat un cozonac mare în patru, aduse şi vin. apoi puse masa •pentru prînz.

Casa ei n-avea o înfăţişare patriarhală ca a bunicii; imobila nu era de nuc, ci de brad ; pereţii aveau încă culoarea proaspătă a lemnului, olanele acoperişului erau de un roşu aprins, şi grinzile aparente de asemenea, iar în faţa casei nu erau mulţi arbori care să dea umbră ; poarele dogorea fierbinte peste grădina de zarzavat, care se întindea pînă departe şi în care un singur răzor modest de flori anunţa că această gospodărie abia începea să-şi înjghebeze bunăstarea, dar că deocamdată avea preocupări de natură prozaică. Bărbatul veni de la cîmp însoţit de băiatul cel mai mare şi, deşi aflase că eram în casă, se îngriji mai întîi de boi şi de vaci, se spălă tacti-.

cos pe mîini la fîntînă, apoi intră, îmi întinse mîna calm, ' bărbăteşte şi se interesă imediat dacă nevastă-sa mă ospătase cum se cuvine. în tot acest timp, verii mei nu făceau nici un fel de fasoane şi nu se scuzau că ceea cc-mi ofereau ei n-avea valoare, fiindcă numai la un ţăran găseşti convingerea că pîinea lui e cea mai bună, convingere cu care o oferă tuturor. Trufandalele sale sînt primele roade pe care le culege pe pămîntul lui : cartofii noi. prima pară, cireşele şi prunele timpurii le preţuieşte atil de mult, încît crede că a făcut mar? lucru dacă, trac?nd pe lîngă pomii altcuiva, poate înhăţa un pumn de fructe, în timp ce diversele delicatese de la oraş îl lasă indiferent. Siguranţa că el dă lucrul cel mai bun şi cel mai sănătos e transmisă oaspetelui, care se porneşte imediat să mănînce cu o poftă straşnică şi fără remuşcări. Iată de ce eu, „verişorul* cel pirpiriu, m-am aşezat la masă şi m-am ospătat iar vitejeşte, deşi mă mai hrănisem o dată serios. Rudele mele îmi umpleau mereu farfuria cu multă bunăvoinţă şi mă priveau ca pe orice orăşean care n-are pămînt, spunîndu-şi că sînt un flă- mînzuă. Mă chestionau cu însufleţire despre viaţa pe care n duceam, mama şi cu mine, cerîndu-mi să le dau cele mai mici amănunte privitoare la situaţia noastră.

După ce am vizitat şi grajdul, după ce i-am dat fie-cărei vaci din şură cîte o furcă de trifoi, mi-am luat ţămas bun ; dar verişoara nu se lăsă pînă nu mă însoţi o bucată de drum, pemtru a mă prezenta unei alte veri- Işoare, unde de data asta nu trebuia să zăbovesc prea mult. Era o matroană prietenoasă care, fără să aibă chiar nobleţea ţi fineţea bunicii, era totuşi cumsecade şi binevoitoare. Locuia singură cu fiica ei, care, conform unui obicei răspîndit, servise doi ani la oraş, apoi se măritase cu un ţăran înstărit şi, cum acesta murise de curînd, era văduvă. Avea abia douăzeci şi doi de ani, era voinică şi înaltă şi chipul ei avea trăsăturile caracteristice ale familiei noastre, luminate însă de o frumuseţe neobişnuită : în special ochii mari, căprui, gura şi bărbia rotundă şi plină te izbeau numaidecît. în afară de asta avea drept podoabă un păr greu, negru, aproape imposibil de stă-

pînit. “Trecea drept un fel de Lorelei[1], deşi se numea Judith, şi nimeni nu putea spune ceva precis sau urît despre ea.

Judith intra în clipa aceea venind din grădină, cu trupul uşor înclinat îndărăt, fiindcă aducea în şorţ mere proaspăt culese, peste care îngrămădise o mulţime de flori rupte chiar-, atunci. Răsturnă totul pe masă ca o fermecătoare Pomonă *, astfel încît toată suprafaţa aceea, strălucitoare de curăţenie, se acoperi de forme, de culori şi de arome. Apoi îmi dădu bineţe vorbind cu accent orăşenesc, în timp ce, de sub borul larg al unei pălării de paie, ochii ei mă priveau curioşi. Declară că-i e sete, aduse un şiştar cu lapte, umplu o cană şi mi-o oferi ; eram cît pe aci să refuz, fiindcă eram sătul, dar ea spuse rîzînd : „Bea !“ şi se pregăti să-mi apropie cana de gură. Atunci am luat-o eu, am sorbit dintr-o înghiţitură lichidul rece şi alb ca marmora şi, o dată cu el, o voluptate de nedescris. O priveam foarte liniştit, ţinînd piept în felul acesta mîndriei şi calmului ei. Dacă ar fi fost o fată de vîista mea, fără îndoială că m-aş fi zăpăcit. Dar totul s-a petrecut într-o clipă şi cînd după aceea mi-am făcut de lucru cu florile, a adunat numaidecît un buchet mare de trandafiri, de garoafe şi de ierburi puternic mirositoare şi mi l-a pus în mînă ca pe o pomană ; măicuţa ei mi-a umplut buzunarele cu mere, astfel că, încărcat cu daruri după toată regula, umilit fără a mă fi putut împotrivi, am plecat după ce femeile m-au poftit să vin mereu pe la ele şi pe la celelalte rubedenii.

1 Zeiţa grădinilor la romani.

Capitolul nouăsprezece

VIAŢA NOUĂ

După-amiaza era înaintată cînd m-am întors în sfîrşit acasă la unchiul meu, unde am găsit uşa încuiată, pentru că toţi locatarii plecaseră la cîmp ; ştiam totuşi că voi putea trece prin şură şi prin grajd. In şură mi-a sărit înainte căprioara, care s-a lipit numaidecît de mine ;. în grajd vacile m-au urmărit cu privirile şi un viţel, care nu era legat, a făcut cîţiva paşi spre mine, pregătindu-se să-mi sară prietenește înainte, astfel că, înfricoşat, m-am refugiat în încăperea alăturată, care era plină de unelte agricole şi de'vechituri de lemn. Din harababura aceea cufundată în întuneric, a ţîşnit mîrîind vesel jderul, care se plictisise singur şi, într-o clipă, mi s-a instalat în creştetul capului, lovindu-mă cu coada peste obraz şi fă- cînd tot felul de bazaconii de bucurie, aşa- că am început să rîd tare. în această societate am ajuns în aripa cea mai luminoasă a casei şi am nimerit în sfîrşit în odaia de toate zilele, unde m-am lepădat de povara mea de flori, de fructe şi de animale. Pe masă cineva scrisese 'ou creta unde pot găsi mîncarea, dacă are să-mi fie foame ; am mai citit tot felul de glume ale celor tineri, dar am preferat să cercetez, în sfîrşit, în tihnă, casa părintească a mamei mele.

Unchiul meu renunţase de cîţiva ani la preoţie şi se dedicase în întregime ocupaţiilor sale preferate. Deoarece comuna dorea în orice caz să clădească o casă parohială nouă, unchiul o cumpărase pe cea veche, care la origine fusese de fapt reşedinţa rurală a unui iuncher, din care cauză avea scări de piatră cu balustradă de fier, tavan eu ornamente de gips, o sală cu şemineu, un mare număr de încăperi şi peste tot nenumărate picturi în ulei, aproape negre. Aici, sub' acelaşi acoperiş, îşi instalase unchiul meu gospodăria de agricultor, desfiinţînd o parte

din pereţii despărţitori ai locuinţei, astfel că elementul iuncheresc şi cel ţărănesc se contopiseră, încăperile co- municînd între ele prin uşi şi coridoare splendide. în- tr-una din camerele ai cărei pereţi erau zugrăviţi cu scene de vînătoare şi care era plină de tratate vechi de teologie, puteai deschide o uşă tapetată şi te pomeneai deodată în podul cu fîn. Sub acoperiş am descoperit o mică mansardă, ai cărei pereţi erau acoperiţi cu vechi cuţite de vînătoare, cu pumnale şi cu arme de foc inutilizabile ; o spadă spaniolă lungă, cu garda de oţel minunat lucrată, era o piesă de paradă şi trăise cu siguranţă vremuri excepţionale. Cîteva volume in-folio zăceau prăfuite într-un colţ ; în mijlocul camerei se afla un fotoliu de piele zdrenţuit, aşa că, pentru întregirea tabloului nu mai lipsea decît Don Quijote. De altfel, m-am aşezat comod în fotoliul acela şi m-am gîndit la domnul cel bun, a cărui poveste o tradusesem odată din textul francez al lui Monsieur Florian. Am auzit un zgomot ciudat, un gungurit şi nişte zgîrieturi în perete, am tras un capac de lemn şi m-am pomenit intrînd cu capul în porumbarul fierbinte, în care s-a stîrnit numaidecît atîta vuiet, că. am fost nevoit să mă retrag. Am descoperit apoi dormitoarele fetelor, odăi liniştite cu lădiţe verzi de flori la ferestre şi /străjuite cu credinţă de crengile copacilor ; aveau tapete înflorate, fragmente salvate din cele vechi ţie care oglinzile rococo ale fostului conac găsiseră un oniorabil refugiu în timp ; tot astfel, odaia cea mare a băieţilor era împodobită cu nişte studii cam superficiale, cu unelte folosite în clipe libere la ţară, cu scule de pescuit şi cu laţuri de prins păsări.

La răsărit, ferestrele dădeau spre mulţimea de pomi fructiferi şi spre acoperişurile caselor din sat, în mijlocul cărora se zărea cimitirul aşezat pe un deal şi bisa-, rica albă ca o redută spirituală ; la apus, ferestrele numeroase şi înalte ale salonului dădeau spre valea verde, acoperită de livezi, prin care şerpuia rîul, cu nenumărate ramificaţii şi meandre, strălucind întocmai ca argintul, fiindcă n-avea decît o adîncime de cel mult două picioare şi curgea vioi şi

energic ca apa unui izvor peste pietrişul alb. Dincolo de această vale se înălţa o creastă

împădurită pe care unduiau învălmăşiţi copaci de toate 6peciile ; din cînd în cînd, printre ei se iveau pereţi ştîn- coşi şi creste cenuşii. Dar soarele care apunea putea trece nestingherit peste munţii albaştri din depărtare, revăr- sindu-şi în fiecare seară văpaia peste vale, şi dacă te aflai la una din ferestrele salonului, erai scăldat în roşu, ba mai mult, roşul acela pătrundea în salon cînd uşile lui erau deschise, pătrundea pînă în interiorul casei, reflectîndu-se pe coridoare şi pe pereţi.

Grădina de legume şi de flori, haturi nelucrate, tufe de soc. izvoare înconjurate de verdeaţă şi pretutindeni umbra copacilor, alcătuiau pînă departe în jur o fermecătoare privelişte sălbatică, trecînd în continuare peste un mic pod şi întinzîndu-se de cealaltă parte a apei. Mai încolo, co'coţată pe o înălţime, moara nu-şi trăda prezenţa decît prin zgomotul, prin sclnteile şi prin praful pe care le stîrnea roata ei. ce se ivea printre, copaci. Ansamblul alcătuia un amestec de casă parohială, de curte ţărănească, de vilă şi de pavilion de vînătoare şi în timp ce, în tovărăşia păsărilor şi animalelor cu patru picioare, descopeream şi cercetam totul, inima mea chiuia de bucurie. Pretutindeni vedeam din plin, fără măsură, culoare şi strălucire, mişcare, viaţă şi fericire, libertate şi belşug, veselie şi bunăvoinţă.

Primul meu gind a fost să mă apuc de o treabă pe care s-o fac de bunăvoie, fără nici o constrîngere. M-am întors repede în odaia mea, care dădea spre apus, şi am început să-mi despachetez lucrurile sosite între timp, cărţile de şcoală şi caietele ferfeniţite, cu care aveam intenţia să rămin pe cît posibil în relaţii, dar în special (provizia considerabilă de hîrtie de tot felul, peniţele, creioanele şi culorile, pe care aveam să le folosesc la scris, Ha desen, la pictură, la Dumnezeu ştie ce ! în clipa aceea, cheful de joacă de pînă atunci se transformă într-o do- irinţă cu totul necunoscută de a crea şi de a munci, o dorinţă de a plăsmui şi de a lucra în mod conştient. Mai •eficace decît toate necazurile prin care trecusem, această zi unică, atît de simplă şi totuşi atît de bogată, trezise în imine prima rază de claritate şi zorile anilor de maturitate aii existenţei mele. Cînd mi-am întins desenele de

pînă atunci pe patul larg, aşternîndu-1 în felul acesta cu
o ciudată pătură multicoloră, mi-am dat seama dintr-o dată că m-am smuls din aceste lucruri şi m-am simţit cuprins de nevoia şi de voinţa să fac neîntîrziat un pas înainte.

Unchiul meu, care dăduse o raită pentru a-şi inspecta ogoarele, se întoarse acasă, intră în camera mea şi, plin de surprindere, mă găsi înconjurat de mîzgălelile mele. Fanfaronada copilărească, cutezanţa lor şi culorile ţipătoare făcură impresie asupra ochiului său neexperimentat, astfel că exclamă :

— Păi bine, nepoate, eşti un pictor în lege ! Foarte bine ; ţi-ai adus şi grămada asta de hîrtie şi de culori ? Bravo ! Şi astea toate ce sînt ? de unde le-ai scos ?

Am răspuns că le-am făcut pe toate din cap.

— Atunci am să-ţi dau alte sarcini, spuse el, vei fi pictorul nostru de curte ! Chiar de mîine încearcă să desenezi casa noastră cu grădinile, cu copacii şi să redai totul întocmai ! Mai pot să-ţi arăt cîteva locuri frumoase ipe la noi, de unde să te bucuri de perspective interesante ; în felul acesta, ai să te antrenezi şi are să-ţi prindă bine. Şi eu aş fi vrut să fac aşa ceva. Stai, am să-ţi arăt cîteva lucruri drăguţe, făcute de un domn, care venea des pe la noi acum cîţiva ani, pe vremea cînd aveam •mereu oaspeţi de la oraş. Făcea aşa, de plăcere, tablouri în ulei, acuarele, gravuri pe cupru sau cu apă tare, cum ■îi spunea eL Şi cu toate că era artist, era un om isteţ ?

Unchiul scoase la iveală o mapă veche, legată cu o sfoară zdravănă şi, în timp ce o desfăcea, spuse :

— Pe legea mea, am uitat de mult de ele, are să-mi facă plăcere să le mai văd ! Iuncherul Felix — ce om cumsecade ! — a murit la Roma şi e înmormîntat acolo de mulţi ani ; era un holtei bătrîn, care-şi mai pudra părul şi purta codiţă, la începutul secolului nostru ; picta şi grava toată ziulica, numai toamna se potolea, cînd venea cu noi la vînătoare. Pe atunci, în anii aceia, cîţiva domni tineri se întorseseră din Italia ; printre ei era şi ■un pictor genial. Băieţii ăştia făceau un tărăboi nemaipomenit şi susţineau că toată arta veche ar fi decăzut şi <că renăştea acum, la Roma, datorită unor germani. Tot ■ceea ce se făcuse

începînd cu sfîrşitul secolului trecut şi ■pînă în zilele noastre, aiurelile numitului Goethe von 'Hackert *, ale lui Tischbein[1] şi ale altora de teapa lor, erau fleacuri, dar acum începea o eră jioună. Vorbele astea zdruncinau grozav paşnica viaţă de pînă atunci a bietului meu Felix ; zadarnic încercau vechii săi prieteni, artişti ca şi el, în tovărăşia cărora fumase multe kilograme de tutun, să-l liniştească, zadarnic îl povăţuiau să-i lase pe tinerii fanţi să urle, fiindcă timpul va trece peste ei aşa cum va trece şi peste noi ! Degeaba ! Intr-o dimineaţă el trase zăvorul uşii templului în care se adăpostea arta lui de becher bătrîn. se năpusti nebuneşte iasupra trecătorii St. Gotthard, o trecu şi nu se mai întoarse. La o beţie, nişte nemernici din Roma i-au tăiat coada diţpă care şi-a pierdut prestanţa şi decenţa şi a murit la bătrîneţe, nu din cauza vîrstei, ci din cauza vinului roman şi a muierilor de pe acele meleaguri. Mapa asta a lăsat-o întâmplător la noi.

Am început să răsfoim hîrtdile îngălbenite ; erau vreo douăsprezece studii de copaci în cretă şi creion roşu, desenate fără prea multă siguranţă, dar trădînd un zel şi
o ambiţie de diletant; am mai dat peste nişte schiţe în culori îngălbenite, precum şi peste un stejar mare în ulei.

— Spunea că ăsta e frunziş, zise unchiul meu, şi (făcea mare caz de el. Secretul îl aflase prin 1784, la Dresda, de la respectatul său maestru Zink [2], sau cum se mai numea. „Există, obişnuia el să spună, două categorii de pomi, care-i cuprind pe toţi, cei cu frunze rotunde şi cei cu frunze crestate. De aci rezultă două' maniere, maniera crestată a stejarului şi maniera rotundă a teiului ![il] Cînd încerca să explice cuconiţelor noastre cum se lucrează de obicei în aceste maniere, spunea că, înainte de orice, trebuie să se deprindă cu un anumit ritm, de pildă, cînd desenează cutare sau cutare soi de frunză, să numere : „Un, doi, trei — patru, cinci, şase !“ „Dar ăsta e 1-

1 *Johann Heinrich Wilhelm* Tischbein (1751—1829) — pictor german

2 Adrian *Zingg* (1734—1816) — desenator şi gravor elveţian

aet de vals !“ strigau fetele şi începeau să danseze în •jurul lui, pînă sărea în sus ca turbat de i se legăna coada încoace şi încolo.

Aşa se face că prin mijlocirea ciudată a unei tradiţii, •aJ cărei purtător era străin de ea, am căpătat un prim punct de sprijin. Am privit paginile acelea în tăcere, cu mare atenţie, apoi am cerut voie să păstrez mapa. în ea se mai găseau cîteva peisaje în aqua forte, nişte jscene de "Waterloo [1] şi nişte dumbrăvi idilice de Gessner cu copaci foarte frumoşi, a căror poezie m-a izbit şi m-a cucerit imediat pînă ce am descoperit o gravaiu de Reinhardt[2], galbenă şi mînjită, tăiată de jur împrejur chiar la pnar- gini. Forţa, elanul şi vigoarea ei erau elocvente pentru imine şi o distingeau cu hotărîre dintre celelalte hîrtii risipite în jur. în timp ce priveam uluit pagina aceea din mina mea (pînă atunci nu văzusem niciodată o lucrare cu adevărat artistică), unchiul meu se apropie iar de mine şi exclamă :

— Hai cu mine, nepoate pictor ! Toamna se apropie, trebuie să vedem ce-i de făcuf cu iepuraşii, cu vulpile, cu pisicile şi cu alte jivine ! E o seară fiumoasă, hai să stăm niţei la pîndă fără puşcă, am să-ţi arăt imediat cîteva perspective frumoase.

Dintr-un colţ, unde erau adunate o mulţime de trestii, luă un baston zdravăn, îmi dădu şi mie unul la fel, suflă oa să scoată din micul său corn de vînătoare mucul ars al ţigării de foi, vîrî alta în loc, fluieră puternic pe fereastră astfel că din toate colţurile satului se adunară cîinii cu iuţeala fulgerului, după care am pornit, însoţiţi de animale şi de lătratul lor, spre pădurea de pe muntele peste care se lăsa înserarea.

Curînd haita ne-o luă cu mult înainte şi dispăru în pădure, dar abia începusem să urcăm, că am auzit cîinii Tătrînd deasupra noastră şi gonind în sus pe munte de răsunau văile. Cu inima plină de bucurie, unchiul meu mă tîra după el mai departe afirmînd că

---

1 Lucrări ale pictorului olandez Anthoine Waterloo (cca. 1610 — cca. 1676).

2 **german.**

trebuie să ne grăbim ca să ajungem la o mică pajişte de unde puteam vedea animalul ; pe drum, însă, ciuli urechile şi schimbă direcţia strigînd :

— Dumnezeule, e într-adevăr o vulpe ! S-o luăm în- tr-acolo, hai, iute !

Abia făcuserăm cîţiva paşi pe o cărare îngustă, care şerpuia în pădure pe marginea unui pîrîu secat, între două -coaste înverzite, cînd el mă opri brusc şi, fără o vorbă, îmi arătă ceva în faţa noastră. O pată roşcată ţîşni fără zgomot peste drum, o luă în sus, apoi în jos şi o clipă după aceea cei şase cîini se năpustiră lătrînd fioros în urma ei.

— Ai văzut-o ? spuse unchiul meu, atît de satisfăcut de parcă a doua zi trebuia să se însoare, apoi continuă : l-au pierdut urma ! dar în goana asta tot au să dea pesta vreun iepure ! S-o luăm pe-aici!

Am, ajuns pe un mic platou semănat cu ovăz şi încins de văpaia asfinţitului; în jurul lui erau pini care păreau sn ardă liniştit în soare. Ne-am oprit şi, păstrînd cu plăcere tăcerea, ne-am tras spre marginea platoului, nu departe de o potecă năpădită de ierburi, care se pierdea în întuneric. Să tot fi aşteptat aşa vreun sfert de oră. cînd, deodată, lătrăturile izbucniră iar foarte aproape şi unchiul îmi dădu un ghiont. Chiar în clipa aceea, se produse o mişcare în lanul de ovăz din faţa noastră şi el şopti :

— Ce dracu se întîmplă aici ? Atunci şi-a făcut apariţia o pisică uriaşă, care ne-a privit şi a şters-o. Domnul oreot a strigat furios :

— Bestie afurisită ! Tu ce cauţi aici ? Uite ce se alege de iepuraşi ! Stai tu ! am să te ajut eu să vînezi ! şi azvîrli o piatră mare după ea. Pisica sări înapoi în lanul de ovăz, dar în clipa aceea cîinii trecură ca fulgerul pe lîngă noi şi unchiul meu, care era încă mînios, exclamă uluit :

— Ei, poftim ! N-am apucat să vedem iepurele !

— Pentru azi e destul ! spuse el, acum să mergam mai departe ca să poţi vedea vîrfurile munţilor, fiindcă acum eşti la distanţă cam mare de ei.

♦

De cealaltă parte a platoului, acolo unde pinii se ră-

reau, coamele munţilor se zăreau, verzi mai întîi, apoi tot mai albastre, îndreptîndu-se spre sud, spre munţii care «e întindeau în faţa noastră de la răsărit la apus, de la Appenzel şi pînă la Alpii Bernei, dar într-o depărtare de vis.

' De atunci am început să acord mai multă atenţie caracterului priveliştilor din jurul meu. Cea care mi se deschidea în faţă arăta mai curînd aşa cum îmi închipuiam că trebuie să arate munţii în Germania, adică verde, stîncoasă şi acoperită de culturi. O mulţime de văi şi de crestături străbătute de ape promiteau din belşug un refugiu bogat pentru hoinăreli repetate ; era un ţinuL în cea mai mare parte împădurit.

în timp ce ne întorceam acasă pe un alt drum, în faţa ochilor mei se perindară mereu alte privelişti fermecătoare, pînă ce umbrele nopţii le învăluiră, şi, în cele din urmă, totul se încheie cu o lună plină, strălucitoare, a cărei lumină scînteia peste moară, peste casa parohială şi peste apă, cînd am ajuns înapoi. Fetele şi băieţii se fugăreau pe sub frasini şi se împingeau unul pe celălalt în apa rîului, fetele cîntau în grădină şi mătuşă-mea îmi strigă de la fereastră că sînt un vagabond pe care nu-1 văzuse toată ziulica.

d o u ă z e c i

C a p i t o l u l

, PRESIMŢIREA UNEI VOCAŢII

A doua zi, toată lumea îmi dădea bineţe strigîndu-mă „pictore !“, „Bună dimineaţa, pictore !“, „Domnul pictor a dormit bine ?“, „La masă, pictore !“ aşa mi se spunea şi toţi foloseau acest titlu cu bucuria glumeaţă şi plină de simpatie, pe care o simţi totdeauna cînd găseşti un nume familiar pentru un nou sosit, căruia nu prea ştiai cum să-i spui. In orice caz, eu am acceptat cu plăcere rangul ce mi se acorda şi, în sinea mea, mi-am făgăduit să nu mai renunţ niciodată la eL Continuam să-mi petrec din datorie prima parte a dimineţii aplecat peste cărţile mele de şcoală, învăţînd singur ; dar paginile cenuşii ale acestor opere melancolice îmi reaminteau de un trecut plicticos şi apăsător. De cealaltă parte a văii, învăluită in aburul de argint cenuşiu, era pădurea ale cărei (terase se desluşeau limpede, urcînd una deasupra celeilalte ; frunzişul lor, scăldat în soarele dimineţii, se contura verde deschis şi fiecare grup mare de arbori se desprindea, masiv şi frumos, în aburul dens, părînd o jucărie pentru mîna care-1 copia. Dar timpul hărăzit lecţiilor (mele nu mai voia să se sfîrşească, deşi atenţia mea se imprăştiase de mult..

Mă învârteam nerăbdător încoace şi încolo, cu un manual de fizică în mînă, hoinăream prin mai multe camere, pînă cînd, într-una din ele am descoperit cărţile iprofane din casa unchiului meu ; o pălărie

veche de paie, cu boruri largi, din cele pe care le poartă fetele la munca cîmpului, era aruncată peste ele şi le acoperea aproape ide tot. Cind am dat-o însă deoparte, am zărit cîteva volume frumoase, legate în piele şi cu cotoarele aurite. Am iluat o carte, am suflat praful gros care o acoperea, şi am deschis un volum din operele lui Gessner, tipărit pe hîr- itie velină, groasă, plin de vignete şi de ilustraţii. Am răs

foit-o şi am văzut că peste tot era vorba despre natură, ìdespre peisaj, despre pădure, despre cîmpie. Gravurile, executate cu dragoste şi entuziasm tot de Gessner, ilustrau conţinutul; am văzut atunci că înclinaţiile mele se aflau aici în centrul unei cărţi mari, frumoase şi respec- itabi'le. Dar cînd am ajuns la scrisoarea privitoare la peisaj, în,care autorul dădea sfaturi unui tînăr, am citit-o surprins de la un capăt la celălalt. înţelegeam perfect «aceste pagini naive şi nevinovate. Sfatul de a aduce acasă itot felul de cioburi de pietre de pe cîmp şi din rîu, pen- itru a face după ele studii de stînci, corespundea sufletului meu copilăros încă şi-mi lumina mintea. L-am îndrăgit imediat pe omul acesta şi am făcut din el profesorul meu. încercînd să dau şi de alte cărţi ale lui, am găsit un volumaş, care nu era scris de el, dar care-i conţinea biografia. Şi pe ăsta l-am citit pe loc şi din scoarţă fin scoarţă. Gessner fusese şi el un elev fără perspective •care, în anii de şcoală, scria ce-i trecea prin minte şi ise consacra preocupărilor artistice. în această cărticică se ivorbea mult despre geniu, despre o cale proprie şi despre alte lucruri de acest fel, despre superficialitate, suferinţe Işi transfigurare finală, despre glorie şi fericire. Am închis-o încet şi dus pe gînduri; la drept vorbind, gîndu- irile mele nu erau prea adînci, dar fără să-mi dau bine seama, eFam cucerit de cele citite.

Nici cea mai reuşită educaţie nu poate preveni clipa ^primejdioasă şi plină de consecinţe, care nu cruţă mingile tinere receptive şi nu rămîne neobservată de cei din tjur ; puţini au norocul s& cunoască funestul cuvînt *geniu,* după ce au trăit independent şi nevinovat cîţiva ani buni He viaţă, după ce au învăţat, au creat ceva şi au avut tunele succese. Da, se pune întrebarea dacă nu cumva, la Ibaza celei mai modeste reuşite, nu există un strat gros de (proiecte conştiente şi un aparat întreg al dorinţei de a tfi genial. Poate că deseori deosebirea constă doar în po- (sibilitatea de care dispune adevăratul geniu de a nu da fin vileag acest aparat,

ci de a-1 distruge întîi, în timp ce inumai pretinsul geniu îl afişează cu mare tărăboi şi-l [lasă ca pe nişte schele ridicate pentru un templu rămaa nelerminat şi unde putrezesc treptat.

Dar eu n-am sorbit băutura ameţitoare dintr-o cupă fermecată, fastuoasă şi strălucitoare, ci din cana modestă şi drăgălaşă a unui păstor, căci oricum s-ar fi exprimat, Gessner era o fire mai simplă şi mai nevinovată, şi mi-a ifost doar o călăuză mai pricepută cînd m-a dus sub umbra verde a pomilor şi spre izvoarele liniştite din pădure.

în biografia lui am făcut cunoştinţă cu bătrînul Sul- zer V care fusese protectorul tînărului Gessner la Berlin ; şi fiindcă am mai remarcat printre cărţi volume din l*Teoria artelor frumoase,* am pus mîna şi pe ele, deoarece aveau legătură cu domeniul cel nou pe care tocmai fii descoperisem. Cartea aceasta trebuie să fi avut la timpul său o largă răspmdire, deoarece poate fi găsită cam pretutindeni în dulapurile de cărţi de pe vremuri şi apare la toate licitaţiile, putînd fu achiziţionată fără multă cheltuială. Ca o pisică tînără care hoinăreşte în iarba din grădină, am parcurs şi eu structura enciclopedică a acestei cărţi, de mult ieşită din uz, luînd totul drept literă de evanghelie şi însuşindu-mi sute de puncte de vedere provizorii şi neînţelese, astfel încît, spre prînz, capul Urni era tobă de erudiţie ; cu un fel de mîndrie solemnă Ipe buzele încreţite şi în ochii larg deschişi, am cărat •toate cărţile despre artă în odaia mea şi le-am instalat lîngă mapa iuncherului Felix.

După masă abia am găsit timp să-i fac o scurtă vizită bunicii, să vîr în buzunar o mică biblie cu muchii laurite şi cu încuietoare de argint, pe care o pregătise pentru mine şi am plecat grăbit. Atît cît o ajuta vederea

I *ki* slabă, bunica m-a urmărit cu priviri triste, pentru că

I dorise să-mi facă darul acela sfînt într-o atmosferă deosebită de dragoste şi de solemnitate. Dar eu am dispărut grabnic din faţa ochilor ei, mînat de

dorinţa să-mi împărtăşesc noua concepţie artistică vreunui om sau mai curînd copacilor.

înarmat cu o mapă şi cu diverse accesorii, am străbătut aproape în fugă luminişurile verzi ale muntelui împădurit, cercetînd fiecare copac, dar fără să desluşesc de

[1] *Jotiann Georg Sulzer* (1720—1779) — filozof şi estetician elveţian, a publicat o *Teorie generală a artelor frumoase.*

fapt nicăieri ceva anume, pentru că pădurea cea mindră era strîns încleştată, îşi ţinea copacii îmbrăţişaţi şi nu-mi dăruia singură pe nici unul din fiii ei; tufişurile şi (pietrele, buruienile şi florile, formele terenului, toate se tmlădiau şi se furişau sub ocrotirea copacilor, contopin- Idu-se pretutindeni cu marele întreg, care privea zimbind în urma mea şi părea să-şi bată joc de încurcătura în Icare mă vedea. In cele din urmă un fag măreţ, cu trun- fchiul masiv, cu o scoarţă şi cu o coroană splendidă, se desprinse din şirurile strînse şi mi se *ivi provocator în faţă, asemeni unui rege de pe vremuri, care-1 cheamă pe Iduşman la luptă dreaptă. Uriaşul acesta era atît de vigu- tos, toate crengile şi toate frunzele sale aveau un contur latît de desluşit, era atît de bucuros de viaţă şi de Du-m- •nezeu, încît am rămas uluit de siguranţa lui şi am crez' t Ică am să-l pot cuprinde în întregime, fără prea mare tru- Idă. M-am şi instalat în faţa lui şi mina în care ţineam Icreionul s-a aşternut pe hîrtia albă, dar a trecut multă vreme pînă să mă hotărăsc să trag prima linie ; căci pe Imăsură ce priveam cu mai multă atenţie o anumită porţiune din acest uriaş, ea mi se părea mai inaccasioilă, (şi cu fiecare clipă siguranţa mea scădea. In cele din urmă (am îndrăznit şi, începînd de jos, am schiţat cîteva linii fincercînd să redau forma eleganţă, pe care trunchiul iacela viguros o avea la bază, dar rezultatul n-svea viaţă şi nici valoare artistică. Razele soarelui se strecurau prin (frunziş şi se zbenguiau pe trunchiul fagului, luminau conturul lui vînjos, apoi îl lăsau din nou în întuneric ; din cînd în cînd vedeam zimbind în semiobscuritate cîte Iun petec de argint, apoi o pată de muşchi

mustind de lumlezeală. Ici se legăna în lumină cîte un lăstar ieşind Idin rădăcină, colo un reflex scotea la iveală, din umbra Cea mai întunecată, o nouă zonă acoperită cu lichen, pînă icînd totul dispărea iar şi desluşeam alte aspecte, în timp Ice copacul rămînea locului, măreţ şi liniştit, iar din ladîncurile lui se auzeau şoapte supranaturale. Dar eu (desenam mai departe, cu mare grabă, fără să văd nimic, înşelîndu-mă pe mine însumi; făceam schiţă după schiţă, (sfios şi preocupat doar de zona pe care tocmai o dese-(nam, incapabil însă să fac o legătură între ea şi rest, ca

ţjă nu mai spun că liniile izolate de pe hîrtie n-avea^ Iniei o formă. Imaginea de pe hîrtia mea creştea şi deve, nea monstruoasă, în special în lăţime ; cînd am ajunş {La coroană nu mai aveam loc pentru ea, astfel că ai^ jfost nevoit s-o înghesui în grămada aceea informă, s-0 (întind în lăţime, lăsînd-o să rămînă foarte joasă, ase, (menea frunţii unui cretin. Aşa se face că marginea isus a hîrtiei mede se sprijinea pe ultima frunză în timp ice piciorul fagului se clătina in gol. Cînd mi-am ridicat Ochii şi am contemplat în sfîrşit rezultatul muncii mele ţam descoperit rînjetul unei caricaturi ridicole, care adu, cea cu un pitic reflectat de o oglindă concavă ; în schimb fagul cel viu străluci încă o clipă .şi mai măreţ decît îna^ inte, bătîndu-şi parcă joc de neputinţa mea, apoi soarele, 1care se pregătea să apună, se ascunse dincolo de munte «şi, o dată cu el, copacul meu se retrase în umbra pe cate *o împrăştiau fraţii săi. Ochii mei nu mai desluşeau acuin idecît un haos verde şi caricatura de pe genunchii mei. ■Am rupt-o şi am simţit că, pe cît de mîndru şi de aro, ■gant eram cînd intrasem în pădure, pe atît de abătut şi ide umilit eram în clipa aceea. Aveam impresia că sînt ^respins, că sînt alungat din templul speranţelor mele ti, *nereşti; sensul dătător de mîngîiere al vieţii, pe care fcrezusem că l-am găsit, nu se mai arăta priyirii mele 'interioare, mi se părea că nu

mai eram bun de nimic, ca ■nu mai putea să iasă nimic din mine. M-am îndepărtat abătut, aproape plîngînd şi fără pic de curaj, căutînd un alt motiv de inspiraţie, care să mi se dăruie cu mai multă ■generozitate. Numai că natura, asupra căreia întunericul ■se lăsa tot mai adînc contopindu-i contururile, nu-mi acorda nici o pomană ; mîhnit cum eram, am început să (înţeleg zicala: „fiecare început e greu“, şi totodată |mi-am dat seama că eram abia la început, că truda mea sublinia tocmai deosebirea de ceea ce făcusem înainte în joacă. Dar înţelegînd acest lucru, m-am întristat şi mai tanult, pentr.u că pînă atunci nu ştiusem ce înseamnă oste, ■neala şi munca grea. în cele din urmă, mi-am întors din nou inima spre Dumnezeu, pe care, în foşnetul pădurii şi (în suferinţa mea închipuită, îl simţeam iar aproape şi I-am rugat fierbinte să mă ajute de dragul mamei, la a
jcărei singurătate plină de griji începeam acum să mă (gîndesc.

Atunci am dat de un frasin tînăr, care se înălţa în /mijlocul unui luminiş, pe o mică ridică tură de pămînt, 'în preajma unui izvor. Frasinul avea o tulpină zveltă, de Idouă degete grosime şi se termina printr-o coroană gingaşă, cu frunze puţine, regulat dispuse, conturindu-se, ca îşi trunchiul, simplu, desluşit şi graţios pe aurul luminos al cerului înserării. Lumina se afla în spatele frasinului meu, astfel încît numai silueta lui se distingea precis ; lai fi zis că cineva îl instalase dinadins acolo, spre a servi Idrept model pentru nişte exerciţii şcolăreşti.

M-am aşezat iar şi am vrut să trag pe loc două linii iparalele, ca să aştern micul trunchi pe hîrtia mea ; dar |şi de data asta m-am făcut de rîs, fiindcă îndată ce am început să-l desenez şi să-l privesc cu atenţie, băţul acela şimplu şi verde a început să se mlădie cu nespusă fineţe. Cele două linii suitoare unduiau la toate cotiturile, chiar Sşi la cele abia vizibile cu atîta precizie, se subţiau atît de' mult spre vîrf şi ramurile tinere se ramificau din ele

în]unghiuri atît de exacte, încît nti te puteai abate cît de cît de la ele dacă voiai să înfăţişezi întocmai silueta elegantă şa copacului. M-am stăpinit, însă, şi mi-am fixat privi- irile cu teamă şi cu atenţie asupra fiecărei zvîcniri a frasinului meu, din care pînă la urmă tot n-a ieşit o schiţă isigură şi elegentă, ci un desen timid, dar destul de fidel. O dată pornit, am adăugat cu evlavie firele de iarbă şi (micile rădăcini care acopereau solul în jur şi am putut să (contemplu pe hîrtia mea o cucernică tulpiniţă, asemenea ipomuleţilor nazariteni care taie în două cu atîta gingăşie işi graţie orizontul în pînzele vechilor autori de pictură (bisericească şi în ale epigonilor lor de azi. Eram mulţumit de modestul rezultat al muncii mele şi am privit încă multă vreme alternativ foaia de hîrtie şi frasinul zvelt, icare se legăna în adierea liniştită a înserării şi care mi se părea un sol prietenesc al cerului. Încîntat de parcă aş |fi făcut cine ştie ce ispravă, am pornit înapoi spre sat, (unde rudele mele erau curioase să vadă roadele plimbării |în pădure, pe care o întreprinsesem plin de ambiţii. Dar Icînd am scos la iveală pomuleţul meu cu cele cîteva frunze, aşteptarea se transformă într-un zîmbet care ■apăru pe buzele tuturor şi care, la cei mai sinceri, se transformă în hohote de rîs ; singur unchiul meu aprecie îfaptul că oricine putea recunoaşte imediat că era vorba Ide un pui de frasin şi mă încurajă, sfătuindu-mă să perseverez şi să studiez cu atenţie copacii din pădure, ofe- Irindu-se să mă ajute cu cunoştinţele sale de silvicultură. Amintirile lui de orăşean erau încă atît de proaspete, încît păţania mea nu i se părea caraghioasă ; există pretutindeni şi vînători pasionaţi care suportă pictura, numai dacă proslăveşte scena unde se desfăşoară bucuriile şi acţiunile lor. De aceea, îndată după cină, unchiul îmi ţinu un curs vorbindu-mi despre caracteristicile copacilor şi despre locurile unde voi găsi exemplarele cele mai instructive. în primul rînd însă, îmi recomandă să copiez studiile iuncherului Felix, ceea ce am făcut cu multă rîvnă în zilele

următoare. în timp ce în serile fru- jmoase ne continuam plimbările de pregătire ale apropiatului sezon de vînătoare, cutreierînd cu această ocazie văi şi piscuri fermecătoare. înconjuraţi şi petrecuţi pretutindeni de bogata lume a copacilor.

în modul acesta plăcut s-a încheiat prima săptămînâ a şederii mele la ţară ; ajunsesem să deosebesc cîţiva pomi între ei şi mă bucuram că-mi pot saluta prietenii Verzi rostindu-le numele. în ce priveşte însă stratul de plante care acoperea solul, fie că era umed, fie că era 'uscat, abia acum regretam din nou şi din toată inima ică-mi întrerupsesem primele lecţii de botanică de la şcoală, dîndu-mi foarte bine seama că, pentru cunoaşterea lumii acestor mici dar foarte variate vieţuitoare, mu-mi ajungeau cîteva noţiuni elementare ; şi totuşi, imi-ar fi făcut atîta plăcere să cunosc numele şi însuşirile tuturor fiinţelor în floare care acopereau pămîntul.

Capitolul douăzeci şi unii

IDILA DUMINICALA.
ÎNVĂŢĂTORUL ŞI COPILA SA

In prima duminică după sosirea mea, se stabilise ca noi, tinerii, să facem o vizită la cealaltă margine a pădurii. unde, într-un loc depărtat şi izolat, un frate al mă- tuşă-mi avea o bucată de pămînt pe care locuia împreună cu fata lui, foarte bună prietenă a verişoarelor mele. Tatăl ei fusese pe vremuri învăţător. Fiind însă un om avut şi avind o fire cu totul deosebită de cea a unchiului meu se retrăsese după moartea soţiei sale la proprietatea lui, în ţinutul acela păduros, unde putea duce o viaţă contemplativă: In timp ce unchiul meu, orHşean de origine şi avînd studii religioase, renunţase la toate acestea şi uitase de ele pentru, a se consacra în întregime pămîntului negru de pe

ogoare şi pădurii sălbatice, celălalt, ţăran de felul lui şi fără cine ştie ce studii, nu visa decît moravuri blajine şi delicate, nu dorea să aibă decît viaţa şi reputaţia unui om înţelept şi drept. Se adîncise deci în speculaţii spirituale şi filozofice, avea asupra naturii păreri sugerate de anumite cărţi şi era bucuros să discute înţelepţeşte ori de cîte ori i sc oferea prilejul, străduindu-se în asemenea cazuri să dea dovadă de multă politeţe. Fiica sa, în vîrstă de vreo paisprezece ani, ducea o viaţă liniştită şi delicată în lumina blindă a unor astfel ■de ginduri şi, potrivit dorinţei tatălui ei, semăna mai cuvin d cu o gingaşă copilă de preot, decît cu o fiică de ţâraa. in timp ce la odraslele de sex feminin ale unchiului meu. deprinse cu munca brută, se remarca un colorit accentuat de ploaie şi de soare, ceea ce însă mai curînd le pria decit le strica, fiindcă se .potrivea cu strălucirea ochilor lor tineri.

• Cele trei verişoare ale mele. care aveau una douăzeci, alta şaisprezece şi a treia paisprezece ani, şi purtau nume orăşeneşti de origine străină ca de pildă : Margot, Lisette şi Caton, se consfătuiră îndelung după-masă în odăiţele lor, vizitîndu-se reciproc şi încuind uşile în urma lor. Noi, băieţii, care ne terminasem de mult toaleta, aşteptam nerăbdători şi puteam observa doar prin gaura cheii şi prin crăpăturile uşilor că dulapurile de haine erau larg deschise şi că fetele, cu chipurile pline de importanţă, stăteau la sfat în faţa lor. Ca să ne facem de lucru, am început să le tachinăm şi pînă la urmă am năvălit gălăgioşi printre ele, repezindu-ne asupra unui dulap masiv, băgîndu-ne nasul în nenumăratele lor cutiuţe şi casete şi încercînd să le descoperim tainele. Dar curajoase ca nişte leoaice sălbatice, cărora vrei să le iei puii, fetele ne-au dat afară, astfel încît ne-am pornit pe o luptă zadarnică în faţa uşilor lor, pentru a le forţa din nou. Deodată însă, după o scurtă tăcere, aceste uşi s-au deschis de la sine şi bietele copile şi-au făcut apariţia ruşinate, supărate, dar triumfătoare, în rochii pestriţe dar delicioase, după moda din

anul trecut, ţinînd umbreluţe de soare antedeluviene şi săculeţe de niină nemaipomenite, ■unul în formă de stea, celălalt în formă de semilună, iar al treilea arătînd a ceva intermediar între o taşcă de husar şi o liră.

Toate acestea trebuiau să facă o impresie cu atît mai puternică, dacă ţineam seama de faptul că fetele noastre erau autodidacte, iar in materie de eleganţă se descurcau pingure şi fără ajutorul nimănui, deoarece mama lor avea o mare aversiune faţă de orice îmbrăcăminte orăşenească şi, ori de cîte ori se întorcea de la biserică, îşi smulgea imediat de pe cap boneta de dantelă pe care o purta în palitarte de preoteasă.'Femeile din familia noului preot, singurele cucoane în sat de altfel, erau mîndre, inaccesibile şi-şi comandau toaletele la oraş. Aşa se face că veri- şoarele mele nu se puteau baza decît pe ele însele, pe o croitoreasă din sat şi pe unele tradiţii ale casei pe care, în calitatea lor de neobosite exploratoare, le scoseseră la dveală dintr-un trecut îndepărtat. Succesele lor erau deci icu atît mai demne de respect şi ironicul „ah“ cu care noi^ băieţii, am primit apariţia lor din ziua aceea, era prefăcut, ironia noastră fiind doar masca unei sincere admiraţii.

De altfel, hainele noastre prezentau un amestec de (îndrăzneală şi de eleganţă care se potrivea perfect cu îmbrăcămintea fetelor. Verii mei purtau jachete dintr-un material cam grosolan, pe care insă croitorul din sat îl lucrase cu îndrăzneală, ba chiar c.u multă extravaganţă. Aceste jachete aveau numeroşi nasturi strălucitori, pe ;care erau ştanţate diferite animale, surprinse în salturi, conform regulilor vînătoreşti şi pe care unchiul meu îi (cumpărase ocazional cu toptanul, făcînd astfel provizie pentru copii şi pentru copiii copiilor săi. Orice nasture pierdut era considerat de băieţii din sat monedă curentă şi, ila joc, valora cît şase nasturi de os sau de plumb. Cît despre mine, pe lîngă haina verde de cadet cu găitane roşii, purtam nişte pantaloni albi, nu pusesem vestă peste cămaşa

studenţească, în schimb îmi legasem în jurul gîtului pitoreasca basma roşie de mătase, dăruită de bunica, şi arboram ceasul de aur moştenit de la tata, pe care însă nu mă pricespeam niciodată să-l reglez, legat de o panglică albastră brodată cu flori, şterpelită dintr-o cutie a mamei. Descususem de mult cozorocul de burtă- verde de la şapcă, lăsîndu-mi fruntea liberă, şi cred că arătam ca un saltimbanc de bîlci. Oamenii, care presimt şi doresc existenţa unor lucruri mai bune şi mai profunde, renunţă, cred, treptat la ridicolul aparenţelor exterioare pe măsură ce, graţie experienţei şi acţiunii, se apropie tot mai mult de realitatea pe care au bănuit-o ; cu cît sint însă mai departe de ea, cu atît mai tare sînt legaţi de asemenea zorzoane. Numai că, adesea, tocmai aspectul exterior împiedică rapida dezvoltare a resurselor interioare, mai ales cînd lipseşte un bărbat, un tată, care cu o ironie sănătoasă să-l oprească în drum şi să-l împiedice de la asemenea apucături, îndrumîndu-şi cu energie pe calea adevărului fiul dornic de mai bine.

Două drumuri duceau spre locuinţa bătrînului învăţători : unul din ele o lua în sus, pe un deal mare, care pornea din spatele satului şi, continuînd pe coasta lui, cobora în cele din urmă de cealaltă parte, într-o vale asemănătoare cu a noastră, dar mai mică şi umplută aproape în întregime de apele întunecate ale unui lac adînc. Celălalt drum ducea de-a lungul rîidui din valea noastră şi străbătând dumbrăvile prin care se pierdea apa, ocolea dealul pînă ajungea la lacul în care se vărsa acest rîu şi în care se oglindea casa prietenilor noştri.

Am preferat să pornim spre ţinta noastră pe malul rîuleţului vesel, urmînd să ne întoarcem peste deal seara, pe răcoare, şi în sfîrşit ne-am urnit cu toţii, alcătuind un grup pestriţ, scînteind din depărtare. Am luat-o prin valea înverzită, pînă am ajuns într-o splendidă sălbăticie, unde pădurea cobora de ambele pârţi spre apă, învăluind-o în timbra ei răcoroasă şi întunecată. Pe alocuri o îmbrăţişa în nestrăbătute reţele de frunziş, astfet

încît eram nevoiţi să încovoiem ramurile ce se aplecau peste noi ; ceva mai încolo se depărta, şi pe pămîntul însorit se apropiau brazi luminoşi şi înalţi ; apoi vedeam pe mal şi în apă stînci prăbuşite de sus, care provocau vîrtejuri, în timp ce sfărîmăturile ieşeau în afară din tufişurile rîpe- lor ; mici cărări lăturalnice ne ademeneau în întuneric şi de pretutindeni taine graţioase îşi trădau prezenţa. Rochiile roşii, albastre şi albe ale fetelor străluceau pe fundalul verde închis, verii mei săreau din piatră în piatră şi nasturii lor scînteiau luîndu-se la întrecere cu coamele de argint ale valurilor. Vedeam apărînd tot felul de vieţuitoare ; ici erau penele unui porumbel sălbatic, care fusese fără îndoială sfîşiat de o pasăre de pradă ; colo ţîşnea un şarpe care, strecurîdu-se printre valuri, lîngă mal, trecea peste pietrişul lunecos ; într-un vad, deoparte, se prinsese un păstrăv strălucitor, care, înfricoşat, pipăia cu botul pietrele ce-i baraseră drumul, dar care la apropierea noastră făcu un salt şi dispăru în curentul repede.

Aşa pe nesimţite, am ocolit dealul, perspectiva aceea îmbietoare s^a lărgit şi, deodată, s-a ivit lacul liniştit, cu apele lui albastre, întunecate, presărate cu argint, împrejmuit de locuri paşnice, peste care plutea tăcerea unei strălucitoare după-amiezi duminicale. O fîşie îngustă de pămînt lucrat înconjura lacul şi în spatele ei se întindeau pretutindeni pantele împădurite, deşi ici şi colo mai erau, probabil, petece pitulate de ogoare liniştite, fiindcă din cînd în cînd, cîte un acoperiş roşu sau cîte o coloană de fum albastru se iveau din desiş. Numai în partea însorită se întindea o vie mare la picioarele căreia, chiar pe malul lacului, se zărea casa învăţătorului ; dar chiar deasupra rîndurilor de sus ale aracilor, atîrna cerul, senin şi adînc, oglindindu-se în apa lucie, pînă la graniţa alcătuită din fîşia galbenă de grîu, de lanurile de trifoi şi de pădurea din spatele lor, reflectindu-se toate în apă, nemişcate şi cu capetele în jos. Casa era zugrăvită în alb, lemnăria era vopsită în roşu iar obloanele

ferestrelor erau pictate cu scoici mari ; prin geamuri fluturau perdele albe, şi din uşă ne ieşi inainte, coborînd o scăriţă drăguţă, verişoara noastră, zveltă şi gingaşă ca o narcisă, in rochie albă, cu părul castaniu auriu, cu ochişori albaştri, cu o frunte cam îndărătnică şi cu zîmbetul pe buze. Pe obrajii înguşti unduiau valuri de roşeaţă, glăsciorul delicat şi argintiu abia se auzea, dar răsuna fără întrerupere. După ce le întîmpină pe verişoarele mele cu o dragoste şi o solemnitate care le putea face să crezi că nu . se mai văzuseră de zece ani de zile, Anna ne conduse prin grădiniţa înmiresmată de trandafiri şi garoafe spre casa care strălucea de ordine şi curăţenie şi unde tatăl ei, în frac cenuşiu, cu cravată albă, purtînd in picioare papuci brodaţi, rie ură bun venit cu prietenie şi voie bună. îşi petrecuse duminica meditind în tovărăşia cărţilor, care se aflau încă pe masă, şi probabil că era bucuros pomenind u-se pe neaşteptate cu un auditoriu atît de considerabil, potrivit pentru elocvenţa sa. Cînd i-am fost prezentat. a părut deosebit de bucuros, în sfîrşit îşi putea desfăşura, în cunoştinţă de cauză, manierele şi vorbirea aleasă, deoarece presupunea că aveam o pregătire strălucită şi de înaltă ţinută. Avea şi toate motivele să se ţină de mine, pentru că verii mei se şi l&cuseră nevăzuţi, înainte ca învăţătorul să fi deschis vorba şi i-am văzut pe toţi trei afară, pe mal, cufundîndu-şi capetele atît de adînc în deschizătura unei lăzi în care se ţinea peştele, încît nu se mai vedea nimic altceva din ei decît **şase** picioare. Făceau o atentă inspecţie a proviziei de peşte a unchiului, în timp ce surorile lor o urmaseră în bucătărie şi apoi în grădină pe fata acestuia şi pe o servitoare bătrînă.

învăţătorul băgă curînd de seamă că eram un ascultător docil şi dispus să răspund, în limita posibilităţilor, la întrebările sale. După o serie de întrebări stăruitoare asupra noii organizaţii a şcolilor, continuă astfel:

— Dar pe undeva mai sînt lucruri care nu merg ! Am citit tocmai în ziar că bine cunoscutele tulburări, care aveau loc într-o clasă a şcolii cantonale, au fost în Isfîrşrt rezolvate prin îndepărtarea simultană a profesorului incapabil şi a unui elev nevrednic, un adevărat revoluţionar, ordinea fiind astfel definitiv restabilită. Concedierea profesorului mi se pare o măsură nimerită, cu condiţia de a i se asigura în alt fel viitorul, în schimb cu elevul nu prea înţeleg cum stau lucrurile ; e ca şi cum i s-ar fi spus : eşti exclus dintre noi, te priveşte ce ai să faci ! Asta nu-i o purtare creştinească şi sînt sigur că Domnul şi stăpînul nostru ar fi început prin a lua oaia rătăcită sub aripa sa ocrotitoare. îl cunoşti pe băiatul care a fost eliminat, dragi nepoţele ?

întrebarea aceasta trezi în mine amintiri chinuitoare iar interpretarea lor îmi pricinui o durere adîncă ; am răspuns încet că eu eram acela.

Uluit, unchiul făcu un pas înapoi şi mă privi cu ochi mari ; era consternat că, în imediata lui apropiere, se află un tînăr diavol sub un aspect atît de inofensiv. Totuşi îl şi atrăsesem oarecum de partea mea, şi cum (păstram o atitudine liniştită, s-a convins, se vede, că ipărerea blîndă pe care o exprimase adineauri, era justificată.

— Mi-am închipuit imediat, răspunse el, că trebuie să fie ceva la mijloc, pentru că văd şi vreau să cred că nepotul meu e un băiat cu care se poate schimba o vorbă înţeleaptă. Dar ia povesteşte-mi foarte sincer cum s-a petrecut treaba asta urîtă, că tare sînt curios să ştiu care e partea de vină şi care e partea de nedreptate în toată istoria !

I-am povestit simpaticului învăţător cum se desfăşu- raseră lucrurile, i-am vorbit sincer, pe larg, iar la urmă cu oarecare patimă, fiindcă, după păţanie, aveam pentru prima oară ocazia să-mi descarc inima ; a rămas un timp pe ginduri, exclamînd dte un „hm“ şi cîte un „aşa-aşa“ ! apoi' a continuat:

— E ceva cu totul deosebit ! In primul rînd nu trebuie să fii prea semeţ şi nici să sădeşti în dumneata

ură şi aroganţă fiindcă ai suferit, căci asta ţi-ar putea Hăuna toată viaţai! Trebuie să ţii seama că ai fost la ifel de nedrept şi de rău ca şi ceilalţi şi apoi să te consideri fericit că, la o vîrstă atît de timpurie, ai primit de la Dumnezeu o pedeapsă aspră şi o învăţătură de minte ; căci ceea ce ţi s-a întîmplat nu-i consecinţa justiţiei omeneşti, ci a intervenţiei directe a stăpînului lumii. Ţi-a acordat de timpuriu această cinste şi ţi-a arătat că nu are de gînd să glumească cu dumneata, ci că vrea să te călăuzească pe cărările lui severe. Prin urrtiare, după ce vei fi acceptat această aparentă nenorocire cu recunoştinţă şi cu pocăinţă, după ce vei ierta şi vei uita aşa-zisa nedreptate, trebuie să ai singur grijă să duci mai departe o viaţă la nivelul gravităţii acestui eveniment, aşteptîndu-te ca fiecare abatere de pe drumul virtuţii să se răzbune mai puternic asupra dumitale decît asupra altora ; mai trebuie să te sileşti cu mai multă lîvnă şi mai multă energie decît alţii, cărora nu li s-a întîmplat aşa ceva, să faci binele. Numai aşa îţi vor folosi cele petrecute, căci altfel, întîmplarea ar rămîne o poveste fatală şi supărătoare şi nu se poate ca Dumnezeu să aibă intenţia sau plăcerea de a împovăra cu ea o viaţă atît de tînără. Bineînţeles că acum alegerea unei profesiuni este lucrul cel mai urgent şi mai important pentru dumneata şi cine ştie dacă nu cumva ţi-e dat ca tocmai graţie acestei neaşteptate nenorociri să te hotărăşti mai curînd decît ai fi făcut altminteri ! Cu siguranţă că ai avut pînă acum prilejul să simţi în dumneata înclinaţie pentru o anumită profesie.

Vorbele acestea îmi făcură o deosebită plăcere ; şi deşi n-am priceput prea bine adîncul lor sens moral, ideea determinării superioare şi a rolului conducător al lui Dumnezeu a pătruns cu putere în mine şi m-am considerat fericit să ştiu că înclinaţiile mele se află sub deosebita lui ocrotire ; în clipa aceea o stea luminoasă a răsărit în mine şi am spus fără înconjur :

— Da, vreau să mă fac pictor !

Răspunsul acesta păru sănl surprindă pe noul meu prieten şi mai mult încă decît mărturisirea precedentă, fiindcă trăind izolat de orice relaţii cu lumea, se gîndise la acest cuvînt mai puţin decît la oricare altul. îşi reveni însă la fel de repede şi spuse :

— Pictor ? Ia te uită ! asta-i ciudat ! Dar să vedem ! A existat, firește, o vreme în care pictorii erau pătrunşi de spiritul divin şi dădeau cîte o înghiţitură de viaţă cerească popoarelor însetate, lipsite de cuvîntul viu pe lcare-1 avem acum. Dar, după cum încă de pe atunci această artă a luat înfăţişarea de zorzoane deşarte ale unei biserici trufaşe, mi se pare şi azi că e lipsită de miez, că nu e decît un simplu aspect al vanităţii omeneşti şi o caricatură grotescă. E drept că nu am nici un fel de cunoştinţe în materie de artă, aşa cum se prezintă azi în lume, dar cu atît mai puţin îmi închipui cum se poate duce o viaţă serioasă, o viaţă spirituală graţie ei. Iţi face atîta plăcere şi ai atîta îndemînare încît, pentru bani, să faci tot felul de tablouri inutile sau chiar sâ zugrăveşti chipuri omeneşti ?

— Mai întîi de toate, vreau să mă fac pictor peisa- gist, am răspuns, am mare chef de aşa ceva şi sper că bunul Dumnezeu îmi va da şi îndemînarea necesară !

— Pictor peisagist ? Asta înseamnă să înfăţişezi oraşe frumoase, munţi, ţinuturi ? Hm ! Nu-i chiar aşa de rău, cel puţin în felul ăsta cunoşti lumea şi călătoreşti pînă departe ; cunoşti mări şi ţări, cunoşti şi oameni. Pare- mi-se, doar, că pentru asta e nevoie de un deosebit curaj şi de noroc şi, după mine, un tînăr trebuie, înainte de toate, să se întrebe cum să facă să rămînă în ţară, să-şi cîştige viaţa în mod cinstit şi să se dovedească util concetăţenilor şi părinţilor săi !

— Pictura peisagistă, la care mă gîndesc eu, nu e ceea ce credeţi dumneavoastră, domnule unchi, e cu totul altceva !

— Şi cam ce anume ?

— Ea nu e căutarea şi imitarea unor lucruri

interesante şi vestite, ci contemplarea măreţiei şi frumuseţii liniştite a naturii şi încercarea de a Înfăţişa uneori un peisaj întreg, cum ar fi locul acesrta, pădurile şi munţii, alteori un singur copac, ba chiar numai un petec de apă şi de cer.

Cum unchiul nu răspundea, ci părea că aşteaptă o urmare, am continuat ajungînd la o adevărată stare de exaltare şi la o mare elocinţă. Lacul care se legăna In razele soarelui, străjuit de umbrele pădurilor, se întindea maiestuos în faţa ferestrelor luminoase. Pe crestele îndepărtate ale munţilor cîţiva stejari zvelţi, înălţîndu-se spre cer în văzduhul duminical, păreau să-mi facă semne din depărtare, încetişor, dar cu stăruinţă ; priveam ţintă spre ei, ca spre o apariţie superioară, şi spuneam mai departe :

— De ce n-ar fi o profesiune nobilă şi frumoasă, faptul de a te afla mereu singur în faţa operelor lui Dumnezeu, care s-au păstrat pînă azi în inocenţa şi în deplina lor frumuseţe, de a le cunoaşte şi de a le cinsti, de a-ţi exprima adoraţia faţă de El, încercînd să le reproduci seninătatea ? E destul să desenezi un copăcel, că te simţi plin de respect faţă de fiecare ramură, fiindcă a crescut. aşa şi nu altminteri, după legile Creatorului; dar abia cînd ajungi în stare să redai veridic şi fidel o pădure întreagă sau o cîmpie vastă, cu cerul care se aşterne deasupra ei, cînd izbuteşti în sfîrşit să poţi scoate din tine însuţi, fără a te supune vreunui model, păduri, văi *şi* munţi sau măcar un petec de pămînt, liber şi nou, dar aşa cum trebuie să se fi zămislit, cum poate fi întâlnit pe undeva, cred că abia atunci această iartă trebuie să fie o posibilitate de a te bucura cu adevărat de creaţia divină. Atunci înalţi copacii plnă la cer, aşterni deasupra lor norii cei mai frumoşi, şi-i faci să se oglindească în ape limpezi! Spui : să se facă lumină ! şi împrăştii cum îţi place razele soarelui peste plante şi peste pietre, apoi le laşi să se piardă sub copacii umbroşi. întinzi mîna şi dezlănţui furtuna care înspăimîntă pămîntul, apoi îngădui soarelui să apună într-o văpaie purpurie. Şi faci toate acestea fără să fii nevoit să trăieşti cot la cot cu nişte oameni răi; nu există nici o notă falsă în

treaba asta !

— Există oare o asemenea artă ? este ea recunoscută ?; întrebă bunul învăţător, complet uluit.

— Da, am răspuns, la oraş, in casele, oamenilor distinşi, atîmă tablouri frumoase, strălucite, care reprezintă de cele mai multe ori locuri sălbatice, liniştite şi înverzite, pictate cu atîta farmec şi cu atîta talent, că ţi se pare că ai în faţa ochilor natura lui Dumnezeu. Iar oamenii care trăiesc închişi ca nişte prizonieri între ziduri îşi împrospătează privirile în faţa acestor imagini nevinovate şi oferă celor care le creează o existenţă îmbelşugată. ■

învăţătorul se apropie de fereastră şi privi cu oarecare surprindere afară.

— Prin urmare lacul ăsta mic, singurătatea asta blîn- dă în care trăiesc eu, ar putea fi un subiect pentru artă deşi nimeni nu ştie ce nume poartă ? Numai aşa, fiindcă bunătatea şi puterea lui Dumnezeu se manifestă şi aici ?

— Fireşte că da ! Eu sper să pictez lacul ăsta, malurile lui întunecate şi apusul de soare în aşa fel încît, privin- du-le, să vă reamintiţi cu plăcere de această după-amiază. Atunci va trebui să recunoaşteţi singur că nu mai e nevoie de nimic în pius ca să fii cineva. Cu condiţia să pot ajunge pictor şi să învăţ într-adevăr ceva ! am adăugat.

— Azi am mai învăţat şi eu, la bătrîneţe, ceva nou, spuse mişcat unchiul meu, e totuşi foarte interesant să vezi în cîte feluri se poate exprima spiritul omenesc. Mi se pare că eşti pe un drum bun şi cucernic, şi dacă ai putea face tabloul de care ai vorbit, ar putea fi un lucru la fel de merituos ca un cîntec religios reuşit, închinat primăverii sau recoltei. Ei, băieţi! strigă el tinerilor cunoscători într-ale pescăriei, care-şi vedeau mai departe de treabă, aduceţi un vas şi alegeţi ceva peşte, nişte ţipari, păstrăvi sau ştiuci, ca să-i prăjească femeile I

între timp fetele se întorseseră în cameră şi asistaseră la o parte din discuţia noastră, aşa că vorbăreţul meu unchi putu lesne să treacă la alt subiect obligînd toată lumea să participe la eL în ce mă priveşte, am tăcut Iar şi m-am simţit cuprins de oarecare sfială, pentru că drăgălaşa Anna se strecurase fără zgomot în odaie şi vorbea în şoaptă cu una din verişoare. Bătrînul discuta acum cu fetele despre recoltă, despre speranţele ce şi le

ia —
c. ea

punea în culesul viei, despre fructe, dar totul în cuvinte alese şi blînde, dîndu-mi în treacăt explicaţii, ori de dte ori bănuia că sînt lucruri necunoscute mie. Eu însă nu mai scoteam o vorbă, dar mă simţeam fericit şi plin de voie bună simţind-o în apropiere pe fata aceea drăguţă. Nu mă uitam la ea, dar eram plăcut mişcat, ori de cîte ori ii auzeam glăsciorul.

O aromă savuroasă de mîncare se răspîndi^ ademenin- du-i pe băieţi şi-l făcu pe învăţător ca, la un semn al bătrinei bucătărese, să ne invite să urcăm la etaj. Acolo -se afla o încăpere mică, luminoasă şi răcoroasă, cu pereţi văruiţi în întregime, în care nu se vedeau decît o masă lunguiaţă, nişte scaune şi o orgă veche. Masa era pusă şi ne-am aşezat cu toţii plini de veselie în jurul cinei, alcătuită din peşti pe care verii mei îi aleseseră fără nici un fel de moderaţie. Prăjituri ţărăneşti, fructe şi un vin alb, uşor, din via de pe dealul din spatele casei, completau cina aceea simplă şi totuşi sărbătorească în felul ei ; bătrînul o condimenta cu vorbe pline de tîlc, tinerii glumeau, dezlegau şarade naive şi jocuri de cuvinte, toate - acestea pe un ton însufleţit, duminical, deosebit de cel de-acasă, deosebit şi de cel întîlnit într-o familie obişnuită de ţărani. După ce ne-am pus bine la cale, învăţătorul s-a apropiat de orgă, a ridicat capacul şi în faţa noastră s-au ivit şirurile strălucitoare de tuburi şi interiorul celor două uşiţe, pe care era pictat paradisul cu Adam şi cu Eva, cu flori şi cu animale.

Bătrînul se aşează la orgă ; noi ne-am adunat în jurul lui, Anna a împărţit cîteva partituri vechi şi, după ce tatăl ei a făcut cîteva acorduri, am cîntat cu toţii, acompaniaţi şi conduşi de el, cîteva cîntece bisericeşti frumoase şi pe urmă un canon. Cîntăm bucuroşi şi veseli, cîntăm cît ne ţinea gura, dar cu stăpînire şi ţinută ; eram atît de plini de recunoştinţă pentru clipa aceea, încît cântecul nostru era mai frumos decît l-ar fi cerut cea mai severă examinare la şcoală şi eu dădeam frîu liber

In cîntec fericirii mele lăuntrice ; căci ziua aceasta era pentru mine mai deosebită şi mai frumoasă decît toate cele dinainte. Cînd terminam un vers, răsuna pînă pe malul celălalt al lacului, trimis în pădure de zidul casei, un ecou armonios ce se stingea încet, contopind sunetele orgii cu vocile omeneşti într-un sunet nou şi minunat care continua să vibreze pînă ce reîncepeam să cîntăm. In diferite locuri, mai înalte şi mai joase, voci vesele se trezeau, cîntîndu-şi şi chiuindu-şi bucuria în văzduhul liniştit, astfel că acel canon, cu care am încheiat, s-a răspîndit peste întreaga vale.

Acum însă, trebuia să plecăm, pentru că soarele începuse să se apropie de piscurile munţilor; învăţătorul se despărţi de noi plin de voie bună şi-şi luă rămas-bun de la mine, dîndu-mi dovezi de simpatia ce-mi purta. A trebuit să-i promit că în cursul hoinărelilor mele voi veni cît de des în valea lui, stabilindu-mi sediul la el în casă şi considerînd că e şi unchiul meu. Anna ţinu să ne petreacă pînă în yjrful dealului, aşa că la plecare eram mult mai neastîmpăraţi şi mai gălăgioşi decît fusesem la venire. Fetele, care şi aşa, dintr-un nimic, numai fiindcă aveau un prilej de libertate, căpătau o dispoziţie straşnică, erau pline de chef şi de zburdălnicie, dinţau întruna cu ochi strălucitori şi ne îmbiau să cîntăm şi noi, intonînd cîntece lumeşti şi populare. Intre timp, fraţii şi surorile începură să se tachineze între ei, fâcînd aluzie la anumite chestiuni sentimentale ; erau cu toţii copii cu suflete deschise şi se avîntară în dulci flecăreli, obişnuite la această vîrstă plină de speranţe, făcînd diverse aluzii ascultate cu plăcere, cu împotriviri prefăcute şi cu replici maliţioase. Singura ferită de atacuri părea Anna care, din cînd în cînd, făcea şi ea cîte o glumă sfioasă ; eu nu spuneam nimic, pentru că inima îmi era plină de întâmplările zilei. Ne aflam acum sus, pe creasta care scînteia în apusul soarelui; ave^m în faţă făptura uşoară ca fulgul şi chipul radios al tinerei fete, şi Ungă ea mi se părea

că-1 văd zîmbind pe bunul Dumnezeu, prietenul şi protectorul pictorilor peisagişti, aşa cum descoperisem că e din discuţia ce avusesem în ziua aceea cu învăţătorul Cînd, luîndu-şi rămas-bun, fata Îmi intuise la urmă şi ţmie mina, se îmbujoră şi mai tare în lumina roşie a amurgului. Vîrfurile degetelor noastre abia se atinseră ; ne vorbeam politicos, la-persoana a doua plural, dar
ceilalţi îşi bătură joc de noi şi verişoarele ne cerură cu toată seriozitatea să ne tutuim, deoarece la ţară nu era îngăduit alt fel de vocabular între tineri.

Aşa se face că ne-am rostit numele de botez pe un ton sfios şi înţepat; numele meu însă se strecură ca un sunet de flaut în urechea mea, iar după ce Anna a dispărut repede şi sperioasă în umbră, de pârtea cealaltă a dealului, întorcîndu-se la ea acasă, în timp ce noi coboram de partea noastră, ştiam că am cîştigat două lucruri : un mare şi puternic protector al artelor, care sâlăşluia nevăzut peste lumea scăldată în amurg, şi chipul unei fete gingaşe, pe care am cutezat fără zăbavă să-l adăpostesc în inima mea.

PARTEA A DOUA

C a p i t o l u l î n t i s

ALEGEREA UNEI PROFESIUNI. MAMA ŞI SFETNICII EI

Nu mai puteam răbda această situaţie provizorie şi incerta. a>a că am căutat în bagajul meu nişte hîrtie de bună calitate ca să-i scriu mamei o scrisoare, prima scrisoare din viaţa mea. După ce, sus de tot, spre marginea hîrtiei, am scris *„Dragă mamă",* ea mi s-a arătat într-o lumină nouă în faţa ochilor ; mi-am dat bine seama de acest pa înainte şi de aspectul serios pe careul lua viaţa, şi la început uşurinţa la scris mi-a lipsit cu desăvîrşire,

astfel că abia am putut găsi primele fraze. Curînd însă, descrierea călătoriei mele şi a celorlalte întîmplări m-au ajutat să merg mai departe, şi scrisoarea a ieşit înzorzonată si lăudăroasă. Simţeam o mare plăcere şi o ciudată donntâ. care s-a manifestat apoi în repetate rînduri, să fac oarecare impresie asupra mamei, spunîndu-i că sînt sănătos ;i fericit şi descriindu-i faptele şi aventurile mele era do inţa 'categorică de a o distra şi, în acelaşi timp, de a-mi da importanţă. Trecînd apoi la scopul scrisorii mele. i-am declarat mamei rituos că acuma aveam siguranţa absolută că trebuie să mă fac pictor. O rugam deci să se intereseze deocamdată şi să se sfătuiască cu diferiţi cunoscuţi ai noştri, oameni cu experienţă. Am încheiat scrisoarea cu ştiri despre familie, cu formulele de salut şi cu cîteva însărcinări importante privitoare la mici .'Obiecte ; am împăturit bine hîrtia, i-am dat o formă artistică şi am închis-o cu sigiliul meu personal, o ancoră a speranţei, pe care o confecţionasem demult, dintr-o bucăţică de alabastru şi pe care o foloseam pentru prima oară.

După primirea acestei scrisori, mama îşi puse rochia de gală, o rochie simplă, într-o singură culoare, împături
o batistă nouă, pe care o luă în mînă şi porni cu un aer
solemn să dea raita pe Ia persoanele cu vază care-i er&u accesibile.
i Se duse întîi la un tâmplar respectat, care umbla mult prin casele bune şi avea o mare experienţă a vieţii. Fusese prieten al răposatului meu tată şi rămăsese în relaţii bune cu noi, continuînd totodată plin de zel încercările de culturalizare ale cercului despre care am vorbit. Ascultă cu seriozitate spusele mamei şi răspunse scurt că pictura nu făcea două parale, că o astfel de profesie însemna pentru copilul ei un viitor de dezmăţ şi de nesiguranţă. În schimb, dacă era vorba de o îndeletnicire artistică, el îi putea da un sfat mai bun. Un tînăr, văr cu el, învăţase într-un

oraş mai depărtat meseria de desenator de hărţi şi cîştiga bine, astfel că ai lui îl considerau un om făcut. Sfetnicul mamei se oferi apoi, însufleţit de intenţii deosebit de prieteneşti, să mă pună în legătură cu tînărul acela. Dacă era ceva de capul meu, puteam ajunge nu numai să ridic planuri, ci să fac singur hărţile, cu condiţia să-mi consacru timpul numai dobîndirii cunoştinţelor necesare. Asta ar fi fost o profesie bună, respectabilă, folositoare şi, totodată, căutată în viaţă.

Cu griji şi îndoieli sporite, mama bătu la uşa unui alt protector al nostru, şi el fost prieten al soţului ei. Acesta avea un atelier de basmale imprimate şi colorate, care, de proporţii modeste la început, crescuse tot mai mult, * astfel încît bunăstarea proprietarului era din ce în ce mai înfloritoare. După ce o ascultă pe mama, răspunse în felul următor :

— Faptul că Heinrich, fiul neuitatului nostru prieten, vrea să facă o carieră artistică şi vestea că de mult îi place să mînuiască creioane şi culori mă bucură fiindcă vine în întîmpinarea unei idei pe care o nutresc de mult in privinţa lui. Faptul că înclină spre o ocupaţie mai delicată, pentru care e nevoie de talent şi de elanuri piai mari, corespunde întru totul intenţiilor cinstitului său tată ; atîta doar că înclinaţia lui trebuie să ia o direcţie serioasă şi înţeleaptă. Şi acum, prea stimată doamnă şi prietenă, ştiţi care este specificul întreprinderii, destul de însemnate, pe care o conduc. Eu confecţionez ţesături de diferite culori şi veniturile mele frumuşele se explică în special prin faptul că-mi dau totdeauna silinţa să fiu atent şi prompt în a oferi desenele cele mai noi şi mai căutate, luîad-o înaintea modei prin lucruri frumoase şi originale. Pentru asta există desenatori, a căror sarcină este să născocească desene moderne şi care, instalaţi într-o cameră confortabilă, trebuie să combine după plac între ele flori, stele, lujere, puncte şi linii. La mine în fabrică sînt trei funcţionari de acest fel, pe care-i plătesc cu bani grei şi pe care mai trebuie să-i tratez cu mari menajamente. Deşi sînt destul de pricepuţi şi se ţin la curent cu mersul afacerii, s-

au fixat totuşi întîm- plător la această profesiune, fără să fi fost împinşi spre ea de vreo forţă lăuntrică. Ce mi-ar putea face mai multă ţbucurie decît un tînăr care-şi declară cu atîta energie dragostea pentru hîrtie şi pentru culori şi încă la o> vîrstă atît de fragedă, un tînăr care fără îndemnul cuiva pictează toată ziua copaci şi grădini ? O să-i facem noi rost de flori destule, să le vrăjească şi să le aştearnă rîn- duri-rînduri pe basmale, la nesfîrşit, mereu altele ; să găsească în bogăţia naturii desenele cele mai frumoase şi mai gingaşe, care să-i ducă la disperare pe concurenţii mei ! Pe scurt, daţi-mi-1 pe fiul dumneavoastră ! In curînd îl voi ajuta să ajungă tot atît de departe ca şi ceilalţi, şi peste cîţiva ani am să-l trimit la Paris, unde treburile astea se fac în stil mare, unde desenatorii cei mai buni, din cele mai diferite ramuri ale industriei, trăiesc împărăteşte şi sînt purtaţi pe braţe de oamenii de afaceri. După ce-şi va fi sporit acolo posibilităţile şi^şi va fi îmbogăţit experienţa, va fi un om făcut şi va putea să-şi hotărască singur soarta. Dacă-n momentul acela, va dori să rămî- nă alături de mine, are să fie spre bucuria şi interesul meu, dacă-şi va găsi norocul în altă parte, satisfacţia mea va fi tot atît de mare. Reflectaţi la propunerea mea, eu cred că am dreptate.

Apoi o conduse pe mama prin ateliere, ca să-i arate basmalele minunate în diferite culori; tiparele gravate în lemn şi, mai cu seamă, compoziţiile îndrăzneţe ale desenatorilor săi. Totul i se părea mamei foarte limpede şi
o umplea iar de speranţe. Pe lîngă o situaţie sigură şi iun cîştig gras, garantat de un abil om de afaceri, arta aceea era pusă în slujba femeilor, munca era curată şi paşnică şi părea să ofere fiului ei toate avantajele. Poate că gîndul de a purta odată o stofă dintre cele mai modeste, dar. desenată de mine, trezise în ea o scuzabilă vanitate. Era atît de absorbită în aceste gînduri plăcute, încît îşi întrerupse pentru moment demersurile şi se cufundă «cu desăvîrşire în visare.

Ziua următoare îi reaminti însă că avea de împlinit o datorie, care **ar fi trebuit s& fie sarcina unui tat&$_t$ şl** ipomi la drum cuprinsă de alte griji şi de alte îndoieli. Ajunse la un al treilea prieten al tatei, un cizmar, care iavea reputaţia de a fi un mare înţelept şi un om politic jenergic, După moartea tatălui meu, evenimentele timpului îl călăuziseră spre idei strict democratice. După ce .ascultă posomorit relatarea mamei şi auzi ce sfaturi i se dăduseră în ajun, izbucni cu toată asprimea :

— Pictor, cartograf, desenator de flori, conţopist, slugă ! un servitor ! Să fie un salahor al bogătaşilor, un amploiat al luxului şi al fleacurilor muiereşti, ba chiar o avangardă a războiului bestial dacă se face cartograf ! De maserie avem noi nevoie, doamnă dragă, de muncă jnanuală cinstită şi grea ! Dacă soţul dumitale ar trăi, l-ar îndruma spre o muncă manuală grea, ca să-şi facă drum în viaţă, de asta sînt tot atît de sigur cum sînt sigur că doi şi cu doi fac patru ! In afară de asta, băiatul e şi aşa cam slăbuţ şi cam răsfăţat, fiindcă trăieşte într-o <casă condusă de o femeie ; să se facă zidar, sau pietrar, sau, mai bine, daţi-mi-1 mie aici, aşa are să capete smerenia care ţine de meserie, dar şi dreapta mîndrie a unui «m din popor şi, pînă să fie în stare să facă o gheată ca lumea, are să mai înveţe şi ce înseamnă un cetăţean, dacă are să calce pe urmele lui taică-său, a cărui lipsă o simţim foarte mult noi, meseriaşii! Gîndeşte-te bine, doamnă Lee ! Numai cînd porneşti de jos ajungi om în toată firea ! N-au fos*t prea strimţi pantofii noi pe care ţi i-am trimis ultima oară ?

Doamna Lee însă nu plecă de la el cu moralul prea ridicat, ci murmurînd în sinea ei: „Bate tu mai departe cuiele alea de lemn, pe mine nu mă duci, domnule ciz-

mai, bădăranule ! Vezi-ţi de ale tale şi aşteaptă mult şi bine să vină băiatul meu să-ţi ţină de urît! Te pricepi la cuie, nu la sfaturi! Dacă ţi-ar fi frică de Dumnezeu, n-ar trebui să-ţi fie frică de tăbăcar ! Cine pune mîna pe smoală, se mînjeşte !“ Tot rumegînd aceste sarcasme, pe care le repeta mai tîrziu ori de cîte ori vorbea despre această convorbire, mama sună la o casă mare şi frumoasă, pe care tata o construise pe vremuri pentru un om cu vază. Era un bărbat distins şi serios, care lucra în administraţia de stat şi nu era prea limbut; nouă, însă, ne arăta o anumită bunăvoinţă şi ne venise de mai multe ori în ajutor cu sfaturi hotărîtoare. Cînd află despre ce era vorba, răspunse politicos, dar printr-un refuz :

— îmi pare rău că nu vă pot fi de folos tocmai în această problemă ! Nu mă pricep aproape deloc la artă ! Ştiu doar că şi cel mai strălucit talent are nevoie de mulţi ani de învăţătură şi de cheltuieli considerabile. E drept că avem genii mari, care s-au ridicat în cele din urmă în duda greutăţilor, dar în oraşul nostru n-avem nici o persoană calificată pentru a-şi da seama dacă fiul dumneavoastră dă o cît de slabă speranţă în această privinţă ! Artiştii şi cei din tagma lor, care trăiesc prin locurile noastre, sînt cam departe de ceea ce îmi închipui eu că este arta adevărată şi n-aş putea sfătui niciodată pe nimeni să ia o direcţie la fel de greşită. Căzu un timp pe_gînduri, apoi continuă : Şi dumneavoastră şi fiul dumneavoastră trebuie să vă spuneţi că toată chestiunea e un vis copilăresc ; dacă se hotărăşte să-mi ceară să-i găsesc o slujbă într-una din cancelariile noastre, sînt gata să-i dau o mînă de ajutor şi să-l am în vedere. Am auzit că n-ar fi lipsit de talent, mai cu seamă la lucrări scrise. Dacă are să se poarte bine, are să poată ajunge cu timpul un administrator tot aşa de bun ca mulţi alţi oameni de treabă, care au înoeput şi ei de jos şi s-au angajat în birouri ca practicanţi săraci. Am făcut această ultimă observaţie nu ca să vă trezesc cine ştie ce

speranţă, ci numai ca să vă arăt că nici dacă porneşte pe calea aceasta băiatul dumneavoastră n-are în faţă un destin sumbru şi plin de greutăţi.

1
B
6

Aceste cuvinte, care îi deschideau mamei perspective cu totul noi, o aruncară într-o nesiguranţă totală şi o făcură să se întrebe dacă n^ar fi cazul să-mi ceară cu toată seriozitatea să-mi schimb intenţiile. Pentru că, de data asta, mai mult chiar decît în cazul fabricantului, era vorba de chezăşia ce i-o dădea un om de vază, sigur de ceea ce afirma, un om care vedea şi cunoştea în mare parte situaţia noastră şi era în stare să pună umărul pentru cei care aveau încredere în sfatul său.

Mama îşi încheie aici demersurile penibile şi-mi descrise într-o lungă scrisoare rezultatele lor, zăbovind însă în mod special asupra propunerilor fabricantului şi ale omului politic, îndemnîndu-mă să amîn luarea unei ho- tărîri definitive şi să mă gîndesc mai curînd care era cea mai nimarită modalitate de a rămîne prin locurile noastre, de a mă întreţine onorabil, de a fi pentru ea o mîngîiere şi un sprijin la bătrîneţe, satisfăcîndu-mi în acelaşi timp impulsurile fireşti : căci nici prin minte nu i-ar fi trecut să mă silească să-mi iau o profesiune care să nu-mi placă, cunoscînd foarte bine principiile tatei în această privinţă şi unica ei datorie fiind să procedeze aproximativ aşa cum ar fi procedat şi el.

Scrisoarea mamei începea cu cuvintele : „Dragul meu fiu“, şi cuvîntul fiu, pe care-1 auzeam pentru prima oară de la ea, mă mişcă şi mă măguli atît de mult, încît mă făcu foarte receptiv la rest, stîrnind astfel în mine dezorientarea şi îndoiala. M-am simţit foarte singur şi lipsit de apărare printre pomii mei verzi, în faţa unei vieţi reci, grave şi ai cîrmuitorilor ei. Dar, deşi începeam să mă împac cu gîndul despărţirii pentru totdeauna de pădurea iubită, mă dăruiam tot mai pătimaş naturii, băteam toată ziua munţii, şi ameninţarea acestei despărţiri mă făcea să înţeleg mai bine anumite lucruri care mă priveau decît s-ar fi întîmplat în alte împrejurări. Apucasem să copiez un mare număr de studii ale iuncherului Felix, cîştigînd astfel anumite modalităţi de exprimare, aşa că paginile mele albe se acoperiseră cel puţin cu trăsături negre de creion şi tuş.

G a p f t o l u l d o i

JUDITH ŞI ANNA

Deseori, dimineaţa sau seara, mă urcam pe dealul care străjuia lacul adînc pe malul căruia, în vale, locuia învăţătorul cu copila lui, sau rămîneam o zi întreagă pe Icoastă, sub cîte un fag, sau sub cîte un stejar, privind casa strălucitoare în razele soarelui sau învăluită în umbră ; dar cu cît şovăiam mai mult, cu atît îmi era mai greu să mă hotărăsc să cobor, fiindcă fata îmi era mereu în gînd şi credeam că se va băga imediat de seamă că am venit de dragul ei. Pe neaşteptate, gîndurile mele fuseseră cu desăvîrşire subjugate de făptura delicată a Annei, astfel încît în faţa ei mi-am pierdut orice urmă de naturaleţe ; indiscret şi năzuros cum eram, îmi închipuiam că acelaşi lucru se petrecea şi cu ea. Şi deşi abia aşteptam s-o revăd, intervalul de timp pînă atunci şi ne- hotărîrea mea nu-mi păreau defel chinuitoare şi insuportabile ; aş putea spune că mai curînd îmi plăcea această situaţie, gîndurile care mă absorbeau şi aşteptarea, şi vedeam cu oarecare nelinişte apropiindu-se a doua în- tîlnire. Cînd verişoarele mele vorbeău despre Anna. mă făceam că nu ascult, deşi atîta timp cît ţinea conversaţia dintre ele, nu mă urneam din loc, iar cînd mă întrebau dacă nu era fata cea mai drăguţă de pe lume, răspundeam foarte sec : „Da, fireşte !“

Drumurile mele mă duceau deseori pe lîngă casa frumoasei Judith şi cum, tocmai pentru că era o femeie frumoasă, eram cuprins de o anumită sfiiciune, nu mă hotărâm să intru, astfel că mă chema cu glas poruncitor şi-mi spunea să rămîn. Ca toate bătrînele devotate şi veşnic neobosite, supunîndu-se totodată şi obişnuinţei, maică-sa era aproape totdeauna la cîmp, pe arşiţă, în timp ce fiică-sa, robustă cum era, îşi alegea treaba mqi

uşoară şi-şi făcea de lucru pe îndelete în căsa răcoroasă şi în grădină. Iată de ce, ori de cîte ori era vreme bună, rămînea singură acasă şi era bucuroasă dacă cineva, ca- re-i era simpatic, venea pe la ea să stea la taifas. îndată ce descoperi înclinaţiile mele artistice, mă însărcină să-i pictez un bucheţel de flori, pe care-1 strecură încîntată în cartea ei de cîntece.

Avea un mic album adus de la oraş, care nu conţinea decît două sau trei dedicaţii şi o mulţime de file goale cu marginile aurite ; ori de cîte ori îi făceam o vizită, îmi cerea să pictez cîte o floare sau cîte o cununiţă pe ele (lăsasem la ea nişte culori şi o pensulă, pe care le păstra cu grijă). Apoi scriam dedesubt un vers sau o vorbă de duh, astfel încît cartea ei de rugăciuni se umplu cu aceste imagini, pe care le făceam în cîteva minute. Versurile erau scoase dintr-o colecţie mare de fîşii de hîrtie tipărită, păstrate de la zaharicalele pe care le mâncase.

Tot venind mereu pe la Judith, am devenit intimi şi buni prieteni şi, cu gîndul mereu la Anna, îmi plăcea sâ fiu lîngă ea, pentru că în perioada aceea de incertitudine, femeile erau toate egale pentru mine şi nu credeam cituşi de puţin că sînt necredincios dacă, urmărind cu privirea femeia aceea în plină floare, mă gîndeam mai în voie la fata gingaşă ca un boboc decît dacă aş fi fost în aată parte, mai mult chiar decît dacă ar fi fost de faţă. Uneori veneam la Judith dimineaţa, cînd îşi pieptăna părul bo{£t} care despletit îi ajungea pînă la şolduri. Atunci începeam s-o tachinez şi mă jucam cu acest fluviu unduitor de mătase, iar Judith punîndu-şi mîLnile în poală, mâ lisa să mă joc Cu capul ei frumos şi zîmbea cînd jocul ace>ta se transforma treptat în mîngîiere. Fericirea tăcută, pe care o simţeam în aceste clipe, fără să mă întreb de uide porneşte şi unde ar putea duce, ajunse uri obicei ş. o necesitate pentru mine, astfel că, peste puţin, am început să vin aproape zilnic la ea pentru o jumătate de oră, ca să beau o cană de lapte şi, chiar dacă-1 găseam împletit, să despletesc părul tinerei femei care mă lisa rîzînd să fac ce vreau. Dar făceam asta numai cînd era singură şi

cînd nu riscam să fim stingheriţi, după cum şi ea mi-o îngăduia numai în aceste ocazii şi aceistă
Acceptare tacită a unei taine dădea un farmec dulce relaţiilor noastre.

Şi aşa, coborind într-o seară de pe deal, am intrat la ■ea; Judith era aşezată lingă f în tina din spatele casei şi "tocmai terminase de spălat un coş cu salată verde. I-am ţinut mîinile în şuvoiul limpede de apă, le-am spălat şi le-am frecat de parc-ar fi fost un copil, i-am aruncat stropi de apă rece în ceafă şi la urmă am stropit-o în glumă, dar cu stîngăcie, în obraz, pînă ce m-a apucat de cap şi l-a apăsat în poala ei, frămîntîndu-1 şi plesnindu-1 «u atîta energie de mi-au ţiuit urechile. Deşi mă aşteptam oarecum la această pedeapsă, mi s-a părut totuşi Prea aspră ; m-am smucit şi, însetat de răzbunare, am apucat-o la rîndul meu de cap pe duşmancă.. Dar, deşi Continua să şadă, se împotrivea cu atîta înverşunare că, Pînă la urmă, gîfîind şi înfierbîntaţi, am încetat amîndoi lupta, iar eu am rămas lipit de ea, cu amîndouă mîinile [1]ncolăcite în jurul gîtului ei alb. Pieptul tinerei femei [s]e zbuciuma puternic şi ea privea drept înainte, odihnin- du-şi mîinile istovite în poală. Ochii mei priveau în aceeaşi direcţie în amurgul împurpurat, care ne învăluia în liniştea lui ; Judith era cufundată în gînduri şi, stăpînin- ^u-şi năvala neastâmpărată a sîngelui, îşi înfrînă, din respect faţă de tinereţea mea, dorinţele şi pornirile care-i clocoteau în piept. Eu, însă, care nu ştiam că mă aflu la [lt]iarginea unui abis în flăcări, mă lăsam fără nici un Sînd rău în voia vinei fericiri liniştite şi vedeam contu- [r]îndu-se în văpaia trandafirie a cerului silueta gingaşă
2veltă a Annei.

Căci numai la ea mă gîndeam în clipa aceea ; bănuiam Unduirile dragostei şi mi se părea că trebuia s-o văd chiar atunci pe fetiţa aceea dulce. M-am smuls brusc şi [a]ni pornit grăbit spre casă, de unde mi-au venit în întîm- Pinare acordurile ţiuitoare ale unei viori. Tot tineretul era adunat în sala cea mare şi profita de răcoarea serii
de momentele de libertate ca să înveţe să

danseze în sunetele viorii la care cînta violonistul chemat; căci adulţii din familie găseau că e bine să-şi pregătească °draslele pentru şerbările din toamna ce se apropia, °ferindu-şi astfel şi ei bucuriile preliminarii ale dansului.

Cînd am ajuns în sală, am fost poftit 6ă mă prind imediat în joc şi, în timp ce, supunîndu-mă, intram în rîndurile vesele, am zărit-o debdată pe Anna îmbujorată, care se ascunsese în spatele tuturor. M-am simţit deodată cuprins de mulţumire şi de bucurie lăuntrică ; deşi trecuseră săptămîni de cînd o văzusem prima oară, nu mi- am trădat încîntarea şi m-am depărtat iar de ea, după ce o salutasem în treacăt, iar cînd verişoarele mele m-au îndemnat s-o invit la dans, fiind şi ea începătoare, am căutat să mă eschivez într-un mod nepoliticos şi invo- cînd mii de pretexte. Dar nu mi-a mers ; pînă la urmă, plini de împotrivire, ne-am supus şi, fără să ne privim unul pe celălalt, abia atingîndu-ne, stîngaci şi ruşinoşi, am dansat dînd ocol sălii. Deşi mi se părea că ţin un înger tînăr de mînă şi că valsez în paradis, după acest dans ne-am despărţit unul de celălalt, de parcă am fi fost apă şi foc şi, cît ai clipi din ochi, eram amîndoi la cele două capete opuse ale sălii. Eu, care cu puţin timp înainte strînsesem cu naivitate şi vioiciune obrajii frumoasei Judith în mîinile mele, mă înfiorasem înconjurînd cu braţul făptura firavă, aproape diafană a acestei copile şi lăsînd-o apoi să se desprindă de mine, tremurasem, da. dogorind ca un fier înroşit în foc. Cît despre ea, se piti iar în spatele fetelor voioase şi, ca şi mine, refuză să se mai prindă în horă ; în schimb, eu mă străduiam să vorbesc adre- sîndu-mă tuturora, în aşa fel ca să mă audă şi ea şi-mi închipuiam că cele cîteva vorbe pe care ea le rostea îmi erau adresate tot mie.

Deoarece era mereu în corespondenţă cu fetele unchiului meu prin porumbeii călători, venise cu un coşuleţ plin cu porumbei tineri, ceea ce prilejuise de Apt chemarea violonistului, care tocmai trecea pe acolo. Se luă hotărîrea ca exerciţiile de dans să fie repetate mai des. Dar fiindcă se întunecase,

cineva trebuia s-o petreacă pe Anna acasă şi cel căruia i se încredinţă această însărcinare am fost eu. Vestea îmi sună în urechi ca o muzică, totuşi nu m-am umflat prea tare în pene ; căci în mine se trezea o mîndrie care mă făcea aproape incapabil să mă port prieteneşte cu tânăra fată, şi cu cît mai dragă îmi devenea cu atît mai morocănos şi mai stîngaci mă arătam. Fata, însă, păstra aceeaşi atitudine liniştită, modestă şi gingaşă, legîndu-şi cu singe rece panglicile pălăriei largi de paie, de care era prins un trandafir. Fiindcă seara era rece, mătuşa mea aduse o minunată broboadă albă de pe vremuri, cusută cu trandafiri şi cu ochiţii boului şi i-o puse peste rochia albastră, croită aproape ţărăneşte, astfel că părea, cu părul acela auriu şi cu feţişoara ei gingaşă, o tînără englezoaică de la sfîrşitul secolului trecut.

Anna se pregăti, deci, de plecare, perfect liniştită în aparenţă, aşteptîndu-şi însoţitorul, dar fără să se oprească şi să şovăie. însufleţită şi ocrotită de zburdălnicia verişoa- relor, zîmbea de stîngăcia mea, fără să mă caute cu privirea şi-mi sporea stânjeneala, pentru că eram singur în faţa conspiraţiei fetelor şi mai că-mi venea să rămîn în sală. Dar cea mai mare dintre verişoare se milostivi de mine şi mă chemă încă o dată categoric afară, astfel încît onoarea mea se consideră satisfăcută şi-mi îngădui să mă alătur alaiului din faţa casei. Am pornit împreună pînă la marginea satului, de unde începea dealul pe care trebuia să-l treacă Anna. Acolo fetele îşi luară rămas bun ; eu rămăsesem mai la urmă şi am văzut-o pe Anna strîngîndu-şi broboada după care a spus :

— Ei, şi acuma dne vrea să vină cu mine ?

La care fetele spuseră glumind :

— Păi, dacă domnul pictor e aşa de nepoliticos, trebuie să te conducă altcineva ! şi unul dintre fraţi exclamă :

— Dacă trebuie, am să merg eu, deşi pictorul are dreptate să nu vrea să facă pe pajul, cum aţi pofti voi!

Dar eu m-am apropiat şi am spus răstit:

— N-am zis că nu vreau, şi dacă Anna n-are nimic împotrivă, am s-o conduc.

— De ce-aş avea ceva împotrivă ? răspunse fata, şi eu rrwm pregătit să pornesc alături de ea. Ceilalţi însă au strigat că dacă sîntem nişte orăşeni atît de distinşi, trebuie neapărat s-o iau de braţ. Le-am dat ascultare şi am apucat-o de braţ, însă ea şi l-a retras grabnic şi l-a luat pe al meu, cu un gest blînd, privind cu un zîmbet în urmă spre cei care glumeau pe socoteala noastră. Mi-am dat seama de greşeala făcută şi m-am simţit atît de ruşinat, încît, fără să spun o vorbă, m-am năpustit pe deal

în sus, astfel că biata fată abia se putea ţine după mine. Nu s-a trădat, însă, cl a mers mai departe cu bărbăţie şi, îndată ce am rămas singuri, a început să vorbească cu glas curgător şi plin de siguranţă, despre drumurile pe care trebuia să mi le arate, despre cîmp, despre pădure, despre proprietarii cutărui sau cutărui ogor, despre felul în care arăta cu cîţiva ani în urmă cutare sau cutare loc. Nu ştiam să-i răspund mare lucru ; o ascultam cu atenţie şi savuram fiecare cuvînt ca pe-o picătură de vin tămîios. Graba mea se potolise cînd am ajuns în vîrful dealului şi am început să păşim alene pe platou. Cerul înstelat scînteia şi se întindea pînă departe peste noi, totuşi pe deal era întuneric, un întuneric ce ne apropia şi mai mult, deoarece, abia desluşindu-Jie chipurile, credeam că o să ne auzim mai bine dacă nu ne vom depărta unul de altul. Apa susura prieteneşte în valea depărtată, ici şi colo zăream cîte o lumină palidă licărind deasupra pămîntului întunecat, a cărui umbră masivă, neagră, se distingea de cerul ce-1 mărginea de jur împrejur cu brîul palid al amurgului. Observam toate acestea, ascultam vorbele însoţitoarei mele şi-mi spuneam în acelaşi timp că era o bucurie şi o mîndrie pentru mine să-mi duc de braţ iubita, căci asta hotărîsem că era, o dată pentru totdeauna. Vorbeam acum amîndoi cu vioiciune şi bună dispoziţie despre mii d&Jucruri şi despre nimic, apoi redeveneam serioşi ca nişte oameni bătrîni şi înţelepţi, cînd pomeneam despre rudele noastre comune şi despre problemele lor. Cu cît ne apropiam mai mult de casa ei, ale cărei lumini se şi vedeau licărind în adînc ca nişte licurici, cu atît mai sigure şi mai sonore erau vorbele Annei ; vocea ei răsuna neîncetat şi gingaş, ca un clopoţel de vecernie în depărtare ; la ideile ei cuminţi replicam pe cit puteam mai inteligent deşi, în tot cursul serii, nu ne-am adresat niciodată direct unul altuia şi din ziua aceea, cînd ne întîlnisem prima oară, nu ne mai tutuisem niciodată. Păstram amîndoi în inimă cuvîntul „tu“, cel puţin eu unul, ca pe un ban de aur

pus deoparte, pe care nu eşti nevoit să-l cheltuieşti. Sau poate plutea ca
o stea depărtată în faţa noastră, într-o zonă neutră, intermediară, spre care se îndreptau vorbele şi consideraţiile noastre, unindu-se acolo ca două linii într-un punct, evitind altă atingere lipsită de delicateţe.

Abia după ce am intrat în odaie şi i-am spus bună seara tatălui ei, care o aştepta, Anna povesti veselă evenimentele din cursul serii, rostind în treacăt şi fără nici un fel de sfială numele meu de cîte ori era nevoie şi, simţindu-se la adăpost în casa părintească, unde se ştia apărată ca un porumbel în cuib, a scos pe nevăzute de undeva cuvinţelul „tu“, pe care l-a azvîrlit fără să-i dea vreo atenţie, astfel că nu mi-a mai rămas decît să-l prind şi să i-1 restitui cu aceeaşi nevinovăţie. învăţătorul mi-a făcut reproşuri că nu venisem pe la ei atîta vreme şi, ca să fie mai sigur, mi-a cerut să-i promit că-i voi vizita chiar în dimineaţa următoare şi că-mi voi petrece toată ziua pe malul lacului. Anna îmi încredinţă broboada, ca s-o duc îrtaipoi, apoi îmi lumină drumul în faţa casei şi-şi luă rămas-bun cu glasul acela duloe, care sună cu totul altfel după legarea unei prietenii tacite decît suna'înainte. Abia mă depărtasem de casă, că mi-am înfăşurat capul şi umerii în broboada moale şi înflorată, care mi s-a părut un nor din cer şi am început să joc ca un apucat ;pe dealul cufundat în noapte. Cînd am ajuns în vîrf cu stelele deasupra mea, jos în sat bătea miezul nopţii; în apropiere şi în depărtare, liniştea era acum atît de adincă, încît părea că se transformase într-un vuiet diavolesc şi numai cînd dispărea această iluzie, şi cînd ascultai cu atenţie, auzeai cum vuieşte rîul în vale. M-am oprit o clipă ca vrăjit şi mi s-a părut că, dinspre orizont, un fior de fericire se apropia, tremurînd în cercuri tot mai mici, pînă aproape de inima mea. Mi-am scos cu evlavie broboada, cu care mă înfăşurasem nebuneşte, am împăturit-o, am coborît visător dealul şi am nimerit drumul spre casă fără să-mi dau măcar seama.

C a p i t o l u l t r e i

ROMANŢA FASOLEI

în dimineaţa următoare mi-am luat toate ustensilele şi am pornit iar pe acelaşi drum, care acum scînteia de rouă şi de soare ; peste puţin, am văzut lacul apărînd în aerul dimineţii. Aurul unei zile tinere plutea peste casa şi peste grădina care-şi trimiteau imaginea cristalină în oglinda apei ; printre răzoare circula o făptură albastră, depărtată şi micuţă ca o jucărie ; imaginea dispărea în spatele pomilor apoi, curînd, se ivea iar, mai mare şi mai aproape, pentru a mă primi în cadrul ei. învăţătorul şi fiica lui mă aşteptaseră cu micul dejun ; drumul lung îmi făcuse o poftă de lup, astfel că m-am aşezat la masă foarte încîntat. După ce-şi jucă rolul drăgălaş de mămică gospodină, Anna se aşează în'sfirşit lîngă mine şi ciuguli din mîncare cu gingăşia şi cumpătarea unei zîne care n-ar fi avut nici o nevoie pămîntească. în schimb, o oră după aceea, am văzut-o cu o felie zdravănă de pîine în mînă, aducîndu-mi şi mie una la fel şi muşcînd fără nici un fel de stînjeneală din ea, cu dinţii ei mărunţi şi albi, şi poţta cu care înfuleca umblînd încoace şi încolo şi vorbind îi venea tot aşa de bine, ca şi cumpătarea de care dăduse dovadă la masă.

După micul dejun, tatăl ei se duse cu bătrîna servitoare sus, în vie, ca să rupă frunzele strugurilor copţi şi să facă drum razelor de soare. îngrijirea viţei-de-vie, tăiatul şi spartul lemnelor erau principalele îndeletniciri ale vieţii lui contemplative. Eu însă îmi căutam de lucru. Anna avea un ciubăr mare plin de fasole verde şi trebuia să smulgă codiţele păstăilor ca să le înşire pe nişte

sfori lungi, pregătmdu-le pentru uscat. Ca să pot rămîne lîngă ea, am pretextat că ar trebui să mai fac o variaţie şi deci să pictez şi nişte flori după natură, drept care am
rugat-o să-mi facă un buchet. Am însoţit-o în grădină ca ăă culeagă florile şi abia după o bună jumătate de oră am strîns in sfîrşit un buchet frumos, pe care l-am pus într-un vas elegant, dar de modă veche, aşezîndu-1 pe masa de sub umbrarul de viţă-de-vie din spatele casei; Anna a răsturnat fasolea în jurul ei, ne-am aşezat faţă în faţă şi am rămas aşa pînă la amiază, văzîndu-ne de treabă şi povestindu-ne reciproc viaţa. Devenisem foarte dezgheţat şi familiar şi curînd, cu aerul superior al unui frate, am început să-i înşir acestei fetiţe drăguţe sentinţe importante, presărate cu observaţii şi învăţăminte, în timp ce-mi pictam florile în tot felul de culori îndrăzneţe, iar ea se uita cu uimire şi cu plăcere la ce făceam, ple- cîndu-se peste masă cu un mănunchi de păstăi intr-o mînă şi cu un briceag în cealaltă. Am reprodus pe coală buchetul de flori în mărime naturală cu intenţia de a executa o piesă excepţională, pe care s-o las în casa învăţătorului. Intre timp, servitoarea se întoarse de pe deal şi-i ceru tovarăşei mele s-o ajute să pregătească masa. Această scurtă despărţire, apoi revederea la masă, ora de odihnă după aceea, felicitările învăţătorului pentru că lucrul meu progresase, felicitările condimentate cu zicale înţelepte şi, în fine, perspectiva de a rămîne din nou cu Anna pînă-n seară, sub umbrar, îmi provocară tot atîtea emoţii şi antracte plăcute. Anna părea să aibă intenţii identice cu ale mele, deoarece răsturnă iar o grămadă respectabilă de fasole pe masă, în stare, cred, să-i ajungă pînă în seară. Dar menajera se înfăţişă deodată şi-i spuse să vină şi ea în vie, pentru ca toată treaba să se poată termina în ziua aceea şi să nu mai rămînă vreun rest care să-i oblige pe toţi să urce iar dealul a doua zi. Vestea asta mă întristă şi-mi inspiră duşmănie faţă de bătrînă ; Anna, însă, se

ridică imediat de la locul ei, plină de bunăvoinţă şi de drăgălăşenie, fără să manifeste bucurie, dar nici supărare pentru că i se schimba programul. Cînd văzu că rămîn la locul meu, bătrîna mă întrebă dacă nu voiam să vin şi eu, doar nu era să stau singur, şi în vie era foarte frumos. Cum însă eram prea tulburat şi indispus, am declarat că trebuie să-mi isprăvesc tabloul. Peste puţin m-am pomenit singur în locul acela izolat, înconjurat de liniştea după-amiezii, dar din nou mulţumit. De altfel, singurătatea a prins bine meş- terelilor mele, fiindcă mi-am dat mai multă silinţă să iau într-adevăr drept model florile naturale din faţa mea şi să învăţ ceva de la ele, în timp ce dimineaţa mă mărginisem să mîzgălesc copilăreşte, aşa cum făcusem şi pînă atunci. Am îmbinat culorile cu mai multă exactitate, am fost mai atent la forme şi la umbre, astfel încât pînă la urmă a ieşit un tablou care putea să reprezinte ceva pe peretele casei unor ţărani naivi.

Timpul a trecut astfel repede şi uşor, apoi a venit seara, şi eu am lucrat mai departe, cu dragoste, la desă- vîrşirea desenului meu, aşa cum îl plănuisem, îndreptînd cîte o frunză sau cîte o codiţă, sau accentuînd cîte o umbră. Sentimentul pe care mi-1 inspira Anna îmi sugera acest efort de finisare conştiincioasă şi de verificare a muncii mele, efort pe care nu-1 făcusem încă niciodată; şi cînd am văzut că nu mai aveam nimic de făcut, am scris într-un colţ al hîrtiei : „Heinrich Lee *fecit** şi sub buchet am adăugat în caractere gotice numele viitoarei sale proprietare.

Se vede că sus în vie mai era mult de lucru, pentru că soarele începuse să se apropie de marginea pădurii şi arunca o fîşie roşie ca focul peste apa care se întuneca, dar gazdele mele nu dădeau încă nici un semn de viaţă. M-am aşezat pe treptele din faţa casei; soarele cobora lăsînd în urmă o puternică văpaie aurie, care răspîndea reflexe peste tot, transfigurînd tabloul de pe genunchii mei şi făcîndu-1 să semene cu ceva real.

Cum mă sculasem foarte de dimineaţă şi nu aveam nimic mai bun de făcut în clipa aceea, am adormit şi cînd m-am trezit, prietenii mei se întorseseră şi erau în faţa mea, în înserarea tîr- zie, în timp ce pe cerul de un albastru închis, stelele apăruseră iar. Tabloul meu fu examinat la lumina lămpii din odaie, servitoarea îşi ridică mîinile* deasupra capului, bătu din palme şi spuse că nu văzuse încă niciodată ceva asemănător ; învăţătorul găsi că făcusem o treabă bună şi, bucurîndu-se, mă lăudă de faţă cu fata lui.
Anna zîmbea, bucuroasă că-i făceam acest dar, neîndrăznind, însă, să pună mîna pe el, astfel că-1 lăsă mai departe pe masă, privindu-1 din spatele celorlalţi. Am cinat cu toţii şi am vrut să plec, dar învăţătorul nu m-a lăsat (şi a dat poruncă să mi se pregătească un pat, fiindcă era sigur că mă voi rătăci în întuneric. I-am răspuns că mai făcusem o dată noaptea drumul acela, totuşi m-am lăsat convins cu uşurinţă şi numai din prietenie să rămîn, după care am trecut cu toţii în sala cea mică unde era orga. învăţătorul s-a instalat în faţa ei, Anna şi cu mine am cîntat cîteva cîntece de seară şi, ca să-i facem plăcere servitoarei, care cînta şi ea cu noi, am intonat un psalm, vocea ei răsunătoare acoperind vocile noastre. Apoi bătrînul se duse la culcare.

Abia acum începea domnia bătrînei Katherine, care adunase în odaia de jos o uriaşă provizie de fasole, trebuind să fie în întregime curăţată pînă dimineaţă. Cum ea nu prea dormea noaptea, respecta cu îndărătnicie obiceiul ţărănesc de a efectua astfel de treburi pînă foarte târziu. Am stat aşa pînă pe la unu noaptea în jurul muntelui verde de păstăi pe care l-am făcut să scadă treptat, fiecare dintre noi săpînd în faţa lui cîte un tunel adine, în timp ce bătrîna îşi dădu la iveală comoara de legende şi de snoave ca să ne ţină treji pe amîndoi. Anna, care şedea în faţa mea, îşi construia cu multă artă defileul în grămada de păstăi, scoţîndu-le una cîte una şi săpînd pe neobservate o galerie

subterană, astfel că mînuţa ei se arătă brusc în peştera mea ca un spiriduş şi, în întunericul cenuşiu, trăgea spre ea din păstăile mele. Katherine mă informă că, potrivit tradiţiei, Anna era obligată să mă sărute dacă-i voi putea prinde degetele, cu condiţia oa muntele de păstăi să nu se prăbuşească, aşa că am început să pîndesc. Dar Anna săpa acum şi în alte direcţii necăjindu-mă cu o viclenie rafinată ; cu mîna ascunsă în muntele de păstăi, mă privea pe deasupra lui, cu ochii ei albaştri, şireţi, ici îmi arăta vîrful unui deget, colo urnea nişte păstăi, ca o cîrtiţă nevăzută, apoi deodată îşi împingea toată mîna înainte şi o retrăgea iar repede, ca un şoricel în gaură, şi eu nu reuşeam s-o prind. Şi tot aşa, privindu-mă mereu drept în ochi, pînă ce, pe neaşteptate, îmi smulse de sub degete o păstaie, pe care tocmai voiam s-o apuc, fără să înţeleg unde dispăruse. Katherine se aplecă spre mine şi-mi şopti la ureche :

— Las-o în pace, că pînă la urmă tot i s-o dărîma şandramaua peste găurile alea multe şi oricum o să te sărute !

Dar Anna, care înţelese numaidecît ce-mi şoptea bâ- trîna, sări în sus, se învîrti de trei ori în jurul ei, l?ătu din palme şi excQamă :

— Nu se dărîmă, nu se dărîmă, nu se dărîmă ! A treia oară, Katherine lovi repede masa cu piciorul şi muntele găunos se prăbuşi în mod jalnic.

— Nu-i valabil, nu-i valabil ! strigă Anna cu atîta energie şi începu să sară cu atîta zburdălnicie prin carnală, că te minunai cum de face ea una ca asta. Ai dat cu piciorul în masă, am văzut eu !

— Nu-i adevărat, răspunse Katherine, sărută-1 pe Heinrich, vrăjitoareo !

— Ruşine să-ţi fie, că minţi în halul ăsta, Katherine, spuse fata încurcată, dar bătrîna replică neînduplecată:

— O fi cum spui tu, dar muntele s-a dărîmat înainte de a te fi învîrtit de trei ori, aşa că-i eşti datoare o sărutare domnului Heinrich !

— Şi o să-i rămîn datoare, spuse ea rîzînd, iar eu,

bucuros că am scăpat de această ceremonie, dar trăgînd spuza pe turta mea, am spus :

— Bine, attinci promite-mi că ai să-mi fii totdeauna datoare o sărutare !

— De acord ! rosti ea şi, fără să se gîndească mult, cu un gest zglobiu, îmi plesni cu zgomot palma întinsă. De altfel, acum era vioaie, zgomotoasă şi iute ca argintul viu de parc-ar fi fost cu totul altă fiinţă decît în timpul zilei. S-ar fi zis că miezul nopţii o transformase, feţişoara i se îmbujorase şi ochii îi străluceau de bucurie. Dansa în jurul bietei Katherine şi o necăjea ; bătrîna începu să fugă după ea, se porni o adevărată vînătoare prin odaie şi eu am intrat în joc. Bătrîna Katherine îşi pierdu un pantof şi se retrase gîfîind, dar Anna era tot mai sălbatică, 'tot mai iute. In cele din urmă am prins-o şi am ţinut-o bine, ea şi-a încolăcit numaidecît braţele în jurul gîtului meu, şi-a apropiat gura de a mea şi a rostit încet, răsuflînd grăbit:

Un şoricel alb îşi are
culcuşul In casa cea verde,
la munte ;
Stă muntele gata să se
prăvale Dar şoricelul o
porneşte la vale ;

la care eu am continuat pe acelaşi ton :

Capcana ce i se-ntinse
De un picioruş îl prinse
Şi de lăbuţe în faţă
Legat fu cu o aţă ;

apoi am spus amîndoi într-un glas, legănîndu-ne rar încoace şi încolo :

Striga el şi se zbatea
Cit gura îl ţinea ;
Cu o săgeată de aur insă
Inimioara ii fu

străpunsă.[1]

Şi cînd cîntecelul s-a sfîrşit, gurile noastre erau foarte aproape una de alta, dar au rămas nemişcate ; nu ne sărutam, nici nu ne gîndeam la aşa ceva, doar respiraţiile noastre se contopeau şi inimile ne erau pline de bucurie şi de seninătate.

In dimineaţa următoare, Anna era iar liniştită şi prietenoasă ca de obicei; învăţătorul dori să vadă desenul meu la lumina zilei şi atunci se văzdi că Anna îl şi ascunsese inir-unul din cele mai inaccesibile unghere ale odăiţei ei. Fu nevoită să-l scoată din nou la iveală şi se execută, dar fără chef ; tatăl ei luă de pe perete o ramă, care încadra un tabel comemorativ, cu hîrtia îngălbenită şi zdrenţuită, amintind dş scumpetea din anul 1871[2], scoase hîrtia şi o înlocui cu cea nouă, acoperită cu diferite culori.

— A venit timpul să luăm de pe perete amintirea asta tristă, spuse el, nici hîrtia nu mai ţine. S-o punem lîngâ alte aduceri aminte ale unor lucruri dispărute şi s-o î cuim cu această imagine fericită a vieţii, ieşită din mii- nile tînărului nostru prieten, Şi fiindcă ţi-a făcut onoarea, Anna dragă, de a pune numele tău sub flori, fie ca- acest tablou să rămînă în casa noastră o imagine a cinstei şi o amintire a ta, precum şi un îndemn spre o viaţă totdeauna senină, pe care s-o trăieşti cu sufletul bogat şi plin de nevinovăţie, asemenea acestor gingaşe şi demne creaţii ale Domnului !

După masă m-am pregătit în sfîrşit de plecare. Anna îşi aduse aminte că în ziua aceea se ţineau din nou lecţii de dans, şi ceru voie să plece imediat, odată cu mine. Totodată anunţă că va rămîne peste noapte la verişoarele ei ca să nu fie nevoită să se întoarcă iar aşa de tîrziu peste deal. Am ales drumul de-a lungul rîuleţului, ca să mergem la umbră. Cum această cărare era de cele mai multe

---

1Versurile din cartea de faţă sînt traduse de *Petronella Ne- goşanu (n.r.).*

2An în care cantonul Ziirich a suferit mai mult ca restul Elveţiei de foame din pricina politicii vamale duse de Franţa.

ori umedă şi îngustă din cauza plantelor acvatice şi a tufelor, Anna îşi suflecă rochia de culoare verde deschis, cu buline roşii, iar fiindcă ramurile atîmau jos, îşi scoase pălăria de paie, o ţinu în mînă şi păşi alături de mine prin semiîntunericul străbătut de unde de lumină tainică ce se revărsau peste pietrele trandafirii, albe şi albastre. Cosiţele aurii îi atîrnau pe spate, faţa îi era încadrată de o horbotă albă făcută de ea, care-i acoperea şi umerii înguşti şi tineri. Vorbea puţin şi părea cam ruşinată de cele întîmplate noaptea trecută ; pretutindeni, chiar acolo unde eu nu vedeam nimic, ea descoperea flori tîrzii pe care le rupea, astfel că în curînd braţele ei duceau o adevărată povară. Intr-un loc unde albia rîului se lărgea şi unde se adunase apa, a cărei suprafaţă rămînea neclintită, Anna îşi aruncă greutatea la pămînt şi spuse :

— Aici ne odihnim puţin 1 Ne-am aşezat la marginea iazului ; Anna împleti o cunună din florile acelea de pădure, mici şi delicate, şi şi-o puse pe cap. Acum era aidoma unei poveşti radioase ; imaginea ei privea zîmbi- toare din apă iar fata ei albă şi roşie era umbrită ca printr-o stială fermecată. De cealaltă parte a apei, la o distanţă de numai douăzeci de paşi de noi, se înălţa aproape vertical un perete de stîncă, pe care creşteau doar cîteva tufe. Povîmişul lui abrupt ne prevenea că apa trebuia să fie foarte adîncă în punctul acela. Cît despre înălţime, era cam cît a unei biserici mari. In mijlocul stîncii se vedea o adincitură, care pătrundea în piatră şi spre care nu puteai descoperi nici o cale de acces. Arăta ca o fereastră largă într-un turn. Anna îmi povesti că peştera se numea „Odaia păgînilor".

— Cînd creştinismul a început să pătrundă' prin locurile noastre, spuse ea, păgînii care nu voiau să se boteze au trebuit să se ascundă. O familie întreagă, cu mulţi copii, s-a refugiat, nu se ştie cum, în gaura aceea de sus. Nimeni n-a putut ajunge pînă la ei, dar nici ei n-au mai găsit drumul înapoi. Au locuit şi şi<tu făcut de mincare acolo, apoi unul după altul,

oopiii au lunecat pe stîncă şi s-au înecat aici, în apă. In cele din urmă n-au mai rămas în viaţă decît părinţii, care nu mai aveau ce să mănânce şi ce să bea şi stăteau în deschizătura stîncii ca două jalnice schelete, privind spre mormîntul copiilor lor ; pînă la urmă s-au prăbuşit şi ei de slăbiciune, astfel că întreaga familie zace în apa asta adîncă, adîncă, pentru că aici riul e tot atît de adine pe cît e de înaltă stinca !

Şi cum şedeam aşa, la umbră, am privit în sus şi am văzut că partea superioară a stîncii cenuşii strălucea în soare şi adîncitura aceea bizară era luminată. Şi cum ne uitam noi aşa, am zărit o şuviţă albastră şi seînteietoare de fum care ieşea din „Odaia păgînilor" şi suia de-a lungul peretelui, şi după ce am privit multă vreme, am văzut o femeie ciudată, înaltă şi slabă, învăluită în norul mişcător de fum, care s-a uitat în jos cu ochi găunoşi, apoi s-a făcut iar nevăzută. Priveam ţintă într-acolo ; Anna s-a lipit de mine şi eu i-am înconjurat umerii cu braţul; eram speriaţi şi totuşi fericiţi şi imaginea peşterii plutea tulbure şi ştearsă în faţa ochilor noştri ridicaţi spre ea, şi cînd imaginea w limpezit din nou, sus în vîrf, am văzut un bărbat şi o femeie, care priveau în jos spre noi. 0 mulţime de băieţi şi de fete, în parte sau complet

dezbrăcaţi, erau în locul acela şi picioarele lor atîrnau în gol. Toţi ochii aceia erau aţintiţi asupra noastră, fetele şi băieţii zîmbeau dureros şi întindeau mîinile înspre noi, de parcă cir fi implorat ceva. Ni s-a făcut teamă, ne-am ridicat repede şi Anna a şoptit plîngînd cu lacrimi ca mărgăritarele :

— Vai, bieţii păgîni, bieţii de ei ! Căci era ferm încredinţată că vede spiritele acestora, cu atît mai mult cu cît unii credeau că nici un drum nu duce într-acolo. Hai să le aducem o jertfă, spuse fata încet, ca să înţeleagă că ne e milă de ei ! Scoase din punguliţă o monedă, eu am imitat-o şi ne-am pus amîndoi ofranda pe o piatră de pe mal. Am mai privit o dată în sus, de unde ciudatele apariţii continuau să ne observe şi să se uite după noi cu feţele pline de recunoştinţă.

Cînd am ajuns în sat, am auzit vorbindu-se despre o ceată de oameni fără patrie care fuseseră văzuţi prin locurile acelea şi care aveau să fie căutaţi în zilele următoare pentru a fi expulzaţi peste graniţă. Anna şi cu mine puteam acum să ne explicăm apariţia ; trebuia totuşi să existe un drum în direcţia aceea, drum cunoscut numai de nenorociţii care au nevoie de asemenea ascunzători. într-un ungher retras ne-am dat reciproc cuvîntul, şi cu toată solemnitatea, să nu trădăm locul unde se aflau bieţii oameni; prin urmare, aveam acum o taină comună importantă.

C a p i t o l u l p a t r u

DANSUL MORŢILOR

Aşa am trăit noi, nestînjeniţi şi fericiţi, timp de cîteva zile ; uneori treceam eu dealul, alteori venea Anna la noi, astfel că prietenia noastră ajunsese să fie privită drept un lucru firesc, pe care nimeni nu-1

vedea cu ochi răi şi, pînă la urmă, eu am fost singurul care i-am dat în taină numele de dragoste, pentru că, la un moment dat, totul s-a transformat într-un roman.

Cam în vremea aceea bunica mea s-a îmbolnăvit, starea ei a devenit tot mai gravă şi peste cîteva săptămîni s-a văzut că era pe moarte. Trăise destul şi era ostenită ; cît timp mai fusese lucidă se bucurase cînd veneam să Petrec o oră-două la căpătîiul ei, şi eu îmi îndeplineam cu dragă inimă această îndatorire, deşi nu eram obişnuit cu suferinţa şi nici cu şederea în camera unui bolnav care mă întristau. Cînd a început, însă, agonia, care a durat mai multe zile, această datorie a devenit pentru ntine o încercare serioasă şi aspră. Nu văzusem încă pe nimeni murind şi acum o vedeam horcăind zile în şir pe această bătrîna fără cunoştinţă, sau părînd cel puţin astfel, şi luptînd cu moartea, pentru că scînteia vieţii sale aproape că nu voia să se stingă. După datină, în camera ei trebuiau să fie mereu cel puţin trei persoane care să se roage pe rînd, să primească pe străinii care intrau fără încetare şi. să le dea veşti. Acum însă, pe vremea aceea frumoasă, oamenii erau tocmai în toiul muncilor şi eu, care eram foarte conştiincios şi citeam curent, le eiam de folos şi rămîneam mai toată ziua la căpătîiul muribundei. Şedeam pe un scăunel, cu o carte pe genunchi şi trebuia să citesc cu glas desluşit rugăciuni, psalmi şi cîntece funebre, cîştigîndu-mi, prin rezistenţa de care dădeam dovadă, simpatia femeilor ; în schimb, nu mai vedeam soarele decît din casă şi puteam privi moartea îndeaproape şi în permanenţă.

Pentru Anna nu-mi găseam timp, deşi, în situaţia de ascet în care mă aflam, ea era cea mai dulce mîngîiere pentru mine. Timidă şi politiooasă, se ivea pe neaşteptate în pragul odăii bolnavei, ca să facă o vizită rudei sale îndepărtate. Tînăra fată era îndrăgită şi respectată de ţărănci de aceea fu binevenită, şi cînd, după ce rămase un timp fără să spună nimic, se oferi să mă înlocuiască la cititul

rugăciunilor, lucrul acesta i se îngădui cu plăcere, astfel că pînă la sfîrşitul agoniei rămase alături de mine şi am urmărit împreună cum se stingea flacăra aceea pîlpîindă. Ne vorbeam rar, şi doar cînd ne încredinţam cărţile de rugăciune, şopteam cîteva cuvinte sau cînd, neavînd treabă, ne odihneam unul lângă altul şi ne tachinam pe tăcute, fiindcă tinereţea îşi cere oricum drepturile. în clipa morţii, cînd femeile izbucniră în hohote puternice de plîns, începu şi Anna să plîngă şi nu mai izbutea să se liniştească, deşi moartea bunicii o lovea mai puţin decît pe mine, nepotul răposatei, care, deşi serios şi îngîndurat, nu plîngeam. Eram îngrijorat din cauza bietei fete care plîngea tot mai tare şi mă simţeam abătut şi tulburat. Am dus-o în grădină, i^am mîngîiat obrajii şi am rugat-o stăruitor să nu mai plîngă atît de tare. Atunci faţa i s-a înveselit ca o rază de soare care străbate perdeaua de ploaie, şi-a şters ochii şi, pe neaşteptate, m-a privit surîzînd.

Ne-am bucurat iar de cîteva zile libere şi am condus-o pe Anna imediat acasă ca să-şi revină şi să rămînă acolo pînă la înmormîntare. Am păstrat o anumită gravitate în timpul acesta, fiindcă cele petrecute mă răscoliseră şi fiindcă bunica fusese o femeie foarte bună şi demnă de respect, deşi n-o cunoscusem decît de curînd. Această stare de spirit nu era pe placul prietenei mele, care încerca prin mii de vicleşuguri să mă înveselească, asemănîndu-se în această privinţă cu celelalte femei, care flecăreau iar în faţa caselor lor.

Deşi se simţea foarte bine, soţul răposatei mele bunici se purta în aşa fel încît ai fi crezut că a suferit o mare pierdere şi că şi-a preţuit mult soţia în tot timpul vieţii.

Comandă o înmbrmîntare pompoasă, la care urmau să participe Peste

şaizeci .de persoane, se îngriji să nu lipsească nimi Cj vrînd ca toate vechile obiceiuri să fie respectate întocmai.

In ziua stabilită am pornit la drum cu învăţătorul şi cu Anna. Tatăl fetei purta un frac negru de gală

cu pulpanele foarte largi şi o cravată albă, brodată ; Anna îşi pusese şi rochia neagră de duminică şi una din horbotele pe ca$_{re}$ numai ea le purta şi care o făceau să semene cu uti f$_{e}$i d$_{e}$ stareţă. In schimb, îşi lăsase acasă pălăria de • pai$_{e}$ şi-şi împletise părul cu meşteşug ; în afară de asta era pătrunsă de adîncă evlavie, era tăcută şi miş-cările. ^{e}i dovedeau bună creştere, toate acestea atribuin- d^{u}-i ^{ln} ochii mei un farmec nou, nesfîrşit. In dispoziţia de doliu sol$_{emn}$§$_{(}$ în care mă aflam, se strecura mîndria **dulce** de a fi atît de intim cu această făptură drăgălaşă, deosebită. P$_{e}$ jţngă mîndrie, simţeam o adîncă adoraţie aşa încît şi atitudinea mea a devenit măsurată şi reţinuta şi am făcut drumul alături de Anna plin de un adevărat respect, sprijinind-o în locurile unde drumul acci-dentat o cerea.

Ne-am op$_{r}$^ $_{ma}$i întîi ,1a casa unchiului meu, a cărui familie era g$_{a}$ta pregătită şi care ni s-a alăturat cînd au început să bată clopotele pentru mort. în casa răposatei m-am despărţit de toţi însoţitorii mei, pentru că, în calitatea mea d$_{e}$ nepot, trebuia să mă aflu printre cei mai apropiaţi membri $_{a}$j familiei şi, fiind cel mai tînăr şi cel mai direct dintre urmaşii ei, m-am pomenit în hainele mele verzi î$_{n}$ fr$_{Un}$tea cortegiului funebru, obligat să fac primul faţă unui ceremonial obositor şi plicticos.

Rudele rnai apropiate erau strinse în odaia cea mare, din care fu$ese scoasă toată mobila, şi aşteptau sosirea femeilor care trebuiau să-şi prezinte condoleanţele. Am stat un tim,p$_{)\ mu}$ţj şi nemişcaţi, în picioare, înşiraţi pe *$^{)ere}$^' camerei, după care au început să intre pe rînd numeroase femei bătrîne, îmbrăcate în negru, care, venind întîi spre mine, îmi întindeau tnîna, spuneau ce aveau de spug, $_{a}$p$_{0}$j treceau la persoana următoare. Majoritatea acestor matroane păşeau gîrbovite şi tremurînd şi-şi rosteau cuvintele din inimă, fiindcă fuseseră vechi

prietene şi cunoştinţe ale răposatei şi simţeau mai mult decît ceilalţi apropierea morţii. Mă priveau toate cu ochi stăruitori şi plini de înţeles şi eu trebuia sfi mulţumesc fiecăreia în parte şi s-o privesc la rîndul meu, ceea ce aş fi făcut în orice caz. Uneori se afla printre ele şi cîte o bătrînă înaltă şi încă zdravănă, care păşea drept şi mă privea cu seninătate, dar îndată după aceea se apropia iar dte o măicuţă cocîrjată, care părea să cunoască şi să pretuiască, după propriile ei suferinţe, suferinţele răposatei. Dar femeile care intrau acum erau tot mai tinere şi numărul lor crescu în aceeaşi măsură ; odaia era acum plină de siluete negre, înghesuite unele într-altele, femei de treizeci şi de patruzeci de ani, vioaie şi curioase, ale căror pasiuni şi însuşiri erau doar în parte atenuate de veşmîntul de doliu care le uniformiza. Afluenţa părea fără sfîrşit; căci era de faţă nu numai tot satul, ci multe femei din împrejurimi, răposata bucurîndu-se de o mare reputaţie în sinul lor, reputaţie trecută în parte, dar care acum ieşea încă o ,dată la iveală în toată strălucirea. In sfîrşit mîinile deveniră mai netede şi mai moi şi prin faţa noastră trecură femeile cele mai tinere. Eram frînt de oboseală, cînd intrară verişoarele mele, întinzîndu-mi mîinile cu gesturi încurajatoare şi prieteneşti şi, îndată după de, ca un trimis al cerului, se apropie preaiubita mea Anna care, palidă şi agitată, îmi dădu repede mî- nuţa, în timp ce lacrimi strălucitoare îi picurau din ochi. Cum, în mod ciudat, nu mă gîndisem la ea şi nici nu sperasem s-o văd, apariţia ei mi se păru şi mai surprinzătoare.

In cele din urmă, perindarea femeilor se sfîrşi totuşi. Am ieşit cu toţii în faţa casei, unde o mulţime imensă şi reculeasă de bărbaţi se pregătea să repete acelaşi ritual, după ce noi, membrii familiei ne aşezasem iar în rînd. E drept că bărbaţii terminau mai repede ceremonia decît nevestele, fiicele şi surorile lor, în schimb mîinile lor erau noduroase şi aspre ca nişte cleşti de fierărie, sau ca nişte menghine, şi uneori mi se părea că mina mea nu .mai scapă teafără cînd încăpea în pumnul vreunui plugar oacheş.

. In sfîrşit sicriul începu să se legene în faţa noastră, femeile izbucniră în plîns, bărbaţii priveau înainte

îngîn- duraţi şi nedumeriţi. Preotul îşi făcu şi el apariţia, îşi luă rangul pe care i-1 asigura demnitatea lui şi, fără să-mi dau prea bine seama cum se întîmplase, m-am pomenit pînă la urmă în fruntea lungului alai care se îndrepta spre cimitir, apoi în biserica răcoroasă, ticsită de enoriaşi. Am auzit cu uimire şi atenţie, rostite din înaltul amvonului, numele de fată al moartei, genealogia ei, virsta pe care o avea, biografia şi elogiul ei, apoi am cîn- tat şi eu din inimă cîntecul de împăcăciune şi de odihnă de la sfîrşitul ceremoniei. Dar cînd am auzit zornăind lopeţile în faţa bisericii, mi-am făcut loc şi am ieşit afară ca să mă uit în groapă. Sicriul modest se şi afla în ea şi în jur erau oameni care plîngeau ; bulgării de pă- mînt căzeau peste capac cu un zgomot sec, acoperindu-1 treptat ; priveam mirat, totul mi se părea străin şi bizar, iar moarta din pămînt mi se părea şi ea străină şi nu izbuteam să plîng. Abia cînd mi-am spus că fusese mama tatălui meu, cînd m-am gîndit la mama mea, care avea să fie îngropată şi ea odată şi odată, mi-am amintit ce legătură era între mine şi acest mormînt şi mi-au trecut prin minte vorbele : O generaţie piere şi alta se naşte !

Dintre membrii, alaiului mortuar, cei care fuseseră invitaţi se întoarseră la casa moartei, unde toate came- rele erau acum însufleţite de pregătirile pentru praznic. Cînd ne-am aşezat la masă, tradiţia m-a instalat din nou alături de văduvul sumbru, în tovărăşia căruia a trebuit să rămîn două ceasuri încheiate, fără să pot sta cu cineva de vorbă cît timp a durat prima parte a mesei tradiţionale, cu toate inevitabilele feluri de mîncare. Am privit în capătul celălalt al mesei lungi, căutînd cu privirea pe învăţător şi pe fata lui, care se aflau şi ei printre comeseni; se vede, însă, că erau în camera de alături, pentru că nu i-am găsit.

La început toată lumea vorbea puţin şi măsurat şi mînca decent. Ţăranii şedeau ţepeni pe scaunele lor, sau se rezemau de perete, la o distanţă considerabilă de masă, şi, ţinîndu-şi furculiţele de coadă, le înfigeau în bucăţile de carne, întinzînd braţele cu gesturi solemne.

îşi duceau prada la gură pe calea cea mai ocolită şi-şi sorbeau vinul în înghiţituri mici, moderate, dar dese.

Femeile care serveau purtau castroanele vaste de cositor cu mîinile ridicate la înălţimea obrazului, făcînd paşi măsuraţi, de paradă, şi legănîndu-şi energic şoldurile.

In locul unde-şi pujieâu povara pe masă, cei doi comeseni din. apropiere trebuiau să se ia la întrecere, oferin- du-le paharele ca să bea şi şoptind fiecare cel puţin două glume bune ; această scurtă bătălie se încheia în clipa cînd femeia care servea sorbea cîte puţin din fiecare pahar şi se retrăgea mai mult sau mai puţin satisfăcută de respectarea acestei etichete.

Trecuseră două ore lungi de cînd mîncam, şi cei mai bădărani dintre oaspeţi începură să se apropie tot mai mult de masă, îşi sprijiniră braţele de ea şi se porniră să înfulece zdravăn, bîndu-şi vinul cu înghiţituri mari. Cei mai liniştiţi începură să vorbească mai tare, îşi alăturară scaunele şi discuţia căpătă treptat un ton de veselie decentă, care putea fi lesne deosebită de o bună dispoziţie obişnuită şi trebuia să marcheze intenţia simbolică de supunere senină în faţa destinului şi dreptul vieţii împotriva morţii.

în sfîrşit, mi-am făcut loc să plec de la masă şi să mă mişc puţin. In camera alăturată am găsit-o la o masă mai mică pe Anna lîngă tatăl ei, care, într-un grup de oameni deştepţi şi evlavioşi, îşi dezvolta inteligent ideile despre arta de a te supune cu înţelepciune şi seninătate inevitabilului. El făcea curte unor femei în vîrstă şi ştia să spună fiecăreia ceea ce i-ar fi făcut plăcere să audă cu treizeci de ani în urmă ; drept mulţumire, ele se dădeau bine pe lîngă mica Anna, îi lăudau purtările şi-i spuneau bătrînului că-i un om fericit. M-am alăturat acestui grup şi am ascultat împreună cu Anna conversaţiile contemplative ale bătrînilor. Intre timp, noi doi, care abia acum începeam să ne simţim bine, am mai mîncat cîte ceva din acelaşi castron şi am băut împreună un pahar de vin.

Deodată, deasupra capetelor noastre s-au auzit nişte sunete şi nişte fluierături. O vioară, un contrabas şi un clarinet au început să cînte şi un corn de vînătoare a scos cîteva acorduri înăbuşite. In timp ce majoritatea celor prezenţi se ridicau de la locurile lor şi se îndreptau spre podul spaţios, învăţătorul spuse :

— Va să zică e neapărat nevoie şi de dans ? Cre-

deam că această datină a fost în sfirşit desfiinţată şi sînt sigur că, din toate satele din jur, a rămas în picioare numai în satul nostru. Eu respect obiceiurile vechi, dar nu *tot* ce-i vechi e demn de respect! Pînă una alta, priviţi şi voi, copii, e bine să puteţi vorbi mai tîrziu despre lucrurile astea; căci să sperăm că, pînă **la** urmă, n-are . să mai danseze nimeni la înmormîntări !

Am şters-o imediat afară ; în tindă şi pe treptele ce duceau sus, mulţimea alcătui alaiul şi perechile se formară pentru că nimeni nu avea voie să urce dacă n-avea pereche. Atunci am luat-o de mînă pe Anna şi am intrat în rîndul care, sub conducerea muzicanţilor, se puse în mişcare. In tactul unui marş funebru jalnic, se dădu de trei ori ocol podului transformat în sală de dans, apoi toată lumea se aUnie într-un cerc mare. Şapte perechi trecură la mijloc şi dansară un dans vechi şi greoi, alcătuit din şapte figuri cu salturi, îngenunchieri şi încovoieri complicate, la care se bătea zgomotos din palme. După acest spectacol care ţinu cît se cuvenea, apăru gazda, trecu printre rînduri, mulţumi oaspeţilor că-i împărtăşiseră durerea şi, în văzul tuturor, şopti ici şi colo cîte unui flăcău la "ureche, să nu-şi pună prea tare la inimă doliul şi să-l lase pe el singur cu durerea sa, sfă- tuindu-1 totodată să se bucure acum iarăşi de viaţă. Apoi ieşi din nou cu capul plecat şi coborî scara, de parcă s-ar fi dus drept în iad. Muzica, însă, se dezlănţui brusc în- tr-un vals vesel, cei mai vîrstnici se retraseră şi tineretul se repezi chiuind şi tropăind de se cutremură podul.

Ţinîndu-ne mai departe de mînă, Anna şi cu mine stăteam încă uimiţi în dreptul unei ferestre şi priveam virtejul acela drăcesc. Jos, pe uliţă, am văzut că ceilalţi tineri din sat se supuneau şi ei sunetelor viorii ; fetele se instalară în faţa uşii, fură luate la dans de feciori, căpătând dreptul, după primul dans, să-i cheme prin fereastră pe băieţii rămaşi jos. Se aduse vin, se aşezară măsuţe în toate ungherele podului şi in curînd totul se contopi într-un vîrtej ameţitor, nestăpînit, de bucurie,

al cărui vuiet părea cu atît mai ciudat cu cît era zi de lucru, şi de jur împrejur, pînă departe pe cîmp, se lucra în liniştе, ca de obicei.

După ce am privit multă vreme, am plecat, apoi ne-am întors. Anna a spus roşind că ar vrea să încerce, o dată, ca să vadă dacă poate dansa în înghesuiala asta. Era tocmai re doream şi eu şi imediat am început să ne învîrtim în valurile unui vals. Am dansat după aceea multă vreme, fără încetare, fără să obosim, uitînd de lume şi de noi înşine. Nu rămîneam locului nici cînd muzica făcea cîte o pauză ; atunci ne continuam drumul prin mulţime, cu paşi repezi şi, la primele acorduri, începeam să dansăm iar, îndreptîndu-ne ori încotro ne purtau paşii.

Dar la primele bătăi ale clopotului de vecernie, dansul se opri deodată în mijlocul unui vals, perechile îşi desfăcură mîinile, fetele se desprinseră din braţele partenerilor şi, salutîndu-se politicos, toată lumea coborî în grabă scara, se aşează încă o dată la masă ca să bea cafea şi să mănînce cozonac, plecînd apoi în liniştе acasă. Cu faţa învăpăiată, Anna era încă în braţele mele şi eu priveam zăpăcit în jur. Ea zîmbi şi mă trase deoparte ; nu l-am mai găsit pe tatăl ei în casă şi am plecat să-l căutăm la unchiul meu. Afară soarele asfinţea şi cea mai frumoasă dintre nopţi cobora pe pămînt. Cînd am ajuns la cimitir, mormîntul proaspăt, singur şi tăcut, era scăldat în răsăritul auriu de lună. Ne-am oprit îmbrăţişaţi în faţa movilei negre, care mirosea a pămînt reavăn ; aripile a doi fluturi de noapte fîlfîiră prin tufişuri şi răsuflarea Annei era abia acum grăbită şi adîncă. Ne-am plimbat printre morminte ca să adunăm un buchet de flori pentru bunica şi, tot umblind prin iarba înaltă, am nimerit în umbra deasă a unor tufişuri mari. Cîte o inscripţie de aur mat, sau cîte o piatră străluceau ici şi colo în întuneric. Şi cum stăteam aşa în noapte, Anna mi-a şoptit că ar vrea să-mi spună ceva, numai să nu rîd de ea şi să nu spun nimănui mai departe. Am întrebat-o despre ce era vorba şi mi-a răspuns că ar vrea să-mi dea acum sărutarea din seara aceea, pe care mi-o datora. M-am aplecat imediat spre ea şi ne-am sărutat pe cît de solemn, pe atît de stîngaci.

C a p i t o l u l c i n c i

ÎNCEPE .MUNCA : HABERSAAT ŞI ŞCOALA SA

Cînd, într-un tîrziu, Anna şi tatăl ei şi-au luat rămas-bun, eu nu eram de faţă, astfel că nu mi-au putut .spune „la revedere[1]'. Deşi m-a durut că n-o mai găsisem, tînăra mea bucurie era totuşi precumpănitoare ; m-am dus la mine în odaie şi am mai stat o oră încheiată la fereastră, cu ochii la stelele care-şi urmau drumul lung, în timp ce jos, undele rîuleţului purtau argintul lur.ii pe umerii lor străvezii, rostogolindu-se repede şi clipocind spre vale, de parcă l-ar fi furat ; ici şi colo aruncau din el cîte o fărîmă scînteietoare pe mal, ■ca şi cînd le-ar fi fost prea greu să-l ducă, şi cîntau neîncetat cîntecul lor vesel de pribegie. Pe buzele mele zăbovea ceva nevăzut dar dulce şi cald, deşi proaspăt şi răcoros ca roua.

M-am dus să mă culc, dar acel ceva a stăruit toată noaptea pe buzele mele foşnind cu zgomot, fie că visam, fie că mă deşteptam, stări care alternau des şi cu violenţă ; visele se perindau unul după altul, colorate, iuţi ca fulgerele, întunecate şi înăbuşitoare, apoi se luminau iar şi treceau de la întunecimi albastre la limpezimi înflorite. N-am visat-o nici un moment pe Anna, dar am sărutat frunzele copacilor, florile şi aerul limpede, şi pretutindeni mi se înapoiau sărutările. Femei străine străbăteau cimitirul şi treceau rîul cu picioare strălucitoare ca argintiii; una purta rochia neagră a Annei, alta pe cea albastră, o a treia pe cea verde cu buline roşii, a patra horbota ei, şi cînd lucrul acesta mă înfricoşa şi începeam să le fugăresc, ceea ce mă făcea «ă mă trezesc, aveam impresia că Anna cea adevărată se depărta repede de lîngă patul meu, astfel că săream în sus, zăpăcit şi ameţit şi o strigam tare pe nume, pînă

cînd noaptea strălucitoare şi liniştită, care plutea peste vale, ajungea pînă la mine şi mă învăluia în noi vise.

Aşa a fost pînă dimineaţa târziu, şi cînd m-am trezit mi se părea că m-^tş fi adăpat şi m-aş fi îmbătat la un izvor fierbinte de fericire.

Eram încă ameţit şi visător cînd m-am pomenit ia? printre rudele mele şi, în odaia mare, l-am găsit pe vecinul nostru, morarul, care mă aştepta cu căruţa ca să mă ducă la oraş. Căci data întoarcerii mele fusese fixată de cîtva timp, depinzînd de o călătorie de afaceri a acestui om, deoarece plecînd cu el, puteam călători mai comod. Nu mă interesasem prea mult de călătorie, de altfel morarul sosise pe neaşteptate şi mai devreme decît credeam noi. Unchiul şi familia sa mă îndemnau să-l las să plece şi să rămîn, inima mea tînjea după Anna şi după lacul liniştit, dar am asigurat pe toată lumea cu multă seriozitate că, în situaţia mea, trebuia să folosesc acest prilej ; am mîncat la repezeală, mi-am strîns lucrurile, mi-am luat rămas-bun de la rudele mele şi m-am suit alături de morar în căruţa care trecu prin sat fără să se oprească şi ajunse curînd pe şosea. Toate acestea le-am făcut într-o stare de buimăceală, întîi fiindcă mi se părea că se va băga imediat dc seamă că rămîn din cauza Annei şi că o iubesc cu adevărat şi în al doilea rînd, fiindcă mă apucase o toană inexplicabilă.

Abia ajunsesem la o depărtare de o sută de paşi de sat şi mi-am regretat plecarea ; grozav aş fi sărit din căruţă ; îmi întorceam mereu capul spre dealurile din jurul lacului şi le priveam şi nu-mi dădeam seama că se albăs- treau şi se micşorau sub ochii mei, nici că munţi înalţi yrcau acum din lacuri mai mari şi mai adînci.

în primele zile după întoarcerea acasă, nu-mi găseam astîmpăr. Vedeam peisajul minunat din jurul oraşului, dar locurile din care plecasem îmi pluteau în faţa ochilor şi-mi păreau paradisiace ; abia acum simţeam farmecul amănuntelor care le alcătuiau, simple şi fără pretenţii, dar atît de liniştite şi de dragi. Cînd, urcindu-mă pe cea mai mare înălţime deasupra oraşului, priveam spre cîmpie, fîşia îngustă, tainică, din depărtarea albastră, unde presupuneam că se află satul şi nu departe de el lacul învăţătorului, mi se părea locul cel mai frumos din zare, aerul adia mai

curat şi mai fericit din direcţia aceea şi prezenţa nevăzută a Annei în acea depărtată lumină viorie avea o acţiune magnetică asupra întregii regiuni care ne despărţea ; şi cînd, coborînd, nu mai zăream orizontul acela fericit, căutam şi simţeam totuşi prezenţa acelei porţiuni de cer şi priveam cu dor şi nostalgie petecul de firmament mărginit de munţii din apropiere.

între timp, problema alegerii unei profesiuni se ridica din nou pentru mine, devenind tot mai urgentă, pentru că nu mai era admisibil să stau fără treabă şi fără nici un rost. într-o zi am trecut pe lîngă porţile fabricii, unde locuia unul din protectorii mei. Un miros urît, acru îmi pătrunse în nări; înăuntru lucrau nişte copii palizi care rîdeau şi se strîmbau grosolan. Am respins speranţele ce mi se ofereau aici, mi-am spus că e mai bine să mă ţin departe de asemenea veleităţi semiartistice şi să îmbrăţişez cu hotărîre cariera de conţopist din moment ce tot trebuia să renunţ la artă ; începusem chiar să accept cu supunere acest gînd. Căci nu se întrezărea nici cea mai neînsemnată perspectivă de a mă căpătui pe lîngă un artist bun.

Intr-o zi, am băgat de seamă că mai mulţi intelectuali din oraşul nostru intrau şi ieşeau dintr-o clădire publică. M-am interesat despre ce era vorba şi am aflat că acolo era deschisă o expoziţie de artă, care circula dintr-un oraş într-ailtul. Fiindcă văzusem că toţi vizitatorii expoziţiei erau bine îmbrăcaţi, am tras o fugă pînă acasă, m-am dichisit cum am putut, de parcă m-aş fi dus la biserică, apoi am îndrăznit să pătrund în încăperile acelea misterioase. Am intrat într-o sală luminoasă, cu pereţi şi stelaje strălucind de aur şi culori vii. La început am avut impresia că visez ; de pretutindeni işi fără să le fi contemplat mai întîi apăreau una cîte una privelişti clare şi arătau privirilor meile văzduhuri vrăjite şi vîrfuri de copaci ; amurguri ardeau în flăcări, capete de copii şi studii gingaşe se iveau ici şi colo, apoi toate dispăreau iarăşi în faţa unor noi tablouri, aşa că eram nevoit să mă uit în dreapta şi în stînga să văd

mnde dispăruse o minunată dumbravă de tei, sau mun- 4616 acela masiv, pe care mai adineauri mi se păruse că-1 <văd. In afară de asta, verniul proaspăt al tablourilor răstind ea d mireasmă duminicală, pe care eu o găseam mai -plăcută decît tămîia unei biserici catolice.

Cu greu am izbutit să mă opresc în sfîrşit în laţa >unei lucrări şi, cînd lucrul acesta s-a întîmplat, am uitat cu totul de mine şi n-am mai putut să mă umesc de lîngă ea. Cîteva tablouri mari ale şoolii geneveze *, înfăţişând grupuri mari de copaci şi de nori executate cu un smalţ, a cărui compoziţie rămînea neînţeleasă pentru mine, constituiau podoabele expoziţiei ; numeroase ta- /blouri mici de gen şi cîteva acuarele, aşezate ca nişte tiraliori printre ele, erau fermecătoare ; mai erau expuse cîteva istorioare şi cîteva chipuri de sfinţi. Eu, însă, mă întorceam mereu la peisajele mari, urmăream razele soarelui jucîndu-se prin iarbă şi prin frunziş şi, plin de înţelegere lăuntrică, îmi întipăream în mintfe frumoasele tablouri cu nori, care păreau operele unor fericiţi ce le-ar fi executat cu uşurinţă, aproape în joacă.

Cît timp a ţinut expoziţia, am stat toată ziua în sala plină de desfătări, unde toată lumea se purta delicat şi cuviincios, unde oamenii se salutau cu politeţe şi discutau, în cuvinte alese, în faţa ramelor strălucitoare. Ajuns acasă, rămâneam dus pe gînduri şi-mi plângeam mereu soarta care mă osîndea să renunţ la pictură, pînă cînd pe mama n-a mai răbdat-o inima şi a pornit iar la drum, ca să-mi facă pe voie, orice s-ar fi întîmplat.

Şi aşa a dat peste un om pe care nimeni nu-1 prea lua în seamă şi care, trăind într-o mînăstire veche de maici, din afara oraşului, făcea tot felul de ciudate bazaconii artistice. Fiind în acelaşi timp pictor, gravor in metal, litograf şi tipograf, desena într-o manieră demodată peisaje elveţiene foarte cunoscute, pe care le grava în metal şi le tipărea, punând apoi pe cîţiva tineri să le coloreze. Expedia colile acestea pretutindeni şi realiza afaceri bănoase. In plus, făcea tot ce-i cădea în mînă:

[1] *Şcoala geneveză* — alcătuită din Franţois Diday (1802—1877), fondatorul picturii alpine din Elveţia, şi elevul său Ale-

certificate de botez cu cristelniţe şi naşi, inscripţii mortuare cu sălcii pletoase şi genii în lacrimi ; dacă ar fi venit Ia el un ageamiu şi l-ar fi întrebat : „Puteţi să-mi faceţi un tablou foarte frumos, pe care un cunoscător să dea zece mii de taleri ? Aş dori aşa ceva !“ el ar fi acceptat comanda, fără să stea pe gînduri şi, după ce omul i-ar fi dat înainte jumătate din preţ, s-ar fi apucat neîntîrziat de lucru. O ceată mică dar curajoasă de fiinţe vajnice îl seconda în această activitate, arena isprăvilor lor fiind fostul refectoriu al cuvioaselor măicuţe. Fiecare latură a refectoriului avea cîte şase ferestre înalte, cu gemuleţe rotunde, ale căror suprafeţe ondulate lăsau să pătrundă lumina înăuntru, dar nu-ţi îngăduiau să te uiţi afară, fapt care avea o influenţă binefăcătoare asupra sîrguinţei ce domnea în şcoala de artă organizată aici. în dreptul fiecăreia din aceste ferestre era instalat cîte un învăţăcel în ale artei care, cu spatele la colegul din- dărătul lui, privea ceafa colegului din faţă. Grosul acestei armate era alcătuit din patru pînă la şase tineri, unii din ei nişte băieţandri care colorau peisajele elveţiene în nuanţe vii. Un flăcău bolnăvicios, care tuşea mereu, ungea cu răşină şi apă tare nişte plăci mici de aramă, ciuruindule astfel cu găuri mari şi gravîndu-le apoi cu un ac de gravat ; flăcăul ăsta era numit gravorul în metal. După el venea litograful, o fiinţă veselă şi degajată, care, după meşter, avea cel mai vast domeniu de acţiune, deoarece trebuia să fie mereu prezent şi pregătit să facă portretul vreunui om de stat, să execute o listă de vinuri, planul unei batoze sau frontispiciul unei cărţi destinate edificării tinerelor fete, reproducîndu-le în piatră, cu creta, cu peniţa, gravîndu-le sau lucrîndu-le în tuş. în fundul refectoriului lucrau cu gesturi mari două calfe negricioase, ajutoarele gravorului şi ale litografului, fiecare instalat în faţa unui teasc şi trăgînd pe hîrtie umedă operele acestor artişti. In sfîrşit, în spatele întregului grup şi supraveghindu-i pe toţi, meşterul, domnul artist pictor şi negustor de artă Habersaat, proprietarul unui atelier de gravură şi litografie, gata să execute orice comenzi întîmplătoare, şedea în faţa mesei sale, îndelet- nieindu-se cu treburile cele mai delicate şi mai grele, dar de cele mai

multe ori citind o carte, făcînd corespondenţă sau împachetînd lucrurile care erau gata.

Peste pretenţiile şi speranţele refectoriului domnea un strict spirit de castă. Gravorul şi litograful erau oameni făcuţi; ei erau independenţi şi lucrau zilnic opt ore la meşterul Habersaat pentru un gulden pe zi. In vest nu se mai sinchiseau de el, dar nici speranţe mari n-aveau. Gu tinerii colorişti lucrurile stăteau însă altfel. Aceste fiinţe vesele aveau de-a face cu culori adevărate, uşoare şi transparente, ei învîrteau pensula în albastru, in roşu şi-n galben şi făceau treaba asta cu atît mai multă voioşie cu cît nu trebuiau să-şi bată capul cu desenul şi cu aranjamentul, aşa că-şi puteau întinde grabnic vopselele multicolore peste opera sumbră a gravorului. Ei erau adevăraţii pictori ai grupului; în faţa lor existau încă perspective, fiecare din ei nădăjduia că, o dată scăpat din acest purgatoriu al meşterului Habersaat, va apuca să devină un mare artist. în grupul acesta se moştenea din generaţie în generaţie de către toţi cei care, fiind în slujba meşterului, trecuseră prin refecto- riu, marea tradiţie artistică a hainei de catifea şi a beretei, dar puţini erau cei care-şi atingeau ţinta, deoarece zborul îi obosea totdeauna şi, după ce plecau de aici, cei mai mulţi erau în cele din urmă dezamăgiţi şi învăţau o altă meserie serioasă. Erau fii de oameni săraci lipiţi care, neştiind ce slujbă să aleagă, erau ispitiţi în refectoriu de omul acela care le oferea perspectiva de a deveni un fel de domni şi de pictori ce-şi cîştigă pîinea, oarecum superiori unui croitor sau unui cizmar. Dar, cum de obicei, cînd intrau în slujbă, nu aduceau bani, trebuiau să-şi ia obligaţia de a plăti prin muncă şcoala de „artă picturală" lucrînd patru ani pentru meşter. Habersaat îi învăţa chiar din prima zi să-i coloreze peisajele şi, peste puţin, în ciuda lipsei totale a unei vocaţii, obţinea, graţie metodelor lui severe, ca băieţii lui să facă treabă bună, conform tradiţiilor transmise. în afară de asta, în zilele de sărbătoare le îngăduia, dacă voiau, să copieze, pentru perfecţionarea studiilor, cîte un model demodat sau care nu mai trebuia nimănui. De cele mai multe ori, băieţii alegeau obiecte lipsite de orice valoare

Pedagogică, dar care pentru moment produceau efect, şi idacă meşterul nu era prea ocupat, lp corecta

lucrările. ff>e fapt însă el nu vedea cu ochi buni din partea elevilor lui un zei exagerat pentru această muncă particulară ; căci din experienţe repetate constatase că, ori de cîte ori astfel de ucenici prindeau gust pentru ea, desco- Perindu-şi o vînă artistică, îi colorau prospectele cu ne- •glijenţă şi neatenţie. Ei trebuiau să lucreze din greu şi ■fără încetare, ceea ce-i îndemna cu atît mai mult spre farse şi pozne, de care se făceau vinovaţi în fiecare clipă liberă. Abia spre sfîrşitud celui de-al patrulea an, cînd timpul cel mai nimerit pentru însuşirea unei meserii mai bune trecuse, îşi încovoiau spinarea şi deveneau neliniştiţi, hărţuiţi fiind de învinuirile părinţilor lor, a căror Piine continuau s-o mănînce, astfel că, mîzgălind mai de-parte cu pensula, se gîndeau cu seriozitate să se apuce cît mai era timp de o treabă mai productivă.

Cu cerurile albastre, duminicale, şi cti pomii verzi ca iarba din desenele sale, Habersaat mîncase tinereţea a Vreo treizeci de băieţi şi adolescenţi. Complicele lui infernal era gravorul care tuşea, fiindcă grava plăcile negre cu apă tare, în timp ce melancolicii litografi, ţintuiţi la roata scîrţîitoare, arătau ca nişte ucenici ai diavolului, nişte demoni neobosiţi, trăgînd la nesfîrşit de sub prese foile care trebuiau colorate. Prin urmare, Habersaat înţelegea perfect natura industriei de azi, ale cărei produse Par să fie cu atît mai preţioase şi mai căutate de cumpărători, cu cît cuprind mai mult conţinut de viaţă fragedă, smulsă cu viclenie copiilor. Meşterul făcea afaceri foarte bune, trecînd astfel drept un om de la care, dacă Voiai, puteai să înveţi ceva.

Cineva îi sugerase mamei să-i ceară sfatul şi să-i viziteze atelierul, dat fiind că, măcar pentru început, el oferea un punct de plecare pentru progrese ulterioare, «nai ales dacă se învoia cu el să nu mă exploateze, ci, în schimbul unei despăgubiri serioase, să-mi dea o cît niai bună îndrumare. Habersaat se arată dispus şi încîn- taţ să formeze un tînăr care să ajungă un adevărat artist Şi o felicită călduros pe mama pentru că voia să cheltuiască sumele necesare în acest-scop ; căci i se părea că sosise clipa cînd roadele economiilor ei de fiecare clipă trebuiau să fie jertfite şi aşternute pe altarul destinului meu.

Prin urmare se încheie un contract pe doi ani, pe care, în schimbul unei sume trimestriale fixe, trebuia

sa-i petrec în refectoriul meşterului, învăţînd lucrurile cele mai necesare atingerii scopului meu. După semnarea de către ambele părţi a contractului, m-am îndreptat într-o luni dimineaţă spre vechea mînăstire, purtând •cu mine toate încercările, toate lucrările mele de pînă ■atunci, adunate la întîmplare ca să le arăt meşterului fiindcă le ceruse. Habersaat răsfoi splendidele mele ima- igini, apoi îşi exprimă satisfacţia faţă de rîvna şi faţă de intenţiile mele, iar personalului său, care se ridicase în picioare şi se adunase plin de curiozitate în jurul nostru, mă prezentă ca fiind însufleţit de adevărata vocaţie, aşa cum trebuie să fie oricine înainte de a intra într-un atelier artistic. Pe urmă declară că va fi o adevărată plăcere pentru el să facă o dată şcoală adevărată cu un elev, exprimîndu-şi solemn speranţele cu privire la rîvna şi la rezistenţa mea.

Unul dintre colorişti căpătă dispoziţia să se aşeze lingă un altul, eliberind locul de lîngă fereastră unde am fost instalat eu ; am rămas lîngă masa liberă aşteptînd desfăşurarea evenimentelor şi domnul Habersaat a scos din mapele sale un model de peisaj, conturul unui motiv simplu dintr-o lucrare litografiată, asemenea numeroaselor lucrări de acest fel pe care le văzusem în şcoli. Trebuia deci, mai întîi, să copiez această foaie cu atenţie şi fidelitate. Dar înainte de a mă apuca, meşterul mă trimise să aduc hîrtie şi creion, ceea ce eu nu mă gîndisem să fac, deoarece nu aveam nici cea mai mică idee despre primele începuturi. îmi indică lucrurile de care aveam nevoie şi, cum nu aveam nici un ban la mine, a trebuit să fac mai întîi drumul lung pînă acasă, apoi să intru într-o prăvălie ca să-mi cumpăr lucruri noi şi bune şi, cînd m-am întors în atelier, mai era doar o jumătate de oră pînă la amiază. Toate acestea, faptul că nu-mi dăduse pentru început nici măcar o coală de hîrtie şi un creion, că mă trimisese să le cumpăr, drumul pe care-1 bătusem, banii pe care trebuisem să-i cer mamei şi, în sfîrşit, începerea lucrului puţin înainte de ora cînd toţi se împrăştiau ca să se ducă la masă, mi se părură atît de prozaice şi de meschine, atît de contrare activităţii aşa cum mi-o imaginasem vag în casa unui artist, încît nii se strînse inima.

Totuşi, am uitat curînd această impresie, fiindcă

problemele neînsemnate pe care trebuia să le rezolv au început să-mi dea de furcă mai mult decît îmi închipuisem. **Habersaat** veghea ca fiecare linie pe care o trăgeam să aibă aceeaşi dimensiune cu a modelului şi ca ansamblul să nu pară nici mai mare nici mai mic. Copiile mele teşeau însă totdeauna mai mari decît originalul, deşi păs- tiînd proporţii corecte, şi meşterul profita de acest prilej Pentru a-şi exercita precizia şi severitatea, pentru a comenta dificultăţile artei, complăcîndu-se în a mă face să înţeleg că treaba nu mergea chiar atît de repede cum crezusem.

Mă simţeam totuşi bine şi în siguranţă la masa mea (sufeream, firește, din cauza lipsei şevaletelor, pe care mi le închipuisem drept ornamente specifice unui atelier) şi Munceam cu curaj, în ciuda acestor începuturi meschine. Copiam cu fidelitate cocinile de porci, şoproanele de lemn Şi alte lucruri de acest gen, care, împreună cu diverse tufişuri anemice, alcătuiau modelele mele şi care erau cu atît mai greu de executat, cu cît mi se păreau mai demne de dispreţ. Căci din clipa intrării mele în atelierul meşterului, odată cu simţul datoriei şi al supunerii. Pătrunsese în mintea mea independentă şi autoritară ideea platitudinii şi a deşertăciunii acestor lucruri. De asemenea mi se părea curios faptul că trebuia să stau toată ziua lipit de locul meu, aplecat asupra hîrtiei, fără să am voie să mă plimb prin încăpere sau să vorbesc neîntrebat. Numai gravorul şi litograful discutau cite Puţin între ei, spuneau cîte ceva ajutoarelor lor, sau se adresau meşterului cînd aveau poftă să flecărească niţel. Cînd era în toane bune, acesta debita tot felul de Pcveşti şi de legende din lumea artei, cunoscute de toată lumea, întîmplări hazlii din viaţa lui sau dădea amănunte despre măreţia pictorilor. Dar îndată ce băga de scamă că cineva asculta cu prea multă atenţie, neglijîn- du-şi treaba din această cauză, se întrerupea şi păstra un timp o înţeleaptă rezervă.

După cîtăva vreme am obţinut dreptul să-mi aleg singur modelele, cercetÎTid comorile ce le aveam la înde- rrtînă. Ele constau din nenumărate specimene adunate la întîmplare, gravuri vechi destul de bune, pagini ferfeniţite sau lipsite de orice valoare, din cele ce se îngrămădesc de-a lungul anilor, desene

dovedind oarecare rutină,, dar lipsite de respect faţă de realitate, restul fiind un adevărat talmeş-balmeş. Desene de mînă după natură, pagini ajunse aici numai de dragul lor şi din care să se fi putut vedea că sorbiseră aer curat şi soare nu existau în atelier, pentru că meşterul îşi cîştigase arta şi rutina intre patru pereţi şi nu ieşea din refectoriu decît pentru a aşterne pe hîrtie, la mare repezeală, cîte un peisaj relativ accesibil. La baza cunoştinţelor lui se afla o tehnică iscusită, dar greşită, şi pe ea se sprijinea întreaga sa activitate pedagogică.

La început m-a ţinut un timp într-o dependenţă totală, deoarece nu desluşeam bine deosebirea între forme limpezi şi transparente pe de o parte, întunecate şi tulburi pe de altă parte, fiind atent mai curînd la contur şi la caracter. In oele din urmă însă, mînuind neîncetat penelul, am dezlegat misterul şi am ajuns să fac, unul după altul şi într-o manieră neschimbată, o mulţime de desene în tuş. Mă interesa numai numărul lucrărilor executate şi mă bucuram văzînd că proporţiile mapei mele cresc ; cînd trebuia să-mi fac alegerea, modelele cele mai de efect, cele mai bătătoare la ochi nu-mi mai trezeau decît greu interesul.

In felul ăsta, înainte chiar de sfîrşitul primei ierni de ucenicie, aproape că epuizasem rezerva de modele a învăţătorului meu, ajungînd să lucrez cam aşa cum ar fi putut lucra şi el; căci după ce am remarcat în ce mod şi prin ce mijloace se poate executa ceva îngrijit şi curat, am ajuns curînd să mînuiesc pensula cu aceeaşi în- demînare pe care o poseda şi meşterul, şi asta cu atît mai repede cu cît rămînerea mea în urmă în ce priveşte adevărata natură şi adevărata înţelegere a picturii era totală. Iată de ce, chiar după prunele şase luni, Habersaat se afla în oarecare încurcătură, nemaiştiind ce modele să-mi dea pentru că, ţinînd seamă de propriile lui interese, nu voia să mă iniţieze în toate secretele artei ■sale. Singura lui rezervă rămăsese metoda de a lucra cu acuarele care, atît cît se pricepea el, nu era nici ea cine ştie ce vrăjitorie. Meditaţia şi scrupulele de conştiinţă fiind necunoscute în refectoriu, toate cunoştinţele se caracterizau printr-o superficialitate deşartă, uşor de însuşit.

Am găsit singur soluţia declarînd că vreau să realizez cîteva gravuri mari în tuş. Habersaat avea vreo şase exemplare frumoase de acest gen, gravate după Claude T.orrain * două peisaje mari cu stînci şi bandiţi după Salvator Rosa [1] şi cîteva gravuri după Ruisdael[2] şi Ever- dingen[3]. Le-am copiat una după alta cu obişnuita mea obrăznicie. Cele după Claude Lorrain şi după Rosa n-au ieşit prea rău, pentru că, făcînd abstracţie de faptul că fuseseră şi ele gravate într-o manieră cam convenţională, se înfăţişau în forme mai curînd ample şi simbolice ; în schimb am făcut praf gravurile delicate, pline de naturaleţe ale olandezilor, fără ca cineva să-şi dea seama de această profanare.

Totuşi, munca asta punea în mine bazele unei concepţii mai nobile, iar formele frumoase şi adînc meditate, pe care le aveam în faţă, mă menţineau într-un echilibru binefăcător faţă de restul îndeletnicirilor mele artistice, nelăsînd să se stingă definitiv presimţirea existenţei a ceva mai bun. Pe de altă parte, realizările aveau şi dezavantaje, căci stîrneau vechile mele doruri de a născoci in pripă, altfel că, sedus de măreţia simplă-a motivelor clasice, schiţam singur, după ce mă întorceam acasă, peisaje de acest fel. Curînd am ajuns să continui
această activitate chiar şi în orele de lucru din atelierul meşterului, executând cu îndemînarea ce-mi însuşisem aceste schiţe într-un format pretenţios. Domnul Habersaat nu mă împiedica să procedez astfel, ha chiar era bucuros, fiindcâ-1 scuteam de grija procurării unor noi modele ; cînd îmi expuneam ideile extravagante şi lipsite de maturitate, el începea să vorbească în cuvinte bombastice despre compoziţie, despre peisajul istoric şi aşa mai departe, ceea ce introducea un element de erudiţie în atelierul său. Curînd am început să fiu considerat drept un băiat dat dracului şi acceptam măgulit descrierea unor perspective vesele de viitor : călătorii în Italia, la Roma, tablouri mari în ulei şi cartoane. Nu-mi luam, totuşi, nasul la purtare, ci

1 Salvator Rosa (1615—1673) — pictor italian. A fost in acelaşi timp muzician şi poet.

2 Jacob *isaac van Ruisdael* sau Ru*ysdael* (1628 sau 1629 — 1682) — pictor olandez, considerat cel mai mare peisagist olandez.

3 *Allart van Everdingen* (1621—1675) — peisagist olandez.

trăiam în armonie cu. tinerii mei tovarăşi de muncă, făcînd ştrengării ca şi ei şi fiind deseori încîntat să mă pot ridica de pe scaun ca să-i ajut, dat fiind că ei se aflau şi la ordinele stăpînei şi trebuiau să care lemne în casă. De altfel, această femeie, o cucoană gureşă şi certăreaţă, cu grijile gospodăriei, cu probleme de familie, cu copil şi cu slujnică, năvălea deseori în refectoriu, transformîndu-1 într-o arenă de lupte înverşunate, In care nu arareori era amestecată întreaga asistenţă de sex masculin. Atunci, în fruntea grupului oe-i era devotat, Habersaat ţinea piept soţiei sale, care, lulnd conducerea partizanilor ei, făcea mare tărăboi şi nu se retrăgea decît după ce redusese la neant orice opoziţie ; uneori cei doi soţi se aliau împotriva tuturor celorlalţi, alteori în calitatea lor de vasali, gravorul sau litograful luau iniţiativa unor agitaţii ameninţătoare, răscoalele sclavilor, adică ale coloriştilor, fiind înăbuşite prin forţă. In ce mă priveşte, m-am pomenit nu o dată în situaţii primejdioase, întrucît scenele-violente mă înveseleau şi aveam imprudenţa de a-mi trăda sentimentele ; aşa, Ide pildă, am reprodus odată una din ele şi am jucat-o în gangul boltit, pe jumătate dărîmat al casei, împreună cu tinerii colorişti. Căd, deşi în perioada aceea eram plin de sensibilitate şi dornic să duc o viaţă nobilă şi curată, stimulat fiind de puternica presimţire trezită în mine de frumoasele zile petrecute ia ţară, cum
n-aveam relaţii corespunzătoare, eram totuşi expus moravurilor grosolane din refectoriu. Mă asociam deci regulat şi cu însufleţire tuturor scandalurilor, fiindcă aveam nevoie de oâmeni, aveam nevoie să comunic cu ei, şi nu ştiam destul de bine să păstrez o rezervă înţeleaptă, nici •să mă alătur lor cu prudenţă.

Cred însă că nu m-am dus de rîpă, deşi am urlat cu lupii, datorită Annei, stea duioasă, care răsărea în sufletul meu îndată ce rămîneam singur, fie acasă, la mama, fie în timpul plimbărilor mele singuratice. Făceam totdeauna legătura între ea şi nevoile mele din timpul zilei, ea era lumina liniştită care se aprindea în fiecare seară în inima mea întunecată, cînd soarele apunea şi cînd în pieptul meu împăcat îşi făcea apariţia iubitul nostru prieten, bunul Dumnezeu, care pe vremea aceea începuse să-şi

revendice cu din ce în ce mai multă hotărîre drepturile veşnice şi asupra mea.

Tot umblînd după cărţi, mi-a căzut în mînă un roman al lui Jean Paul[1]. Tot ce voisem şi căutasem pînă atunci, tot ce bănuisem cu nelinişte sau neastîmpăr, începu deodată să se apropie de mine ca o mîngîiere şi ca o împlinire. Splendoarea asta mă surprindea, totul mi se părea adevărat şi drept! Iar printre amurguri şi curcubee, prin păduri de crini şi răzoare de stele, prin furtuni cu tunete şi cu fulgere, în focul de artificii al înalturilor şi al adin- curilor, învăluit în mantia scînteietoare şi nemărginită a lumii, apăru cel fără de sfîrşit, mare, dar plin de dragoste, un Dumnezeu sfînt, dar un Dumnezeu zîmbitor şi şăgalnic, cumplit prin puterea sa, dar putînd să se mlădie şi să se cuibărească în pieptul unui copil, privind din ochiul unui copil ca un iepuraş de Paşte printre flori ! Era un alt stăpîn, un alt protector decît patronul certăreţ din catehism !

înainte visasem ceva în genul ăsta, urechile îmi răsunaseră de cîte auzisem ; acum însă, după lungile nopţi de iarnă, în timpul cărora citisem de trei ori cele două-

1 *Jean* Paul (pseudonimul lui Johann Paul Friedrlch Richter) <1763—1825) _ umorist şi romancier german.

sprezece volume ale profetului, răsărea în mine o lumină. Şi cînd primăvara sosi, cînd nopţile se scurtară, le-am citit iar pînă tîrziu, în dimineţi frumoase, obişnuindu-mă să stau mult în pat şi ziua, pe lumină, cu faţa lipită de cartea iubită, să dorm somn adînc. Cînd mă trezeam apoi şi mă duceam în sfîrşit la lucru, visam să trăiesc după bunul meu plac şi să dau frîu liber pornirilor mele, ceea ce era şi mai îngrijorător decît spiritul de răzvrătire care mă stăpînise înainte.

C a p i t o l u l ş a s e

ŞARLATANUL

La sosirea primăverii, pe care o aşteptasem plin de nerăbdare, am ieşit chiar din primele zile calde la aer liber pentru ca, sigur pe îndemînarea ce o cîştigasem, să pictez iar natura, în loc să copiez modele de hîrtie. Refectoriul urmărea cu respect şi cu o tainică invidie pregătirile mele minuţioase ; pentru prima oară un membru al grupului făcea lucrurile în mare, desenul „după natu- ră“ fiind pînă atunci un mit măreţ. Cit despre mine nu mă mai apropiam cu siguranţa obraznică, deşi bine intenţionată, din vara trecută, de obiectele naturii rotunde, materiale, scăldate în lumina soarelui, ci cu o mărginire şi cu o înfumurare mult mai periculoase. Căci ori de cîte ori nu înţelegeam bine ceva, ori de cîte ori ceva mi se părea prea greu, amestecam totul de-a valma, înşelindu- mă singur, şi deghizîndu-mi neputinţa prin funesta îndemînare cu care mînuiam penelul, astfel că în loc să încep modest prin a lucra în creion, atacam imediat sticluţele cu tuş, paharele cu apă şi penelul, dornic să umplu coli întregi de sus pînă jos. Uneori cuprindeam peisaje întregi cu lacuri şi munţi, alteori mă duceam în pădure să caut pîraie de munte, cu numeroase cascade mici drăgălaşe, pe care le puteam încadra frumos între patru linii. Jocul viu şi gingaş al căderii de apă, spume- garea şi drumul ei grăbit la vale, transparenţa şi miile ei de reflexe mă desfătau, dar eu

încătuşam toată această frumuseţe în formele greoaie ale virtuozităţii mele, făcînd-o să-şi piardă viaţa şi strălucirea, posibilităţile mele fiind insuficiente să zugrăvească materia în mişcare. Mi-ar fi fost mai uşor să înfăţişez formele variate ale pietrelor şi stîncilor din pîraie, îngrămădite una peste alta, într-o dezordine interesantă, dacă conştiinţa mea artistică n-ar fi fost cufundată în întuneric. E drept că se trezea adesea şi-mi dădea avertismente cînd, deşi vedeam şi simţeam anumite subtilităţi de formă şi perspectivă a stîncilor, le neglijam sau le stîlceam şi nu respectam formele importante, spunîndu-mi ca să mă dez- vinovăţesc faţă de mine însumi că toate suprafeţele au aceeaşi valoare şi că un colţ al naturii, surprins întîmplă- tor, putea să arate şi aşa cum îl reprezentam eu. Dar metoda mea de lucru nu lăsa să iasă la iveală asemenea mustrări de conştiinţă, şi cînd arătam mîzgălelile mele meşterului, el nu se pricepea să descopere lipsa de fidelitate faţă de natură, care ar fi trebuit să se trădeze tocmai prin ceea ce neglijasem, ci continua să judece lucrurile prin prisma artei lui de interior.

Abstracţie făcînd de principiul privitor la limpezime şi la transparenţă, Habersaat mai respecta o singură tradiţie, pe care găsi cu cale să mi-o transmită ; mă refer la lucrurile ieşite din comun, morbide, pe care el le confunda cu pitorescul. Mă îndemna prin urmare să caut trunchiuri de salcie găunoase şi frîrite, copaci mîncaţi de vreme şi stînci cu siluete extravagante şi fantomatice, purtînd pe efle culorile variate ale putreziciunii şi ale decăderii, spunîndu-mi că erau foarte interesante. Cum asta era pe gustul meu fiindcă-mi aţîţa fantezia, am pornit cu zel în căutarea unor asemenea aspecte. Dar fiindcă natura care se bucura de o sănătate mai solidă decît aş fi dorit eu, mi le punea rareori la dispoziţie, ceea ce am izbutit să descopăr în materie de vegetaţie bolnavă, a început să-mi pară curînd prea stupid şi prea inofensiv privirii mele prea aţîţate, aşa cum se întîmplă cu un beţiv care cere rachiu din ce în ce mai tare. In felul acesta, viaţa înfloritoare sus, pe munte şi în pădure, ajunse să mă lase nepăsător, direpţ care colindam de dimineaţa şi pînă în seară prin locuri sălbatice. Pătrundeam tot mai adînc în unghere şi ascunzători pe care nu le

cunoscusem şi ori de cîte ori dădeam de locuri», cu adevărat izolate şi misterioase, mă opream şi inventam la repezeală ceva, dornic să mă întorc acasă cu o realizare. In plus, mai veneam cu născocirile cele mai ciudate pe care le putea făuri fantezia mea, îmbinînd însuşirile naturii, observate pînă atunci, cu uşurinţa ce cîştigasem şi executînd lucruri

pe care le prezentam domnului Habersaat, afirmînd că există în natură, şi pe care el nu le putea pricepe. Meşterul mă felicita pentru descoperirile mele şi considera că sentinţele sale privitoare la rîvna şi la talentul meu erau confirmate, fiindcă dovedeam neîndoielnic un simţ ascuţit pentru pitoresc şi fiindcă descopeream lucruri pe lîngă care alţi oameni puteau trece fără să le vadă. Această inofensivă fraudă trezi în mine plăcerea răutăcioasă de a continua, căutînd anume să-l păcălesc pe omul acesta cumsecade. Instalat undeva, în inima pădurii, născoceam caricaturi tot mai trăsnite, tot mai viclene de stînci şi de copaci, bucurîndu-mă anticipat că dascălul meu le va crede autentice şi-şi va închipui că există undeva, prin apropiere. Se va considera, poate, drept circumstanţă atenuantă faptul că, în unele gravuri vechi, ca de pildă ale lui Swanefeldt, [1] am întîlnit forme dintre cele mai stranii care erau foarte apreciate, eu însumi fiind încredinţat că aşa era şi că, în orice caz, reprezintă un exerciţiu interesant. Căci potrivit unei toane tinereşti, creaţiile nobile şi normale ale lui Claude Lorrain nu mai erau în centrul atenţiei mele.

în serile de iarnă, in refectoriul nostru se făceau uneori şi portrete. După ce am copiat un număr de gravuri reprezentînd figuri de şevalet îmbrăcate, am ajuns să le schiţez cu oarecare superficială îndemînare. Şi aşa, pe lîngă peisajele mele ciudate, am început să descopăr oameni şi mai ciudaţi, nişte indivizi zdrenţăroşi, pe care-î aduceam în refectoriu, stîrnind rîsete straşnice. Era o adunătură de oameni de nimic, de nebuni, care, trăind în localitatea aceea ciudată, alcătuiau o lume, existentă doar în mintea mea şi care, în cele din urmă, trezi bănuielile superiorului meu. Totuşi nu-mi făcu prea multe observaţii, ci mă lăsă să-mi văd mai departe de treabă, pentru că, pe de o parte, nu avea destulă agerime de spirit ca să adulmece şmecheriile mele şi să mă prindă cu mîţa în sac, şi; p? de altă parte,

1 *Herman van Swanefeldt* (poreclit Eremitul) (pe la 1600—1655) — pictor peisagist şi gravor olandez.

propriile lui cunoştinţe nu erau destul de vaste. Secretul oricărei educaţii constă doar în următoarele două facultăţi : o tinereţe vie, nesecată, pe care o cunosc şi o inspiră numai tinerii şi, în. toate cazurile, superioritatea sigură şi multilaterală a individului. La hevoie una o poate înlocui pe cealaltă, dar cînd lipsesc amîndouă, tinereţea e o scoică închisă în mîna dascălului şi el n-o poate deschide decît zdrobind-o. Ambele însuşiri au însă o singură şi aceeaşi bază : cinstea necondiţionată, curăţenia şi o conştiinţă sinceră.

Vara era în toi cînd am cedat chemării tainice a ceea ce consideram că e a doua mea patrie pentru mine, adică satul de departe, spre care m-am îndreptat cu toate catrafusele. Mama a rămas iar acasă, nestrămutată în renunţarea şi autoconstringerea ei, refuzînd toate invitaţiile prieteneşti care o îndemnau să încuie locuinţa şi să vină iar prin locurile unde-şi petrecuse tinereţea. Eu însă duceam cu mine bogatele roade ale activităţii din acest răstimp, sperind să fac senzaţie graţie lor.

Cantitatea mare de hîrtie, acoperită de trăsături negre, au provocat firește oarecare admiraţie în casa unchiu- liji meu, unde totul a fost privit cu oarecare respect ; cînd însă unchiul s-a uitat la desenele pe care eu le consideram executate după natură (pentru că, întocmai ca şi Miinchhausen, aproape că eram şi eu convins de asta, mai cu seamă fiindcă se născuseră totuşi sub cerul liber), a clătinat îngîndurat din cap şi m-a întrebat unde mi-au fost ochii. Deşi neştiutor într-ale artei, realist cum era, în calitate de ţăran şi de pădurean, unchiul descoperea repede şi cu uşurinţă greşelile.

„Copacii ăştia, spunea el, seamănă unul cu celălalt, dar toţi la un loc nu seamănă cu nici unul adevărat 1 Stîncile şi bolovanii de aici n-ar putea rămîne o clipă aşa unul peste altul, fără să se rostogolească ! Căderea asta de apă pare a fi o cascadă dintre cele mai impunătoare, numai că apa curge peste nişte pietre mărunţele de rîu, ca un

regiment de soldaţi care s-ar poticni de o aşchie ; aici ar fi nevoie de un perete zdravăn de stîncă ; şi apoi, mă mir unde naiba s-o fi găsind o asemenea icascadă în apropierea oraşului ! Şi aş mai vrea să ştiu, de ce merită să fie desenate asemenea trunchiuri de salcie putredă ? Eu cred că un stejar sau un fag sănătos ar avea mai multă nobleţe", şi aşa mai departe.

Pe femei le supărau vagabonzii, căldărarii şi caricaturile şi nu înţelegeau de ce nu înfăţişasem mai bine o ţărăncuţă cuminte trecînd pecîmp sau un plugar cumsecade în loc să mă ocup întruna de asemenea arătări; băieţii îşi rîdeau de peşterile mele monstruoase, de podurile inexistente şi ridicole, de capetele de piatră asemănătoare cu cele omeneşti, şi de copacii schilozi, dînd fiecărei aiureli de acest soi cîte o poreclă hazlie, al cărei ridicol părea să se răsfrîngă şi asupra mea. Stăteam aşa, în mijlocul lor, şi mă ruşinam ca omul îndopat de prostii şi de deşertăciuni şi morbiditatea artistică pe care o adusesem cu mine se topea în faţa sănătăţii simple a acestei case şi a atmosferei din sat.

Chiar în prima zi după sosire şi pentru a mă îndrepta iar spre realitate, unchiul îmi dădu sarcina să desenez cu «.exactitate şi băgare de seamă proprietatea lui — casa, grădina şi pomii — înfăţişîndu-le într-un tablou fidel. El îmi atrase atenţia asupra tuturor particularităţilor şi asupra a tot ce voia să scoată în evidenţă şi, cu toate că în vorbele sale răsunau mai curînd cerinţele unui proprietar viguros decît ale unui cunoscător de artă, mă obligau totuşi să privesc iar cu atenţie obiectele şi să respect specificul suprafeţelor lor. Tot ce ţinea de casă, pînă şi cele mai simple lucruri, pînă şi olanele de pe acoperiş, mi-au dat mai mult de furcă decît aş fi crezut şi m-au silit să desenez cu mai multă precizie şi copacii din jur ; am învăţat iar ce înseamnă munca şi truda cinstită, şi cum am realizat o lucrare a cărei execuţie fără pretenţii îmi dădea satisfacţii infinit mai mari decît desenele şarlataneşti din ultima vreme, am ajuns după amarnică trudă să pătrund sensul lucrului simplu, dar

adevărat.

între timp mă bucuram regăsindu-i pe toţi cei de care mă despărţisem în anul trecut, observam toate schimbările survenite şi aşteptam în linişte clipa cînd o voi revedea pe Anna, sau cînd voi auzi cel puţin rostindu-i-se pentru prima oară numele. Dar trecuseră cîteva zile, şi eu tot nu primeam nici cea mai mică veste despre ea, şi cu cît această situaţie se prelungea cu atît mai puţin îmi venea să întreb ce face. S-ar fi zis că toată lumea o uitase cu desăvîrşire, de parcă n-ar fi intrat niciodată în casa unchiului şi, ceea ce mă supăra în sinea mea, nimeni nu părea să bănuiască nici pe departe că am oarecare motive sau că simt nevoia să aud vorbindu-se despre ea. Ce-i drept, făceam jumătate din drumul care ducea peste deal, sau coboram pînă în valea plină de umbră a rîului, dar de fiecare dată mă întorceam brusc, cuprins de inexplicabila teamă că aş putea-o întîlni. M-am dus la cimitir, la mormîntul bunicii, care zăcea de aproape un an în pămînt, dar amintirea Annei nu adia în aer. Iarba nu voia să ştie nimic despre ea, florile nu-i şopteau numele, dealul şi valea păstrau tăcere în privinţa ei, numai inima mea o striga în liniştea nerecunoscătoare.

în cele din urmă, am fost întrebat de ce nu mă duc să-i facă o vizită învăţătorului şi aşa am aflat întâmplător că Anna plecase din sat cu şase luni înainte şi că toată lumea presupunea că ştiam asta. Veşnic însetat de cultură şi de delicateţe sufletească, şi gîndindu-se că după moartea lui, prea gingaşă ca să fie ţărancă, fata ar rămîne izolată în mediul grosolan de la ţară, tatăl ei hotărîse pe neaşteptate s-o trimită la un internat din Elveţia franceză, ca să capete o pregătire serioasă şi un spirit independent. în ciuda refuzului şi a lacrimilor, pe care le vărsase Anna, învăţătorul nu se lăsase înduplecat, preocupat cum era doar să-şi realizeze dorinţa, şi-şi condusese fata, care se despărţea cu greu de el, în casa unui profesor distins şi cu frica lui Dumnezeu, unde avea să mai rămînă cel puţin încă un an. Ştirea asta mă

lovi ca un trăsnet din cer senin.

Am început să merg zilnic la tatăl Annei ; îl însoţeam cînd se ducea undeva şi-l ascultam vorbindu-mi despre ea ; deseori rămîneam cîteva zile la el şi dormeam în odăiţa Annei unde însă abia îndrăzneam să mă mişc şi contemplam cele cîteva obiecte simple pe care le conţinea cu o sacră sfială. Era o încăpere mică şi îngustă ; în amurg era scăldată în soare şi noaptea în razele lunii, astfel că nu mai rămînea nici un punct de întuneric în ea. Asfinţitul o transforma într-o casetă de bijuterii, roşie- aurie, iar nopţile cu lună într-o altă casetă, de argint, şi eu nu uitam niciodată să-mi imaginez în ea giuvaerul pe care-1 conţinea.

Ori de cîte ori porneam în căutare de pitoresc preferam în special locurile unde fusesem cu Anna ; aşa, de pildă, am zugrăvit misteriosul perete de stîncă de pe malul apei, în locul unde ne odihnisem împreună şi unde văzusem arătarea aceea, şi nu m-am putut stăpîni să fac pe peretele alb ca neaua al odăiţei un pătrat frumos în interiorul căruia am pictat cît am putut de bine „Odaia păgînilor". Era un omagiu destinat ei şi trebuia să-i dovedească mai tîrziu cu cîtă consecvenţă mă gîndisem la ea.

Această amintire permanentă cît şi absenţa Annei mă făceau în taină tot mai îndrăzneţ şi mai familiar cu imaginea ei ; am început să-i scriu lungi scrisori de dragoste, pe care la început le ardeam, dar pe care după aceea le-am păstrat, ajungînd în cele din urmă atît de cutezător^ încît am aşternut pe o hîrtie tot ce simţeam pentru ea. Frazele mele erau pătimaşe şi, după ce am menţionat numele întreg al Annei, după ce m-am iscălit şi eu, am pus hîrtia pe apa rîului ca s-o ducă în lumea largă, spre Rin şi spre mare, căci aşa credeam eu copilăreşte. M-am împotrivit multă vreme acestei intenţii, dar pînă la urmă am fost învins, pentru că gestul aceia era o eliberare pentru mine şi o mărturisire a tainei mele, eu închipuindu-mi, firește, că nici unul dintre vecini n-o va găsi. Am văzut-o plutind fără grabă de pe un

val pe altul, oprindu-se într-un loc, în ramurile plecate ale unui arbust, zăbovind apoi îndelung pe o floare, pînă ce, după multă chibzuire s-a desprins, şi-a luat avîrit şi a pornit mai departe, pînă a dispărut din ochii mei. Dar scrisoarea trebuie să se mai fi oprit, undeva în drum, pentru că abia noaptea tîrziu a ajuns la peretele de stâncă al „Odăii păgînilor“ şi s-a lovit de pieptul unei femei care se scălda. Această femeie nu era nimeni alta declt Judith, care a luat-o, a citit-o şi a păstrat-o.

Asta am aflat abia mai tîrziu, pentru că în tot timpul cît am stat atunci . în sat, nu m-am dus niciodată pe la ea şi am evitat cu grijă să mă îndrept în direcţia aceea. Mă făcusem cu un an mai mare şi mă gindeam cu ruşine la relaţiile noastre intime anterioare, care-mi insuflau o sfială îndărătnică faţă de făptura aceea robustă şi mîn- dră ; cînd a trecut o dată pe lîngă casa noastră, m-am ascuns repede, fără s-o salut. Totuşi, ori de cîte ori o vedeam în depărtare, prin grădini şi lanuri de grîu, priveam curios în urma ei.

C a p i t o l u l ş a p t e

ZĂPĂCEALA CONTINUA

De data asta m-am întors mai devreme în oraş, cu sufletul plin de un dor adînc, sporit acum, şi care conţinea tot ce-mi lipsea, tot ce bănuiam că există undeva în lume.

Dascălul meu îmi dădea acum ultimele îndrumări artistice de care era în stare, învăţîndu-mă să lucrez cu acuarelele lui şi povăţuindu-mă cu severitate să le mînu- iesc curat şi repede. Cum nici de data asta nu putea fi vorba să lucrez după natură, am învăţat curînd să fac desene colorate, de genul celor ce i se cereau meşterului şi, înainte de sfîrşitul celui de-al doilea an pentru care aveam contract, nu mai aveam mare lucru de învăţat, deşi nu ştiam nimic cumsecade. Mă plictiseam în vechea mănăstire şi rămâneam săptămîni întregi acasă, ca să citesc sau să execut lucrări pe care nu i le arătam dascălului meu. Acesta se plînse mamei, îi spuse că eram distrat, făcu elogiul progreselor mele şi propuse introducerea unor altfel de relaţii între noi, eu lucrînd pentru el cu zel şi punctualitate şi el dîndu-mi un salariu. Meşterul adăugă că aceasta ar fi o a doua etapă pentru mine în cursul căreia, continuînd deocamdată să învăţ, m-aş obişnui să lucrez cu atenţie şi aş putea face totodată economii ca să pot pleca peste cîţiva ani în lume, proiect care acum ar fi

încă prea timpuriu. Habersaat o asigura pe mama că printre pictorii cei mai vestiţi au fost unii — şi nu dintre cei mai slabi — care, după o muncă fără pretenţii de ani de zile, s-au ridicat pînă pe culmile artei; mai adăugă că o muncă modestă şi grea de felul acesta constituie uneori o bază mai trainică pentru o faimă durabilă şi independentă decît o distinsă şi exclusivă educaţie artistică. Cît despre el, cunoscuse băieţi talentaţi, copii ai unor părinţi bogaţi, care nu făcuseră nici o treabă, numai fiindcă nu fuseseră niciodată siliţi să se descurce singuri şi să-şi ciştige repede pîinea, astfel încît, veşnic răsfăţîndu-se, veşnic stăpîniţi de o falsă mîndrie şi de tot felul de mofturi, se duseseră de rîpă.

Spusele lui erau foarte înţelepte, deşi puteau fi dictate de oarecare interes personal, dar nu treziră nici un ecou în mine. Gîndul că aş avea un salariu zilnic şi că aş face o muncă măruntă mă dezgusta ; voiam să pornesc singur, pe o oale dreaptă şi să ajung astfel la ţintă. Cu fiecare zi ce trecea, mi se părea tot mai mult că refectoriul e o piedică şi o îngrădire ; visam să-mi fac un atelier liniştit la noi acasă şi să mă descurc singur, cum voi putea. Aşa se face că într-o dimineaţă, înainte chiar de expirarea termenului uceniciei mele, mi-am luat rămas bun de la domnul Habersaat şi i-am declarat mamei că de-acum înainte voi lucra acasă, iar dacă ea îmi cerea să cîştig ceva, puteam face asta şi fără el, că de învăţat tot nu mai aveam ce învăţa în atelier.

Satisfăcut şi plin de speranţe, mi-am instalat sediul într-o mansardă a casei noastre, de unde se vedea o parte a oraşului pînă departe spre miazănoapte ; prin ferestrele acestei mansarde prima rază de soare intra dimineaţa în zori, iar ultima, seara. înjghebarea unei lumi care să-mi aparţină numai mie era o treabă importantă . şi plăcută totodată, astfel că am petrecut mai multe zile cu amenajarea camerei. Am spălat geamurile rotunde şi am instalat în faţa lor o scîndură largă pe care am semănat o grădiniţă de flori. Pe pereţii văruiţi am atîrnat gravuri în metal şi desene care făceau o impresie teatrală şi fantastică, apoi am desenat în cărbune măşti bizare şi am scris maxime

de dragoste şi versuri pătimaşe care- mi atrăseseră atenţia. Am cărat aici mobilele noastre cele mai vechi- şi mai de valoare, am adus tot ce semăna a carte şi le-am îngrămădit peste mobila închisă la culoare ; tot felul de obiecte dintre cele mai diferite se adunau mereu, sporind impresia de pitoresc. In mijloc însă, am instalat un şevalet, ţinta dorinţelor mele îndelungate.

Eram acum de capul meu, complet liber şi independent, nici o influenţă nu se exercita asupră-mi, n-aveam nici modele, nici regulamente. Am intrat pe rînd în legătură cu tineri care mă atrăgeau, fiindcă aveau aceleaşi gusturi ca şi mine sau fiindcă mă acceptau prietenește printre ei. Erau mai cu seamă foştii mei colegi, care pe vremea aceea îşi continuau studiile şi care, venind în vizită în chilia mea, îmi povesteau în amănunte progresele pe care le făceau şi tot ce se întîmpla la şcoală. Foloseam astfel de ocazii ca să mai prind şi eu ceva îfirimituri din viaţa lor, şi priveam deseori cu durere dincolo de zăbrele, în vasta grădină a unei educaţii mai serioase, simţind abia acum ce pierdusem. I>ar datorită prietenilor mei, mai citeam cîte o carte şi prindeam anumite puncte de legătură, apoi bîjbîiam mai departe agăţat ide firul subţire. Şi aşa, îmbinînd ceea ce aflam cu însuşirile fantastice ale izolării în care trăiam, am ajuns la o anumită treaptă de comică erudiţie, o erudiţie candidă, care mi-a înmulţit şi mi-a îmbogăţit în mod ciudat ocupaţiile. Dis-de-dimineaţă, în liniştе, sau pînă tîrziu noaptea, scriam pagini declamatorii, descrieri şi proclamaţii înflăcărate şi eram deosebit de mîndru de nişte aforisme cu tîlc pe care, împreună cu diverse desene şi ornamentaţii, le copiam în jurnalele mele zilnice. în felul acesta chilia mea semăna cu bucătăria unui alchimist, în a cărui sobă fierbea o viaţă clocotitoare. Graţia şi sănătatea, urîţenia şi ciudăţenia, echilibrul şi arbitrarul fierbeau împreună şi se amestecau sau se separau în razele de lumină.

Totuşi, în ciuda vieţii, în aparenţă liniştită, ce duceam, cîte o tulburare pătrundea de timpuriu în ea, care mă îngrijora sau mă pasiona.

Pe vremea aceea aveam un prieten entuziast şi ager la minte, care împărtăşea înclinaţiile mele mai mult decît toţi ceilalţi băieţi, desena mult şi avea năzuinţe poetice ca şi mine. Deoarece el continua să înveţe, îmi aducea nenumărate noutăţi de la şcoală. Era in acelaşi timp un băiat de viaţă şi bătea deseori cîrciumile în tovărăşia unor cheflii,. povestindu-mi apoi despre splendorile lor şi despre beţiile straşnice la care luase parte. Eu râmî- neam de cele mai multe ori melancolic acasă, pentru că în privinţa asta mama era zgîrcită foc, şi nu vedea nici un rost într-o cheltuială de acest gen. Prin urmare, mă •uitam la prietenul meu vioi şi neastîmpărat ca o pasăre captivă la una ce zboară în înălţimi, visînd că voi fi şi eu liber într-un viitor strălucit, cînd îmi propuneam să devin un nelipsit decor la toate chefurile. Deocamdată însă, asemenea vulpii căreia strugurii îi sînt prea acri, dezaprobam apucăturile aprige ale prietenului meu şi încercam să-l atrag mai mult spre cămăruţa mea liniştită. Drept urmare, anumite neînţelegeri s-au ivit între noi, astfel că m-am bucurat în sinea mea cînd, în cele din urmă, a plecat in depărtări, ceea ce mi-a dat binevenitul prilej să întreţin cu el un intens schimb de scrisori. Relaţiile dintre noi s-au ridicat la rangul de prietenie ideală, netulburată de contactul personal şi, cum ne scriam regulat, scrisorile noastre erau pline de elocygnţă şi de entuziasm tineresc. Din vanitate neroadă mă sileam să fac epistole cît mai frumoase şi mai avîntate şi cum principiile mele filozofice n-aveau nici o experienţă la bază, mă sileam din- greu să le dau formă şi coerenţă. Îmi venea mai uşor să îmbrac unele scrisori în haina fanteziei mele nestăvilite, condimentînd-o cu un umor imitat după scumpul meu Jean Paul. Dar oricît aş fi fost de înflăcărat şi de plin de zel, răspunsurile prietenului meu erau de fiecare dată superioare, atît prin maturitatea şi soliditatea ideilor, cît şi prin umorul lor mai autentic, ceea ce scotea în evidenţă tot ce era ţipător şi dezordonat în efuziunile mele. Il admiram pe prietenul meu, eram

mindru de el şi făceam eforturi sporite să-mi adun ideile, să învăţ din scrisorile lui şi să fac şi eu misive demne şi la fel de reuşite. Dar cu cît urcam în direcţia lui, cu atît mai sus ajungea el, devenind mai inaccesibil, ca o nălucă pe care zadarnic mă sileam s-o prind. In afară de asta. ideile lui erau înveşmîntate în culorile cels mai variate, asemenea mării veşnice, la fel de fermecătoare în toanele ei, la fel de surprinzătoare şi la fel de bogată în izvoare, care păreau să se reverse deopotrivă din adîncuri, din munţi şi din ceruri ; prietenul meu mă uimea de departe ca o apariţie misterioasă şi măreaţă, a cărei splendidă dezvoltare promitea zi de zi tot mai mult şi-mi insufla dorinţa de a ţine,' pe cît posibil în viaţă, pasul alături de el.

în perioada aceea, mi-a căzut într-o zi în mînă cartea lui Zimmermann[1] despre singurătate. Auzisem multe despre ea, astfel că am citit-o cu aviditate sporită, pînă am ajuns la pagina care începe aşa : „Aş vrea să te ţin- tuiesc în camera ta de lucru, tinere !“ Recunoşteam tot mai bine fiecare cuvînt pînă cînd am dat în cele din urmă peste una din primele scrisori ale prietenului meu, reprodusă cu toată fidelitatea. Curînd după aceea am descoperit o altă scrisoare a lui, în cugetările fără pretenţii ale lui Diderot despre desen, pe care le cumpărasem de la un anticar, şi am ajuns astfel la izvoarele agerimii şi clarităţii prietenului meu, care mă entuziasmaseră atît. Şi fiindcă anumite întâmplări şi coincidenţe întîrziate ies deodată grămadă la lumină, descoperirile mele s-au acumulat cu repeziciune una după alta, dezvăluind o ciudată mistificare. Am găsit pasaje din Rousseau şi din Werther, din Sterne ■[2], din Hippel[3] şi din Lessing, splendide versuri din Byron şi din Heine transpuse în proză epistolară, am găsit pînă şi sentinţele unor ţjlozofi cu mare profunzime de gîndire, sentinţe pe

1 *Johann Georg Ritter von Zimmermann* (1728—1795) — medic, filozof şi scriitor german.

2 *Laurence Steme* (1713—1768) — romancier englez, fondatorul sentimentalismului literar.

3 *Gottlieb von* Hippel *Theodor* (1741—1796) — romancier german.

care nu le înţelesesem şi care mă umpluseră de respect faţă de prietenul meu.

împotriva unor aştri de acest rang luptasem neputincios ; acum eram ca lovit de trăsnet. îmi vedeam în gînd prietenul rîzîndu-şi de mine şi nu-mi puteam explica purtarea lui decît printr-o incapacitate personală. Am fost, totuşi, dureros jignit şi, după o perioadă de tăcere, i^am scris o scrisoare plină de aluzii, prin care intenţionam să anihilez superioritatea spirituală ce-şi arogase, fără să renunţ, însă, la prietenia noastră, ci mai curînd să-l aduc înapoi spre adevăr. Dar cum eram rănit în mîndria mea, am folosit cuvinte tari şi violente ; adversarul meu nu voise să-şi rîdă de mine, ci doar să ţină pasul cu eforturile mele fără să-şi bată prea mult capul. Aşa a procedat şi mai tîrziu, în probleme mai serioase,

încercînd să recurgă totdeauna la asemenea mijloace, cu toate că avea destul talent şi totodată sentimentul propriei demnităţi ca să poată face eforturi personale reale. Iată de ce, din dorinţa de a-şi ascunde stinghereala şi 6upărat de revolta mea, mi-a răspuns pe un ton şi mai iritat, şi mai jignitor. O ceartă aprigă s-a iscat între noi ; ne-am ocărit reciproc fără milă, şi pe cît de devotaţi ne fusesem unul altuia înainte, pe atît de mare era acum risipa de fraze tragice prin care anunţam sfîrşitul prieteniei noastre, fiecare din noi străduindu-se orbeşte să fie primul care să şi-l alunge pe celălalt din inimă.

Nu numai duritatea lui, ci şi a mea îmi sfîşiau inima ; am suferit multă vreme pentru că-1 respectam, îl iubeam şi-l uram totodată pe prietenul de care mă depărtasem ; pentru a doua oară şi la o vîrstă mai înaintată, încercam durerea provocată de întreruperea unei prietenii, dar suferinţa era cu atît mai mare, cu cît legătura dintre noi fusese mai nobilă. Că asta ar fi fost răsplata pentru farsele pe care le jucasem meşterului Habersaat, arătîndu-i studiile mincinftase după natură, nu mi-a trecut o clipă prin minte.

C a p i t o l u l o p t

IARĂŞI PRIMĂVARĂ

Primăvara sosise ; ghioceii şi viorelele dispăruseră în iarba tot mai deasă şi nimeni nu băga în seamă micile lor roade. In schimb anemonele, steluţele albastre ale brebeneilor şi trunchiurile albe ale mestecenilor tineri se înmulţeau tot mai mult la intrarea în pădure ; soarele primăvăratic privea printre ei şi strălucea în spaţiile goale dintre copaci. Căci în pădure era încă lumină şi loc ¦destul, ca în casa unui savant a

cărui iubită a făcut ordine şi curăţenie înainte de întoarcerea lui dintr-o călătorie, înainte ca el să arunce din nou totul vraişte. Cu discreţie şi modestie, frunzişul verde şi gingaş îşi relua locul, trădînd numai în parte impulsul năvalnic care creştea în el. Frunzuliţele, puţine la număr, dispuse simetric pe ramuri, gingaşe şi cam rigide, păreau ordonate de o modistă, cu crestăturile şi cutele încă foarte precis conturate şi netede, tăiate parcă din hîrtie $i presate, cu cozile şi codiţele lăcuite în roşu, toate extrem de dichisite. Un vînt proaspăt adia, pe cer pluteau nori strălucitori, iarba tînără de pe răzoare unduia ca şi lîna de pe spatele mieilor. Pretutindeni, totul era într-o continuă, tăcută şi zglobie mişcare ; pe ceafa tinerelor fete care ieşeau în aerul primăvăratic, se înfiorau cîrlionţi, inima mea se înfiora şi ea. Hoinăream pe toate dealurile, prin locuri frumoase şi singuratice, cîntînd ore întregi dintr-un flaut mare pe care-1 aveam de un an. învăţasem primele mişcări de la cel care mi-1 vînduse, un vecin cu simţ muzical, dar nici prin gînd nu-mi trecea că aş putea să-mi continui studiile, iar vechile exerciţii de şcoală se pierduseră de mult în oceanul adînc al uitării. Cîntînd însă fără nici o măsură, am căpătat o agilitate spontană, care 6e traducea prin triluri, rulade şi cadenţe ciudate. Cîntăm cu aceeaşi uşurinţă la flaut ceea ce puteam fluiera sau cînta din gură după memorie, dar numai în tonalităţile dure ; bineînţeles că eram sensibil şi la cele moi, pe care le puteam reproduce, numai că atunci tre-' buia să cînt încet şi cu atenţie, aşa că aceste pasaje sunau melancolic şi întrerupt în multe locuri, contopin- du-se cu zgomotul din jur. Cunoscătorii de muzică, care mă auzeau de la mare depărtare, afirmau că ştiu să cînt corect, mă lăudau şi mă invitau la petrecerile lor. Dar cînd mă înfăţişam la ei înarmat cu ţeava aceea cafenie cu 'o singură clapă şi priveam stingherit, cu remuşcări de conştiinţă la instrumentele din lemn de abanos cu nenumărate chei de argint, cînd vedeam partiturile

mari. acoperite cu o mulţime de note negre, se putea constata că nu sînt bun de nimic şi vecinii clătinau uimiţi din cap. Acum însă, flautul meu umplea văzduhul cu şi mai mult zel şi sunetele lui puteau fi asemănate cu cîntecul asurzitor dar monoton al unei păsări mari. Trîntit sub umbra tăcută a copacilor din păduri, mă simţeam cuprins de bucuria pastorală a unui alt veac.

Cam atunci am auzit spunîndu-se în treacăt că Anna s-ar fi întors acasă. N-o mai văzusem de doi ani ; amîn- doi trebuia să împlinim şaisprezece ani. M-am pregătit imediat să plec la ţară şi, într-o sîmbătă, am pornit plin de voie bună pe drumul cel drag. Glasul meu era răguşit dar, abuzînd de el, am cîntat pînă n-am mai putut prin pădurile sonore. Apoi am tăcut şi,' gîndindu-mă la adîn- cimea tonurilor mele, mi-am amintit de vocea Annei şi am încercat să-mi închipui ce sunet avea acum. Apoi m-am întrebat cît de înaltă putea să fie şi cum în acest răstimp crescusem şi eu repede, m-a trecut un fior cînd m-am gindit la statura fetelor de şaisprezece ani din oraşul nostru. Tot timpul mi-a plutit în faţa ochilor imaginea ei copilărească încă, aşa cum o văzusem pe malul lacului sau lîngă mormîntul acela, cu horbota la git, cu cosiţele aurii şi cu ochii nevinovaţi şi prietenoşi. Această imagine împrăştie într-o oarecare măsură nesiguranţa care ameninţa să mă cuprindă, astfel că mi-am continuat drumul cu îndrăzneală şi am găsit casa unchiului meu aşa cum o ştiam şi plină de veselie.

De fapt însă numai persoanele mai în virstă rămăseseră neschimbate, tinerii vorbeau şi glumeau pe alt ton. Cînd, după cină, părinţii se retraseră şi îşi făcură apariţia cîţiva tineri, băieţi şi fete din sat, ca să mai stea cîteva ore de vorbă, mi-am dat seamă că prohlemele amoroase deveniseră acum, mai exclusiv şi mai pronunţat, subiect de discuţii şi de tachinerii, dar în aşa fel încît sub aparenţa unei galanterii uşor ironice, tinerii

păreau că se străduiesc să ascundă sentimente mai profunde, în timp ce fetele se sileau.să facă mai multe mofturi, să demonstreze dispreţ faţă de bărbaţi şi feciorelnică mulţumire de sine ; şi după felul în care glumele şi atacurile se încrucişau între ele, enervînd pe unii, ofensînd în aparenţă pe alţii, se putea recunoaşte lesne ■că o cristalizare era pe punctul de a se închega.

La început am tăcut, încercînd să mă orientez in această hărţuială, mai mult verbală decît spirituală ; fetele mă considerau un neutru lipsit de pretenţii şi păreau dornice să mă transforme într-un paj modest şi credincios. Dar, pe nesimţite, luînd în serios această luptă simulată, am trecut de partea sexului meu. Aşa-zisa simplitate şi mîndra transformare a fetelor mi se părea primejdioasă, jignitoare, şi deloc corespunzătoare simţă- mintelor mele. Dar în loc să mă folosesc de arme mai practice, de armele preferate ale tovarăşilor mei, m-am împotrivit fetelor mai băieţeşte, mai necavalereşte, adică procedînd aşa cum procedau şi ele. Stoicismul dîrz, cu care am ripostat feciorelnicei mulţumiri de sine ce manifestau faţă de propria lor situaţie, m-a pus astfel foarte repede într-o periculoasă situaţie de izolare mai ales că, în clipa aceea, naivul de mine, credeam în ea, afirmînd-o cu energie şi cu seriozitate. Numaidecît, toate săgeţile batjocurii s-au îndreptat împotriva mea ca împotriva unui instigator care nu trebuie să fie suportat. Persoanele prezente de gen masculin m-au părăsit şi ele, sau m-au aţîţat cu perfidie, ca să se pună bine pe lîngă fetele supărate, ceea ce m-a înfuriat iar, m-a umplut de gelozie şi m-a necăjit cumplit cînd, în toiul luptei, am observat Că ocheadele pline de înţelesuri se înmulţeau tot mai mult şi că mîinile frumoaselor duşmance întîrziau tot mai bucuros şi tot mai îndelung în mîinile băieţilor.

Pe scurt, cînd societatea s-a împrăştiat şi cînd eu am urcat scările cu aerul unui duşman declarat al

femeilor, cele trei verişoare m-au urmărit, fiecare cu cîte o mică lampă de noapte în mînă şi şi-au bătut joc de mine pînă în faţa uşii camerei mele. Ajuns aici, m-am întors spre ele şi am exclamat :

— Fecioare nebune, plecaţi cu lămpile voastre cu tot ! Deşi fiecare dintre voi va avea mult prea curînd un logodnic aici, pe pămînt, tare mă tem că uleiul răbdării voastre nu va ajunge nici pentru cea mai mică zăbavă. Stingeţi-vă lămpile şi ruşinaţi-vă pe întuneric, măcar să faceţi economie la acest strop de ulei, amorezatelor !

O servitoare aducea tocmai un lighean cu apă ; fetele îşi muiară degetele în el şi mă stropiră în obraz, vîrîn- du-mi totodată lămpile aprinse în nas şi în păr şi în- ghiontindu-mă.

— Prin apă şi prin foc, spuneau ele, te menim să fii în veci urît de femei ! Fie ca nici o femeie să nu dorească vreodată stingerea acestei uri, fie ca lumina dragostei să apună în veci pentru tine ! Somn uşor, domnule intransigent, nici o fată să nu vă tulbure visele ! Zicînd acestea, au suflat în flacăra luminării mele care s-a stins şi s-au împrăştiat repede, făcîndu-se nevăzute cu lămpile în casa cufundată în întuneric şi lăsîndu-mă fără lumină. Am intrat bîjbîind în odaie, m-am lovit de toate mobilele şi, prost dispus cum eram, mi-am împrăştiat hainele pe jos. Cînd am ajuns în fine la căpătîiul patului şi am vrut să mă vîr repede sub pătură, am dat cu picioarele de un sac afurisit, care m-a împiedicat să mă întind, mi-a stînjenit în mod foarte neplăcut libertatea de mişcare şi m-a silit să mă chircesc. Potrivit unui obicei răspîndit la ţară, din dorinţa de a mă sîcîi, cearşaful fusese împăturit şi înnodat cu atîta artă, încît cu toate eforturile mele nerăbdătoare, n-am reuşit să-l netezesc şi am fost nevoit să mă pregătesc să dorm în poziţia cea mai incomodă şi mai caraghioasă cu putinţă. Numai că, în ciuda obosedii, somnul nu voia să vină ; enervarea şi ruşinea de a fi adoptat o atitudine greşită, îngrijorarea de a şti ce părere va avea Anna faţă de toate astea şi patul acela blestemat nu

mă lăsau să închid ochii decît pentru cîteva clipe şi atunci eram bîntuit de visuri încîl- cite. Jos, in vale, noaptea era zbuciumată şi întreruptă de zgomote, căci era noaptea de sîmbătă spre duminică, cînd flăcăii rămin împreună pînă în zori, îşi spun ofurile şi bat cărările dragostei. Cîţiva se plimbau în grup cîntînd şi chiuind prin satul cufundat în noapte şi glasurile lor se auzeau cînd mai departe, cînd mai aproape ; alţii se furişau cîte unul pe lîngă case, rostind cu glas înăbuşit numele fetelor, sprijinind scări sau aruncînd pietricele în geamuri. M-am ridicat din pat şi am deschis fereastra ; aerul îmbălsămat de mai se revărsa asupra mea, stelele clipeau îndrăgostite din ochi, o pisicuţă se tupila după un colţ al casei, în timp ce o umbră zveltă coti după celălalt colţ purtînd *o scară lungă pe care o rezemă de zid, la o distanţă de vreo trei sau patru geamuri de mine. Umbra începu să urce treptele voinicește, apoi strigă cu jumătate glas numele verişoarei mele mai mari, după care fereastra ei se deschise încet şi începu o conversaţie intimă pe şoptite, întreruptă de nişte foşnete care nu se deosebeau cîtuşi de puţin de zgomotele ce ar fi făcut nişte sărutări aprinse. „Aha ! mi-am spus eu, ştii că-i frumos !‘‘ In timp ce gîndeam aşa, am zărit o altă umbră ieşind pe fereastra verişoarei mijlocii, a cărei cameră se afla la etajul inferior. Umbra îşi făcu vînt pe ramura unui pom din apropiere, apoi sari repede jos : dar abia se depărtase cu vreo cincizeci de paşi de casă că. răspunzmd vagabonzilor nocturni din depărtare, scoase un chiot ucigaş, care răsună pînă departe.

Cuprins de sentimente foarte neobişnuite am închis cu grijă fereastra şi, vîrîndu-mă în labirintul meu de cearşafuri, am încercat să uit de fete, de dragoste, de noaptea de mai şi de necazul meu.

Dar a doua zi dimineaţă, cînd am reflectat la experienţele mele nocturne, am fost cuprins de sentimente şi mai amestecate. In primul rînd era indignarea şi grija ce-mi provocau verişoarele mele

şi amorezii lor. Era ca şi cum o serie de practici francmasonice ar fi fost efectuate într-o grădină închisă, în timp ce eu aş fi rămas batjocorit de toţi, în faţa porţii.

De aceea, cînd a sosit timpul să cobor în odaia mare şi să iau o atitudine, am hotărît să păstrez deocamdată o tăcere deplină şi hotărîrea asta mi s-a părut atît de nobilă şi de mărinimoasă încît, foarte mîndru de ea, am crezut că fetele îmi vor citi generozitatea pe faţă chiar în clipa în care-mi voi face apariţia în cameră. Dar intrarea mea nu produse nici o impresie ; în schimb, am văzut în dreptul unei ferestre o siluetă feminină înaltă şi zveltă, în jurul căreia erau adunate cele trei verişoare ale mele. Din trăsăturile chipului ei şi din vocea uşor schimbată, deşi rămăsese tot atît de plăcută, am recunoscut-o imediat pe Anna ; era fină şi distinsă şi eu m^am oprit locului nedumerit şi năuc. Tăcută şi modestă. Anna contempla peisajul de-afară, în timp ce veri- şoarele mele îi vorbeau în surdină, cu un aer familiar şi graţios, aşa cum fac femeile ori de cîte ori au un musafir a cărui prezenţă e o încîntare pentru ele. Era o scenă drăguţă şi cuminte de parcă cele patru fetiţe drăgălaşe . veniseră chiar atunci dintr-o şcoală de maici ; în special, verişoarele mele nu mai păstrau în glas nici o umbră de ameninţare din seara trecută. Cînd au remarcat în sfîrşit prezenţa mea, mi-au răspuns fără nici o stînjeneală la bună dimineaţa şi m-au prezentat Annei. Cu privirile aţintite în pămînt ne-am întins degetele, abia atingîn- du-ne vîrfurile şi ea a făcut, pare-mi-se, o mică plecăciune politicoasă. M-am zăpăcit cu totul şi am întrebat : „Va să zică v-aţi întors ?“ la care ea mi-a răspuns : „Da“. cu tonul unui clopoţel care nu prea ştie dacă trebuie să sune pentru prînz sau pentru vecernie. După aceea, fără să ştiu cum, m-am trezit iar exclus din cercul fetelor şi m-am grăbit să-mi fac de lucru cu o pisică, aruncînd priviri furişe spre Anna. Se

schimbase cu desăvîrşire. Purta o rochie neagră de mătase, părul ei auriu era netezit şi strîns elegant, trădînd o îngrijire specială, în timp ce altădată, cîţiva cîrlionţi pe care-i încreţea singură îşi făceau loc printre cosiţe.- Trăsăturile esenţiale ale obrazului ei rămăseseră neschimbate, numai că erau mai liniştite, iar bieţii, frumoşii ei ochi albaştri nu mai priveau deschis ca pe vremuri, ci se supuneau legilor bunei-cuviinţe. N-am remarcat din prima clipă şi foarte precis toate aceste amănunte, dar ansamblul a făcut asupra mea o impresie atît de puternică încît m-am speriat cînd, la micul dejun, care fusese pregătit între timp, a trebuit să mă aşez lingă ea ; căci, ţinând seamă că Anna se întorcea din Elveţia franceză, unchiul meu îşi revizuise cunoştinţele de franceză din epoca de fast a casei parohiale şi spuse adresîndu-se mie : *„Eh bien ! monsieur le neveu! prenez place aupres de mademoiselle votre cousine, s'il vous plaît, parbleu! est-ce que vous n'avez pas bien dormi ? Paraît que vous faites la triste figure* /“ [1] apoi continuă către Anna, cu
o comică plecăciune, şi salutând cu micul lui corn de vî- nătoare : *„Veuillez accepter Ies services de ce pauvre jeune homme de la triste figure, mademoiselle ! Souffrez*, s'il *vous plaît, qu'il fasse votre galant, pour que notre rnaison illustre revisse Ies beaux jours d'autrefois! AUons,* parler *frangais toute la compagnie !*[2] Şi începurăm să sporovăim ca nişte caraghioşi într-o ţîră de franţuzească, ale cărei frînturi se încrucişau cu veselie, fiindcă nimănui nu-i era ruşine să-şi mărturisească greutăţile şi ignoranţa, şi gluma

1 Ei bine, nepoate, ia loc lîngă domnişoara vară, te rog, ce Dumnezeu! N-ai dormit bine ? S-ar zice că ai o mutră cam tristă.

2 Binevoieşte să primeşti serviciile acestui biet tînăr al tristei figuri, domnişoară! Ingăduie-i, te rog, să fie cavalerul dumi- tale, pentru ca ilustra noastră casă să retrăiască zilele frumoase de altădată ! Să vorbim franţuzeşte cu toţii !

aceasta trebuia să fie un fel de omagiu pentru Anna, dîndu-i ocazia să-şi arate cunoştinţele însuşite. Ea intervenea cu modestie, dar cu siguranţă, în conversaţia aceea ciudată şi rostea cuvintele cu accent corect, presărate cu exclamaţii curente în Elveţia franceză ca : *En verite ! Tenez ! Voyez!*[1] etc.. printre care, uitîndu-şi cinul preoţesc, unchiul meu intercala cîţiva *diables !*[2] Formele acestea nu-mi erau nicidecum familiare, eu nu-mi puteam exprima părerile decît într-o traducere strictă, fără artificii şi fără o pronunţie dintre cele mai reuşite. Prin urmare mă mulţumeam să spun din cînd în cînd *oui* şi non sau *je ne sais pas !* Singura expresie de care ştiam să mă folosese era : *que voulez-vous que je fasse !*[3] Am repetat de cîteva ori perla asta fără să se potrivească grozav. Rîsetele pe care le-am stîrnit m-au întristat şi m-am indispus ; pentru că din momentul în care atinsesem în treacăt rochia -de mătase a Annei, eram mereu tot mai înspăimîntat la gîndul că par un oarecare şi că nu fac doi bani, deşi pînă atunci fusesem convins că ştiu să preţuiesc lucrurile cele mai bune şi cele mai nobile, că tind spre ele şi că tocmai de aceea port în mine valori considerabile. In teorie apucasem pînă atunci să cuceresc lumea şi o meritam, ^dar mai ales, o cîştigasem total pe Anna. Acuma însă, cînd începea practica, o umilinţă dezarmantă mi se furişa de la început în suflet, umilinţă pe care am sintetizat-o aproximativ în următoarele cuvinte îndărătnice şi violente : „Moi, *j'aime assez la bonne et venerable langue de mon* p*ays, qui est heureusement la la,ngue allemande, pour ne pas plaindre mon ignorance du fran- gais. Mais mademoiselle* ma *cousine ayant le gout jran- ■gais et comme elle* d*oit frequenter l'eglise de notre vil- îage, c'est ƀeaucoup* â *plaindre qu'elle n'y trouvera point de ces orateurs*

1 Intr-adevăr ! Ia te uită ! Poftim !
2 Drace I
3 Ce vreţi să fac ?

vaudois, qui sont elevâs, savants et de- vots. Aussi, que son deplaisir ne soit trop grand, je vous propose, monsieur mon oncle, de remonter en chaire, nous ferons un petit auditoire et vous nous ferez de beaux sermons frangais ! Que voulez-vous que je fasse“ [1] am adăugat eu uşor încurcat, după ce-am rostit această cuvîntare cît am putut de repede şi de curgător. Comesenii erau uimiţi de o frază atît de lungă şi mă priveau
ca pe un franţuz dat naibii, de care nu ştiuseră nimic pînă atunci, mai ales că, datorită iuţelii cu care vorbisem, nu pricepuseră nimic, afară de unchiul meu, care rîse vesel. Nimeni nu bănuia, firește, că-mi pregătisem în tăcere frazele şi că n-aş fi fost în stare să continuu cu aceeaşi iscusinţă. Singura care mă înţelesese total era Anna, dar ea nu spuse nimic şi părea jignită, pentru că roşise şi plecase ochii stînjenită. Adevărul e că nu ştia de glumă cînd era vorba de preoţimea cantonului Vaud, căci în afara cunoştinţelor de limbă franceză, se întorsese de acolo cu idei ortodoxe despre esenţa bisericii Observînd că modul ocolit în care-mi exteriorizasem lipsa de curaj făcuse o impresie destul de urîtă, am şters-o de la masă îndată ce s-a putut. Am auzit sunînd pentru ultima dată chemarea la biserică şi întreaga familie s-a pregătit să meargă la slujbă. Anna îşi puse mănuşi albe şi lucioase de piele şi cele trei verişoare care, deşi îmbrăcate orăşeneşte, mergeau ca toate fetele de la ţară, cu mîinile goale la biserică, au

1 „Mie mi-e destul de dragă buna, venerabila limbă a ţârii mele, care e, din fericire, limba germană, ca să nu regret ignoranţa mea în materie de franceză. Dar cum domnişoara vara mea e dornică să audă franceza şi cum e obligată să frecventeze biserica din satul nostru, e de plîns că-i vor lipsi acei oratori din cantonul Vaud, distinşi, eruditi şi bigoţi. Aşadar, pentru ca să nu fie prea dezamăgită, vă propun, domnule unchi, să urcaţi din nou în amvon, o să alcătuim un mic auditoriu şi dumneavoastră o să ne ţineţi predici frumoase în franceză. Ce vreţi să fac ?“

scos şi ele la iveală nişte mănuşi împletite, unele de mătase, altele de bumbac şi s-au gătit cu ele. Cînd toată lumea a fost gata de plecare, chipul Annei a luat o expresie de reculegere şi de evlavie ; a încetat să vorbească şi şi-a aţintit privirile în pămînt. Verişoarele mele care plecau totdeauna la biserică rîzînd cu veselie, au luat şi ele o înfăţişare solemnă, astfel încît m-am zăpăcit de tot şi n-am mai ştiut cum să mă port. Stingherit cum eram, mă lipisem de sobă, deşi un soare tânăr de vară se şi aşternuse deasupra grădinii ; am fost întrebat dacă nu vin şi eu la slujbă şi atunci, pentru a-mi reface în sfîrşit prestigiul, am răspuns cu un aer important că n-aveam timp, trebuia să scriu ceva !

In ziua aceea, toată familia mergea la biserică de ha- tîrul Annei, şi eu am fost singurul care am rămas acasă. Am privit pe fereastră în urma alaiului care, pornind peste pajişti, a trecut pe sub pomi, s-a ivit pe dealul ce ducea spre cimitir, apoi a dispărut definitiv pe uşa bisericii. Curînd după aceea, uşa s-a închis, clopotele au amuţit şi a început cîntarea, care răsuna limpede şi frumoasă pînă în locul unde mă aflam eu. După ce a încetat
şi ea, un ocean de linişte s-a revărsat peste sat, întrerupt cînd şi cînd de vreo exclamaţie mai energică a predicatorului, ca de ţipătul unui pescăruş.

Frunzele copacilor şi milioanele de firicele de iarbă tăceau chitic, deşi, legănîndu-se încolo şi încoace, se dedau fără zgomot la tot felul de ştrengării, aşa cum fac copiii zburdalnici în timpul unor dezbateri solemne. Sunetele fiinţe ale predicii, care, ieşind printr-unul din •canaturile deschise ale ferestrei, se răspîndeau în împre-jurimi, răsunau ciudat şi uneori păreau nişte hoteho ! alteori nişte iuhu ! sau hopa ! rostite cînd cu glas subţire, cînd cu un bubuit grav, ca un strigăt într-o noapte devastată de foc, apoi iar ca gînguritul unui porumbel.

în timp ce preotul îşi ţinea predica, iar eu stăteam liniştit cu gîndurile concentrate asupra Annei, am pus mina pe o hîrtie şi pe o pană şi mi-am aşternut simţămintele faţă de ea în cuvinte înflăcărate. I-am amintit de clipele gingaşe de la mormîntul bunicii, spunîndu-i pe nume şi tutuind-o cît puteam de des, lucru care altă dată era firesc între noi. Scrisoarea asta mă umpdu de fericire ; uneori mă opream, apoi o continuam spunînd lucruri şi mai frumoase. Tot ce era mai bun in mine şi în cunoştinţele mele căpătate la întîmplare şi fără metodă, se elibera în aceste pagini, îmbinîndu-se cu sentimentul situaţiei mele actuale. Fundalul acestei scrisori era o mare tristeţe şi după ce am încheiat-o, am recitit-o de cîteva ori, de parcă în felul acesta aş fi putut striga fiecare vorbă în inima Annei. Apoi am simţit nevoia să 'las pagina pe masă şi să mă duc în grădină, pentru ca cerul sau altcineva s-o poată citi prin fereastră ; dar numai certitudinea deplină că nici un suflet de om nu se afla prin apropiere îmi dădu îndrăzneala de a mă plimba încoace şi încolo printre răzoare, privind in sus spre fereastra camerei unde se afla frumoasa mea declaraţie de dragoste. Credeam că am procedat bine şl mă simţeam satisfăcut şi eliberat, dar curînd m-am întors în odaie, pentru că tot nu aveam deplină încredere în 4iniştea aceea şi am intrat pe uşă chiar în clipa cînd foaia, luată de curent, a ţîşnit pe geam afară. S-a oprit întîi într-un măr şi eu am dat iar fuga în grădină, dar cînd am ajuns, am văzut-o înălţîndu-se şi năpustindu-se spre stupină, unde s-a prins zdravăn de un stup zumzăitor şi s-a făcut nevăzută. M-am apropiat de stup, dar albinele, care profitau de cele cîteva luni de vară, fuseseră scutite de poliţie să sărbătorească duminica, şi munca lor fiind declarată de mare urgenţă, zumzăiau şi forfoteau în faţa stupilor dovedind că nici nu putea fi vorbă să te apropii de ele. M-am oprit speriat şi şovăind, dar o înţepătură

dureroasă în obraz mi-a dat a înţelege că declaraţia mea de dragoste e deocamdată în paza armată a împărăţiei albinelor. Cîteva luni avea să fie negreşit în siguranţă în spatele stupului ; cînd însă se va scoate mierea, scrisoarea mea va ieşi cu siguranţă la iveală şi atunci ce se va întîmpla ? îmi spuneam că toată întîmplarea aceea fusese predestinată de o forţă superioară şi eram în parte bucuros la gîndul că explicaţiile mele, ieşind din sfera voinţei mele, erau expuse unei descoperiri ce putea surveni oricînd.

Frecîndu-mi obrazul înţepat de albine, m-am depărtat în sfîrşit de ele, după ce m-am uitat cu atenţie ca să văd dacă nu se zăreşte cumva vreun colţişor alb de hîrtie. în biserică răsună iar cîntarea, clopotele începură să bată şi oamenii, răspîndindu-se în grupuri izolate, porniră spre casele lor. Mă instalasem iar la geam şi am zărit-o pe Anna păşind prin iarbă şi apropiindu-se treptat de casă. îşi scoase pălăria albă şi se opri un timp în faţa stupului, părînd că urmăreşte cu plăcere munca harnicelor zburătoare ; dar şi mai mare era plăcerea cu care o priveam eu, aşa liniştită cum stătea în faţa tainelor mele, şi-mi închipuiam că presimţirea existenţei lor o reţine în locul acela frumos şi înflorit. Cînd ajunse sus, era însufleţită de voia bună firească oamenilor evlavioşi după ce se întorc de la biserică, astfel că începu să vorbească ceva mai tare şi să fie mai accesibilă ca înainte. La masa de prînz, unde am fost iar aşezat lîngă ea, reîncepu şcoala mea dulce-amară. în zilele de duminică şi de sărbătoare masa unchiului meu arăta aidoma cu întreaga lui gospodărie, trădîndu-şi amănuntele interesante şi pitoreşti. Pe trei sferturi din suprafaţa ei, în zonă ocupată de tineri şi de servitori, se aflau castroane mari, ţărăneşti, cu diverse feluri de mîncare : bucăţi mari de carne de vită şi şunci zdravene. Vinul nou era turnat dintr-o cană mare în pahare simple, verzui, cuţitele şi furculiţele erau din cele mai

ieftine, iar lingurile de cositor. Spre capul mesei, unde şedeau unchiul şi musafirii, lucrurile stăteau altfel. Acolo se servea vînat, peşte sau alte bunătăţi, în porţii mici ; cum mătuşa nu se prea pricepea să pregătească şi să mănînce astfel de lucruri, le trata cam farmaceutic cum ar fi făcut un potcovar care ar fi vrut să monteze un ceas. Pe farfurii vechi de porţelan colorat, zăcea cîte o pasăre friptă, cîte un peşte, cîţiva raci roşii sau cîte o salată rafinat preparată. Tot astfel, în sticle mai mici se afla vin vechi şi tare, iar alături, străvechi pahare ornamentate, de cele mai diferite forme ; lingurile erau de argint şi celelalte tacîmuri erau rămăşiţe ale splendorii trecute ; ici un cuţit de fildeş, colo o furculiţă cu dinţii mici şi coadă smălţuită. Printre aceste nenumărate lucruri de preţ, se înălţa ca un munte o pîine uriaşă, asemenea unui pisc imens, făcînd parte dintr-un masiv scund, ai cărui vecini se răzbunau pe exclusivitatea gurmanzilor din capul mesei, criticîndu-le ascuţit dibăcia în a se servi. Cine nu ştia să consume repede şi elegant un peşte, cine nu ştia să desprindă oscioarele unei păsări, nu se putea plînge de lipsă de zeflemele. Obişnuit cu cea mai mare simplitate în casa mamei mele, mîncam peşte şi păsări fără multă iscusinţă aşa că eram foarte des expus glumelor celorlalţi comeseni. In ziua aceea, un argat îmi întinse
o bucată de şuncă rugîndu-mă să-i îmbucătăţesc aripa aceea de porumbel, dat fiind că eram atît de priceput ; un altul declară că era foarte potrivit pentru mine să rod şira spinării unui- cîrnat. Pe deasupra, în calitatea mea de pretins amorez, trebuia s-o servesc pe frumoasa mea, ceea ce-mi era foarte incomod, deoarece pe lîngă că mi se părea caraghios să-i ofer din mîncarea ce-i stătea în faţa nasului şi aş fi preferat s-o servesc mai curînd cu inima decît cu mîinile într-o împrejurare în care nu era nevoie de aşa ceva, cunoştinţele mele în această direcţie erau insuficiente şi se întîmpla

să-i întind uneori o coadă de peşte, deşi capul era mai gustos şi invers.

Curînd am încetat s-o mai servesc mulţumindu-mă să mă bucur de apropierea ei, dar unchiul m-a trezit la realitate cerîndu-mi să desfac un cap de ştiucă pentru Anna şi să-i arăt simbolurile patimilor lui Hristos, despre care se spune că se află acolo. Numai că, din nebăgare de seamă, şi cu toate că se vorbise înainte despre asta, mîncasem eu capul, aşa că m-am pomenit în postura unui păgîn ignorant. înfuriat, am pus mîna pe osul ştiucii, pe care între timp îl curăţasem de carne, i l-am vîrît Annei sub nas şi i-am spus că aici s-ar mai afla unul din cuiele sfinte ale crucii. Se înţelege că mi-am recăpătat prestigiul în ochii zeflemiştilor, însă Anna nu meritase tocmai o asemenea mojicie, pentru că nu mă luase peste picior şi şezuse foarte liniştită lîngă mine. A început să roşească din ce în ce mai tare, eu mi-am dat numaidecit seama de greşeala pe care o făcusem şi mi-a părut aşa ţde rău că-mi venea să înghit osul. Asta nu m-a scutit însă de o scurtă mustrare din partea unchiului meu, care m-a rugat să renunţ la asemenea expresii. A fost rîndul meu să roşesc şi n-am mai scos nici o vorbă pînă la sfîr- şitul prînzului. M-am retras supărat şi plin de amărăciune, cu gîndul să nu mă mai arăt, dar verişoarele mele m-au căutat şi mi-au cerut să vin cu ele şi cu fraţii lor :ca s-o conducem pe Anna acasă şi să-i facem o vizită învăţătorului. Cum mă aflam într-o situaţie ruşinoasă, găsiseră cu cale să mă scoată din încurcătură făcîndu-mi această amabilă invitaţie ; ştiam doar prea bine că altfel n-aş fi putut veni, fiindcă aşa se obişnuieşte la această vîrstă, cînd bosumflarea constituie o chestiune de onoare şi e reglementată de legi fixe.

Am pornit deci şi am luat-o de-a lungul rîuleţului prin pădure. Nu vorbeam şi cînd, siliţi de îngustimea potecii, trebuia să înaintăm unul cîte unul, rămîneam în urma tuturora, venind imediat

după Anna, dar păstrînd aceeaşi adîncă tăcere. Ochii mei erau aţintiţi cu dragoste şi evlavie asupra ei, dar eram pregătit să-mi întorc imediat privirile dacă ea s-ar fi uitat înapoi. Anna însă nu mă privi nici o singură dată ; în schimb, cu plăcere lăuntrică îmi imaginam că dintr-o dorinţă imperceptibilă de a plăcea, se îndrepta din cînd în cînd spre locuri mai greu de trecut. De cîteva ori m-am pregătit sfios să-i sar în ajutor, dar ea mi-a luat-o totdeauna înainte.

Deodată, pe un povîrniş, am zărit-o pe frumoasa Judith la umbra unui brad întunecat, al cărui trunchi se înălţa ca o coloană de marmură cenuşie. N-o mai văzusem demult ; se făcuse şi mai frumoasă. îşi încrucişase fnîinile pe piept, şi ţinea în gură un trandafir cu care ibuzele ei se jucau nepăsătoare. Ne dădu bună ziua pe rînd tuturora fără să intre în vorbă cu noi şi cînd, în icele din urmă, am ajuns şi eu în dreptul ei, mă salută pu o plecăciune uşoară a capului şi cu un zîmbet cam ironic.

învăţătorul ne primi cu bucurie, mai cu seamă pe ifiică-sa, pe care o aşteptase cu nerăbdare. Căci Anna era acum întruchiparea idealului său : o fată frumoasă, fină, cultivată, cucernică şi distinsă şi, odată cu foşnetul rochiei ei de mătase, răsărise pentru el — şi nu în înţelesul rău al cuvîntului — o lume nouă şi frumoasă. Pe lîngă averea de pînă atunci, mai moştenise o sumă rotundă de bani, pe care, fără să se umfle în pene, o folosea ca să se înconjoare de tot felul de comodităţi. Tot ceea ce, potrivit nevoilor cu care se întorsese din Elveţia franceză. îşi putea dori fata lui, se procura imediat o- rdată cu sumedenie de cărţi frumoase pentru el însuşi. •Renunţase şi la fracul său cenuşiu schimbîndu-1 cu o ihainâ neagră de stofă fină, pe care o punea cînd ieşea (undeva, în timp ce în casă purta un halat impozant, un fel de robă, ca să-şi

accentueze înfăţişarea de profesor particular respectabil şi oarecum de om al bisericii. Ori ide cîte ori un articol din îmbrăcămintea sa ori o mobilă ldin casă puteau fi împodobite cu dantelă, materialul pcesta era folosit sub toate formele şi în toate culorile, deoarece îi plăcea extraordinar de mult, şi Anna avea grijă să nu-i lipsească. în mica sală unde se afla orga, iam văzut acum o splendidă sofa cu perne, lucrate în di- ţferite culori, în faţa căreia era aşternut un covor cu iflori mari, lucrat de Anna. Această bogăţie de culori splendide, adunate într-un singur loc, contrasta ciudat idar admirabil cu încăperea simplă, văruită în alb. Singura ei podoabă în plus era orga cu tuburile ei scînteie- ftoare şi Uşile pictate.

Anna îşi puse o rochie albă şi se aşează la orgă. La pension fusese obligată să înveţe să cînte la pian, dar Cînd tatăl ei voise să-i cumpere acest instrument, refu- fease ; era prea înţeleaptă şi prea nţiîndră ca să continue Obişnuitele zdrăngăneli. In schimb, punea în practică ce /învăţase şi cînta melodii simple la orgă ; în seara aceea, Jacompanie deci corul nostru şi învăţătorul cîntă şi el teu noi. îşi privea mereu fata, ca şi mine de altfel, fiindcă eram adunaţi cu toţii în spatele ei ; arăta într-ade- yăr ca o sfîrită Cecilia [4], deşi poziţia degetelor ei albe pe clape avea încă ceva copilăresc.

Cînd ne-am săturat de desfătările muzicii, am ieşit în ifaţa casei ; şi aici avuseseră loc o serie de modificări. Pe scăricică erau ghivece cu rodii şi cu leandri, iar în grădiniţă nu se vedeau numai trandafiri şi micşunele ■creţe, aspectul ei fiind mai în concordanţă cu înfăţişarea actuală a Annei, adică avînd plante străine, o masă vop- feită în verde şi cîteva scaune de grădină. După ce am (luat afară o cină frugală, ne-am dus pe malul lacului unde am găsit o barcă nouă ; Anna învăţase să mînu- dască vîslele pe lacul Geneva,

din care cauză învăţătorul Cumpărase această ambarcaţiune, prima pe care o văzuse Vreo fiinţă omenească pe lacul acela atît de mic. Cu texcepţia tatălui Annei, ne-am urcat cu toţii în barcă şi lam pornit în larg pe apa liniştită şi strălucitoare ; vîsleam eu. pentru că, locuind în vecinătatea unui lac mare, ivoiam să-mi arăt şi eu talentele. Fetele erau strînse una fintr-alta, numai băieţii nu se mai astîmpărau şi se ţi- Ineau de glume şi de harţă. în cele din urmă reuşiră să fce ia din nou la bătaie, dat fiind că surorile lor doreau teă scape de constrîngere şi tînjeau după libertate. Se feăturaserâ să tot facă pe distinsele şi pe serioasele cu Anna şi voiau mai ales să se bucure de farsa grozavă ipe care mi-o făcuseră în ajun devastîndu-mi patul! Aşa ise face că am devenit curînd subiectul discuţiei ; Margot, cea mai mare dintre verişoare, o informă pe Anna că nnă declarasem duşman neînduplecat al fetelor şi, deci, nu se putea spera că voi arăta vreodată îndurare faţă de o inimă duioasă ; de aceea îi atrăgea din timp atenţia. Annei ca nu cumva, eu fiind de altfel un băiat de treabă,, să se îndrăgostească mai devreme sau mai tîrziu de mine. La care Lisette făcu observaţia că nu trebuie să te în- crezi în aparenţe ; părerea ei era că, în fond, eram îndrăgostit la nebunie, nu ştia de cine, fireşte ; cea mai bună dovadă era somnul meu agitat, pentru că dimineaţa aşternutul meu fusese găsit alandala, cu cearşafurile învălmăşite, ceea ce dădea de bănuit că mă răsucisem toată noaptea ca un fus. Cu aparentă îngrijorare,. Margot mă întrebă dacă într-adevăr nu dormisem bine. Căci dacă asta era situaţia, nu mai ştia ce trebuie să creadă despre mine. Pînă una alta, spera că nu eram chiar atît de făţarnic încît să fac pe duşmanul fetelor, deşi năuc de dragoste ! De altfel, eram încă prea tînăr pentru aşa ceva. Lisette răspunse că tocmai asta era nenorocirea, că un mucos ca mine putea fi atît de îndrăgostit încît să-şi piardă şi somnul. Ultimele cuvinte mă

scoaseră din sărite astfel că am exclamat :

— N-am putut să dorm numai fiindcă m-aţi deranjat toată noaptea cu giugiulelile voastre. Cel puţin nu am fost singurul care am stat de veghe !

— Firește că şi noi sîntem îndrăgostite pînă peste urechi ! răspunseră ele cam surprinse, dar îşi recăpă- tară imediat sîngele rece şi sora cea mai mare continuă : Ştii ce, verişorule, hai să ne unim, împărtăşeşte-ne mai întîi suferinţele fele şi, drept mulţumire, ai să ajungi un confident şi un înger salvator pentru noi ori de cîte ori
o să avem necazuri în dragoste !

— Mi se pare că tu n-ai nevoie de nici un înger salvator, am răspuns, căci niște îngeri foarte veseli urcă şi coboară pe scară pînă la fereastra ta !

— Auziţi, a început să aiureze. E jale cu el ! exclamă Margot, îmbujorîndu-se la faţă, în timp ce Lisette, care voia să mi-o ia înainte, adăugă :

— Vai, lăsaţi-1 în pace pe bietul băiat, mi-e drag şi mi-e milă de el!

— Taci ! am strigat eu şi mai mînios, ţie îţi pică în cameră iubiţii din pomi !

Băieţii bătură din palme şi strigară :

— Aha ! va să zică aşa stau lucrurile ? Precis că pictorul a văzut ceva 1 Da, da, da ! Şi noi am băgat de mult de seamă că aşa stă treaba ! şi>-i numiră pe amorezii celor două domnitoare, care ne întoarseră spatele spunînd :

— Prostii ! Sînteţi cu toţii nişte mişei şi nişte minci-noşi şi pictorul e capul minciunilor şi al răutăţilor ! Apoi izbucniră în rîs şi începură să şuşotească cu celelalte două fete, care nu prea pricepeau cum stau lucrurile, dar nici una din ele nu ne mai învrednici cu vreo privire. In felul acesta, încă înainte de apusul soarelui, trădasem secretul pe care în dimineaţa aceea îmi promisesem cu atîta mărinimie să nu-1 dau în vileag. Aşa a început războiul între mine şi fete şi m-am pomenit din- tr-o dată la o distanţă ca de la cer la pămînt de ţinta speranţelor mele ; căci îmi închipuiam că toate - fetele erau strîns unite, că alcătuiau o *singură* fiinţă, că trebuia, deci, să fiu în relaţii bune cu întreagă această fiinţă dacă voiam să cuceresc o părticică din ea.

6apitoLul n o u a

RĂZBOI CU FILOZOFII ŞI CU FETELE

Pe vremea aceea, al doilea învăţător al satului fusese mutai, şi în locul său veni un învăţător tinerel de tot, care n-avea mai mult de şaptesprezece ani şi care produse curînd vîlvă în regiune. Era un băieţandru de o frumuseţe rară, cu obraji trandafirii, cu o guriţă drăguţă, un născior mic şi cîrn, ochi albaştri şi păr blond cîrlionţat. îşi dădea singur titlul de filozof, astfel că toată lumea începu să-i spună aşa, pentru că fiinţa şi felul său de a fi erau ciudate în toate privinţele. înzestrat cu o memorie excelentă, îşi însuşise repede cunoştinţele necesare profesiunii sale şi în seminarul pedagogic se ocupase cu studiul a tot felul de filozofii, pe care le învăţase pe dinafară ; căci, după el, cel mai bun învăţător era acela care a atins culmea cunoştinţelor umane, are o privire largă asupra tuturor lucrurilor, şi-a îmbogăţit conştiinţa cu toate ideile lumii, dar şi-a păstrat smerenia şi simplitatea, rămînînd copilăreşte legat de copii şi, pe cît posibil, de cei mai mici. Intr-adevăr, trăia în acest fel, dar fiindcă era şi el foarte tînăr, viaţa asta arăta ca un travestiu simpatic în miniatură. Cunoştea toate sistemele filozofice de la Thales încoace, numai că le înţelegea în sensul lor cel mai literal şi mai senzual, drept care, interpretarea pe care o dădea în special metaforelor şi imaginilor prilejuia încurcături hazlii. Cînd vorbea despre Spinoza, nu concepea ideea tuturor scaunelor din lume, ca fragment de materie folosit în- tr-un anumit scop, ca modus deci, ci considera scaunul care se afla tocmai în faţa sa, un modus desăvîrşit, în care substanţa divină se afla ca o prezenţă reală, scaunul fiind în felul acesta sfinţit. Pentru el, nu lumea lui Leibniz se desfăcea într-o formidabilă pulbere de monade ; ceea ce ameninţa să se disloce, era cafetiera de

pe masă, cu ajutorul căreia îşi făcea tocmai exemplificarea, iar cafeaua, care nu era inclusă în metaforă, era gata să se verse pe masă, astfel încît, ca să putem savura această băutură înviorătoare, filozoful trebui să se grăbească să ţină bine cafetiera, recurgînd la armonia prestabilită. Cînd era vorba de Kant, auzeam răsu- nînd postulatul divin individualizat şi agreabil, ca. un mic corn de poştă auzit de la mare depărtare, ca din adîncul pieptului ; la Fichte realitatea se făcea iar nevăzută, asemenea strugurilor din pivniţa lui Auerbach numai că n-aveam voie să credem nici măcar în existenţa nasurilor noastre, deşi le ţineam cu mîna ; cînd Feucrbach spunea : „Dumnezeu nu e decît produsul zămislit din însăşi fiinţa omului, conform cu propriile luî nevoi, prin urmare, Dumnezeu e omul însuşi şi nimeni altul'[4], filozoful se transpunea imediat în centrul unui nimb mistic şi se contempla pe sine însuşi cu adoraţie, cu veneraţie, astfel că, respectînd în continuare sensul religios al cuvîntului, ceea ce în carte însemna renunţare severă şi autoînfrînare se transforma pe buzele lui în blasfemie comică.

Dar nimic nu era mai caraghios decît felul în care punea el în aplicare învăţămintele vechilor filozofi, îm- binînd diferitele lor precepte de viaţă şi exprimîndu-le în aspectul său exterior. Cînd era cinic, îşi tăia toţi nasturii de prisos de la haină, îşi suprima şireturile de la ghete şi-şi rupea panglica de la pălărie, umbla cu un ciomag grosolan în mînă, care contrasta ciudat cu feţişoara lui gingaşă, şi dormea pe jos : uneori îşi lăsa să fluture părul frumos, auriu şi cîrlionţat, declarînd că foarfeca « un instrument de prisos, alteori îl tăia atît de scurt, că nici cu cleştele cel mai fin n-ai mai fi putut apuca Un firicel de păr şi afirma că buclele sînt un lux ruşinos. In acest caz, căpşorul lui trandafiriu îl făcea să pară şi mai caraghios. In schimb, în materie de mîncare era epi- eurean şi, dispreţuind obişnuitele bucate ţărăneşti, prindea şi frigea cîte o veveriţă, prăjea cîte un peştişor sau cîte o prepeliţă, mînca fasole tînără, aleasă, verdeţuri tinere şi alte bunătăţi de acest fel, bînd apoi o jumătate

de păhărel de vin vechi. în schimb, în calitate de stoic, juca tot felul de renghiuri glumeţe, înfuria lumea, iar cînd se stîmea scandal, rămînea calm şi rece şi nu se lăsa atras în dispută ; ceea ce-1 caracteriza însă mai ales, era dispreţul pe care-1 afişa faţă de femei, împotriva cărora purta un război neîncetat, reproşîndu-le farmecele senzuale şi vanitatea cu care încearcă să împrăştie virtutea şi seriozitatea bărbaţilor. Cînd era cinic urmărea pretutindeni femeile şi fetele ca să le spună naivităţi, cînd era epicurean le oferea glume erotice, cînd era stoic le debita grosolănii, în orice caz, însă, îl puteai găsi totdeauna acolo unde se alcătuia cîte un grup de trei femei. Ele se apărau cu indignare zgomotoasă împotriva lui, astfel că ori de cîte ori îşi făcea apariţia începeau comicăriile ; cu toate acestea era destul de simpatizat. Bărbaţii nu-1 luau în seamă, în schimb copii îl iubeau mult,

> pentru că se purta ca un mieluşel şi era în cele mai bune relaţii cu ei. Se ocupa de cei mai mici şi ştia perfect cum să-i ia. astfel că nu se mai văzuse în sat o generaţie de băieţaşi şi de fetiţe atît de cuminţi. Iată de ce celelalte isprăvi i se treceau cu vederea şi erau atribuite tinereţii, sale nebunatice ; nici chiar faptul că se dădea drept ateu nu-i putea răpi favorurile femeilor din sat.

Tînărul învăţător se introdusese şi în casa unchiului meu, unde numărul mare de fete şi de băieţi, la care se adăugau numeroşi vizitatori, constituia un public ban pentru reprezentaţiile lui. M-am împrietenit cu el, pe de o parte fiindcă filozofările lui mă atrăgeau şi pe de alta fiindcă ducea război împotriva femeilor, această poziţie corespundea propriei mele atitudini ostile faţă de fete. Am început să facem plimbări lungi, în cursul cărora îmi expunea pe rînd sistemele filozofice, aşa cum le avea în minte şi cum le puteam eu pricepe. La început toate mi se păreau preţioase şi înălţătoare, dar curînd, am admirat, după pilda lui şi în aceeaşi măsură, toate concepţiile şi toţi gînditorii, indiferent dacă eram sau nu de acord cu ei. în privinţa credinţei creştine am căzut repede la învoială şi am început să ne întrecem în a critica pe popi şi

autorităţile de orice fel; cînd însă a venit vorba să renunţ la Dumnezeu şi la nemurirea sufletului, lucru pe care filozolul nu l-a cerut în cursul unei explicaţii sincere, am izbucnit intr-un rîs la fel de sincer, fiindcă, nici prin gind nu-mi trecea să-mi pun serios această problemă. Am spus că, în definitiv, formula de bază a oricărei filozofii, oricît ar fi ea de logică, rămîne un misticism la fel de vast şi de cumplit ca şi dogma Sfintei Treimi, că nu voiam să ţin seamă de nimic altceva decît de convingerea mea personală, înnăscută şi că nu voi lăsa pe nici un muritor să mă convingă de contrariu. Am "mai adăugat că fără credinţa în Dumnezeu nu ştiam încotro să mă îndrept, că după mine, în viaţă voi avea încă multă nevoie de providenţă, toate aceste fapte legîn- du-mă într-un mod oarecare artistic de credinţa mea. După mine, orice realizare omenească e importantă numai pentru că e o realizare, pentru că e opera raţiunii şi a liberului arbitru ; iată de ce natura, de care mă simţeam atras, mi se părea preţioasă numai dacă puteam vedea în ea opera unui spirit profetic şi însufleţit de aceleaşi sentimente ca şi mine. O pădure de fagi străbă-, tută de razele soarelui putea fi un obiect de admiraţie numai dacă mi-o închipuiam creată de un astfel de sentiment al bucuriei şi al frumosului.

— Priveşte floarea asta, i-am spus eu filozofului, e cu neputinţă ca simetria ei, punctele şi crestăturile care au o anumită socoteală, dunguliţele albe şi. roşii, mica corolă aurie din mijloc, e cu neputinţă ca toate să nu fi fost gîndite de cineva înainte ! Şi ce frumoasă e, ce drăgălaşă e ! E o poezie, o operă de artă, un spirit, o glumă colorată şi frumos mirositoare ! Aşa ceva nu se face de la sine !

— E frumoasă, în orice caz, spuse filozoful, fie că e sau nu făcută ! Intreab-o ceva ! Nu spune nimic, nici n-are timp pentru asta, pentru că trebuie să înflorească şi nu-şi poate bate capul cu îndoielile dumitale ! Pentru că toate spusele dumitale cuprind doar îndoieli, îndoiala în Dumnezeu şi îndoiala jignitoare faţă de natură ; mi-e silă să aud pe cineva îndoindu-se, mi-e silă de un sceptic sentimental ! Vai

de capul lui !

Prinsese acest atu din discuţia oamenilor mai în vîrstă, şi o dată cu alte trucuri de luptă, îl folosea împotriva
mea aşa că pînă la urmă eram învins ; cu atît mai mult cu cît, în încheiere, îmi spunea totdeauna că încă nu înţelegeam problema şi că nu ştiam să judec cum trebuie, ceea ce mă supăra îngrozitor. Aşadar, uneori ne luam straşnic la harţă. Pe urmă însă ne împăcăm, iar cînd ne întîlneam cu fetele ne uneam, fiindcă atunci, atacaţi cum eram de pretutindeni, trebuia să luptăm cot la cot O vreme eram victorioşi şi ne ţineam la respect duşman- . cele prin sarcasme ; cînd însă nu mai puteau răbda şi se infuriau serios, războiul luneca spre acte de violenţă ; aşa, de pildă, o fată turna fără veste în capul unuia din noi un pahar cu apă după care se pornea imediat o hăituiala şi o fugărire înfierbîntată prin casă şi prin curte. Alţi băieţi săreau îndată în ajutor, fiindcă duci sau şase fete furioase constituiau o ispită prea mare pentru ei. N« bombardam cu fructe, ne plesneam cu urzici, încercam să ne împingem unii pe ceilalţi în apă, după care ajungeam la lupta corp la corp şi atunci mă minunam grozav vă- zînd cît de sprintene erau fetele acelea furioase şi cît de bine ştiau să se apere. Cînd, încercînd s-o potolesc, strîngeam din răsputeri în braţe cîte o tînără sălbatică, dornică să-mi facă rău, luptam cinstit şi cu curaj, fără să umblu după avantaje lăturalnice şi nu-mi dădeam seama că strîng în braţe o fată. Asemenea lupte aveau loc numai în absenţa Annei ; o dată însă, cînd cearta se dezlănţui involutar de faţă cu ea, încercă să se depărteze repede ; cum însă eu urmăream tocmai cu aprindere o fată, dornic s-o pedepsesc pentru mişeliile ei, m-am pomenit deodată cuprinzînd-o pe Anna şi mi-am lăsat speriat mîinile în jos.

Pe cît de curajos eram în tovărăşia filozofului pe atît de tăcut deveneam cînd mă nimeream singur cu o fată ; în asemenea ocazii, nu exista altă scăpare decît să îndur totul. Filozoful nu se temea de acest botez al focului şi se năpustea uneori neînfricat într-un iad de douăsprezece femei tinere şi bătrîne, declarîndu-se cu

atît mai - îneîntat, cu cît ieşea mai scărmănat de limbile şi de mîinile lor, după ce le trîntise cîteva citate defăimătoare din biblie, la adresa femeilor, sau alte argumente lumeşti, în ce mă priveşte, o ştergeam cînd lucrurile luau o întorsătură prea primejdioasă sau declaram că aş fi dispus să mă las dăscălit şi convertit. Cînd eram singur-singurel cu o fată, încheiam totdeauna un armistiţiu, fiind în orice dlipă gata-gata să trădez cauza noastră şi să mă pun sub protecţia inamicului. Prin această comportare măsurată şi prietenească, voiam' să ajung treptat să pot vorbi iar cu Anna între patru ochi ; credeam prosteşte că-mi voi atinge mai bine ţinta mergînd pe căile cele mai ocolite, adică ţinîndu-mă de celelalte fete, în loc s-o iau pur şi simplu o dată pe Anna de mînă şi să-i vorbesc. Dar această din urmă eventualitate mi se părea extrem de îndepărtată, ba chiar o adevărată imposibilitate ; mai curînd aş fi sărutat un balaur decît să nesocotesc cu atîta uşurinţă anumite bariere, deşi poate numai de această sărutare dată balaurului, de acest prim cuvînt depindea recucerirea frumoasei fete prinse de vrajă.

Dar cine ştie ! Nu da cioara din mînă pe vrabia de pe gard, spune zicala. Preferam să fiu în apropiere de Anna chiar fără să-i vorbesc decît, jignind-o, să fiu nevoit să renunţ pentru totdeauna la ea. Iată de ce deveneam din ce în ce mai băţos, ajungînd în cele din urmă incapabil să-i spun lucrul cel mai neînsemnat; şi asta fiindcă, potrivit unei convenţii tacite, nici ea nu-mi vorbea niciodată. Am încetat să mai existăm unul pentru celălalt, ceea ce nu însemna, totuşi, că ne evitam. Anna continua să vină la fel de des pe la noi cînd eram eu acolo şi eu îi făceam ca de obicei vizite învăţătorului, ea pă- rînd atunci că umblă satisfăcută încoace şi încolo, fără să se sinchisească de mine. Mă uimea faptul că nimeni nu părea să bage de seamă comportarea noastră ciudată, deşi ar fi trebuit să bată la ochi că nu ne vorbeam niciodată. în vara aceea, Margot, verişoara cea mare, se logodise cu tinărul Miiller. care era un călăreţ chipeş ; cea mijlocie accepta pe faţă curtea pe care i-o făcea fiul unui ţăran bogat, iar cea mai mică, un năpîrstoc

de şaisprezece ani, care, ori de cîte ori ne războiam, era duşmanca cea mai fioroasă, fusese surprinsă îndată după o luptă dintre cele mai aprige lăsîndu-se pe furiş sărutată în chioşc de către filozof. Norii vrajbei se înprăştiară, deci pacea generală fusese restabilită, numai între mine şi Anna, care nu ne războisem niciodată, nu era pace sau,
mai bine zis, era o pace foarte liniştită, pentru că relaţiile noastre rămîneau neschimbate. Anna se lepădase de manierele cu care venise din Elveţia franceză şi era acum mai proaspătă şi mai degajată, atîta doar că rămăsese o copilă fină şi fragilă, care nu vorbea mult, care se ofensa şi se necăjea uşor, ceea ce se trăda totdeauna prin graba cu care se îmbujora la faţă ; dar Anna dădea dovadă, mai ales, de oarecare trufie la care se adăuga o anumită îndărătnicie. Asta mă făcea s-o iubesc tot mai mult, astfel că eram în permanenţă preocupat de ea cînd eram singur, mă simţeam nefericit şi colindam singuratic prin păduri şi pe dealuri : deoarece acum eram iar unicul nevoit să-şi ascundă gîndurile — cel puţin aşa credeam — preferam să umblu neînsoţit şi de capul meu.

Capitolul zece

JUDECATA DIN CHIOŞC

Înarmat cu uneltele mele de lucru, îmi petreceam zilele în adîncul pădurii : desenam totuşi puţin după natură şi, cînd găseam cîte un loc foarte tăinuit, unde eram sigur că nimeni nu mă va surprinde, scoteam la iveală o coală frumoasă de hîrtie englezească, pe care făceam din memorie portretul Annei în acuarele. Era. pentru mine cea mai mare fericire să mă instalez comod pe malul vreunui pîrîiaş cu apa limpede ca oglinda, ocrotit de un acoperămînt de frunze şi ţinînd tabloul pe genunchi. Nu desenam chiar aşa de bine, astfel că ansamblul arăta cam bizantin, ceea ce, ţinînd seamă de dibăcia mea şi de strălucirea culorilor, îi dădea un aspect

deosebit. In fiecare zi o examinam pe Anna pe furiş sau drept în faţă, după care îmi corectam tabloul, pînă ce în fine l-am făcut cu aproximaţie asemănător. îmi Înfăţişasem iubita în mărime naturală, în mijlocul unei brazde de flori, ale căror tulpini şi corole înalte se ridicau împreună cu chipul fetei spre cerul de un albastru întunecat; partea de sus a tabloului era rotunjită în formă de arc şi încadrată de plante agăţătoare, printre ele zărmdu-se păsări şi fluturi strălucitori, ale căror culori le accentuasem cu o pulbere de aur. Aceste amănunte, ca şi veşmintele Annei, pe care le imaginasem şi le împodobisem într-un mod cam fantastic, au constituit în timpul celor cîteva zile petrecute în pădure munca mea cea mai plăcută şi n-o întrerupeam decît pentru a cînta din flautul care mă însoţea totdeauna. Seara, după asfinţitul soarelui, plecam adesea de acasă cu flautul, urcam sus pe deal, pînă unde lacul şi casa învăţătorului se vedeau aşternute în vale, şi acolo începeam să-mi cînt ariile sălbatice sau cîte o melodie frumoasă de dragoste, care răsuna prin noaptea luminată de lună.

Aşa c i trecut lunile de v .ă. Am ascuns cu grijă tablou], l .tcnţionînd să-l ţin mai multă vre re departe de priviri străine, pentru că oricine ar fi desluşit în el o declaraţie limpede de dragoste. într-o după-amiază însorită de septembrie, scăldată într-o lumină blîndă de toamnă ce plutea deasupra grădinii şi îndemna sufletul la bunătate, tocmai mă pregăteam să plec cînd un băieţaş veni să mă cheme în chioşcul mare din grădină. Ştiam că toate fetele erau adunate acolo, că lucrau la trusoul lui Margot şi că Anna le ajuta ; inima a început numai- decît să-mi bată cu putere, pentru că presimţeam ceva, totuşi am lăsat să treacă un timp, după care m-am îndreptat într-acolo cu o înfăţişare indiferentă. Sub acoperişul verde de viţă, fetele erau aşezate în semicerc în jurul pînzeturilor şi arătau toate frumoase şi înfloritoare.

Cînd am intrat le-am întrebat ce doresc de la mine, au început să zîmbească şi să chicotească încurcate, astfel că, simţind cum mă cuprinde mînia, mă pregăteam să le întorc spatele şi să plec. Dar Margot luă cuvîntui şi spuse :

— Rămîi aici, că doar n-o să te mîncăm ! Şi după ce-şi drese glasul, continuă : S-au adunat diferite plîngeri împotriva ta, aşa că ne-am întrunit aici ca un fel de tribunal pentru a te judeca şi interoga, dragă verişorule, de aceea îţi cerem să ne răspunzi la toate întrebările într-un chip cinstit, sincer şi modest! în primul rînd vrem să ştim... stai, ce anume voiam să-l întrebăm mai întîi, Caton ?

— Dacă-i plac caisele, răspunse Caton, iar Lisette exclamă :■

— Ba nu, ar trebui să-l întrebăm mai întîi ciţi ani are şi cum îl cheamă !

— Vă rog, nu vă pierdeţi vremea, am spus eu, daţi-i drumul şi spuneţi ce vreţi !

Dar Margot începu :

— Scurt şi cuprinzător; spune-ne ce ai împotriva Annei şi de ce te porţi aşa cu ea ?

— Cum adică ? am răspuns eu încurcat şi Anna a roşit toată, cu privirile aţintite asupra cearşafului la care lucra.

Margot continuă :

— Cum adică ? Asta vreau să te întreb şi eu ! Intr-un cuvînt, ce motiv ai ca, de cînd ai venit aici, să nu-i adresezi Annei o vorbă şi sa te porţi de parcă nici n-ar exista pe lumea asta. Nu numai pe ea o jigneşti în felul ăsta, ci pe noi toate, şi măcar de ochii lumii ar trebui să te porţi altfel ; dacă Anna te-a supărat fără să-şi dea seama, spune-i, are să-ţi ceară cu umilinţă iertare. Şi apoi, nu trebuie să-ţi iei nasul la purtare şi să-ţi închipui că e vorba de preţioasele tale favoruri ! Vrem doar să ducem tratative de dragul bunei-cuviinţe şi al corectitudinii !

Am răspuns că eram gata să vorbesc despre motivele comportării mele faţă de Anna îndată ce-mi va comunica şi ea motivele propriei sale comportări, dat fiind că nici eu nu mă puteam mîndri cu vreun cuvînt adresat mie. La aceasta mi s-a explicat că o fată poate proceda oricînd cum pofteşte, dar că în orice caz, eu eram acela care trebuia să fac începutul, după care Anna ar fi fost obligată să întreţină relaţii sociale prieteneşti şi amabile cu mine întocmai ca şi cu ceilalţi.

Acestea au fost lucrurile care mi s^au spus şi care mi-au părut conforme cu ideea de unitate conspirativă ce-mi făcusem eu despre femei; era pentru mine o dovadă plăcută că e bine să li se încredinţeze o problemă dacă sînt dispuse s-o trateze cu simpatie. Cuvintele lor răsunătoare nu m-au înşelat şi m-au convins imediat că aveau mare nevoie de mine. Am răspuns zimbind că mă supuneam cu plăcere unor vorbe înţelepte şi că nu aveam altă dorinţă decît să trăiesc în pace cu toată lumea. Dar nici de data asta nu mi-am aruncat privirile spre Anna, care continua să lucreze de zor. Lisette luă acum cuvîntul şi spuse :

— Pentru început, întinde-i mîna Annei şi promite-i răspicat că ai să-i dai ziua bună ori de cîte ori ai să te întîlneşti cu ea, că ai să-i spui pe nume şi ai s-o întrebi ce mai face ; în afară de asta să fie stabilit că oriunde şi oricînd vă veţi întîlni, o să vă daţi mîinile, aşa cum se obişnuieşte între creştini !

M-am apropiat de Anna, i-am întins mîna şi am rostit o mică şi încilcită cuvîntare ; fără să se ridice de la locul

ei, mi-a dat şi ea mîna, strîmbînd puţin din nas şi zîmbind uşor.

După această ceremonie, am vrut să părăsesc chioşcul, dar Margot a reluat:

— Ai răbdare, domnule văr ! Urmează punctul al doi- lea, trebuie să găsim şi aici o soluţie ! Şi Margot ridică pînzeturile de pe masă dînd astfel la iveală portretul Annei făcut de mine. Nu vrem să zăbovim prea mult asupra modului în care am descoperit această operă misterioasă, continuă ea. Am descoperit-o şi gata. dar am dori să aflăm cu ce drept şi în ce scop sînt zugrăvite fără ştirea lor biete fete care nu fac nici un rău.

Anna aruncase o privire fugară asupra chipului colorat şi rămăsese locului, la fel de stânjenită şi de neliniştită pe cît eram eu de ruşinat şi de furios. Am declarat că portretul e proprietatea mea şi că nu sînt dator să dau vreo socoteală nici unui muritor, indiferent dacă se ia cunoştinţă de el sau dacă rămîne ascuns, lucru ce *aş* dori să se întîmple în viitor cu tot ce-mi aparţine. Zicînd acestea, am vrut să iau portretul, dar fetele l-au acoperit grabnic cu o pînză şi au îngrămădit deasupra întreaga zestre.

Lor nu le putea fi indiferent, mi-au spus. că cineva le face portretele în taină şi în scopuri necunoscute. Prin urmare trebuie să le explic limpede pentru cine executasem lucrarea respectivă şi ce aveam de gînd să fac cu ea, căci, judecind după comportarea mea de pînă acum, nu se putea presupune că aş fi vrut s-o păstrez pentru mine ; ceea ce de altfel nici n-ar fi de îngăduit.

— Chestiunea e foarte simplă, am răspuns eu în sfîrşit, am vrut să-i fac învăţătorului, tatăl Annei, o mică bucurie de ziua onomastică şi am crezut că cel mai nimerit ar fi să-i ofer portretul fiicei sale ; dacă am greşit, îmi pare rău şi n-am să mai fac niciodată aşa ceva! Poate că, dacă aş picta casa şi grădina de lîngă lac, aş face acelaşi serviciu domnului unchi, mie mi-e totuna j Recurgînd la acest subterfugiu, mă lipseam singur de acest tablou, care-mi devenise drag şi prin munca şi osteneala depusă pentru executarea lui. Dar era o modalitate de a întrerupe discuţiile neplăcute cu fetele care nu ştiau ce să mai obiecteze, ba chiar erau

nevcrite .să aprecieze bunele mele sentimente faţă de învăţător. Totuşi ele hotărîră să păstreze portretul pînă în ziua respectivă, cînd aveam să i-1 înmînăm cu toţii învăţătorului în mod solemn.

Asta însemna pierderea comorii mele ; mi-am tăinuit însă mîhnirea şi micuţa Caton, care tot nu era mulţumită, a reluat:

— Cică lui ii e totuna dacă desenează casa sau dacă o desenează pe Anna ! Ce să-nsemne asta ?

Şi Margot răspunse :

— Asta vrea să însemne că e un îngimfat, că pentru el o casă sau o fată frumoasă sînt unul şi acelaşi lucru ! Dar, în primul rînd, asta trebuie să însemne : nu cumva să Vă închipuiţi că m-am sinchisit cît de cît de această feţişoară cînd am pictat-o ! Asta e o nouă jignire şi biata Anna merită o strălucită satisfacţie !

Margot scoase atunci din sîn o foaie împăturită, o desfăcu şi o însărcină pe Lisette s-o citească cu glas tare şi sărbătoresc. Eram foarte curios să aflu despre ce e varba ; nici Annna nu ştia ce putea fi şi-şi ridică uşor capul; după primele cuvinte, am recunoscut însă declaraţia mea de dragoste, pierdută îndărătul unui stup. Cît timp a ţinut lectura, m-a luat cu cald şi cu frig şi pe cît mi-am putut da seama în zăpăceala mea, Anna începea abia acum să vadă treptat despre ce era vorba ; celelalte fete, ale căror chipuri avuseseră la început expresii obraznice şi zîmbi- toare, surprinse şi stingherite de liniştea care domnea în timpul lecturii şi de energia sinceră a fiecărei vorbe, roşiră şi ele pe rînd, de parcă declaraţia mea le-ar fi privit direct. Intre timp frica, frica aceea care m-a cuprins înainte de rostirea ultimului cuvînt, mi-a inspirat un nou vicleşug. Cînd Lisette s-a oprit, ea însăşi destul de stîn- jenită, am spus pe un ton cît se poate de sec :

— Drace ! Asta mi se pare ceva foarte cunoscut, ia arătaţi-mi şi mie ! Exact ! Este o pagină veche scrisă de mine !

— Ei ? Şi mai departe ? spuse Margot puţin uluită, pentru că acum era rîndul ei să se întrebe ce va urma.

— Unde aţi găsit-o ? am continuat eu. E un fragment de traducere din franceză, am făcut-o acum

doi ani aici la voi. E dintr-un roman pastoral, o carte veche cu cotor aurit, care se găseşte sus, la mansardă, între nişte spade şi nişte foliante vechi ; am înlocuit în glumă numele de Melisande cu cel de Anna. Adu cartea, micuţă Caton !
O să vă citesc pasajul în limba franceză !

— De ce n-o aduci singur, micule Heinrich, sîntem exact de aceeaşi vîrstă ! răspunse fata, în timp ce celelalte făceau nişte mutre foarte dezamăgite, fiindcă născocirea mea părea prea naturală şi prea veridică. Singura care trebuia să ştie că declaraţia mea îi era adresată exclusiv ei, era Anna, pentru că numai ea putea să-şi dea seama, după aluzia la mormîntul bunicii, că atît conţi, nutul cît şi data erau recente. Dar Anna nu făcu nici o mişcare. Prin urmare, cuprinsul foii volante ajunsese totuşi la destinaţie, şi efectul dorit puteam să-l las chiar în seama scrisorii, fără nici un amestec personal şi fără ca fetele să aibă vreun prilej de triumf. Siguranţa şi îndrăzneala mi-au revenit într-o măsură atît de mare, încît am luat hîrtia, am împăturit-o şi, făcînd o plecăciune comică, i-am întins-o Annei spunînd :

— întrucît acest exerciţiu stilistic a avut odată un scop mai înalt, binevoiţi, stimată domnişoară, să acordaţi prezentei pagini rătăcite adăpost şi ocrotire, primind-o din partea mea drept amintire a unei după-amiezi memorabile !

Anna m-a lăsat un timp cu mîna întinsă, fără să ia hîrtia, dar cînd am făcut o mişcare spre stînga şi am vrut' să mă depărtez, a apucat-o repede şi a azvîrlit-o pe masă, lingă ea.

Gluma mea luase sfîrşit şi acum încercam să ies din •chioşc într-un mod elegant. Am făcut o nouă plecăciune -glumeaţă şi mi-am luat rămas bun ; toate fetele s-au ridicat graţios în picioare şi m^au concediat cu temeneli de o politeţe batjocoritoare, erau ironice de ciudă că nu reuşiseră să mă umilească şi să-mi vină de hac şi erau politicoase, fiindcă purtarea mea le inspirase respect; căci deşi atît portretul cît şi scrisoarea dovedeau prezen- ţţa unui anumit sentiment, mă pricepusem, în ciuda acestor dezbateri publice, să-mi apăr atît de bine taina, încît sub ocrotirea glumei, atît eu, cît şi Anna păstrasem

deplina libertate să admitem numai ce ne era pe plac.

In culmea satisfacţiei, m-am retras în odăiţa de la mansardă, unde-mi stabilisem reşedinţa şi am stat aşa o oră cufundat într-o preafericită visare. Anna mi se părea mai drăgălaşă şi mai adorabilă ca oricînd şi cum, în egoismul meu, mi-o închipuiam acum căzută fără scăpare în mrejele mele, aproape că o compătimeam, gîndindu-mă la gingăşia ei şi simţeam un fel de milă iubitoare faţă de ea. Curînd însă, m-am pus iar în mişcare şi fiindcă soarele de septembrie începuse să asfinţească, m-am furişat afară şi m-am îndreptat spre grădină, dornic să încununez această zi şi să văd dacă nu era rost s-o conduc acasă pe Anna, pentru prima oară după frumoasele zile ale copilăriei noastre. Dar Anna nu mai era acolo, plecase singură peste deal; verişoarele îşi stringeau lucrurile, foarte tăcute şi liniştite ; mi-am aruncat ochii pe masa goală, dar m-am ferit să întreb dacă într-adevăr Anna luase cu ea scrisoarea şi, necăjit, am pornit în sus de-a lungul văii, pe întuneric.

în zilele următoare Anna n-a venit la noi şi nici eu n-am îndrăznit să mă duc la învăţător ; avea acum o mărturisire scrisă din partea mea, din care cauză ne pierdusem amîndoi libertatea şi comportarea noastră părea mai dificilă, pentru că eu resimţeam prea bine violenţa unei asemenea declaraţii. Cum zilele treceau una după alta, siguranţa şi satisfacţia mea dispărură iar, mai cu seamă că nu descopeream nici aluzii şi nici reminiscenţe ale celor întîmplate în chioşc şi eram din nou pe punctul de a-mi împietri îndărătnic inima, cînd sosi ziua onomastică a învăţătorului, la care mă referisem în clipele de nevoie şi verişoarele declarară că ne vom duce seara cu toţii acolo, să-l felicităm. Abia acum mi-au dat înapoi tabloul pe care-1 înrămaseră foarte frumos. Fetele găsiseră o gravură deteriorată, înconjurată de o ramă îngustă de lemn, foarte frumos cioplită, care trebuie să fi avut vreo şaptezeci de ani şi care reprezenta un şir de scoici mici înşirate pe un băţ subţire, în aşa fel, încît se acopereau în parte una pe cealaltă. în interior se vedea un.

lanţ fin alcătuit din mici pătrate, iar în exterior, pe margine, **se** încolăcea un şnur de perle. Geamgiul satului, care **se** pricepea la tot felul de treburi şi ştia în special să meşterească obiecte vechi, lăcuite şi casete de modă veche, dăduse scoicilor un luciu roşietic, aşa că am rămas uluit revăzîndu-mi opera atit de dichisită. Portretul Annei stîrni admiraţia tuturor oamenilor din sat ; le plăcură mai ales florile şi păsările, precum şi agrafele de aur şi pietrele preţioase cu care o împodobisem, evlavia şi grija pe care o trădam în felul de a-i potrivi pieptănă' tura şi horbota albă, ochii albaştri frumoşi, obrajii rumeni ca trandafirul, gura roşie ca o cireaşă, toate corespunzând fanteziei unor fiinţe ale căror priviri se bucurau la vederea celor mai diferite lucruri. Forma feţei era destul de nehotărîtă şi culoarea pielii foarte deschisă, ceea ce plăcu în mod deosebit, deşi aceasta se datora exclusiv nepriceperii mele.

Cînd am pornit la drum, a trebuit să-mi duc eu însumi opera şi cum soarele se oglindea în geamul strălucitor, se dovedea cu prisosinţă că nu există fir tors destul de subţire, ca să nu iasă în cele din urmă la iveală. Cît ' despre fete, se uitau la mine şi glumeau de zor, fiindcă trebuia să fiu atît de atent şi să port cu atîta grijă portretul, încît s-ar fi zis că duc cu sudoarea frunţii un pristol peste deal. In schimb, bucuria învăţătorului mă despăgubi împărăteşte pentru toate, chiar şi pentru pierderea tabloului, cu atît mai mult cu cît îmi pusesem în ,-gînd să fac pentru mine altul şi mai frumos. După ce a fost admirat din plin, tabloul a fost atîrnat deasupra .sofalei din sala cu orgă, unde arăta ca icoana unei sfinte din poveşti, iar eu eram eroul zilei.

Capitolul I

CHINURILE CREDINŢEI

Dar toate aceste amănunte n-au izbutit decît să îngreuieze relaţiile dintre mine şi Anna ; îmi era imposibil să folosesc un astfel de prilej ca să-i fac curte. Mi-am dat seama că tocmai acum trebuia să am o atitudine măsurată şi am înţeles că, în realitate, nu-i glumă să-i arăţi atît de precis unei fete că o iubeşti. în schimb, stăteam foarte bine cu învăţătorul, cu care aveam discuţii de tot felul. Cunoştinţele sale erau în special de ordin moral şi creştin, ele fiind influenţate în parte de iluminism şi-în parte de un misticism cucernic ; principiul îndurării şi al dragostei, avînd la bază cunoaşterea de sine şi studiul esenţei lui Dumnezeu şi al lumii, se afla pe primul plan. De aceea era la curent cu memoriile şi cu însemnările oamenilor cucernici şi luminaţi din diferite ţări, avea şi citea cărţi rare şi renumite de acest gen, procurate graţie transmiterii unor năzuinţi identice cu ale sale. In. aceste cărţi se puteau citi multe lucruri frumoase şi înălţătoare şi eu îi ascultam cu modestie şi plăcere disertaţiile, preocupat cum eram întruna de căutarea adevărului şi al binelui. Obiecţiile mele se rezumau la protestele împotriva specificului creştin care, după el, trebuia să fie singurul indiciu al binelui. In această privinţă eram chinuit de îndoieli. Iubeam făptura lui Christos, deşi îmi spuneam că perfecţiunea care ni se prezintă trebuie să fie un mit; eram însă, fără să-mi dau prea bine seama de ce, un duşman a tot ce se cheamă creştin, ba chiar eram bucuros să simt această aversiune ; căci pretutindeni unde se impunea, creştinismul era pentru mine de o platitudine cenuşie şi lipsită de farmec. Era motivul pentru care de cîţiva ani nu mă mai duceam aproape deloc la biserică, frecventînd foarte rar lecţiile de religie, deşi eram obligat să asist la ele ; vara scăpăm fiindcă.

mi-o petreceam în cea mai mare parte la ţară ; iarna mă duceam de două-trei ori, şi nimeni nu părea că remarcă lucrul ăsta, după cum nici greutăţi nu-mi făcea nimeni, pur şi simplu fiindcă mă numeam Heinrich cel verde, şi deci eram un individ ciudat şi retras ; de altfel, aveam o mutră aşa de sinistră cînd mă duceam la lecţie, încît preoţii erau încîntaţi să mă vadă plecînd. Mă bucuram, deci, de o libertate deplină şi, credeam eu, numai pentru că, în ciuda vîrstei mele tinere, mi-o arogasem cu hotărîre ; fiindcă, în privinţa asta, nu ştiam de glumă. Totuşi, o dată sau de două ori pe an, trebuia să plătesc cu prisosinţă şi anume cînd îmi venea rîndul să mă înfăţişez în biserică, pentru a răspunde la cîteva întrebări învăţate îri prealabil pe dinafară. De mulţi ani încoace, asta devenise un chin pentru mine, acum însă era de-a dreptul insuportabil ; totuşi mă supuneam obiceiului sau, mai bine-zis, eram silit s-o fac pentru că, în afară de durerea pe care i-aş fi pricinuit-o mamei, refuzul ar fi însemnat o definitivă evadare de sub autoritatea legilor.

La viitoarele sărbători de Crăciun urma să fiu confirmat, ceea ce, în ciuda libertăţii depline care-mi surîdea după aceea, îmi provoca griji mari. Aşa se explică de ce-mi exprimam faţă de învăţător vederile anticreştine cu mad multă vigoare decît dacă aş fi făcut-o altminterea, deşi le manifestam în cu totul altă formă decît faţă de filozof. Trebuia să fiu respectuos nu numai fiindcă era vorba de tatăl Annei, ci de un om în vîrstă ; dar răbdarea şi blîndeţea lui erau mai ales o firească indicaţie pentru purtarea mea, care trebuia să fie cumpătată şi modestă, mai mult chiar, mă silea să recunosc că fiind un băiat tînăr, mai aveam cîte ceva de învăţat. De altfel, învăţătorul era mai curînd bucuros că aveam alte păreri decît el, fiindcă-i dădeau prilejul unor exerciţii intelectuale şi totodată mai mult temei pentru simpatia ce-mi purta, fiindcă-1 sileam să facă anumite eforturi. Era bine, spunea el, ca şi pentru mine creştinismul să fie un rezultat dobîndit de-a lungul vieţii şi nu în cadrul bisericii, era bine să ajung un bun creştin abia după căpătarea unei oarecare experienţe. învăţătorul nu era în relaţii bune cu biserica şi susţinea că actualii ei

•slujitori erau nişte ignoranţi şi nişte bădărani. Am însă •oarecare bănuială că spusele sale se explicau prin cunoştinţele de ebraică şi de greacă ale acestor preoţi, cunoştinţe inaccesibile lui.

Intre timp, culesul se isprăvise de mult şi trebuia să mă gîndesc la întoarcere. De data asta unchiul vru să vină cu mine la oraş, luîndu-şi şi fetele, dintre care cele două mai tinere nu mai făcuseră niciodată această călătorie. El puse să se înhame caii la o trăsură veche şi am pornit împreună, fetele fiind gătite în rochiile cele mai bune, spre uimirea populaţiei din toate satele prin care

trecut. Unchiul plecă înapoi în aceeaşi zi cu Margot, dar Lisette şi Caton rămaseră o săptămînă la noi, fiind acum rîndul lor să facă pe proastele şi pe sfioasele, în timp ce, cu un aer plin de importanţă, le arătam splendorile oraşului, de parcă eu aş fi fost autorul lor.

Puţin timp după plecarea lor, o trăsurică uşoară se opri într-o dimineaţă în faţa casei noastre şi din ea cobo- rîră. învăţătorul şi fata lui, care purta un văl verde, fîl- fîin-d în vint pentru a se apăra de frigul toamnei.

O surpriză mai plăcută nu mi-aş fi putut închipui; cît despre mama, fu încîntată s-o cunoască pe fata asta drăguţă. învăţătorul voia să caute o locuinţă bună pentru iarnă, dornic fiind ca fata lui să intre treptat în contact cu lumea, spre a-i da posibilitatea să-şi dezvolte însuşirile în toate direcţiile. Cum însă nu i se oferi nici o ocazie de acest fel, îşi făgădui să cumpere în anul următor o căsuţă în apropierea oraşului, unde să se mute definitiv. Această perspectivă mă umplu de o neaşteptată bucurie, deşi mi-ar fi făcut mai mare plăcere s-o ştiu pe Anna giuvaerul văilor verzi şi depărtate pe care le îndrăgisem atît. Intre timp mă bucuram în taină de legăturile prie- 'teneşti dintre mama şi tînăra fată care manifesta un adînc respect şi o simpatie cordială faţă de ea, părînd bucuroasă să exprime aceste sentimente, spre cea mai mare satisfacţie a mea. Ne întreceam acum în adevăratul înţeles al cuvîntului, arătîndu-ne respectul, eu faţă de învăţător, ea faţă de mama, această plăcută dispută ne- lăsîndu-ne timp să cojnunicăm între noi, sau mai

bine zis, să comunicăm altfel decît în acest scop. Aşa că ne-am

despărţit fără să fi schimbat cu ea o singură privire mai semnificativă.

Iarna veni şi, odată cu ea, sărbătoarea Crăciunului. De trei ori pe săptămînă, la ora cinci dimineaţa trebuia să mă duc la ajutorul preotului, în casa căruia, într-o încăpere lungă şi îngustă ca o curea, erau pregătiţi pentru confirmare vreo patruzeci de tineri. Eram adolescenţi — aşa ni se spunea — aparţinînd tuturor păturilor societăţii ; sus, în frunte, unde ardeau cîteva luminări chioare, se aflau băieţii de neam şi cei ce-şi continuau studiile, apoi veneau odraslele burgheziei de mijloc, liberi in purtări şi zburdalnici, iar la urmă pierduţi în zona întunecată a odăii, bieţii ucenici de cizmar, servitorii şi muncitorii de fabrică, grosolani şi timizi, în rîndurile cărora se isca din cînd în cînd cîte o agitaţie neelegantă, în tifnp ce în celălalt capăt lucrurile se desfăşurau cu bunăcuviinţă şi calmă neatenţie. Această diferenţiere nu era premeditată, ci se produsese de la sine. De fapt, eram aşezaţi după purtare şi după sîrguinţă ; dar cum numai cei veniţi din case distinse fuseseră crescuţi m spiritul strict al unor aparente relaţii paşnice cu biserica şi cum ei aveau cea mai mare discursivitate în vorbire, aceste dispoziţii micşorîndu-se odată cu coborîrea în grad, orînduirea noastră părea foarte firească, mai ales că cei ce făceau excepţie de la regulă rămîneau alături de egalii lor şi nu voiau pentru nimic în lume gă se amestece cu cei din alte categorii.

Punctualitatea deşteptării şi a drumului pe care trebuia să-l fac cu regularitate în anumite zile, în dimineţile reci şi întunecoase de iarnă, şi şederea într-un anumit loc îmi erau insuportabile, deoarece mă dezobişnuisem de ele de cînd nu mai umblam la şcoală. Asta nu înseamnă că eram refractar la orice disciplină, dacă îmi dădeam seama că are un scop util şi înţelept. Cînd, doi ani după aceea, mi-am făcut serviciul militar şi, recrut fiind, a trebuit să mă prezint la oră fixă la locul de adunare, ca să mă sucesc şi să mă răsucesc pe călcîie timp de şase ore după pofta unui instructor încovoiat de ani, m-am supus cu cel mai mare zel, silindu-mă cu sfială să cîştig laudele bătrînei cătane. Dar atunci se punea problema să ajung în stare să-mi

apăr patria şi să lupt pentru libertatea ei. Ţara era ceva aievea, păşeam pe pămîntul ei şi mă hrăneam cu roadele ce le producea. Acum însă tre-* buia să mă smulg cu violenţă din somn şi din vis pentru o viaţă dintre cele mai nebuloase, într-o odaie mohorîtă, laolaltă cu alţi mulţi tineri tot atît de buimaci de somn ca şi mine, ascultînd poruncile plicticoase ale unui preot, cu care, altfel nu aveam nici un fel de relaţii în viaţa de toate zilele.

Tot ce se petrecuse cu mii de ani în urmă, la umbra unor îndepărtaţi palmieri din răsărit, sau tot ce visaseră sfinţii vizionari care-şi aşternuseră apoi viziunile pe hîr- tie într-o carte a miturilor, totul se expunea aici cuvînt cu cuvînt şi se considera drept cea mai înaltă, cea mai serioasă necesitate vitală, condiţia primă pentru a fi cetăţean, credinţa în aceasta fiind reglementată în conformitate cu cea mai mare precizie. Cele mai bizare himere ale fanteziei omeneşti, vesele şi atrăgătoare uneori, sinistre, învăpăiate şi sîngeroase alteori, dar totdeauna la fel de învăluite în ceaţa unei mari depărtări, trebuiau să fie considerate baza actuală şi solidă a întregii noastre existenţe. Pentru ultima oară, ele ne erau explicate şi comentate cu cea mai mare seriozitate, pentru ca, în spiritul acestor fantezii, să putem gusta cît mai corect un strop de vin şi o fărîmă de pîine ; şi dacă lucrul acesta nu s-ar fi produs, dacă nu ne-am fi supus, cu sau fără convingere acestei discipline străine şi ciudate, am fi devenit nişte indivizi nuli pentru stat şi n-am mai fi avut dreptul nici măcar să ne căsătorim.

Aşa se petrecuseră lucrurile din veac în veac şi diferitele interpretări ale noţiunilor simbolice fuseseră plătite pînă acum cu un ocean de sînge ; întinderea şi situaţia actuală a statului nostru erau în cea mai mare parte o consecinţă a acelor lupte, astfel că, pentru noi, lumea visului era foarte strîns legată de realitatea prezentă şi concretă. Cînd vedeam seriozitatea neclintită cu care, fără nici o tresărire, era mînuit fabulosul, mi se părea că oamenii bătrîni joacă pueril ion joc încununat cu flori, dar că fiecare greşeală şi fiecare zîmbet atrag după sine pedeapsa cu moartea.

Primul lucru, pe care profesorul nostru ni-1 recomanda drept obligaţie creştinească alcătuind

fundamentul unei vaste ştiinţe, a fost cunoaşterea şi mărturisirea culpabilităţii. Numai că sinceritatea faţă de mine însumi, cunoaşterea propriilor mele greşeli şi a faptelor rele nu-mi erau deloc străine, amintirea nelegiuirilor copilăriei şi a aventurilor morale din şcoală îmi era încă atît de proaspătă încît pe solul conştiinţei mele vedeam cir- culînd un tînăr păcătos, care-mi stîmea o smerită căinţă. Dar cuvintul acesta nu izbutea să-mi placă ; avea o nuanţă prea meşteşugărească, un iz tehnic antipatic de parc-ar fi venit de la o fabrică de clei sau de la o ţesă- torie părăsită. Că manipulaţiile divine în legătură cu căderea în păcat erau contradictorii nu înţelegeam bine pe vremea aceea, pentru că subtilităţile supreme ale profunzimii teologice nu ne erau accesibile. Iată de ce, fără nici o trufie şi simţind că e vorba oricum de o probleinâ grea, că ar fi grav să mă pomenesc întîmplător alungat din cercul celor drepţi şi cuminţi, am lăsat lucrurile să-şi urmeze cursul. De altfel, în mine mijea bănuiala că şi oamenii drepţi sînt expuşi unor dezordini sufleteşti, fiecare dintre ei purtînd în sine propria măsură a responsabilităţii sale.

După învăţătura despre dogma păcatului urma imediat învăţătura despre dogma credinţei, care mîntuie ţje păcat şi pe care se punea de fapt accentul principal al lecţiilor la care asistam ; cu toate adăugirile, ca de pildă nevoia de fapte bune, refrenul final rămînea totdeauna unul şi acelaşi : „Credinţa te face fericit şi pentru a ni-1 lămuri nouă, adolescenţi în toată firea, omul bise_ ricii făcea uz de elocvenţa cea mai accesibilă şi mai înţeleaptă în aparenţă. Cînd urc în fugă muntele cel niai înalt şi număr toate stelele de pe cer, de parcă ele ar fi leafa pe o săptămînă, nu descopăr în asta meritul credinţei, şi nici cînd mă aşez cu capul în jos şi privesc spre potirele lăcrămioarelor nu găsesc vreun amănunt meritoriu al credinţei. Cine crede în ceva poate să fie un om bun, cine nu crede, poate fi la fel de bun. Cînd mă îndoiesc că doi ori doi fee patru, nu înseamnă că nu iac patru, şi cînd cred că doi ori doi fac patru, n-am Trio-

tiv să mă umflu in pene şi nimeni n-are de ce să mă laude pentru asta. Dacă Dumnezeu ar fi creat lumea şi ar fi populat-o cu fiinţe cugetătoare, după care s-ar fi învăluit într-un văl de nepătruns, îngăduind ca cei pe care i-a zămislit să se stingă in mizerie şi în păcat, iar apoi s-ar fi arătat în mod excepţional şi miraculos cîtorva oameni, ar fi trimis şi un mîntuitor în împrejurări care ulterior n-ar mai fi putut fi înţelese cu mintea, făcînd însă să depindă de credinţa în ele mîntuirea şi fericirea tuturor fiinţelor, şi toate acestea numai pentru a savura plăcerea credinţei în El, deşi, personal, ar trebui totuşi să fie destul de sigur că există, toată această procedură ar fi fost o comedie artificială care ar fi însemnat în ochii mei excluderea oricărui element consolator şi îmbucurător din existenţa lui Dumnezeu, a lumii şi chiar a mea.

Să crezi ! Vai, cît de prosteşte sună în urechile mele acest cuvînt ! E născocirea cea mai trăsnită pe care putea s-o facă spiritul omenesc într-o toană acută de tîm- penie ! Dacă am nevoie de existenţa lui Dumnezeu şi a providenţei sale, dacă sînt convins de ele, cît de departe e acest simţămînt de cel care poartă numele de credinţă ! Cît de sigur sînt că providenţa pluteşte deasupra mea ca o stea pe cer, care-şi urmează drumul, fie că mă uit sau nu mă uit la ea ! Pentru că e atotştiutor, Dumnezeu cunoaşte orice gînd care se naşte în mine, ştie din ce gînd anterior a izvorît, şi-l vede pe cel în care se va transforma apoi; el a hotărît calea tuturor gîndurilor mele, şi ea e la fel de neabătută ca şi drumul stelelor, ca şi circulaţia sîngelui; pot spune deci că vreau să fac un lucru sau că nu vreau să fac un altul, că vreau să fiu sau să nu fiu bun, puţind realiza această hotărîre prin fidelitate şi antrenament. Dar nu pot spune niciodată : vreau să cred sau să nu cred ; nu vreau să primesc un adevăr sau vreau să-l primesc ! Nici măcar nu mă pot ruga 4să cred pentru că nu-mi pot dori niciodată ceea ce nu pricep, deoarece o nenorocire pe care n-aş înţelege-o, ar însemna totuşi un aer pe care pot să-l respir, în vreme ce o fericire neînţeleasă ar fi un aer înăbuşitor pentru sufletul meu.

Cu toate acestea, cuvintele „Credinţa te face fericit !“ au un sens adînc şi adevărat, în măsura în care conţin simţămîntul satisfacţiei nevinovate şi naive, care cuprinde pe toţi oamenii cînd cred fără împotrivire şi cu dragă inimă în ce e bun, frumos şi remarcabil, spre deosebire de cei care din întîmplare, îndîrjire sau egoism se îndoiesc de toate şi critică cu răutate tot ce li se prezintă drept bun, frumos sau remarcabil. Cînd, în lipsa inteligenţei, credinţa religioasă se bazează pe o credulitate amabilă şi blajină, se spune pe drept cuvînt că e izvor de fericire, în timp ce despre necredinţa, care are alte motive la bază, se poate afirma cu uşurinţă că e un izvor de nefericire. Numai că, nici una nici alta n-au absolut nimic comun cu dogma credinţei, pentru că în timp ce există creştini credincioşi care în orice altă privinţă sînt cei mai antipatici indivizi, îndoindu-se de orice şi criti- cînd totul, există necredincioşi, ba chiar atei la fel de numeroşi, care cred lesne în tot ce inspiră speranţă şi bucurie. Pentru polemiştii bisericii e un argument favorit să vorbească pe un ton dispreţuitor despre nişte oameni care cred în realitatea unor fleacuri, fiindcă le iau ochii şi se hrănesc cu iluzii, dar refuză să creadă tocmai ceea ce e măreţ şi unic. Şi aşa asistăm la spectacolul caraghios al unor oameni care se dăruiesc celei mai abstracte ideologii, pentru a da însă după aceea numele de ideolog celui care crede într-un bine şi într-un frumos accesibil. Cine vrea să cunoască semnificaţia credinţei, nu trebuie să se ia după ortodocşii bisericii care nu fac mei
o deosebire în nici o privinţă, din care cauză specificul dispare, ci mai curînd după acei credincioşi sălbatici şi nedisciplinaţi care forfotesc în libertate dincolo de zidurile bisericii, fie că se adună, fie că rămîn izolaţi. Aici apar cauzele adevărate, originile destinelor şi caracterelor, aruncînd lumină asupra imaginii îmbătrînite şi înţepenite a marilor mase istorice.

In oraşul nostru locuia un străin care se numea Wurmlinger şi căruia-i plăcea să prezinte cunoscuţilor lui tot felul de născociri şi de bazaconii, pentru ca pe urmă să-şi bată joc de credulitatea lor, declarîndu-le că nimic nu era adevărat. Dacă însă altcineva povestea

indiferent ce, Wurmlinger îl combătea cu o viclenie specifică lui, care ridiculiza buna-credinţă a celui ce vorbea, după cum ştia să-şi bată joc de bună-credinţa a celor care-i dădeau lui crezare. Fiecare fărîmă de pîine pe care o punea în gură fusese procurată printr-o minciună, pentru că mai curînd ar fi murit de foame decît să muşte din hrană cinstit cîştigată. Dar cînd se apuca să-şi mănînce pîinea, spunea că e bună dacă era rea, şi că e rea dacă era bună. De altfel, se străduia din răsputeri să se dea drept -altcineva decît era în realitate, fapt care-1 obliga la un efort continuu, astfel că, deşi nu făcea nici o treabă în fond şi nici nu fusese vreodată bun la nimic,, era în parma- nenţă antrenat în cele mai complicate acţiuni. Iată de ce era veşnic nevoit să se furişeze şi să fie veşnic la pîndă, pe de o parte ca să prindă momentele cele mai nimerite pentru a-şi spune prostiile, pe de altă parte, ca să descopere slăbiciunile altora, întrucît una din pasiunile sale de căpetenie era să facă dovada că toată lumea e guvernată de neadevăr ; şi nimic nu era mai caraghios decît să-l vezi, după ce pîndise îndărătul unei uşi unde se strecurase în vîrful picioarelor, că se proţăpea deodată în faţa ei, privind în jur cu ochii bulbucaţi şi făcînd în cuvinte bombastice elogiul sincerităţii, al cinstei şi al durităţii lui lipsite de răutate. Dar fiindcă-şi dădea prea bine seama că toată lumea îi era superioară în această privinţă, sufletul său se umplea de o invidie nespusă care-1 mistuia ca un foc arzător şi pe care-o manifesta rostind mereu cuvîntul „invidie". El afirma că se afla într-o veşnică şi fericită stare de superioritate morală, descoperind din acest motiv un adevărat pizmaş în fiecare frunză care nu fremăta după gustul lui, toată lumea fiind, după părerea lui, o pădure care tremura de invidie. Dacă îl contrazicea cineva, atribuia invidiei orice contrazicere ; dacă cineva tăcea în timpul peroraţiilor sale, turba de furie şi abia aştepta să plece pentru a-1 acuza de invidie, astfel că din cauza neîncetatei repetări a cuvîntului invidie, vorbăria lui se transforma de fapt într-un imn răsunător. închinat tocmai invidiei. Prin urmare, era în» toate privinţele duşmanul personal al adevărului şi nu respira decît. îii absenţa lui, aşa după cum şoarecii

joacă pe masă numai cînd pisica nu-i acasă. In schimb, adevărul se răzbună pe el în modul cel mai simplu. Cel mai mare cusur al lui era că, încă din pîntecul mamei, voise să fie mai deştept decît maică-sa şi, prin urmare, putea trăi numai dacă nu trebuia să creadă nimic din ce spunea altcineva, toată lumea trebuind să creadă însă ce spunea el. Firește că ştia să se prefacă, alcătuind o sinteză viguroasă între minciunile lui izolate şi minciuna principală ; numai că adevărata stare de lucruri se trăda adesea în hohotele de rîs ale semenilor săi. Acesta era pentru el cel mai solid punct de sprijin pentru dogma care alege drept stindard credinţa absolută. Simplul fapt că tendinţa generală a vremii noastre era înstrăinarea de credinţă şi că majoritatea oamenilor cu judecată, chiar dacă nu luau atitudine împotriva ei, nu se sinchiseau de ea şi nu se bizuiau decît pe lucruri inteligibile şi concrete, îl făcea să se împotrivească şi să afirme totodată că epoca noastră se îndreaptă incontestabil spre o reînnoire a credinţei; asta fiindcă nu putea renunţa niciciînd la minciună. Adevăraţii credincioşi îl plictiseau cumplit şi nu-i trezeau interesul ; de altfel, nimeni nu-1 văzuse vreodată Intr-o biserică sau la vreo întrunire religioasă. In schimb, avea mult mai multe relaţii cu necredincioşii. Nu fiindcă s-ar fi sinchisit prea mult de mîntuirea sufletelor lor, deşi urmărea lucrul acesta cu un zel plin de teamă. Iată de ce se temea : din moment ce declarase că *el* crede, toţi cei ce nu credeau trebuiau să fie nişte măgari, şi dacă nu era crezut pe cuvînt cînd afirma asta, atunci îşi închipuia că e şi el considerat drept un măgar. In realitate, am putea numi măgărească această dispută funestă, deoarece nu încape îndoială că din o mie de fanatici care şi-au scos ochii pentru convingerile lor religioase, nouă sute nouăzeci şi nouă s-au războit şi au aprins ruguri numai pentru că din îndîrjirea celor prigoniţi li se părea că aud răsunînd cuvîntul : măgar.

Omul acesta ura cu patimă cercetarea conştiincioasă şi onestă precum şi descoperirile ştiinţei ; ori de cîte ori afla despre vreo nouă realizare ştiinţifică, se năpustea cu pumnii şi picioarele împotriva ei căutînd s-o ridiculizeze şi cînd se dovedea

justă, cînd consecinţele ei importante deveneau pretutindeni vizibile şi palpabile, turba de-a binelea şi spunea fără înconjur că-i o minciună. Tabla înmulţirii şi formulele chimice îi erau mai nesuferite decît îi e diavolului Tatăl *nostru* şi cădelniţa ; dar natura se răzbuna şi ea zîmbind împotriva lui. Căci deşi nu recunoştea existenţa celor cinci simţuri, se străduia să le sporească numărul născocind alte simţuri, a căror descriere ridicolă o făcea pentru a explica miraculosul lumii creştine. Cum, în felul acesta se făcea de cîteva ori vinovat în faţa creştinismului, dacă i se făcea respectiva dovadă cu ajutorul *Noului Testament,* spunea că puţin îi pasă de *Noul Testament,* că el are capul lui propriu şi asta îndată după ce afirmase că *Noul Testament* e cartea vieţii. Totuşi, credea sincer în Dumnezeu pentru că, într-un fel, orice om trebuie să privească într-o anumită direţcţie ; şi credea cu atît mai sincer cu cît, pe de o parte, obiectul credinţei nu putea fi dovedit, era neinteligibil şi supranatural, iar pe de altă parte, sentimentul tainic că avea o fire nenorocită făcea din el un om neajutorat şi plîngăreţ.

Intr-o zi Wurmlinger făcu o plimbare în tovărăşia unui grup vesel pe o stîncă de pe malul lacului. In tinereţe fusese un flăcău bine făcut, dar de cînd se ţicnise, malformaţia sufletească avusese influenţă şi asupra trupului său, astfel că arăta ca o sfîrleză îndoită. Totuşi, frumuseţea trupească proprie era o temă favorită de conversaţie pentru el şi era oricînd gata să se dezbrace ca să şi-o arate, în timp ce găsea cusururi tuturor celorlalţi muritori, descoperind — fără să-l întrebe nimeni — o cocoaşe unuia sau picioare strîmbe altuia. De data asta, în timp ce, uşor indispus, urca dealul în fruntea grupului, al cărui membri îl cam luaseră de cîteva ori în zeflemea, unul din ei, privindu-1 pentru prima oară mai atent, exclamă :

— Ascultă, domnule Wurmlinger, să ştii că eşti al dracului de strîmb !

Uimit, Wurmlinger se întoarse şi spuse :

— Visezi sau glumeşti ?

Celălalt însă se adresă grupului şi ceru tuturor să-l examineze şi ei mai bine ; îl puseră să facă cîţiva paşi

înainte, omul nostru se supuse, după care admiseră cu toţii : da, e strîmb ! Mînios, Wurmlinger trecu îndată lingă adversarul său şi vru să-i demonstreze că el ^era cel strîmb. Dar acesta era drept ca un brad şi toată lumea izbucni în rîs. Atunci, fără să spună nimic, se dezbrăcă In grabă şi, gol puşcă, păşi în faţa tuturor. Fiindcă ori Ide cîte ori îşi bătea joc de cineva, ridica mereu umărul drept, acesta era mai sus decît cel sting, în timp ce, din leauza gesturilor de înfumurare deşartă, coatele îi erau •răsucite în afară şi şoldurile deplasate ; în plus, efortul Ipe care-1 făcea ca să pară mai drept îl strîmba şi mai Imult. Gol cum era, avea cele mai ciudate picioare cînd '{păşea privind din cînd în cînd cu teamă înapoi, ca să •vadă dacă e însoţit de admiraţia şi de atenţia grupului. Dar cînd tovarăşii lui de drum izbucniră într-un rîs nestăvilit, Wurmlinger fu cuprins de o furie nemaipomenită, începu să sară şi să facă mişcări groteşti ca să arate cît era de viguros. Rîsetele se înteţiră şi oamenii se ţineau de burtă. Cînd Wurmlinger, care ţopăia gol încoace şi încolo, văzu că cei ce se distrau se aşezau pe jos ca să rîdă mai în voie, fu cuprins brusc de un acces de mînie nespusă şi, dorind să obţină un efect *extraordinar,* făcu un salt puternic peste mal şi se aruncă în apa lacului. Din fericire, nimeri într-o plasă pescărească larg Întinsă, pe care pescarii din două bărci o strîngeau chiar în clipa laceea, astfel că-1 prinseră literalmente ca pe un peşte care se zvircoleşte şi-l salvară. Gol şi împleticindu-se trebui să mai alerge o bucată de drum pe mal pînă să găsească o casă unde să se poată refugia aşteptînd ‘să i se laducă hainele. Imediat după aceea dispăru din părţile noastre.

A treia dogmă fundamentală, pe care preotul ne-o prezenta drept creştinească, vorbea despre dragoste. în acest domeniu nu pot spune mare lucru ; n-am avut încă prilejul să-mi dovedesc prin fapte această dragoste, to- jtuşi simt că ea există în mine, numai că nu pot iubi teo- iretic şi la poruncă. Pînă şi gîndul prezenţei nemijlocite bunului Dumnezeu înseamnă oarecum o piedică pentru imine, şi piedica asta mă stinghereşte cînd dragostea firească vrea să-şi afirme

drepturile. Mi s-a întîmplat să refuz un om sărman care cerşea pe stradă pentru că în clipa cînd mă pregăteam să-i dau ceva, mă gîndeam la •bunul plac al lui Dumnezeu şi nu puteam face o acţiune egoistă. Pe urmă însă, mă apuca iar mila de omul sărman şi alergam după el ; dar în timp ce făceam cale întoarsă, mi se părea iar că exagerez cu mila, mă opream şi în cele din urmă ajungeam la următorul gînd înţelept : fie ce-o fi, omul sărac trebuie totuşi s-o scoată la capăt şi asta-i problema numărul unu ! Numai că uneori, gîndul ăsta vine prea tîrziu şi nenorocitul nu-şi capătă pomana. în schimb, mă bucur totdeauna cînd se întîmplă să-mi fac datoria pe negîndite şi abia ulterior să-mi vină în minte că asta trebuia să fie o faptă meritorie ; atunci pocnesc foarte satisfăcut din degete ridicîndu-mi ochii spre cer şi spun : Vezi, moşulică ! De data asta n-ai pus gheara pe mine ! Dar în asemenea clipe, cea mai mare plăcere pentru mine e să mă gîndesc cît de caraghios trebuie să-i par pentru că, dacă bunul Dumnezeu le înţelege pe toate, trebuie să înţeleagă şi de glumă, deşi tot pe drept cuvînt s-ar putea spune că bunul Dumnezeu nu înţelege de glumă !

Doar dogma despre spirit, care e veşnic şi atotbiruitor, mi s-a părut cea mai senină şi mai frumoasă. Firește, mi-e teamă că am înţeles cam greşit această dogmă şi că n-am fost străbătut de un adevărat spirit religios. Pentru că Dumnezeu nu mi se părea un spirit religios, ci un spirit lumesc, el fiind lumea şi lumea fiind în el; Dumnezeu străluceşte de viaţă lumească.

Judecind în ansamblu, cred totuşi că aparţin acelei categorii de oameni care trăiau într-un creştinism spiritual, şi cînd a trebuit să recunosc lucrul acesta faţă de tatăl Annei, învăţătorul mi-a cerut ca, deocamdată, lă- sînd cu liberalitate miraculosul şi problema credinţei, să admit creştinismul măcar pentru această semnificaţie spirituală, sperînd că acesta abia urma să apară în puritatea lui adevărată şi că atunci va şti să-şi impună numele ; deocamdată

ceva mai bun decît creştinismul nu există, nici nu se poate prezice. La asta am răspuns că spiritul se poate exprima foarte frumos prin intermediul unei fiinţe omeneşti, dar că nu poate fi niciodată inventat, pentru că e de cînd lumea şi n-are sfîrşit ; lată de ce, acel care dă adevărului un nume omenesc, fură dintr-un bun comun nemărginit, un astfel de furt fiind la baza jafurilor permanente de care se fac vinovate autorităţile de orice fel. Intr-o republică, am spus eu, se cere ca fiecare cetă- iţean să dea- cît mai mult şi cît mai bine, fără să fie nevoie să-i trîmbiţezi numele, să-l ridici la rangul de principe, răsplătindu-1 astfel prin distrugerea republicii. După mine şi lumea spirituală e o republică, singurul ei protector fiind Dumnezeu, a cărui maiestate respectă cu sfinţenie şi în deplină libertate legea pe care a dat-o, libertatea lui fiind şi libertatea noastră, iar libertatea noastră fiind şi a lui ! Şi dacă fiecare nor al înserării e pentru mine echivalent cu un steag al nemuririi, vreau ca fiecare nor al dimineţii să fie în ochii mei steagul de aur al republicii mondiale ! „In care oricine poate deveni stegar !" spuse învăţătorul rîzînd prieteneşte, dar eu am susţinut că importanţa morală a acestui sentiment al independenţei mi se părea foarte mare, mai mare chiar decît ne-o putem închipui noi.

Capitolul doisprezece

ZIUA CONFIRMĂRII

Pregătirea noastră religioasă se apropia de sfîrşit; trebuia să ne gîndim la hainele cu care aveam să ne îmbrăcăm spre a ne înfăţişa cum se cuvine la solemnitate. O tradiţie nestrămutată cerea ca, pentru această ocazie, tinerii să-şi comande primul frac, să poarte cămaşă cu guler înalt în jurul căruia să-şi petreacă o cravată scrobită şi să-şi pună pe cap primul cilindru. In plus, băieţii care purtaseră pînă atunci plete lungi, tinereşti, le tăiau scurt ajungînd să semene cu capetele rotunde [1] din istoria Angliei. Toate acestea îmi produceau o oroare nespusă, astfel că am jurat să nu-i imit pe băieţii aceştia anei acum, nici altădată. Culoarea verde devenise caracteristică pentru mine şi nu voiam să mă descotorosesc de porecla care mi se dădea încă ori de cîte ori se vorbaa despre mine. Mi-a fost uşor s-o conving pe mama să-mi Cumpere un postav verde şi, în loc de frac, să-mi co- 'mande o jachetă scurtă cu cîteva galoane, iar în loc de itemutul cilindru, să-mi facă o beretă de catifea neagră, ifiindcă o pălărie şi un frac se poartă rareori şi, cum eu teram în creştere, ar fi însemnat să cheltuim fără rost. ^Explicaţiile mele îi conveneau mamei cu atît mai mult Cu cît ucenicii săraci şi băieţii muncitorilor cu ziua nu purtau nici ei costum negru şi veneau la festivitate în Obişnuitele lor haine de sărbătoare, iar eu îi declarasem Că-mi era cu totul indiferent dacă voi fi sau nu trecut ■ân rîndull onorabililor capii burghezi. Mi-am răsfrînt gulerul eît am putut, mi-am pieptănat cu îndrăzneală părul iung după urechi şi aşa, cu bereta în mînă, mi-am făcut apariţia în ajunul Crăciunului în camera preotului unde,

1 Denumirea ironică pentru puritanii englezi datorită'tunsorii Aor scurte.

în cerc intim, trebuia să aibă loc o ultimă pregătire. Cînd m-am alăturat celorlalţi tineri gătiţi sărbătoreşte,, ■am fost privit cu o oarecare uimire, pentru că aşa cura. eram îmbrăcat, arătam ca un protestant desăvîrşit; cum. însă. fără nici un fel de trufie sau obrăznicie, căutam, ■mai curînd să mă pierd printre ceilalţi, m-am făcut iar nevăzut şi n-am mai fost luat în seamă. Cuvîntarea preotului mi-a plăcut foarte mult; spunea în esenţă că, de-acum înainte, începea pentru noi o viaţă nouă, că toate greşelile de pînă atunci vor fi iertate şi date uitării, dai* că cele viitoare vor fi măsurate cu o unitate de măsură mai strictă.

îmi dădeam bine seama că o asemenea trecere era necesară şi că venise timpul să aibă loc, de aceea am legat cu bucurie şi sinceritate proiectele mele serioase,, anume luate, de acest eveniment public şi m-am simţit plin de simpatie faţă de preot cînd ne-a îndemnat stăruitor să nu pierdem niciodată încrederea în ceea ce e mai bun în noi înşine.

Am plecat de la locuinţa sa şi am intrat în biserică unde, în faţa întregii comunităţi, se desfăşura festivitatea propriu-zisă. Aici. preotul a devenit dintr-o dată cu totul alt om ; călca apăsat şi măreţ, îşi alegea efecte de elocvenţă din arsenalul bisericii existente şi invoca în cuvinte răsunătoare raiul şi iadul. Cuvîntarea sa era artistic construită, îndreptîndu-se cu încordare crescîndă spre clipa care trebuia să zguduie întreaga comunitate şi anume cînd, adunaţi într-un cerc mare în jurul său, noi trebuia să rostim un ..da“ puternic şi solemn. Nu eram atent la sensul cuvintelor sale şi am şoptit „da“ laolaltă cu ceilalţi, fără să fi înţeles limpede întrebarea : totuşi, am simţit că mă străbate un fior şi nu mi-am putut stă- ipîni tremurul care mă cuprinsese. Era un amestec nelămurit de participare involuntară la emoţia generală şi de spaimă adîncă la gîndul că, atît de tînăr încă şi lipsit de experienţă, mă aflam în opoziţie cu o credinţă străveche şi cu o comunitate puternică, a cărei neînsemnată părticică eram.

în dimineaţa primei zile de Crăciun, trebuia să

mergem din nou în cortegiu la biserică, pentru a lua împăr

tăşania. încă de dimineaţă eram bine dispus ; peste cî- iteva ore aveam să fiu liber de orice constrîngere spirituală, liber ca păsările cerului ! Mă simţeam deci blînd şi împăciuitor şi am pornit spre biserică însufleţit de sentimentul cu care te duci pentru prima oară într-o societate care-ţi este străină, dar de care, tocmai pentru acest motiv, te desparţi cu veselie şi politeţe. Cînd am intrat în biserică, ni s-a îngăduit să ne amestecăm printre oamenii vîrstnici şi să ne aşezăm fiecare unde doream. Pentru prima şi ultima oară am luat în stăpînire jilţul care iaparţinea bărbaţilor din familia noastră şi al cărui număr mama, minată de sentimentele ei de familie, mi-1 întipărise cu grijă în minte.

După moartea tatei, adică de mulţi ani încoace, jilţul acesta rămăsese neocupat sau, mai bine zis, fusese folosit ide un biet om care n-avea nici o proprietate. Cînd sosi şi el şi mă găsi şezînd, îmi ceru, pe un ton prietenesc dar cucernic, să eliberez „locul său“, adăugind în chip de ex- iplicaţie că în acea parte a bisericii, toate locurile erau proprietate personală. Cum eram un tinerel crud încă, aş fi putut să ascult, să-l las pe acest om împovărat de ani să se aşeze în jilţul meu şi să-mi caut loc în altă.parte ; idar spiritul lui de proprietate, precum şi sistemul de a 'alunga pe cineva chiar din inima bisericii creştine mi-a stirnit spiritul critic ; totodată am vrut să-l pedepsesc pe acest cucernic frecventator al bisericii pentru paşnica **U2urpai'e** la care se dedase şi, în sfîrşit, am procedat aşa ■numai fiindcă ştiam că în curînd îşi va putea lua iar şi pentru totdeauna locul obişnuit în primire, gînd care-mi 'făcea cea mai mare plăcere. După ce i-am făcut la TÎndul meu morală şi l-am văzut uluit şi întristat, căutîndu-şi la mare distanţă un loc printre cei lipsiţi de proprietate care umblă încolo şi încoace, mi-am propus să-i dau de înţeles a doua zi că se putea folosi oricînd de scaunul meu, fiindcă eu nu mai aveam nevoie de el. O singură dată însă voiam să mă aşez şi să stau în el, aşa cum făcuse tata, care mergea la biserică în toate zilele de sărbătoare, pentru că

toate sărbătorile mari îl umpleau de o bucurie senină şi-i dădeau curaj. In aceste zile el simţea şi adora mai mult ca oricînd spiritul mare şi bun, pe care-1 vedea

realizîndu-se pretutindeni în lume şi în natură. Crăciunul, Paştele, înălţarea şi Rusaliile erau pentru el cele mai minunate zile de bucurie, pe care le petrecea meditînd, rugîndu-se în biserică sau urcînd plin de bucurie pe dealurile înverzite.

Această predilecţie pentru sărbători am moştenit-o şi eu ; cînd, într-o dimineaţă de Rusalii mă aflu undeva, sus pe munte, aerul limpede ca de cristal, dangătul clopotelor care vine din adîncuri îndepărtate e cea mai frumoasă muzică pentru mine ; mi s-a întîmplat adesea să meditez prin ce datină s-ar putea păstra acest sunet frumos, în cazul că biserica ar fi cu desăvîrşire desfiinţată. Nu mi-a venit însă nimic în minte care să nu-mi fi părut nebunesc şi artificial şi, pînă la urmă, am ajuns la concluzia că farmecul plin de nostalgie al clopotelor care bat trebuie explicat tocmai prin situaţia actuală, prin depărtarea şi adîncurile albastre de unde soseşte glasul lor, ca să spună că în locurile acelea poporul e adunat de puterea unor vechi amintiri religioase. Liber cum eram, respectam aceste amintiri, aşa cum respectam amintirile copilăriei şi tocmai pentru că mă despărţisem de ele, eram cuprins de atîta melancolie auzind clopotele care răsunau de veacuri în locurile acelea vechi şi frumoase. Simţeam că .nu se poate „face“ nimic, că nestatornicia, că veşnica schimbare a tot ce e pămîntesc satisfac destul de bine nevoia de farmec poetic plin de dor.

Spiritul de libertate al tatălui meu în materie de religie se îndrepta cu precădere împotriva abuzurilor, ultra- montanismului, împotriva intoleranţei şi a închistării ortodocşilor reformaţi, împotriva îndobitocirii intenţionate şi a făţărniciei de orice fel şi de aceea cuvîntul popă revenea des în gura lui. Ii respecta însă pe preoţii care meritau respect şi-şi arăta bucuros supunerea faţă de ei ; şi dacă dădea de vreun preot catolic pînă în măduva oaselor, dar foarte demn, căruia putea să-i dovedească preţuirea sa, era cu atît mai mulţumit cu cît se simţea perfect ocrotit în sînul bisericii lui Zwingli*. Imaginea re-

[1] Denumită astfel după reformatorul elveţian *Huldrych*

Zwingli (1484—1531) ; în 1549 s-a reunit cu biserica calvină.
formatorului uman şi liber, căzut pe cîmpul de luptă, era pentru tatăl meu o călăuză şi o chezăşie scumpă şi sigură. Dar eu mă aflam acum în altă tabără şi simţeam că, ori- cîtă veneraţie aş fi avut pentru acest reformator şi erou, nu voi avea totuşi aceeaşi credinţă ca tatăl meu, convins fiind că el ar fi arătat o toleranţă totală şi un respect de- săvîrşit faţă de independenţa convingerii mele. Această paşnică disensiune dintre tată şi. fiu în probleme de credinţă, disensiune pe care o presupuneam inofensivă, o sărbătoream acum instalat în jilţul din biserică, închipu- indu-mi-1 pe tata încă în viaţă şi purtînd cu el o discuţie cu subiect religios ; iar cînd comunitatea intonă cîntecul lui favorit de Crăciun *Iată ziua pe care a hotărît-o Dumnezeu !* l-am cîntat şi eu de dragul tatei, fiindcă în dreapta aveam un căldărar bătrîn şi în stînga un prăpădit de turnător, ale căror ciudate arabescuri muzicale încercau să mă abată de pe drumul cel bun, devenind cu atît mai îndrăzneţi şi mai energici cu cît eu rămîneam mai statornic, Pe urmă am ascultat cu atenţie predica, am judecat-o şi am găsit că nu era rea ; cu cît se apropia de sfîrşit, cu cît libertatea mă îmbia mai mult, cu atît mai reuşită găseam predica, şi în adîncul inimii îmi spuneam că preotul era un om de treabă.

Eram din ce în ce mai bine dispus ; în sfîrşit avu loc şi cuminecătura ; am urmărit cu atenţie preparativele şi şi am observat totul în amănunte ca să nu uit nimic, pentru că aveam de gînd să nu mai pun piciorul în biserică. Pîinea de împărtăşanie constă din foi albe de mărimea şi grosimea unei cărţi de joc şi seamănă cu o hîr- tie fină şi lucioasă. O coace paracliserul şi copiii cumpără de la el ce rămîne în chip de nevinovată trufanda ; şi eu îmi cumpăram uneori cîte o căciulă plină, minunîndu-mă că, de fapt, n-aveam ce mînca din ea. Numeroşi slujitori ai bisericii o împart printre rînduri, credincioşii rup cîte un colţ şi dau mai departe foile, în timp ce alţi slujitori aduc vinul în cupe de lemn. Unii, în special femeile şi fetele, păstrează cîte o

foiţă ca s-o strecoare cu evlavie între paginile cărţii de cîntări bisericeşti. Pe o astfel de foiţă, pe care o găsisem în cartea uneia din verişoarele mele, pictasem o dată un miel de Paşte şi un amoraş călare ; cînd opera mea a fost descoperită, am fost supus unui interogatoriu straşnic şi am înghiţit morala respectivă ; acum, cînd aveam în mînă mai multe foi de asest fel, mi-am amintit de acel episod şi nu mi-am putut stăpîni un zîmbet. O clipă, m-am gîndit să opresc una şi să pictez pe ea ceva vesel care să-mi amintească despărţirea mea de biserică. Mi-am dat seama însă că şedeam în scaunul tatălui meu şi am întins mai departe pîinea. după ce am pus o bucăţică în gură, în chip de cucernic, dar ultim rămas bun în momentul despărţirii de copilărie şi de bunătăţile ei cumpărate de la paracliser.

Am luat paharul în mînă, şi înainte de a bea, am privit ţintă vinul ; n-am simţit nici o emoţie, am sorbit odată din el, am dat cupa mai departe şi, în timp ce, cu gîndurile departe, pe drumul spre casă, înghiţeam vinul, îmi răsuceam nerăbdător în mînă bereta de catifea şi abia aşteptam sfîrşitul slujbei religioase fiindcă picioarele începuseră să-mi degere tare şi-mi era tot mai greu să rămîn locului.

Cînd uşile bisericii s-au deschis, mi-am făcut loc sprinten prin mulţimea de oameni, fără «ă-mi trădez tbucuria de a fi liber şi fără să îmbrîncesc pe cineva şi, cu toate că îmi păstrasem calmul, am fost totuşi primul care s-a depărtat mai repede de biserică. Am aşteptat-o pe mama, care, în rochie neagră, s-a desprins în sfîrşit smerită din mulţime, apoi am pornit amîndoi spre casă fără ca eu să mă mai sinchisesc de colegii mei de învă- ţămînt religios. Nici unul din ei nu-mi era apropiat, pe mulţi nu i-am mai întîlnit nici pînă în ziua de azi.

Ajunşi în odaia noastră bine încălzită, m-am descotorosit încintat de cartea mea de rugăciuni, în timp ce mama se îngrijea de mîncarea, pe care o pusese de dimineaţă în cuptor. In ziua aceea* masa trebuia să fie bogată şi sărbătorească, aşa cum nu mai

fusese de pe vremea cînd trăia tata ; drept oaspete aveam o văduvă sărmană, care-i făcea mici servicii mamei şi care sosi fără întîr- ziere. De Crăciun se mănîncă totdeauna prima varză acră ; aşa a servit-o şi mama, de data asta împreună cu nişte

cotlete de porc gustoase! Consideraţiile asupra mîncării au oferit femeilor un început excelent de discuţie. Văduva era o femeie cumsecade dar foare gălăgioasă ; cînd după cotlete a fost servit un mic pateu, a bătut din pal- tme şi a declarat că n-are să pună gura pe el, pentru că ar fi păcat. La urmă am mîncat friptură de iepure, animalul fiind trimis de unchiul meu. Văduva ne-a îndemnat ;să nici nu ne atingem de el şi să-l lăsăm pentru a doua zi de Crăciun, pentru că eram sătui pină-n gît ; cu toate acestea am mîncat cu toţii din el şi am zăbovit multă rvreme la masă, distrîndu-ne admirabil cu cele ce spunea 'biata văduvă, care introducea în conversaţia cu privire la mîncare, povestiri din viaţa ei, deschizîndu-şi larg zăgazurile inimii.

Cu mult timp în urmă, fusese măritată un an de zile cu un ticălos, care plecase în lumea largă. îi lăsase un băiat, pe care în marea ei sărăcie izbutise cu chiu cu vai să-l bage calfă la un croitor într-un sat, în timp ce ea sra nevoită să-şi cîştige pîinea la oraş cărînd apă, spălând rufe şi făcînd alte treburi de acest fel. însăşi descrierea bărbatului ei, porcul de cîine, cum îi spunea ea, ne-a făcut să rîdem în hohote, dar şi mai cu poftă am rîs de relaţiile dintre ea şi fiu-său. Deşi vorbea cu cel mai mare dispreţ despre el numindu-1 plodul porcului de cîine, era totuşi unicul obiect al dragostei şi al preocupărilor sale, aşa că vorbea mereu despre el. îi făcea tot felul de daruri şi tocmai lipsa lor de valoare, deşi pentru ea însemnau atît de mult, ne mişca şi ne provoca totodată rî- sul, cînd o auzeam înşirînd cu blîndă fanfaronadă „jertfele" pe care le făcea mereu. Anul trecut, de Paşte, po- *• vestea ea, îi dăruise un fular roşu şi galben de. stambă, de Rusalii o pereche de ghete şi acum, de Anul Nou, pregătise o pereche de ciorapi de lină şi o căciulă de blană Pentru această puşlama, pentru acest năpîrstoc, pentru acest papă-lapte ! în ultimii trei ani, aiuritul ăsta, păcală ăsta, primise de la ea vreo doi galbeni de aur. Numai că, de fiecare dată, trebuia să-i dea cîte o chitanţă pentru că, Dumnezeu îi era

martor ! bărbatu-său, vagabondul, avea să-i restituie fiecare bănuţ, în clipa cînd avea să se arate în sfîrşit la faţă. Chitanţele pe care i le dădea tăn- tălăul de fiu-său erau, pare-se, foarte frumoase, pentru că băiatul avea un scris mai grozav decît însuşi cancelarul federal; mai ştia şi să cînte la clarinet ca o privighetoare, că te podidea plînsul cînd îl ascultai. Numai că era un nenorocit, nimic nu se lipea de el şi oricîtă slănină şi cartofi înfuleca în drumurile pe care le făcea cu meşterul lui pe la ţărani după comenzi, tot nu-i ajutau la nimic, fiindcă rămînea slab, verde şi palid ca un nap. O dată i-a venit în gînd să se însoare, că doar avea treizeci de ani. Dar cum tocmai atunci maică-sa îi făcuse o pereche de ciorapi, i-a luat la subsuoară, a cumpărat şi iun cîrnaţ şi a dat fuga pînă în sat să-i scoată ideea asta trăsnită din cap. Cît i-a trebuit să dea gata cîrnaţul, se şi împăcase cu soarta, după care a şi cîntat minunat de frumos la clarinet. La croitorie se pricepe ca un diavol, Că nici taică-său n-a fost om prost, ştie să facă depănă- torie, şi cît umbli în lung şi-n lat ale lui sînt cele mai bune ; numai atîta doar că se vede treaba, are un sînge rău, blestematul, şi trebuie ţinut în frîu, nătăfleţul, şi cu însurătoarea s-o ia mai domol.

Invitata noastră lăuda mereu mîncarea, aprecia fiecare îmbucătură în termenii cei mai exaltaţi, regretînd doar că nu poate să-i ducă ceva şi spînzuratului de fiu- său, deşi nici n-ar merita. Intre timp ne spuse povestea a trei sau patru familii de meşteri, la care lucrase fecioraşul ei, nevinovatele conflicte pe care le avusese cu ei, precum şi diverse întîmplări hazlii petrecute în satele unde lucraseră meşterul şi calfa, astfel că prînzul nostru fu condimentat de destinele unui mare număr de oameni, fără ca aceştia să bănuiască ceva. După-masă, înveselită de cîteva pahare de vin, văduva luă flautul meu. încercă să sufle în el, apoi mi-1 dădu mie şi mă rugă să cînt o melodie de dans. M-am executat şi, atunci, apucîndu-şi şorţul de duminică, se învîrti graţios prin odaie ; ne prăpădeam cu toţii de rîs şi eram cît se poate de încîntaţi. Văduva spuse că nu mai dansase de la nunta ei; fusese totuşi cea mai

frumoasă zi din viaţă, chiar dacă mirele fusese un porc de cîine, şi la urma urmelor trebuia să mărturisească plină de recunoştinţă că bunul Dumnezeu se purtase totdeauna frumos cu ea, că n-o lăsase să moa- a-ă de foame, ba-i mai dăruise totdeauna şi cîte o oră de veselie ; aşa, de pildă, în ajun n-ar fi crezut că va pe- rtrece o zi de Crăciun atît de plăcută. După aceea, cele (două femei găsiră cu cale să treacă la consideraţii mai Serioase şi pline de mulţumire, în timp ce eu aveam pri- Qejul să arunc o privire în viaţa unei văduve care ar fi vrut să facă din fiul ei un om, dar nu era în stare să-l lajute decît împletindu-i ciorapi. A mai trebuit să admit că viaţa pe care o duceam eu, care mi se părea adesea sărăcăcioasă şi lăsată pradă sorţii, era aur curat în comparaţie cu sărăcia în care trăiau văduva şi bietul, slăbănogul ei fiu, despărţiţi unul de altul.

t r e i s p r e z e c e

3 a p i t o I u I

CARNAVALUL

La cîteva săptămîni după Anul nou, tocmai cînd tînjeam după primăvară, am primit din sat vestea că mai multe comune din regiune se asociaseră vrînd să sărbătorească de data asta lăsatul secului printr-o reprezentaţie teatrală grandioasă. Carnavalul catolic de odinioară se menţinuse la noi sub forma unei sărbători generale a primăverii şi de cîţiva ani încoace, grosolanele mascarade populare se transformau treptat în spectacole patriotice sub cerul liber, la care la început lua parte numai tineretul, pe urmă însă şi adulţii mai veseli. Uneori se reprezenta o bătălie elveţiană, alteori un episod din viaţa unor eroi vestiţi, aceste spectacole fiind pregătite cu mai multă Bau mai puţină seriozitate, cu mai multă sau mai puţină cheltuială, potrivit cu gradul de cultură şi cu bunăstarea regiunii respective. Unele localităţi îşi şi cîştigaseră un renume datorită reprezentaţiilor date, altele se sileau să şi-l cîştige. împreună cu alte comune, satul meu natal fusese invitat de un tîrguşor vecin la un mare spectacol cu piesa *Wilhelm Tell,* drept care, prin mijlocirea rudelor mele, am fost chemat din nou să vin şi să iau parte la pregătiri, fiindcă mi se atribuia o anumită experienţă şi îndemînare. în special ca pictor. Asta cu atît mai mult cu cît satul nostru se învecina aproape exclusiv numai cu alte sate şi avea prea puţină rutină în asemenea treburi. Eram absolut stăpîn pe timpul meu şi un răgaz, folosit în asemenea scop, era prea conform cu vederile tatălui meu pentru ca mama să aibă ceva de obiectat; aşadar, n-am aşteptat să fiu poftit a doua oară şi am început să petrec în fiecare săptămînă cîteva zile în sat; însăşi hoinăreala în acest anotimp, uneori peste cîmpuri şi păduri acoperite de zăpadă,

îmi făcea o deosebită plăcere. Aveam prilejul să văd cum arată regiunea iarna, să

cunosc ocupaţiile şi distracţiile ţăranilor în acest anotimp, precum şi felul în care întîmpinau primăvara care se trezea la viaţă.

Punctul de plecare al spectacolului era *Wilhelm Tell* al lui Schiller, care se găsea reprodus într-un manual de şcoală primară, tipărit în numeroase exemplare ; singură scena de dragoste, dintre Berta de Brunneck şi Ulrich de Rudenz fusese omisă. Piesa e foarte cunoscută oamenilor pentru că exprimă admirabil sentimentele lor şi tot ceea Vce înseamnă adevăr pentru ei; se întîmplă rar ca un muritor să ia în nume de rău faptul că a fost mai mult Sau mai puţin idealizat într-o operă poetică.

Marea majoritate a actorilor avea să reprezinte poporul, jucînd roluri de ciobani, de ţărani, pescari şi vînă- fcori, circulînd dintr-un loc într-altul, adică în punctele lunde se petrecea acţiunea şi urmîndu-i pe cei ce se considerau chemaţi să interpreteze roluri mai îndrăzneţe. Printre oamenii din popor se aflau şi fete tinere, care se mulţumeau să cînte în cor, in timp ce personajele feminine erau interpretate de flăcăi. Scena unde se petrecea lacţiunea propriu-zisă era stabilită, potrivit diferitelor ei particularităţi, prin toate comunele, astfel că atît actorii (costumaţi cît şi masa spectatorilor circulau încoace şi ţncolo.

M-am dovedit util la pregătiri şi am fost însărcinat cu o serie de treburi care trebuiau rezolvate în oraş. Am Cotrobăit prin toate magazinele unde se puteau găsi diverse podoabe şi măşti încercînd să propun spre cumpă- trare lucrurile cele mai solide, mai ales că alţi împuterniciţi erau ispitiţi să pună mîna în primul rînd pe ce era fcnai strident şi mai bătător la ochi. Am intrat chiar în Icontact cu funcţionarii republicii şi am găsit prilejul să mă dovedesc un vajnic reprezentant al locurilor mele natale, întrucît mi se încredinţase sarcina alegerii şi achiziţionării armelor vechi, pe care autorităţile le aprobau fcu condiţia să fie perfect întreţinute. Dar cum tocmai de Idata asta aveau loc mai multe serbări de acest fel, mai Itoate depozitele fuseseră devastate şi numai trofeele cele Imai preţioase, de care erau legate anumite amintiri, rămăseseră pe loc. De altfel,

delegaţii comunelor se certau pentru arme, toţi voindu-le pe aceleaşi, deşi nu se potriveau la orice. în ce mă priveşte, alesesem nişte spade mari de luptă şi nişte ghioage ţintuite pentru confederaţii mei, dar un rival voia neapărat să mi le smulgă, deşi îi explicam că pentru perioada în care se petrecea acţiunea piesei ce aveau s-o prezinte oamenii săi era nevoie de cu totul altceva. **In** cele din urmă, m-am adresat guardului de artilerie, care mi-a dat dreptate şi respectabilul, ■zdravănul gospodar, delegat de satele mele, care se afla îndărătul meu aşteptînd să care lucrurile, a început să jubileze şi mi-a făcut prieteneşte complimente. Numai că rivalii mă considerau un individ primejdios, care ia tot ce e mai bun, şi mă urmăreau pas cu pas în toate vechile arsenale, alegînd tocmai lucrurile asupra cărora îmi aruncam privirile, astfel că numai după multă stăruinţă am putut pune deoparte încă o căruţă de coifuri de fier şi de halebarde pentru călăreţii care aveau să joace pe slujitorii tiranilor mei. Aşa se face că m-am simţit un personaj foarte important cînd. împreună cu custozii, anx întocmit lista lucrurilor predate, deşi adevăratul garant era omul din sat, şi el o iscăli.

Apoi am avut iarăşi de lucru pînă peste cap în sat, şi am plecat într-acolo cu cîteva pachete de culori şi cu pensule mari pentru a transforma cu desăvîrşire, graţie unor ornamentări şi unor panouri în culori, o casă **ţără**nească nouă, de lîngă şosea, în locuinţa lui Stauffacher ; căci aici urma să aibă loc discuţia dintre Stauffacher şi nevastă-sa şi înainte de asta despotul trebuia să se arate călare, în dreptul ei, rostindu-şi tirada mîrşavă.

în casa unchiului meu eu eram un adevărat factotum, istrăduindu-mă ca hainele băieţilor să aibă un aspect cît se poate de istoric şi să conving fetele să nu apară în găteli prea moderne. Cu excepţia vară-mi, care se logodise, toţi copiii unchiului voiau să ia parte la spectacol şi încercau s-o convingă şi pe Anna, pe care şi comitetul de conducere o invitase cu stăruinţă. Ea însă nu voia să accepte, nu numai din

sfială, cred, ci şi din mîndrie în oarecare măsură ; pînă la urmă, entuziasmat de această nobilă transformare a unor vechi jocuri grosolanei învăţătorul îi ceru cu hotărîre să contribuie şi ea cu ceva.

Acum însă, marea întrebare era ce rol să joace ; fineţea şi cunoştinţele ei trebuiau să fie o podoabă a serbării şi totuşi, principalele roluri feminine fuseseră atribuite unor băieţi. Eu însă, care mă gîndeam de mult la ceva pentru ea, le-am convins lesne pe verişoarele mele şi pe învăţător că propunerea mea era excelentă. Deşi era cu desăvîrşire exclus să joace rolul Bertei de Brunneck, putea totuşi, în calitate de personaj mut, să dea strălucire alaiului de cavaleri ai lui Gessler. De altfel, acest alai avea o nuanţă de umor popular cam grosolan şi cam sălbatic, tiranul în special fiind grotesc şi ridicol; în schimb, reuşisem să obţin ca alaiul guvernatorului să fie măreţ şi plin de fast, deoarece biruinţa asupra unui adversar jalnic n-ar fi însemnat mare lucru. în ce mă priveşte, preluasem rolul lui Rudenz ; relaţiile sale cu Attirghausen fură eliminate, astfel că abia la sfîrşit el trebuia să treacă de partea poporului, ceea ce-mi lăsa libertate şi timp ca să dau ajutor unde era nevoie şi. mai ales, să nu vorbesc mult. Unul dintre verii mei juca rolul lui Rudolf Harras, Anna aflîndu-se deci sub ocrotirea a două rude. întîm- plător, în casa unchiului nu era cunoscută ediţia originală a lui Schiller, cît despre învăţător nici el nu citea opera acestui poet, cunoştinţele lui îndrumîndu-i interesul în alte direcţii; nimeni nu bănuia, aşadar, situaţia prevăzută în planul meu şi Anna se îndreptă fără să bănuiască nimic spre capcana ce i se întinsese.

Cel mai greu a fost s-o convingem că trebuie să înveţe să călărească. în grajdul unchiului meu se afla un cal bălan, blînd şi rotund ca un pepene, care nu făcuse niciodată vreun rău cuiva şi pe care încăleca unchiul meu cînd pleca la cîmp. In pod se găsea o şa femeiască de pe vremuri, care fu îmbrăcată cu pluş roşu luat de pe un fotoliu venerabil, şi cînd Anna se aşează pentru prima oară în ea, totul merse de minune, mai ales că morarul vecin, cunoscător într-ale călăriei,

îi dădu cîteva îndrumări. în ■cele din urmă, Anna ajunse să se împace admirabil cu bunul cal bălan. O draperie mare de damast verde deschis, care atîrnase odată în jurul unui pat cu polog, fu tăiată şi transformată într-o rochie de călărie ; învăţătorul moştenise o coroană veche din fire împletite de argirtt, din cele purtate odinioară de mirese ; părul Annei, strălucitor ca aurul, fu împletit frumos lîngă tîmple, dar rămase despletit mai jos cît era de lung şi coroana fu pusă apoi pe cap. în jurul gîtuluî îşi trecu un colier lat de aur şi, la sfatul meu, îşi puse cîteva inele în degetele înmă- . ■nuşate în alb. Cînd încercă pentru prima oară întregul '-costum, arăta nu numai ca fiica unui cavaler, ci ca regina zînelor şi toţi ai casei nu se mai săturau s-o privească.

, Dar Anna începu iar să se codească dacă să participe sau •nu la serbare pentru că-şi părea ei înseşi străină, şi dacă întreaga populaţie din partea locului, reprezentată de cele mai onorabile familii, n-ar fi luat şi ea parte, n-am fi reuşit s-o convingem. între timp, nu pierdusem vremea degeaba şi, împreună cu verii mei, făcusem puţină şelă- rie, înfăşurind hăţurile cam murdare ale unchiului meu într-o mătase roşie, cumpărată ieftin de la un evreu ; căci mîinile Annei nu trebuiau să atingă direct obiectele acelea din piele.

Propriul meu costum era de mult pregătit; îl alesesem verde, în stil vînătoresc, ceea ce simplifica lucrurile date fiind mijloacele mele modeste. Era însă destul de autentic şi o pătură mare de culoarea scorţişoarei, transformată, fără să fie stricată, într-o mantie cu falduri bogate, îi ascundea imperfecţiunile ; pe spate purtam o arbaletă şi pe cap o pălărie de pîslă cafenie. Dar cum orice om trebuie să aibă o slăbiciune, mi-am încins şi spada cea lungă de Toledo din mansardă ; pe toţi ceilalţi îi îndemnam să respecte adevărul istoric, adusesem personal de la arsenal un mare număr de arme de epocă, totuşi pentru mine am ales această frigare

spaniolă, fără să-mi pot da nici azi seama ce anume era în capul meu.

Ziua cea mare şi mult aşteptată sosi ; era o dimineaţă superbă, cerul strălucea fără nori în acest februarie atît de cald, încît pomii începuseră să înmugurească şi pajiştile să înverzească. La răsăritul soarelui, tocmai cînd bălanul nostru era spălat pe malul rîuleţului ale cărui unde scînteiau, se auziră răsunînd prin sat buciumele şi tălăngile turmelor, şi un alai de mai bine de o sută de vaci splendide, împodobite cu coroniţe şi cu tălăngi, se apropie, însoţit de o mulţime de băieţi şi de fete, pregătindu-se

să urce dealul spre celelalte sate, pentru a înfăţişa astfel o plimbare la munte. Oamenii nu trebuiseră să-şi îmbrace decît tradiţionalele haine de sărbătoare, renunţînd la orice inovaţii şi adăugind unele podoabe ale părinţilor şi bunicilor, pentru a căpăta un aspect foarte sărbătoresc şi Pitoresc, cel mai puternic anacronism fiind lulelele pe care flăcăii le ţineau cu nepăsare în gură. Mînecile albe ale cămăşilor băieţilor şi fetelor, vestele lor roşii şi pieptarele înflorate străluceau din depărtare în îmbulzeala Plină de însufleţire şi, cînd se opriră în faţa casei noastre Şi a morii învecinate, sub copaci se iscă brusc o forfotă Pestriţă. Din sînul ei se auziră cîntece, chiuituri şi rîsete, cînd, după ce dădură bineţe cu glas răsunător, oaspeţii cerură un pahar de băutură ; atunci ne-am ridicat voioşi din jurul mesei unde ne luam un mic dejun şi unde, cu excepţia Annei, venisem gata îmbrăcaţi şi-ne-am Pomenit surprinşi de realitatea bucuriei, mai năvalnic şi mai fierbinte decît ne aşteptam. Ne-am repezit cu vinul gata pregătit şi cu o mulţime de pahare în rîndul noilor Veniţi, în timp ce unchiul şi soţia lui aduceau coşuri mari, pline cu prăjituri ţărăneşti. Această primă explozie zgomotoasă de fericire, care nici pe departe nu însemna că am şi obosit, era doar prevestirea sigură a unei zile lungi, pline de bucurii şi de fapte şi mai mari. Mătuşa examină cu elogii frumoasele vite, mîngîie şi scărpină

grumazurile unor vaci renumite, pe care le cunoştea prea bine şi făcu o mulţime de glume cu cei tineri ; unchiul turna neîncetat de băut. fiicele sale întindeau paharele şi încercau să convingă fetele să bea, deşi ştiau prea bine că, din decenţă, nu vor bea vin dis-de-dimineaţă. In schimb, vă- căriţele se repezeau cu multă însufleţire la cozonacul gustos, hrănind şi copiii care întovărăşeau caprele şi măreau alaiul. Inaintînd în mulţime, ne-am izbit de oamenii morarului, care, sub conducerea fiului său, atacaseră inamicul din cealaltă parte ; cu platoşa lui de cavaler, flăcăul se învîrtea zornăind încolo şi încoace, îngăduind oa-ntenilor să atingă cu evlavie vechea armură de fier. Deodată se ivi şi Anna, timidă şi ruşinoasă; sfiala

[1] Acţiunea piesei *Wilhelm* Teii se petrece în secolul al XlV-lea, iar tutunul a fost introdus în Buropa abia în secolul al XVI-lea.

ei dispăru însă imediat sub presiunea bucuriei generale, care într-o clipă o transformă şi pe ea. Acum zîmbea, veselă şi sigură de ea, cu coroana de argint scînteind în soare, cu părul fluturînd frumos în vîntul de dimineaţă. Păşea cu atîta graţie şi cu atîta siguranţă în rochia de călărie cu poalele sumese, pe care le ţinea cu mîinile ei împodobite cu inele, încît ai fi zis că toată viaţa numai aşa a umblat îmbrăcată. Cînd trebui să treacă printre rînduri, fu întâmpinată cu admiraţie şi uimire. Dar alaiul porni în sfîrşit mai departe şi în clipa aceea se despărţi şi familia noastră. Cele două verişoare mai tinere şi doi dintre fraţii lor se ataşară alaiului, sora logodită şi învă-ţătorul urcară într-o trăsură uşoară ca să-şi vadă de drum, ca spectatori, urmînd să ne întîlnim eventual după aceea, pentru ca Anna să plece cu ei dacă toată povestea nu-i va fi pe plac. Unchiul şi mătuşa mea au rămas acasă pentru a ospăta pe alţi plimbăreţi şi pentru a se duce să tragă pe rînd cu ochiul prin apropiere. Anna, Rudolf Harras şi cu mine ne-am urcat pe cai, escortaţi de zgomotosul morar. Acesta alesese dintre caii săi un murg onorabil şi, pentru mai multă siguranţă, legase peste şa o blană de oaie. Dar mie nu-mi păsa cîtuşi de puţin de arta călăriei şi,

cum nici altora nu le păsa de ea, m-am aruncat pe cal fără nici o şovăire, apoi, plin de îndrăzneală, l-am făcut să joace pe loc. La ţară, chiar şi cine ar cădea de pe un cal dresat ştie să călărească. Aşadar, am trecut călări cu fală prin sat oferind un spectacol celor rămaşi acasă şi copiilor care alergară după noi pînă ce un alt grup le atrase atenţia.

Cînd ne-am apropiat de marginea satului, am văzut nenumărate culori scînteietoare legănîndu-se în faţa ochilor noştri. Am mai călărit un sfert de oră şi am ajuns la o răscruce de drumuri, unde se afla o cîrciumă în faţa căreia erau instalaţi cei şase fraţi milostivi care urmau să-l aducă pe Gessler. Erau cei mai veseli flăcăi de prin partea locului ; îşi confecţionaseră sub rase nişte burţi enorme, îşi legaseră nişte bărbi înfiorătoare de cîlţi şi-şi înroşiseră nasurile ; aveau intenţia să-şi facă toată ziua de cap pe cont propriu, şi în clipa aceea jucau cărţi cu înare tărăboi, scoţînd alte cărţi de joc din glugi şi dăruin-

^u"le oamenilor in loc să le dea sfinţilor. Aveau cu ei mari de merinde şi păreau să fie de pe acum destul

înfierbîntaţi, astfel că eram cam îngrijoraţi de felul ^are aveau să se achite de misiunea lor la moartea lui ^^Ssler.

în satul următor l-am văzut pe Arnold de Melchthal, 6at;t în vechiul port, vînzînd liniştit un bou unui măcelar ^5 oraş. Apoi se înfăţişă un alai cu tobe şi fluiere, ai ?arai participanţi îşi purtau pălăriile în vîrful unor prăjini ; erau cei care anunţau în tot ţinutul proclamarea ^S.i ticăloase. Căci amănuntul cel mai interesant al fes- tlv;tăţii era că nu se ţinea seamă de chingile impuse de legik teatrului, că se prevăzuseră şi unele surprize, că to9tă acţiunea se desfăşura în libertate şi cu sentimentul re^lităţii, că actorii se adunau parcă de la sine în locurile ^le se petreceau faptele. Sute de mici piese se năşteau in\tfe timp, peste tot aveai cîte ceva de văzut, peste tot S^eai de ce rîde, în timp ce la episoadele importante, H^lţimea era totuşi reculeasă şi concentrată.

^ Alaiul nostru crescuse simţitor, îngroşat de mai mulţi caâreţi şi chiar de pedeştri, ceea ce era foarte potrivit P^itru cortegiul unui cavaler ; am ajuns la un pod nou, c^e ducea peste rîul cel mare ; din partea cealaltă se aP-opiau o mulţime de săteni care voiau să ducă vitsle aQsă pentru ca, după aceea, să ia din nou parte la ra- Ptezentaţie ca oameni din popor. Pe pod însă era un v?neş zgîrcit, care se încăpăţînă să ceară vamă pentru v*:i şi pentru cai, conform legii, pentru că, susţinea el, animalele făceau parte dintr-un transport ; omul coborîse Wiera şi nu era chip să-l înduplecì să renunţe de data a»a la pretenţiile sale, ţinînd seama că oamenii nu erau Pt;gătiţi şi nici dispuşi să se supună formalităţilor. Se Puduse o mare învălmăşeală, totuşi nimeni nu cuteza să ti-acă cu forţa.

C a p i t o l u l
p a i s p r e z e c e

*

_____ WILHELM TELL

In clipa aceea, Tell, care venea singur, însoţit doar de băiatul lui, se ivi pe neaşteptate. Era un circiumar destoinic şi un arcaş straşnic, un om respectat şi de încredere, în vîrstă de vreo patruzeci de ani, căruia în mod unanim şi firesc i se hărăzise rolul lui Tell. Îşi pusese costumul pe care, o dată pentru totdeauna, l-au stabilit oamenii din popor pentru vechii helveţi, un costum roşu şi alb, cu multe zorzoane şi găitane, cu pene albe şi roşii pe pălăriuţa încrestată în roşu şi alb. Mai purta şi o eşarfă de mătase peste piept, şi dacă amănuntele acestea nu se potriveau deloc, e drept, cu vînătorul simplu pe care-1 înfăţişa, dovedeau totuşi cît de mult înţelegea cîr- ciumaiul să cinstească prin acest fapt imaginea eroului, aşa cum şi-l închipuia el ; căci, în sensul acesta, Tell nu era un simplu vînător, ci un patron politic şi un sfînt, care nu putea fi imaginat decît în culorile ţării, înveş- mîntat în catifea şi mătase şi împodobit cu pene fîlfîi- toare. Naiv şi cumsecade cum era, Tell al nostru nu bănuia ironia fastuosului său costum.

însoţit de fiul său a cărui găteală îl făcea să semene cu un mic geniu, Tell puse piciorul pe pod şi întrebă înţelepţeşte ce era zăpăceala aceea. I se spuse motivul şi atunci el explică vameşului că nu avea nici un drept să ceară taxă, fiindcă vitele nu veneau de departe şi nici departe nu plecau, că trebuia deci să considere că fac un drum obişnuit. Vameşul însă dornic să pună mîna pe mulţi creiţari, susţinu cu subtilitate că vitele sînt minate în convoi mare pe şosea, că nu vin de pe cîmp şi că deci e îndreptăţit să ceară vamă. Atunci vajnicul Tell puse mîna pe barieră, o ridică de parc-ar fi fost un fulg şi lăsă toată lumea să

treacă, luînd asupra lui toată răspunderea. Apoi le aminti ţăranilor să se adune iar la

vreme ca să asiste la faptele sale ; in schimb, pe noi, cavalerii, ne salută cu mîndrie şi răceală, părînd că ne consideră aşa cum arătam pe caii noştri, adevărate slugi ale tiranului ; atît de adîncit era în demnitatea sa.

In cele din urmă am ajuns în tirguşorul care, în ziua aceea, avea să fie pentru noi comuna Altdorf. Cînd am intrat călare pe vechea poartă, am găsit orăşelul, care consta dintr-o piaţă, nu prea mare, plin de însufleţite, răsunînd de cîntece, cu steaguri şi ramuri de brad la toate casele. Domnul Gessler care ieşea tocmai călare din oraş pentru a săvîrşi cine ştie ce nelegiuiri în împrejurimi, îi luase cu sine pe morar şi pe Harras ; în faţa primăriei, unde erau adunaţi ceilalţi domni, am descălecat împreună cu Anna şi am însoţit-o în sală, unde a fost întîmpinată cu admiraţie de comitet şi de soţiile consilierilor comunali care erau de faţă. Eu eram puţin cunoscut prin locurile acestea şi trăiam din strălucirea pe care o arunca Anna asupra mea. Apoi sosi şi învăţătorul cu însoţitoarea sa ; după ce se găsi cu greu un adăpost pentru trăsura cu care veniseră, amîndoi se alăturară grupului nostru şi povestiră că mai adineauri, pe şosea,, fuseseră luaţi boii de la plugul tinărului Melchtal, că ei fugise, dar că tatăl său fusese prins ; tiranii îşi făceau de cap, în faţa casei lui Stauffacher. şi în prezenţa unui mare număr de spectatori avuseseră loc scene ciudate.

Spectatorii se năpustiră curînd pe poartă ; pentru că nu putea să fie pretutindeni, majoritatea ţinea să asiste la episoadele principale, la cele mai semnificative, dar, mai presus de orice, la clipa cînd Tell va trage cu săgeata. De la fereastra primăriei, am văzut sosind suliţaşii cu prăjina odioasă, împlîntînd-o în mijlocul pieţii, după care, în răpăitul tobelor anunţară legea. Piaţa fu evacuată, tot poporul, cu sau fără costum, împins în lături, astfel că prin faţa ferestrelor, pe scări, pe balcoanele de lemn şi pe acoperişuri începu să mişune mulţimea. Două santinele se învîrteau încolo şi încoace în apropierea prăjinii. Tell sosi însoţit de băiatul lui şi străbătu

piaţa salutat de aplauze răsunătoare ; dialogul între el şi copil nu avu loc, pentru că se luă imediat la harţă cu zbirii, urmărit de toată lumea cu atenţie încordată. Intre timp*

Anna şi cu mine împreună cu alţi membri din clica tiranilor, am ieşit pe uşa din dos şi am încălecat, fiindcă era timpul să ne alăturăm alaiului de vînătoare al lui Gessler, care se şi oprise în faţa porţii. în sunetele trompetelor, am intrat călare în piaţă şi am găsit acţiunea în plină desfăşurare, pe Tell la mare strîmtoare, iar poporul în Culmea agitaţiei, gata-gata să-l smulgă pe erou din mii- nile asupritorilor săi. Cînd însă guvernatorul îşi începu cuvîntarea, se făcu linişte. Rolurile nu erau rostite pe un ton teatral şi nici cu mimică exagerată, ci mai mult în felul-în care se ţin cuvîntările la o adunare populară, adică cu glas tare, monoton şi cam cîntat, pentru că erau totuşi versuri. Vocile răsunau în toată piaţa şi cînd glasul vreunui personaj, sugrumat de emoţie, nu se auzea bine, poporul striga : „Mai tare ! Mai tare !“ şi era foarte în- cîntat să mai asculte o dată pasajul, fără ca iluzia să i se risipească din cauza asta.

Aşa mi s-a întîmplat şi mie, cînd mi-a venit rîndul să spun cîteva cuvinte ; din fericire însă am fost întrerupt de o întîmplare hazlie. Doisprezece indivizi, purtînd costume de modă veche, nişte amărîţi care îşi trăseseră cămăşi albe peste hainele lor sărăcăcioase, peticite cu zdrenţe de toate culorile, începură să umble de colo-colo. Pe cap purtau căciuli înalte de hîrtie, în formă de popice, pe care erau desenate tot felul de desene trăsnite, iar faţa le era acoperită cu o pînză găurită. Genul acesta de deghizare fusese foarte răspîndit pînă atunci cu prilejul carnavalului şi oamenii din partea locului îl foloseau pentru a face tot felul de feste ; iată de ce noile jocuri nu erau pe placul amărîţilor care, obişnuiţi să capete de pomană graţie vechilor costume, erau dornici să le menţină. Acum încercau să reprezinte oarecum reac- ţiunea şi depravarea, şi dansau destul de bine cu bîte şi măturі. Cînd mi-a venit rîndul să iau cuvîntul, doi dintre ei împiedicau mai .ales desfăşurarea reprezentaţiei, smu- cindu-se unul pe altul pe la spate de poalele cămăşilor, care erau unse cu muştar. Fiecare ţinea cîte un cîrnăt în mînă şi,

înainte de a muşca din el, îl freca de cămaşa celuilalt, amîndoi, rotindu-se neîncetat ca doi cîini care încearcă să-şi înhaţe unul altuia coada. Şi aşa ţopăi au între Gessler şi Tell crezînd, în ignoranţa lor, că fac cine ştie ce mare lucru ; se auziră rîsete răsunătoare, pentru că, în primul moment, poporul nu putuse rezista vechilor sale capricii. Imediat însă urmară ghionturi şi lovituri vîrtoase date cu mînerele spadelor şi cu sulițele cu două tăişuri ; speriaţi, glumeţii îşi căutară refugiu printre spectatori, dar de pretutindeni fură respinşi cu rîsete, astfel că nu-şi găsiră scăpare în mulţimea plină de voie bună şi începură să rătăcească speriaţi, cu căciulile turtite, strîngîndu-şi cu spaimă măştile în jurul chipurilor, ca să nu fie recunoscuţi. Annei îi fu milă de ei şi ne însărcină pe Rudolf Harras şi pe mine să-i facem scăpaţi pe nenorociţii aceia pe care toată lumea îi brutaliza. Şi iată de ce nu mi-am mai ţinut cuvîntarea. De altfel, n-a iost nici o pagubă, pentru că nimeni nu, stătea să socotească cuvintele, ba, uneori, iambii lui Schiller erau împodobiţi cu expresii tari, în măsura în care erau justificate de emoţia momentului. Dar umorul popular îşi dădu frîu liber abia spre sfîrşitul spectacolului.

Din timpuri imemoriale, se obişnuia prin partea locului şi ori de cîte ori se juca după moda veche o piesă, reprezentînd fapta lui Tell, ca profitînd de diversele conciliabule, fiul eroului să ia mărul de pe cap şi să-l mă- nînce în tihnă, spre marea încîntare a poporului. Distracţia se repetă şi de data asta, introdusă pe furiş, şi cînd Gessler se năpusti ca turbat asupra băiatului, întrebîndu-1 ce înseamnă asta, el răspunse cu îndrăzneală : „Domnule ! Tatăl meu e un ţintaş atît de bun >că i-ar fi ruşine să tragă într-un măr aşa de mare ! Puneţi-mi pe cap unul care să nu depăşească generozitatea dumneavoastră, iar tata are să-l nimerească cu atît mai bine !“

Cînd Tell îşi slobozi săgeata, s-ar fi zis că regretă lipsa carabinei şi obligaţia de a trage în gol, ca la teatru. Totuşi, în timp ce ţintea, tremura cu adevărat

şi involuntar, atît de pătruns era de onoarea de a reprezenta gestul sacru. Şi cînd, sub privirile poporului, care încremenise cu răsuflarea tăiată, îi arătă amenințător tiranului a doua săgea'tă, mîna sa tremură iar. căutătura lui îl străpunse pe Gessler şi o clipă glasul îi răsună atît de pătimaş, încît Gessler păli şi un fior de spaimă străbătu întreaga piaţă. Apoi se auzi un murmur vesel, care suna adînc, şi oamenii îşi scuturară mîinile declarînd că omul nostru, cîrciumârul, e un om dintr-o bucată, că atît timp cît astfel de oameni există printre noi, nu trebuie să ne temem de nimic !

Deocamdată însă cutezătorul arcaş fu arestat .şi mulţimea se repezi afară pe poartă, îndreptîndu-se în diferite direcţii, ca să asiste la alte scene, sau să hoinărească în voie. Mulţi rămaseră pe loc, pentru a dansa in sunetele viorilor, care se auzeau ici şi colo.

Pe la ora prînzului însă toată lumea se pregăti să urce pe muntele Riitli, unde se făcuse legămîntul alianţei, re- nunţîndu-se la episoadele piesei lui Schiller, care se petreceau în timpul nopţii. O pajişte frumoasă de pe malul rîului larg şi crîngul din jurul ei, care urca pe deal, erau locurile unde trebuia să se petreacă ceremonia, în timp ce rîul avea să ţină locul lacului şi să servească drept scenă pescarilor şi marinarilor. Anna se sui în trăsură lîngă tatăl ei, eu am pornit călare alături, şi aşa am luat-o domol într-acolo, pentru a ne odihni în calitate de spectatori şi a savura spectacolul odihnindu-ne. Sus. pe Rutli, lucrurile se petreceau cu mare solemnitate şi seriozitate ; în timp ce mulţimea pestriţă se îngrămădea îndărătul copacilor de pe coasta dealului, confederaţii ţineau şedinţă în vale. Puteai vedea acolo adevăraţi luptători, bărboşi, purtînd spade mari, tineri voinici, cu ghioage ţintuite şi în mijlocul lor pe cei trei conducători. Toate se desfăşurau în cea mai perfectă ordine şi cu cea mai mare conştiinciozitate în vecinătatea rîului, care unduia fericit şi seînteietor ; învăţătorul obiectă doar că atît tinerii cît şi bătrînii nu se îndurau să-şi scoată lulelele din gură în timpul

reprezentaţiei şi că preotul Rosselmann priza mereu tutun.

Cînd, în uralele tunătoare ale oamenilor de care era înţesat muntele, se rosti legămîntul de constituire a Confederaţiei elveţiene, întreaga mulţime — spectatori şi actori laolaltă — se puse în mişcare ; cei mai mulţi porniră în valuri, asemenea unei migraţii a popoarelor, spre orăşelul unde era pregătit un prînz simplu, pentru că. în schimbul unei plăţi modeste, mai toate casele se transfor

maseră în ospătarii, fie pentru prieteni sau cunoscuţi, fie pentru străini ; câci procedînd cu aceeaşi siguranţă cu care jucasem diferitele scene ale piesei, fără să ţinem seamă de ordinea lor, am considerat că e bine să între- rupem acţiunea şi să facem o pauză ca să îmbucăm ceva, după care, îmbărbătaţi şi învioraţi, să întîmpinăm zguduitoarele episoade finale. Dată fiind vremea neobişnuit de caldă, cîrciumarii transformaseră orăşelul intr-o sufragerie ; şiruri lungi de mese fuseseră instalate şi aşternute pentru „costumaţi" şi pentru notabilităţile care voiau să ia parte la masa comună ; ceilalţi intrară prin case şi se aşezară la mesele întinse în faţa lor. în felul acesta orăşelul căpătă iar înfăţişarea unei singure familii; prin toate ferestrele, grupuri izolate priveau spre masa cea mare, masa principală, în timp ce mesele instalate în faţa caselor căpătară curînd aspectul unor ramificaţii. Discuţiile se purtau cu glas tare şi se învîrteau în jurul criticii generale a acţiunii teatrale, critică ce se întinse la toate mesele, articolele sale orale fiind alcătuite chiar de artişti. Această critică se referea mai puţin la conţinutul dramei şi la interpretarea ei cît la aspectul romantic al eroilor şi la comparaţia cu atitudinea lor de toate zilele. A fost punctul de plecare pentru sute de referiri şi de aluzii glumeţe, de care numai Tell izbuti să scape, dat fiind că părea inatacabil. în schimb tiranul .Gessler fu prins în astfel de focuri încît, în toiul luptei, se cher- cheli niţel şi fu curînd în stare să-şi exprime cu multă naturaleţe oarba înverşunare.

Toate acestea nu mă distrau însă cine ştie ce, pentru că eram destul de preocupat de Anna. care şedea la locul de onoare între tatăl ei şi guvernator, avîndu-i în faţă pe Tell şi pe soţia lui veritabilă. Drăgălăşia şi distincţia tinerei fete atrăseseră atenţia generală, acum însă ieşea în evidenţă reputaţia tatălui ei, educaţia deosebită pe care i-o dăduse şi, ca un fundal, moştenirea serioasă care o aştepta. Spre marea mea mîhnire am văzut că locul ei era asediat de tot felul de indivizi plini de speranţe, în timp ce reprezentanţii celor patru facultăţi se străduiau să se dea bine pe lîngă gravul învăţător, căci un tînăr medic de ţară, un grefier, un vicar şi un agricultor diplomat se vîrau în el. Pînă la

urmă i-au inmînat cu toţii Annei cărţile de vizită, pe care şi le comandaseră după terminarea studiilor. Erau nişte flăcăi chipeşi şi arătoşi şi aveau perspective înfloritoare de viitor, pe cînd eu îmi alesesem o profesiune care, potrivit concepţiei generale, trebuia să rămînă legată de o sărăcie veşnică. Aşa mi-am dat seama, pentru prima oară şi cu groază, ce puternice erau forţele în faţa cărora mă aflam, şi cum stăteam în spatele Annei, m-am cufundat într-o mîhnire întunecată, pregătindu-mă să mă depărtez.

Deodată însă Anna s-a întors spre mine şi m-a rugat să ţin eu cărţile de vizită ; mi-a atras zîmbind atenţia să le păstrez cu grijă şi, cînd le-am vîrît în buzunar, aveam impresia că i-aş fi băgat acolo pe toţi cei patru croi.

Capitolul cincisprezece

DISCUŢII IN JURUL MESEI

Lumea începuse să plece de peste tot cînd, în, apropierea noastră, adică lîngă locurile ocupate de guvernator, de Wilhelm Tell, de cîrciumar şi de alţi oameni cu greutate, se încinse o conversaţie chibzuită. Şi anume- era vorba despre direcţia noii şosele naţionale care, venind dinspre capitală, trebuia să treacă prin locurile: noastre în drum spre graniţă. Pentru traseul din ţinutul, nostru se discutau două planuri care prezentau în egală. măsură avantaje şi dezavantaje. în una din variante, şoseaua trebuia să treacă peste o mare înălţime, suprapu- nîndu-se aproape peste un vechi drum secundar, dar fiindcă trebuia construită în zig-zag, avea să fie foarte-costisitoare ; cealaltă, mai dreaptă şi mai lină, trecea., peste rîu, numai că terenul care trebuia cumpărat era mai scump şi, în plus, era nevoie de un pod. Cheltuielile- erau deci egale, iar condiţiile de circulaţie aproape identice şi ele. Pe drumul cel vechi, sus pe munte, se afla. însă circiuma lui Tell, avînd o largă perspectivă şi fiind foarte frecventată de oamenii de afaceri şi de căruţaşi ; dacă drumul mare ar fi trecut prin vale, circulaţia s-ar- fi mutat într-acolo, iar casa aceea veche şi faimoasă ar- fi rămas izolată ; iată de ce. sprijinit de un grup de adepţi care locuiau şi ei pe înălţimea aceea, cutezătorul Tell' afirma cu energie că şoseaua cea nouă trebuia să treacă peste munte. Numai că în vale era stabilit un bogat negustor de cherestea, a cărui marfă naviga pe apă în aval, astfel că şoseaua pentru transportul la deal i se părea, indispensabilă. De cîţiva ani era membru în Marele Consiliu, deosebindu-se nu printr-un aport de idei în sînuî autorităţii legislative, ci prin cunoaşterea situaţiei comerciale şi a stărilor de lucruri locale, făcînd parte

din acea? categorie de oameni lipsiţi de strălucire, dar indispensa

bili, şi a căror prezenţă permanentă foloseşte în aceeaşi măsură partidului lor şi tuturor partidelor.

Negustorul era radical şi dornic de progres în materie de politică, dar fără exagerări, preferind să influenţeze mai mult prin exemplul său personal decît prin vorbărie. Numai cînd se ajungea la probleme de bani, întîrzia discuţiile, cerînd dezbateri şi explicaţii amănunţite. Căci era de părere că şi liberalismul e o afacere şi că economiile realizate la cheltuielile necesitate de şase întreprinderi pot fi folosite pentru a pune pe picioare o a şaptea.

El voia ca problema libertăţii şi a instrucţiunii să fie tratate cam după metoda folosită de un fabricant deştept, care nu se repede dintr-o dată la cheltuieli fantastice pentru o clădire uriaşă, somptuoasă, unde, la nevoie, ar putea da de lucru unor muncitori, ci care preferă să ridici: una după alta edificii modeste şi înnegrite de fum, să construiască atelier lîngă atelier, magazie lîngă magazie, după necesităţile şi după posibilităţile de cîştig, provizorii unele, definitive altele, să procedeze mereu aşa, într-un ritm tot mai rapid, ca să iasă fum şi aburi, să se audă de pretutindeni pocnind şi trosnind, fiecare muncitor ştiind ce are de făcut în agitaţia aceea plăcută. Potrivit acestor principii, negustorul nostru lua totdeauna atitudine împotriva clădirii unor şcoli mari şi frumoase, împotriva măririi salariilor învăţătorilor şi a altor măsuri de acest gen, convins fiind că numai în ţara unde există din belşug săli de clasă nibdeste, dispunînd de un confort mediocru, dar situate pretutindeni, în imediata apropiere, chiar şi în locuri unde există doar cîţiva copii, numai acea ţară unde se învaţă peste tot cu temei şi cu rîvnă, deşi fără nici o pompă, dovedeşte că posedă o adevărată cultură. Pompa şi" lăudăroşenia, susţinea cherestegiul, pot fi doar o piedică pentru o activitate serioasă. Nimeni n-are nevoie de o spadă de aur, al cărei mîner bătut în pietre scumpe să rănească mîna, ci de o secure uşoară şi ascuţită, a cărei coadă de lemn, lustruită de întrebuinţare la munci grele, să se potrivească deplin mîinii pentru apărare ca şi pentru muncă, luciul ei cinstit fiind mai frumos decît scînteierea aurului şi a

nestematelor de pe minerul spadei. Un popor care ridică palate îşi pregăteşte doar morminte fastuoase ; poţi rezista mai bine vicisitudinilor acceptînd stindardul lor şi lăsîndu-te remorcat de timp cu viclenie, cu isteţime şi pe nesimţite. Numai poporul care a înţeles acest lucru, care e totdeauna înarmat şi gata de drum, care nu se încarcă cu bagaje inutile, dar are totdeauna bani pentru nevoile războiului, numai acel popor ale cărui palate, temple, redute şi case de locuit se rezumă la simplul cort de pribegie, uşor, bine aerisit dar indestructibil al experienţelor sale spirituale şi al principiilor sale, cort care poate fi transportat şi instalat peste tot, numai acel popor poate spera să dureze cu adevărat şi să-şi menţină singur multă vreme poziţia geografică. Elveţienii, în special, ar face o prostie dacă ar voi să-şi caţere pe munţi clădiri frumoase ; cel mult la intrarea în ţară s-ar putea tolera eventual cîteva oraşe impunătoare, restul însă ar trebui lăsat cu totul pe seama naturii, care să facă singură onorurile ; ar fi nu numai soluţia cea mai ieftină, ci şi cea mai înţeleaptă. Dintre arte, negustorul de cherestea aprecia numai elocinţa şi muzica, ele fiind pe măsura „cortului de pribegie[41] deoarece nu costă nimic şi nu ocupă loc. Proprietatea lui arăta conform principiilor sale ; grămezi mari de fier şi de pietre alcătuiau un depozit mare ; între ele se vedeau petece verzi de grădină, mai mari şi mai mici, fiindcă ori de cîte ori, în timpul verii, rămînea liber un spaţiu, era sădit în grabă cu zarzavat; ici-colo, brazii înalţi, pe care nu-i tăiase încă, îşi aruncau umbra peste un joagăr sau peste o fierărie. Locuinţa lui se zărea şi ea pe acolo, semănînd mai curînd cu coliba unui muncitor decît cu casa unui domn, iar femeile din familie trebuiau să se-războiască în permanenţă cu el, ca să obţină un petec modest pentru o grădiniţă de flori, fugărite cum erau în jurul casei şi grădina fiind mutată cînd într-un colţ, cînd într-altul, jar gardurile vii şi spalierele fiind inexistente-Terenul acesta era foarte bogat, dar de o bogăţie care-şi schimba zilnic înfăţişarea. Omul nostru vindea uneori pînă şi acoperişurile de pe case, cînd i se oferea vreo ocazie favorabilă, deşi proprietatea îi aparţinea de

multă vreme şi deşi şoseaua în chestiune părea să fie pentru el o încununare. Căci, după el, o şosea bună era lucrul cel mai necesar pe lumea asta, atîta doar că n-avea nevoie de indicatoare kilometrice costisitoare, de salcîmi şi de alte fleacuri de acest fel. El circula mai totdeauna pe şosea într-o trăsură uşoară, simplă, dar excelentă, pe care o ţinea într-un şopron, construit şi el în vederea unei veşnice pribegii, adică din simple scînduri detaşabile.

Cherestegiul îşi dădu cu părerea că Tell, circiumarul, ar trebui să-şi părăsească casa de pe deal şi să clădească o circiumă jos, pe şoseaua cea nouă, în dreptul podului unde se putea aştepta la o circulaţie mai mare, pentru că aici aveau să vină şi vaporenii. Cîrciumarul însă era de părere contrarie. El locuia în casa străbunilor săi, care din vremuri străvechi fusese mereu circiumă ; din înălţimile însorite ale muntelui privea departe peste cimp. şi zidurile casei fuseseră zugrăvite după dorinţa lui cu frumoase poveşti elveţiene. Nici prin minte nu-i trecea să se apere cu o secure prăpădită,■ aceasta puţind sluji în cel mai bun caz pentru a ucide un lup [1] ; altminteri, el dorea să aibă o carabină bună şi migălos lucrată, mînu- îretf ei constituind după părerea lui cea mai nobilă ocupaţie. Mai era de părere că un cetăţean liber trebuie să muncească pentru a se chivernisi şi pentru a-şi asigura o viaţă independentă, dar mijloacele lui de existenţă să nu depăşească necesarul. Şi dacă treburile merg bine, omul trebuie să se bucure de odihnă, de un cuvînt chibzuit rostit la un pahar de vin şi de consideraţii înălţătoare asupra trecutului şi viitorului ţării. Circiumarul vindea vin, dar în cantităţi mici; era numai vin bun şi scump, dar negoţul acesta prefera să-l facă la anumite ocazii fără să-l considere o ocupaţie ; în casa lui viaţa se desfăşura normal, fără ca el să se zbuciume prea tare. Era şi el un om de nădejde, dar mai mult în probleme de morală, fiind totodată popular şi influent în politică, deşi nu făcea parte din Marele Consiliu. Mulţi ascultau de cuvîntul său în alegeri, iată de ce guvernul nu voia să-l nemulţumească după cum

1 Aluzie la o scenă din piesa *Wilhelm Tell.*

nu voia să-l nemulţumească nici pe cherestegiu.

Guvernatorul avea acum prilejul de a-i îndemna pe amîndoi să se învoiască în problema construirii şoselei. Acesta era un bărbat simpatic şi corpolent, cu o figură plăcută, cu părul cărunt şi bine coafat de parcă ar fi fost Pudrat, purta rufărie fină, haine elegante, inele de aUr Pe degetele albe, şi era veşnic gata să rîdă. Era totdeauna calm, îşi făcea datoria cu energie, fără să recurgă la forţă şi fără să se umfle în pene fiindcă era omul cîr- muirii. Licenţiat în ştiinţe politice, îşi arăta cunoştinţele numai atît cît era necesar şi o făcea în aşa fel încît ai fi zis că povesteşte ţăranilor un lucru aflat întîmplător, pe care ei l-ar fi putut şti la fel de bine, dacă ar fi fost cazul. în hainele lui elegante cu manşete, îl vedeai în toate locurile unde ai fi putut vedea şi un ţăran, nu se sinchisea de găteala lui şi totuşi nu şi-o murdărea. Cu oamenii nu se purta ca un guvernator faţă de supuşi, sau ca un ofiţer faţă de soldaţi, nici ca un tată faţă de copii sau ca un patriarh faţă de enoriaşi ; atitudinea lui era firească, amintind de atitudinea unui om simplu care vrea să încheie cu altul o afacere şi să-şi îndeplinească o datorie. Se străduia să nu fie nici popular, nici afabil, nu voia nici să joace rolul de slujitor plătit al poporului, î^orţa sa nu se întemeia pe cinstea profesională, ci pe simţul datoriei ; dar dacă nu voia să fie mai presus decît alţii, nu voia să fie nici mai prejos decît ei.

Şi totuşi, guvernatorul nu era un om independent; vlăstar al unei familii bogate, dar risipitoare, el însuşi mare chefliu în tinereţe, dobîndise o oarecare înţelepciune şi se întorsese în casa părintească tocmai în momentul prăbuşirii ei. Aşa se face că tinărul ruinat se văzuse silit să-şi caute imediat o slujbă şi, după multe peregrinări şi multe experienţe, devenise în sfîrşit unul dintre cei care, odată rămaşi fără slujbă, sînt nişte cerşetori, ajungînd prin urmare profesionişti ai cîrmuirii. Dar slujba lui putea trece drept o salvare a onoarei şi schimbarea la faţă a unui mod de viaţă compromis. Primul pas îl făcuse în tinereţe şi de

nevoie, iar cînd ulterior nu mai era nimic de schimbat, guvernatorul se descurcase onorabil şi cu adevărată înţelepciune. învăţăto- xul spunea despre el că e unul dintre puţinii pe care -exercitarea autorităţii îi transforma în înţelepţi.

Dar toată înţelepciunea lui nu-} ajută acum să-i împace pe cherestegiu şi pe cîrciumar, pentru a inform* guvernul care variantă a şoselei era dorită de toată lumea. Cei doi îşi apărau cu.îndîrjire interesele. Cherestegiul afirma mai departe că a alege între o linie directă şi dreaptă şi un munte era o operaţie care, în zilele noastre, nu trebuia să dea loc la nici o ezitare. în felul acesta, îşi camufla interesul în spatele raţiunii, dînd totodată de înţeles că în calitatea lui de membru în conducere, va sprijini victoria acestei variante. Cît despre cîrciumar, spuse ritos că tare ar vrea să vadă cum de a meritat din partea statului să-i lase casa moştenită din bătrîni într-o pustietate ! Căci nimeni nu-1 va putea convinge să-şi facă un cuib în umezeala de pe malul apei, ca o vidră. El s-a născut sus, la loc uscat şi însorit, şi acolo va rămîne ! La care adversarul său replică zîmbind că dacă e rob al prejudecăţilor. nimeni n-are să-l împiedice să facă aşa ceva şi să viseze mai departe la libertate, dar că alţii preferă să fie cu adevărat liberi şi activi.

Calmul începea să dispară şi partizanii celor două tabere rosteau acum cuvinte ca : „încăpăţînare“ şi „egoism", cînd o ceată veselă veni să-l ducă pe Tell să-şi continue isprăvile, pentru că mai trebuia să-şi facă saltul şi să-l împuşte pe guvernator. Circiumarul plecă destul de mînios, ceilalţi se împrăştiară şi ei, astfel că numai Anna cu tatăl ei şi cu mine am rămas pe loc. Discuţia produsese asupra mea o impresie penibilă. Mă supăra în special lupta făţişă a cîrciumarului pentru interese personale, tocmai în ziua aceea şi sub veşminte atît de încărcate de sens. Pretenţii personale de acest fel, cînd era vorba de o operă de folos obştesc, pretenţii apărate cu tărie de oameni care trebuiau să dea exemplu, precum şi sublinierea unor

merite personale şi a prestigiului de care se bucurau, totul era în absolută contradicţie cu fiinţa nepărtinitoare a statului, aşa cum trăia în mine, şi cu ideile ce-mi făurisem în privinţa oamenilor vestiţi din popor. Mi-am exprimat cu impertinenţă această impresie
faţă de tatăl Annei, adăugind că învinuirea ce se aduce Uneori elveţienilor de a fi meschini, egoişti şi mici la suflet mi se pare destul de îndreptăţită. învăţătorul atenua reproşurile mele şi mă sfătui să fiu tolerant faţă de imperfecţiunea umană, care" micşorează şi pe comesenii noştri, deşi sînt, de fapt, nişte oameni destoinici. De altfel, spuse el, nu se putea tăgădui că dragostea noastră de libertate continua să fie în bună parte un rod al solului natal şi că oamenilor noştri progresişti le lipsea spiritul religios, care să introducă într-o viaţă politică complicată acea nepăsare senină, plină de evlavie şi de dragoste, izvorînd dintr-o caldă încredere în Dumnezeu şi făcînd posibilă existenţa adevăratului devotament, care dă cea mai mare mobilitate trupului şi sufletului. Numai cînd oamenii destoinici de la noi vor înţelege că evanghelia ne dă exemplul unei activităţi mai vii şi mai frumoase decît cea pe care o predică cherestegiul, va merge mai bine politica şi abia atunci va da roade. Tocmai Voiam să mă declar net împotriva acestei idei cînd cineva mă bătu pe umăr ; m-am întors şi l-am văzut îndărătul nostru pe guvernator, care spuse prietenește :

— Deşi nu sînt de părere că într-o republică bine condusă trebuie să se ţină prea mult seama de opinia tineretului, atîta vreme cît bătrînii nu şi-au pierdut încă busola şi nu s-au smintit, voi încerca totuşi, tinere domn, să-ţi alin grijile pentru ca frumuseţea acestei zile să nu se risipească pentru dumneata din cauza unor pretinse experienţe triste. In plus, nici n-ai atins încă anii tinereţii la care mă refer ; sînt sigur că, dacă te pricepi să critici cu atîta energie, trebuie să mai ştii să înveţi tot atît de aprig. înainte de toate mă bucur că-ţi pot ridica moralul în legătură cu cei doi, care au plecat adineauri de aici; firește, nu toţi oamenii seamănă în Elveţia noastră. Totuşi, atît în ce-1 priveşte

pe domnul consilier cantonai, cit şi pe cîrciumar, poţi fi sigur că dacă ţara ar fi în primejdie şi-ar da tot avutul în folosul ei, după cum ar fi gata să şi-l sacrifice unul pentru binele celuilalt dacă vreo nenorocire s-ar abate asupra lor. Şi ar face-o cu atît mai puţină ezitare, cu cît s-au războit azi mai înverşunat pentru şosea. Aşadar, ţine minte pentru viitor : cine nu se pricepe să dobîndească şi să păstreze fără ascunzişuri un avantaj, acela nu va fi niciodată în stare să-i dea de bună voie aproapelui său o mînă de ajutor! Căci există (şi aici guvernatorul păru să se adreseze mai mult învăţătorului) o mare diferenţă între a da sau a împărţi fără constrîngere un bun dobîndit, un bun cîşti- gat, şi între a renunţa cu nepăsare la un lucru care n-a fost niciodată al tău sau pe care eşti prea prost ca să-l aperi: In primul caz foloseşti cu generozitate o avere inteligent dobîndită, în al doilea, risipeşti o bogăţie pe care ai moştenit-o sau ai găsit-o. Un om care renunţă mereu, la nesfîrşit, şi care are oricînd o atitudine plină de blîn- deţe poate să fie cumsecade, poate să fie paşnic. Nimeni însă nu va avea de ce să-i mulţumească şi să afirme despre el: ăsta mi-a făcut un bine ! Pentru că, după cum am mai spus, numai cine ştie să obţină şi să-şi apere propriile avantaje e în stare de aşa ceva. Acolo unde lucrul acesta se face cu curaj şi fără făţărnicie, domneşte, după mine, sănătatea, şi izbucnirea întâmplătoare a unei scărmăneli serioase pentru apărarea unor interese este un indiciu de sănătate. Eu n-aş trăi într-un loc unde oamenii nu ştiu să lupte în libertate pentru interesele şi averea lor, pentru că într-un astfel de loc nu te poţi hrăni decît cu supa chioară a prefăcătoriei, a milosteniei şi a decăderii romantice. Intr-un astfel de loc, toată lumea e dispusă să renunţe, pentru că strugurii par tuturora prea acri, şi vulpile, pline de sentimente dulci-amare îşi izbesc coastele descărnate cu cozile. Cit despre părerile străinilor (aici se întoarse iar către mine), în călătoriile pe care le vei face odată şi odată, vei învăţa să nu pui prea mare preţ pe ele !

După acest discurs, guvernatorul ne strînse mîinile şi se depărtă. Nu'mă socoteam convins de cele ce

auzisem, după cum nici învăţătorul nu părea încîntat de întorsătura pe care o luase discuţia. Totuşi am căzut de acord că guvernatorul era un om simpatic şi deştept şi, fiindcă mă simţeam onorat de cuvintele ce-mi adresase, am privit cu simpatie în urma lui, făcîndu-i elogiul faţă de învăţător şi afirmînd că era un om plin de merite, prin urmare cu siguranţă că era fericit. învăţătorul însă clătină din cap şi spuse că nu tot ce străluceşte e aur. De la o vreme începuse să mă tutuiască, aşadar, continuă astfel : Fiindcă eşti un tînăr care gîndeşte, se cuvine să-ţi poţi arunca o privire în viaţa oamenilor. După mine, cunoaşterea unui număr cît mai mare de cazuri şi de situaţii este mult mai folositoare tineretului decît toate teoriile despre morală, care nu se potrivesc decît oamenilor cu experienţă şi constituie un fel de despăgubire pentru ceea co nu se mai poate schimba. Antipatia guvernatorului faţă de ceea ce el numeşte renunţare se explică numai prin propria lui capacitate de a renunţa. Căci şi el şi-a sacrificat o activitate care l-ar fi făcut cu adevărat fericit şi ar fi corespuns aptitudinilor sale. în ochii mei, această autocalomniere e o virtute, deşi, în actualele lui funcţii, guvernatorul e un om atît de util şi plin de merite încît nici nu ştiu cum ar putea fi altfel, el nu e totuşi de această părere şi trece uneori prin momente grele şi dureroase pe care nu le-am putea atribui firii lui senine şi prietenoase. Natura l-a înzestrat cu un temperament aprins şi cu o judecată sigură şi limpede. Iată de ce e mai potrivit să conducă cu curaj şi să dispună în mare de oameni într-un conflict de principii şi în ciocniri între mentalităţi diferite, decît să rămiînă în aceeaşi slujbă şi să fie un funcţionar oarecare. Atîta doar că nu are curaj să stea o singură zi fără slujbă ; habar n-are din ce se hrănesc şi cum se îmbracă păsările şi crinii de pe cîmp deşi n-au un venit fix, iată de ce s-a consacrat punerii în practică a propriilor sale păreri. Nu o dată s-a împotrivit. în calitate de om de onoare şi de funcţionar, cînd in cursul schimbărilor pe care lupta între partide le prilejuia în conducere, învingătorii voiau să-i hărţu-

îască pe învinşi prin măsuri nedrepte. Ar fi preferat însă, ■ţinînd seamă de temperamentul lui, să-şi arunce funcţia la picioarele cîrmuirii, să se pună în fruntea unei mişcări şi, graţie priceperii şi energiei sale, să-i alunge pe autocraţi, trimiţîndu-i de unde veniseră. Dar n-a făcut aşa ceva, ceea ce înseamnă pentru el un efort de zece ori mai mare decît cel necesar slujbei unde munceşte în permanenţă şi din greu. Ca să-şi menţină, poziţia în faţa ţăranilor e destul să trăiască aşa cum trăieşte. Cînd e vorba însă de autorităţi, sau cînd pleacă în capitală, e nevoit să zîmbească, să facă unele piruete, nevinovate chiar, dar în împrejurări cînd ar prefera să spună: „Domnule ! Sînteţi un mare idiot !“ sau „Domniile ! Cred că sînteţi un ticălos !“ Căci, după cum ţi-am mai spus, are o spaimă cumplită de ceea ce înseamnă a fi fără slujbă.

— Dar, la naiba ! am spus eu, sînt domnii noştri regenţi altceva decît o parte din popor ? şi nu trăim oare într-o republică ?

— Fireşte, fiule ! răspunse învăţătorul, dar e uluitor să te întrebi cum oare, în special în vremurile mai noi, o asemenea parte din popor, care prin simplul procedeu al votării devine un corp reprezentativ, se transformă nu- maidecît în ceva cu totul diferit, răminînd pe de o parte popor, dar pe de altă parte ajungînd adversarul lui declarat, sau, mai bine zis, duşmanul lui. Este ceea ce se întîmplă cu o substanţă chimică, în care e destul să introducem un beţişor, ba chiar e destul s-o lăsăm pur şi simplu în nemişcare, ca să se transforme misterios în compuşii ei. S-ar zice că uneori, mai curînd vechile cîr- muiri patriciene dovedeau că în sînul lor există şi se menţine caracterul popular fundamental. Dar nu te lăsa indus în eroare, să nu-ţi închipui că democraţia noastră reprezentativă n-ar fi cea mai bună soluţie ! Pentru un popor sănătos fenomenul de care ţi-am vorbit e doar prilej de binefăcătoare seninătate şi-i îngăduie să facă o glumă cu sufletul împăcat. Din cînd în cînd, el scutură uşor substanţa miraculos transformată, înalţă sticluţa în dreptul luminii, o

priveşte cercetător şi, în cele din urmă o întrebuinţează în folosul său propriu.

Aici l-am întrerupt pe învăţător şi l-am întrebat dacă,, avînd un asemenea bagaj de cunoştinţe şi fiind atît de inteligent, guvernatorul n-ar putea trăi mai bine dintr-o profesie particulară decît din slujbă. La care am primit următorul răspuns :

— Tocmai faptul că nu poate sau crede că nu poate trăi aşa e probabil secretul situaţiei sale. Unii oameni se gîndesc foarte tîrziu că ar putea trăi din produsul unei profesiuni libere, alţii nu se gîndesc niciodată la asta.

Pentru mulţi e doar un obicei, o idee care le-a venit instantaneu sau graţie unei întîmplări sau fiindcă au avut noroc, dar pentru mulţi alţii, e o artă care se însuşeşte greu. Cine nu prinde încă din tinereţe, prin antrenament, din exemplul celor din jur, din tradiţia moştenită în casa părintească, să zicem, cine nu prinde deci la momentul oportun chiţibuşul respectiv, rămîne uneori pînă la patruzeci sau pînă la cincizeci de ani un biet nenorocit, ghiontit de colo pînă colo ca un cerşetor şi moare adesea ca un golan. Mulţi funcţionari de stat, care în tot timpul vieţii au fost oameni capabili, habar n-au ce înseamnă să cîştige. Căci toţi salariaţii publici constituie un falanster, ei îşi împart munca între ei, fiecare primind din veniturile comune cele necesare pentru trai, fără să se mai îngrijească de ploaie, de secetă, de recolte proaste, de război sau de pace, de succes sau de insuccese. In felul acesta, ei alcătuiesc o lume cu totul deosebită în faţa poporului pe care-1 administrează. Pentru cine a trăit totdeauna în sînul ei, lumea aceasta conţine un element moleşitor în ce priveşte capacitatea de a-ţi cîştiga- existenţa. Oamenii aceştia ştiu ce înseamnă munca, conştiinciozitatea, spiritul de economie. dar nu ştiu cum a fost realizată în vîrtejul concurenţei suma rotundă pe care o primesc drept salariu. Cîte unul din ei, după ce a fost toată viaţa judecător sau executor plin de zel în probleme financiare, e incapabil să •completeze o poliţă şi s-o achite la vreme. Cine vrea

să mănînce trebuie să şi muncească ; salariul cîştigat corespunde muncii depuse şi-ţi dă siguranţă, iar dacă în afară de o muncă banală îţi dă preocupări şi-ţi cere iscusinţă, merită să devină o cucerire. Iată două variante şi eu nu Tnă încumet să decid care e mai înţeleaptă şi care din ele e mai potrivită pentru un om superior. Poate că o astfel de decizie e de domeniul viitorului. în lumea noastră există însă ambele posibilităţi, ceea ce explică de ce dependenţa, libertatea şi diferite alte concepţii se amestecă şi se întrepătrund. Guvernatorul crede că depinde de alţii, şi ori de cîte ori se produce vreo criză, păstrează Tezerva şi se abţine să-şi manifeste o părere proprie, fără măcar să ştie cîţi se străduiesc să-i afle gîndurile cele mai intime pentru a se orienta după ele.

M-am simţit cuprins de o mare compasiune şi de respect faţă de guvernator, fără să-mi pot da seama de ce. Căci dezaprobam cu hotărîre teama ce-i inspira sărăcia, şi abia mai tîrziu am înţeles că găsise o soluţie pentru problema cea mai grea : se achita de o obligaţie impusă în aşa fel, încît să pară că era făcut pentru ea, fără să ajungă un om posac sau chiar grosolan. Totodată, spusele învăţătorului cu privire la cîştig şi la chiţibuşul cel mai potrivit nu-mi erau pe plac ; mă întrebam dacă aş putea să-mi însuşesc şi eu un astfel de chiţibuş, căci începeam să-mi dau seama că pentru acest popor viguros, libertatea nu însemna un bun decît în clipa cînd îşi ştia pîinea asigurată. In faţa şirurilor lungi de mese, acum pustii, simţeam că şi această sărbătoare ar fi fost foarte tristă pentru cine avea stomacul flămînd şi punga goală.

M-am bucurat cînd am plecat în sfîrşit. Tatăl Annei ne propuse să urcăm amîndoi în trăsura lui ca să vedem în continuare spectacolul, dar Anna îşi exprimă dorinţa să încalece bălanul care se odihnise şi să mai călărească puţin, pentru că după aceea nu va mai avea niciodată o asemenea ocazie. învăţătorul se declară de acord şi spuse că are să ne însoţească măcar pînă va întîlni o persoană în vîrstă pe care s-o ajute să ajungă mai repede acasă, fiindcă tineretul oricum se descotorosea de eL Eu însă eram ferioit şi, dînd fuga spre casă în grajdul căreia se aflau caii noştri, am cerut să fie scoşi în stradă. In timp ce-i ajutam Annei să se urce în şa, inima-mi bă te a de o bucurie violentă. Apoi încetă să se frămînte, cuprinsă de o spaimă plăcută, căci presimţeam că peste puţin vom călări amîndoi singuri prin împrejurimi.

Capîtolul șaisprezece

PE INSERATE. BERTA DE BRUNNEK

Visul acesta se împlini şi el, deşi într-un alt mod decît sperasem. Nu ne depărtasem încă prea mult de.poartă că generosul învăţător încărcase în trăsurică trei bătrîni şi, în trapul voios al calului, îşi vedea de drum pe poteca strîmtă. Tăcuţi, am continuat să mergem la pas, salutînd mereu, în stînga şi în dreapta, pe trecătorii veseli cu care ne întâlneam, pînă ne-am apropiat de mulţimea care forfotea şi zumzăia. Atunci am dat peste filozof, al cărui obrăjor frumos era îmbujorat şi însufleţit şi ne prevenea că făcuse destul tărăboi pînă atunci. Purta haine de toate zilele şi ţinea în mînă o carte pentru că, împreună cu un alt învăţător, preluase rolul de sufleur, gata pretutindeni să sară în ajutorul vreunui erou pe care l-ar fi trădat memoria. Acum însă povestea că oamenii nu mai voiau să audă nimic şi că totul se desfăşura spontan şi cam la întîmplare. Prin urmare, exclamă el, avea acum timp berechet să ne sufle amîndorura scena de vînătoare pe care, fără îndoială, ne retrăsesem ca s-o jucăm ; era şi timpul să facem asta şi trebuia să ne apucăm fără întîr- ziere de treabă !

Am roşit şi am îndemnat caii, dar filozoful i-a apucat de frîu ; Anna l-a întrebat ce înseamnă toată povestea cu scena de vînătoare, la care celălalt a exclamat rîzînd că n-o să ne spună el un lucru care distrează pe toată lumea şi pe noi, desigur, mai mult decît pe toţi ceilalţi ! A fost rîndul Annei să roşească după care a vrut neapărat să ştie despre ce era vorba. Atunci filozoful i-a întins cartea deschisă şi, în timp ce murgul meu şi bălanul Annei se adulmecau în voie, în timp ce eu stăteam .ca pe cărbuni aprinşi, Anna şi-a

instalat cartea pe genunchiul drept şi a citit cu atenţie scena în care Rudens şi

Berta pecetluiesc legătura dintre ei, a citit-o de la început pînă la sfîrşit, roşind din ce în ce mai tare.

Şi aşa a ieşit la iveală că, deşi fără gînd rău, îi întinsesem o cursă. Filozoful se pregătea în mod vizibil pentru o nelegiuire nemaipomenită, cînd Anna a închis brusc cartea, a aruncat-o şi a declarat cu cea mai mare hotărîre că vrea să plece imediat acasă. Şi-a întors numaidecît calul şi a luat-o peste cîmp, pe o potecă îngustă, cam în direcţia satului nostru. încurcat şi nehotărît, am privit o vreme în urma ei, după care mi-am luat inima în dinţi şi, puţin după aceea, am plecat şi eu în trapul calului, fiindcă tot trebuia s-o însoţească cineva. Tocmai o ajunsesem din urmă, cînd l-am auzit pe filozof cîntînd după noi un cîntec cam slobod, care însă răsuna din ce în ce mai slab, pînă cînd n-am mai auzit decît o melodie veselă de nuntă, venind de departe, din defileu, apoi chemări prieteneşti şi chiuituri izolate din diferite puncte ale peisajului. Locurile păreau, însă şi mai liniştite din cauza acestor izbucniri, cîmpiile şi pădurile tăcute erau scăldate în strălucirea soarelui de după-amiază ca într-o lumină de aur curat. Acum călăream peste un deal mare, eu ţinînd mereu calul meu cu un cap în urma calului Annei şi neîndrăznind să rostesc nici un cuvînt. Atunci ea a lovit zdravăn bălanul cu nuiaua şi l-a pornit în galop, iar eu i-am urmat exemplul; un vînt călduţ ne bătea în faţă şi cînd am văzut deodată că, rumenă la faţă şi aspirînd aerul imbălsămat, Anna zîmbea bucuroasă, ţinîndu-şi drept capul pe care purta coroniţa scînteietoare, în timp ce pletele îi fluturau în jur, m-am apropiat de ea şi am gonit aşa amîndoi vreo cinci minute peste dealul singuratic. Drumul era încă jilav dar pămîntul se întărise ; în dreapta, la picioarele noastre, curgea rîul, ale cărui şerpuia scînteietoare le priveam. In partea cealaltă se înălţa malul abrupt, acoperit de pădurea neagră, deasupra căreia, * spre nord-vest, peste cîteva creste de munte, am zărit munţii Suabiei ca nişte piramide singuratice, desfăşurîn- du-se într-o linişte şi într-o depărtare nesfîrşită. Spre sud-vest, pînă hăt-departe în jur, se întindeau Alpii, acoperiţi încă pînă la poale de zăpadă, iar deasupra lor se

adunase un masiv minunat, colosal de nori, a cărui strălucire şi ale cărui umbre aveau exact aceeaşi culoare ca şi munţii, o mare de alb luminos şi de albastru închis, turnat însă în mii de forme, îngrămădite unele peste altele. Totul alcătuia o imagine verticală, sălbatică, strălucitoare şi splendidă, viguroasă şi apropiată de sufletele noastre, deşi tăcută, nemişcată şi depărtată.

Am cuprins totul dintr-o dată cu ochii, fără să privim anume într-acolo. Lumea largă părea că se roteşte ca o imensă coroană în jurul nostru, îngustîndu-se pe măsură ce coboram treptat la vale, către rîu. Aveam însă impresia că intram în vis, într-un vis visat, cînd am trecut pe un bac peste rîu, în timp ce valurile verzi, străvezii, se spărgeau cu zgomot de el, apoi treceau mai departe sub noi, iar noi eram tot călare şi pluteam într-o mişcare circulară la suprafaţa curentului. Apoi iar ne-am crezut într-un vis, altul de data asta, cînd, ajunşi pe celălalt mal, am urcat încet un defileu îngust, plin de zăpadă care se topea. Era rece, umed şi înfricoşător. Din tufişurile negre căzeau slropi de apă şi nenumăraţi cocoloşi de zăpadă. Eram cu desăvîrşire pierduţi într-un întuneric vast şi negru, în umbra căruia zăpada scînteia tristă şi numai sus, deasupra noastră, strălucea cerul auriu. Ne rătăcisem şi nu ne dădeam prea bine seama unde ne aflam, cînd, deodată, totul în jurul nostru începu să fie verde şi uscat. Am ajuns pe deal şi ne-am pomenit într-o pădure înaltă de brazi, care se înşirau la trei patru paşi distanţă unul de altul, pe un sol acoperit de muşchi uscat; ramurile lor se întrepătrundeau alcătuind un acoperiş de un verde închis, astfel că nu mai zăream nici un petec de cer.

O adiere caldă ne-a întîmpinat, licăriri aurii clipeau ici şi colo peste stratul de muşchi şi trecînd printre brazi nu auzeam paşii cailor. Călăream în voie printre ei, dîn- du-le ocol, depărtîndu-ne, apoi apropiindu-ne mult şi trecînd printre trunchiuri care ni se păreau asemenea porţilor raiului. Una din aceste porţi era însă pecetluită de pînza unui păianjen timpuriu ; firul era luminat lateral şi

strălucea în toate culorile, albastru, verde şi roşu, ca razele unui diamant. Ne-am aplecat în acelaşi timp ca să trecem sub el, şi în clipa aceea, feţele noastre s-au apropiat atît de tare, încît ne-am sărutat fără să vrem.

La trecerea prin defileu, începusem să vorbim, şi acum am stat o vreme fericiţi lâ taifas, pînă ne-am dat seama că ne sărutasem şi am remarcat că roşeam amîndoi de cîte ori ne priveam. Atunci am amuţit iar. Pădurea începea să se încline în partea cealaltă şi se cufunda din nou în umbră. In adîncuri am zărit strălucind o apă şi, în imediată apropiere, coasta dealului de peste drum strălucea cu stîncile şi pinii ei în razele luminoase ale soarelui printre trunchiurile întunecate, pe sub care treceam, aruncînd o tainică lumină difuză în galeriile umbroase ale pădurii noastre de brazi. Drumul era acum atît de prăpăstios, că a trebuit să descălecăm. Cînd am ridicat-o pe Anna de pe cal, ne-am sărutat a doua oară, dar ea s-a dat imediat înapoi şi a luat-o înaintea mea, coborînd pe covorul verde şi moale, în timp ce eu duceam ambele animale de căpăstru. Privind făptura aceea fermecătoare, ca din poveşti, care, păşea aşa printre brazi, am crezut iar că visez şi a trebuit să fac un mare efort ca să nu dau drumul cailor, să mă reped la ea şi s-o iau în braţe ca să mă conving că totul era adevărat. Aşa am ajuns în cele din urmă pe malul apei şi am văzut că ne aflam la „Odaia păgînilor“, în locuri bine cunoscute nouă. Aici liniştea şi misterul erau şi mai desăvîrşite decît în pădurea de brazi. Peretele de stîncă era luminat de soare şi se oglindea în apa curată, iar deasupra lui se roteau în văzduh trei ulii mari, care dădeau mereu unul peste altul, culoarea brună de pe aripile lor şi cea albă de pe burtă alternînd şi scînteind la fiecare fluturare de aripi şi la fiecare mişcare pe care o făceau în lumina soarelui, în timp ce noi priveam de jos, din umbră.

Contemplam totul cuprins de fericire/în timp ce scoteam căpestrele de pe mîrţoagele noastre însetate. Anna zări o floricică albă, nu ştiu cum îi spunea, o rupse, veni spre mine şi mi-o înfipse în pălărie ; cînd

ne-am sărutat a treia oară, nu mai vedeam şi nu mai auzeam nimic. Am cuprins-o în braţe, am strîns-o cu putere la piept şi am acoperit-o cu sărutări. Întîi a rămas o clipă nemişcată şi tremurînd, apoi şi-a încolăcit braţele de gîtul meu şi mi-a înapoiat sărutările ; dar la al cincilea sau al şaselea sărut s-a făcut galbenă ra ceara şi a încercat să se de- pârteze de mine, în -timp ce simţeam că şi în mine se petrecea o schimbare ciudată. Sărutările au încetat ca de la sine şi mi s-a părut că ţin în braţe un obiect străin, lipsit de realitate. Ne-am privit înstrăinaţi şi speriaţi, în timp ce braţele mele îi înconjurau încă trupul fără convingere şi, neîndrăznind să se desprindă, dar nici s-o strângă mai tare la piept. Mi se părea că dacă i-aş da drumul, aş lăsa-o să cadă într-un abis fără fund, în timp ce, ţinînd-o mai departe îmbrăţişată, aş putea s-o ucid ;

° spaimă şi o tristeţe mare au coborît în inimile noastre de copii. în cele din urmă, braţele mi s-au muiat şi i-am dat drumul ; am rămas locului, ruşinaţi şi abătuţi, cu Privirile aţintite în pămînt. Apoi Anna se aşează pe o Piatră, chiar pe malul apei limpezi şi adînci, şi începu să piingă amarnic. Abia<*atunci am fost în stare să mă îngrijesc iar de dinsa, atît de mult mă adîncisem în propria mea nedumerire şi în răceala de gheaţă care ne co- vîrşlse. M-am apropiat de frumoasa şi întristata Anna şi ªm "ncercat să-i apuc mîna, rostindu-i cu sfială numele. Dar ea şi-a ascuns faţa în faldurile rochiei lungi şi verzi, continuînd să verse lacrimi din belşug. în cele din urmă se linişti puţin şi spuse doar atît : „Doamne ! Am fost atît de fericiţi pînă acum !“ Am avut impresia că înţeleg ce \rea să spună, pentru că simţeam şi eu acelaşi lucru, deşi nu atît de bine ca ea ; de aceea n-am răspuns nimic, ci n-am aşezat la oarecare depărtare, pe jumătate întors spre ea şi am privit aşa, într-o tăcere apăsătoare, suprafaţa lichidă a apei. Aşa se face că i-am văzut chipul cu coroniţa strălucitoare, venind parcă dintr-o altă lume, ca o stranie' zînă a apelor, care ameninţa să dispară în ªdir,cuii fiindcă s-

a abuzat de încrederea ei.

0 strînsesem şi o sărutasem furtunos şi, în zăpăceala ei, i;ni răspunsese la fel, înclinasem deci prea mult cupa nevinovăţiei noastre, băutura turnase peste noi o bruscă răceală şi sentimentul aproape duşmănos al existenţei trupului nostru ne smulsese cu desăvîrşire din paradis. Consecinţele unei porniri atît de nevinovate şi de sincere între doi tineri, care altădată, în anii copilăriei, mai făcuseră exact acelaşi lucru fără să-şi pună probleme, va Părea multora caraghioasă. Noi însă nu luam lucrurile în glumă şi, cuprinşi de o reală mîhnire, stăteam aşa, pe malul apei care nu era în orice caz mai pură decît sufletul Annei. Nici nu bănuiam măcar adevărata cauză a înfricoşatei întîmplări ; nu ştiam că la vîrstă aceea, sîn- gele roşu e mai înţelept decît mintea şi se înfrînează de la sine, dacă se răspîndeşte în valuri prea mari. în schimb Anna trebuie să-şi fi imputat mai cu seamă că era pedepsită pentru a fi acceptat să participe la serbare abă- tîndu-se cu brutalitate de la purtarea ei de toate zilele.

Un ‘foşnet puternic în coroanele copacilor din jur ne trezi din melancolica noastră visare, care acum se transformase din nou într-un alt gen de frumoasă fericire ; căci, în amintirea mea, ultimele clipe înainte ca vîntul violet de miazăzi să ne fi trezit au rămas la fel de duioase şi de scumpe ca şi plimbarea călare peste deal şi prin pădurea de brazi. Anna părea şi ea mai bucuroasă ; cînd ne-am ridicat, a zîmbit în fugă imaginii mele care dispărea în apă, dar mişcările ei graţioase şi hotărîte păreau să spună : Să nu mai îndrăzneşti să te atingi de mine !

Caii se adăpaseră de mult şi acum aşteptau uimiţi în locul acela îngust şi sălbatic, între stînci şi apă, unde abia-abia aveau loc să se mişte. Le-am pus zăbalele, am urcat-o pe Anna pe bălan şi am început să-l călăuzesc, înaintând cum puteam pe cărarea îngustă, în multe locuri stricată de ape, în timp ce murgul răbdător şi credincios venea după noi. Am ajuns teferi pe pajişti şi, tot umblînd pe sub copaci,

ne-am pomenit în cele din urmă în faţa vechii case parohiale. Nu era nimeni acasă, pînă şi unchiul şi mătuşa plecaseră spre seară şi în jurul casei era linişte. Anna se repezi imediat înăuntru, în timp ce eu duceam bălanul în grajd, îi scoteam şaua şi-i aduceam porţia de fîn. Apoi am urcat în casă ca să iau nişte pîine pentru murg, căci aveam de gînd să mai plec cu el la spectacol. Asta-mi ceruse şi Anna îndată ce am intrat în cameră. îşi schimbase rochia şi-şi împletea tocmai în -grabă părul în codiţele obişnuite. Surprinsă în timpul acestei îndeletniciri, roşi din nou şi fu cuprinsă de sfială.

Am coborât să-i dau murgului de mîncare şi, în timp ce-i tăiam pîinea şi i-o vîram în gură bucată cu bucată,

Anna apăru la fereastra deschisă terminînd să-şi lege părul, şi privi spre mine. Mişcările domoale ale mîinilor noastre şi liniştea ce domnea în ogradă, ne strecură în suflete o pace adîncă, fericită şi simţeam că am fi putut sta ani întregi aşa ; uneori muşcam şi eu din pîine înainte de a o întinde calului, aşa că Anna luă şi ea nişte pîine din dulap, .o aduse la fereastră şi începu să mănînce. Am pufnit amîndoi în rîs şi aşa cum plinea uscată ne plăcea după masa sărbătorească şi gălăgioasă, ni se părea că viaţa, pe care o trăiam împreună în clipa aceea, avea să fie elementul adevărat în care intrasem după o mică furtună şi în care trebuia să rămînem. Anna era atît de bucuroasă încît nu se depărtă de la fereastră decît după ce am plecat şi eu călare.

Capitolul şaptesprezece

FRAŢII MILOSTIVI

In capul satului m-am întîlnit cu trăsura învăţătorului în care se aflau şi unchiul meu cu nevastă-sa şi le-am spus tuturor că Anna .e acasă ; ceva mai încolo am dat peste argatul morarului, care ducea calul acestuia acasă. Cînd am aflat că toată lumea se şi adunase la Zwinguri unde era zarvă mare, fiindcă nu era prea departe pînă acolo, i-am dat argatului şi calul meu şi, cu paşi repezi, mi-am văzut mai departe de drum pe jos. Se hotărîse ca Zwinguri să fie o veche ruină părăginită, situată în punctul cel mai înalt al unui deal comunal, de unde se întindea o vastă privelişte pînă departe, spre munţi. Pe ruine fuseseră cocoţate cîteva schele din bîme şi scînduri, astfel încît păreau a fi în construcţie şi nu în paragină şi cununile tiraniei biruitoare erau atîrnate pe ele. Am sosit tocmai în clipa cînd soarele apunea şi am văzut poporul dărîmînd schelele şi aruncîndu-le cu cununi cu tot pe o grămadă mare de lemne şi de cetină pe care o aprinse. Ceremonia glorificării lui Tell se desfăşura tot aici şi nu în faţa casei sale, căci actorii nu mai respectau planul obligatoriu, ci aveau să se lase călăuziţi de ingeniozitatea şi de bunul plac de moment, după directivele date de mii şi mii de oameni. Deznodămîntul acţiunii se pierdu ţn bucuria zgomotoasă şi sărbătorească. Tiranii alungaţi şi oamenii lor se întorseseră pe furiş şi umblau prin mul-ţime ca nişte stafii voioase, întruchipînd cea mai inofensivă reacţiune. Pe toate colinele şi dealurile vedeam acum arzînd focurile carnavalului, al nostru întinzîndi'-şi şi el văpaia pînă departe. Eram adunaţi cu sutele în cerc şi TeU, arcaşul, dovedi că era şi un bun cîntăreţ, ba chiar un profet, căci intonă un cîntec popular plin de vigoare

în care era vorba despre bătălia de la Sempach [1] ; toată lumea repeta pasajele ce trebuiau cîntate în cor. Vin era din belşug ; se alcătuiră cîteva grupuri de cîntăreţi, care cîntau simplu, ’ pe o singură voce şi care intonară melodii vechi în timp ce corurile bărbăteşti pe patru voci le cîntau pe cele noi, iar alte grupuri mixte, cuprin- zlnd băieţi, fete şi cete de copii, cîntau de aţsemeînea, făcînd mare vuiet şi legănindu-se împreună pe păşunea comunală, luminată de reflexele roşietice ale flăcărilor. Dinspre munţi, vîntul de miazăzi bătea tot mai puternic Şi niai cald, rostogolind pe cer convoaie mari de nori. Cu cit se lăsa întunericul, cu atît mai zgomotoasă devenea bucuria, concentrată masiv lîngă ruinele cetăţii şi lîngă *°c> coborind apoi coasta dealului odată cu nenumărate grupuri şi cu spectatori răzleţi, care se plimbau încă, luminâţi de licăririle roşietice sau chiuiau în întuneric. Şi mai încolo, pe cîmpiile întunecate, se auzea zumzetul bucuriei care reapărea strălucitoare în nenumăratele văpăi ce se vedeau la orizont. Deşi putea aduce după sine primejdii şi lipsuri, suflul străvechi şi robust al primăverii de pe aceste meleaguri făcea să renască, dîrz şi ^’okis, un simţămînt al naturii de mult cunoscut. Şi în timp ce vîntul adia peste chipuri şi peste flăcările fierbinţi, gîndurile călătoreau înapoi, pornind de la semnul de foc al conştiinţei politice, pluteau peste rugurile aprinse de creştinism in Evul mediu şi ajungeau la focurile pe care paginii le încingeau primăvara şi care ardeau poate la aceeaşi oră şi în acelaşi loc. în norii negri păreau că trec oştile generaţiilor dispărute, oprindu-se uneori deasupra mulţimii care cînta cu vuiet mare în noapte, ca şi cum ar fi dorit să coboare şi să se amestece printre cei ce colo, lingă foc, uitaseră de timpul ce le era menit. Dar cit de minunata era această păşune ! Pămîntul brun, pe care explodase prima generaţie de iarbă sălbatică ce începea să înverzească, ni se părea mai moale şi mai elastic

1 Oraş din Elveţia, unde pedestrimea confederaţilor a învins in anul 1386 cavaleria austriacă.

decît o pernă de catifea. încă înainte de domnia francilor el însemnase pentru locuitorii de prin locurile acelea ceea ce însemna şi azi.

Odată cu lăsarea nopţii, glasurile femeilor deveniseră mai sonore ; cei mai bătrîni se retrăseseră, bărbaţii însuraţi se apropiau căutînd locuri ferite ca să bea şi fetele îşi exercitau tot mai hotărit autoritatea, veselindu-se întîi în grupuri separate, pînă se alcătuiră cuplurile care se arătau ori se fereau, după cum îi venea bine fiecăruia. Cînd însă flăcările începură să scadă, cununile de siluete îmbrăţişate se desfăcură şi toată lumea porni în grupuri mai mari sau mai mici către orăşelul unde trompetele şi viorile aşteptau la primărie şi în cîteva cîrciumi.

Mă tot învîrtisem prin mulţime şi acum priveam cu bucurie la văpaia care se stingea treptat şi în jurul căreia, în afară de cîţiva băieţi, mai dansau doar caraghioşii în costume groteşti, pentru că această distracţie nu-i costa nici un ban. In cămăşile lor oar'e fîlfîiau în vînt, cu căciulile înalte de hîrtie, arătau ca nişte vedenii coborîte de pe zidurile cenuşii. Unii îşi numărau banii căpătaţi, alţii încercau să mai scoată din foc cîte o surcică carbonizată ; eu mă uitam mai cu seamă la unul din ei, oare se străduia sâ facă salturile cele mai nebuneşti şi pe care-1 orezusem un tînăr pierde-vară. Numai după ce-şi scoase masca, am văzut că era un omuleţ cărunt care lupta aprig cu o buturugă fumegîndă de pin.

In cele din urmă m-am îndepărtat şi am pornit încet, neştiind încă dacă să mă întorc acasă sau s-o iau spre oraş. Mantia, spada şi arbaleta mă stânjeneau-mai de mult, astfel că le-am luat pe toate sub braţ şi, în timp ce coboram de pe deal grăbind pasul, mă simţeam vioi şi plin de viată de parc-ar fi fost dimineaţa în zori şi abia m-aş fi deşteptat. Şi cu cît umblam mai mult, cu atît mai tare se trezea în mine dorinţa semeaţă de a chefui o dată toată noaptea, dorinţă care se amesteca cu remuş- carea de a o fi părăsit cu atîta uşurinţă pe Anna. îmi închipuiam că

mi s-ar potrivi foarte bine rolul bărbatului care petrece cu drăguţa lui o întreagă noapte de sărbătoare dansînd, bînd şi glumind. Mi-am adus cele mai a- mamice învinuiri pentru că irosisem cu atîta stîngăcie şi lipsă de energie o zi unică şi, plin de vanitate, mi-am închipuit imediat că acelaşi lucru îşi spune şi Anna, că

Po^te nu doarme şi se gindeşte cu dor la mine ; căci se i*cuse ora nouă şi ceva.

Am ajuns pe negindite în tirgul care răsuna de mu-[Zlc]â, şi intrînd într-o sală supraaglomerată, in care se Ţ°teau perechi tinere în floarea virstei, singele meu a Wceput să clocotească tot mai neastîmparat şi tot mai "[e]rbinte ; nu m-am gîndit că am fi fost singurii tinerei °[e] Şaisprezece ani care ar fi apărut în public şi cu atît puţin că întîmolârile pe care le trăisem noi în ziua [ace]ea erau de zece ori *nai frumoase decît desfătările din care se putea înfrupta tineretul gălăgios din sală, nu 5^'am spus nici că ar fi trebuit să mă simt destul de ~°gat şi de fericit cu amintirile mele. Nu vedeam decît [Uc]Uria tinerilor care-şi atinseseră majoratul, a celor lo- Spdiţi şi independenţi, şi mi-am atribuit drepturile lor, fără [s]ă-mi dau cituşi de puţin seama că sîngele meu trufaş s-ar fi potolit pe dată dacă Anna ar fi fost aievea *j[n]gâ mine. Nu-mi face nici o cinste faptul că era nevoie prezenţa ei în came şi oase alături de mine ca să re-^[ev]in modest. Totuşi, cînd verii şi cunoscuţii mei, care £.[re]2useră că m-am pierdut, m-au intîmpinat cu însufle- »[lr]® şi m-au atras în vîrtej, lumina bucuriei m-a orbit, [ai]*i uitat de mine şi de supărarea mea şi am dansat P[e] rînd cu cele trei verişoare. Mă înfierbintam din ce în [Ce] thai tare, dar nu simţeam nici o mulţumire. Plăcerea care, privită în ansamblu, era atît de violentă, mi [56] părea prea lîncedă şi prea searbădă dacă o anali- mai îndeaproape. Toţi ceilalţi tineri străluceau de ycurie, mie insă mi se părea că bucuria lor era un li- ţr[ar] stins în comparaţie cu strălucirea care se deşteptase [ln] imaginaţia mea. Am început să mă învirtesc agitat cîteva încăperi de

lîngă sala unde se bea, pînă mi-au [a]ţinut calea nişte flăcăiandri care beau vin roşu ca pur- P^ra şi cîntau. Dorul meu păru să-şi găsească în sfîrşit [0] ţintă ; am băut vinul cel reoe, a cărui culoare frumoasă ^i'a plăcut foarte mult şi am început să cînt cu patimă, ^rn se isprăvea un cîntec, începeam altul într-un ritm t°t mai grăbit, ridicînd glasul la pasajele mai expresive, [as]tfel că aproape acopeream vocile celorlalţi. Uimiţi că ^temicul de la oraş ştie să bea şi să facă şi mai mult tărăboi decît ei, băieţii nu voiau să se lase mai prejos ; ne întărîtam reciproc, eu cîntăm întruna şi abia la un cîntec de beţie, pe care fiecare l-a cintat pe rînd, am remarcat în momentul unei pauze că verişoarele mele se opriseră în prag, trăgeau cu ochiul şi se uitau cu uimire, admirindu-mi splendoarea. îmi rîdeau, mă amenințau cu degetul fiindcă părăsisem stindardul lor şi-mi cereau să dansez iar cu ele. Dar acum eram un bărbat făcut şi bine văzut printre tovarăşii mei de. băutură, ca pe vremuri, cînd jucasem un timp rolul de fanfaron, şi in clipa cînd unii începură să umble iar după fete, am plecat cu alţi doi băieţandri sălbatici să cutreierăm tîrgul. Braţ la braţ cu aceşti tineri ţărani voinici, am năvălit pe stradă. Ne cinsteam cu cele mai comice expresii, cin- tam şi simţeam plăcerea pe care o dă întâlnirea între firi diferite care petrec împreună.

Dar chiar în a doua casă de dans, în care am intrat, i-am pierdut unul după altul pe noii mei prieteni, deoarece găsiseră ceea ce căutaseră probabil, astfel că, singur dar neobosit, am hoinărit mai departe. Priveam o clipă ici-colo, răspundeam prompt la glumele ce mi se a- dresau, pînă am ajuns într-un local unde. în jurul unei mese mari, rotunde, mai zăboveau patru fraţi milostivi. Doi se lăsaseră păgubaşi şi se făcuseră nevăzuţi, iar cei ce se mai aflau acolo, trecuseră de a doua fază a beţiei şi ajunseră în acea stare de indolenţă care încheie o zi de veselie pentru nişte beţivi experimentaţi, care în a- ceste momente fac glume îndoielnice şi-şi beau vinul de parcă n-ar mai avea nici o valoare pentru ei, cu toate că se feresc să piardă o singură picătură.

La aceeaşi masă şi la oarecare depărtare, şedea Judith căreia, conform tradiţiei, fraţii îi oferiseră un pahar de vin. Părea să se considere absolut izolată în mijlocul serbării, singura ei plăcere fiind să răspundă cu promptitudine la glumele şi vorbele în doi peri ale acestor domni şi să-i ţină la respect, lucru pentru care era nevoie de o iscusinţă şi de o energie remarcabilă. Şedea rezemată de spătarul scaunului şi atitudinea ei manifesta tot indolenţă, iar replicile le rostea cu un calm perfect, în- torcîndu-se pe jumătate spre ei. Călugării Îşi scoaseră bărbile de cîlţi şi-şi spălaseră nasurile boite : doar cel ^ai bătrîn, care poseda un început de chelie şi al cărui [11] as era din naştere roşu ca focul, se mai fălea cu nuanţa lui aprinsă. Era cel mai netrebnic dintre toţi şi văzînd [c]a vreau să-mi văd de drum, mi-a strigat :

— Hei, ţîncule ! încotro ?

M-am oprit şi i-am răspuns :

— Amice ! Ai uitat să-ţi ştergi chinovarul de pe ^as, ca ceilalţi fraţi ! Ţi-o spun ca nu cumva să-ţi mîn- 3eş.ti perna cu roşu !

Rîsetele celorlalţi mă introduseră imediat în simpatica lor societate ; a trebuit să iau loc şi să accept un pahar de vin, apoi mi-au spus :

— Crezi că individul ăsta a mai avut nevoie să-şi dea [a]?i cu roşu pe nas ?

— A făcut o prostie, fireşte ; e ca şi cum ar fi vopsit 'in trandafir, am răspuns eu.

— Şi e mult mai primejdios, adăugă un altul, pentru [c]ă dacă vopseşti în roşu un trandafir înseamnă că vrei [s]â îmbunătăţeşti un lucru ieşit din mîna lui Dumnezeu, §i bunul Dumnezeu te iartă ! dar cînd dai cu roşu un

roşu, înseamnă că-ţi baţi joc de diavol, şi ăsta nu te iartă !

Şi au ţinut-o întruna aşa; apoi s-au legat de chelia respectivului, dar în domeniul ăsta eu am rămas de că- [r]Uţă, fiindcă asupra acestui subiect au făcut vreo două- de glume diferite, stîrnind cele mai caraghioase ima- Sitii, care se întreceau una pe alta prin ineditul şi îndrăzneala lor. Judith rîdea cînd

aceşti pierde-vară s-au Năpustit unul asupra celuilalt iar cînd cel atacat a văzut ªsta, a încercat să se salveze întorcîndu-se împotriva ei. Judith purta o rochie simplă, cafenie şi avea un şal alb Pe piept, care lăsa descoperită o porţiune din gîtul ei superb. Un lanţ delicat era prins în jurul lui şi se pierdea apoi în faldurile şalului. Altă podoabă, în afară de frtimosul ei păr castaniu, nu avea. Pleşuvul clipi din ochi ?i cîntă :

Comoara mea, pe albul tău
gît Un lănţişor galben
coboară,
Adine pe lîngă sinul iău,
In prefăcuta-ţi inimioară !

Judith răspunse repede : "

— Ca să uitaţi de gîtul meu alb, am să vă cînt şi eu un cintec despre ceva alb ! Dar nu-1 cîntă, ci-1 spuse simplu şi melodios :

Ce vreme-amărîtă-i afară !
Luna, fata cea castă de-odinioară,
Pe păcătoşi învechiţi cu ocheade-i măsoară.
Ruşinează-te, Lună !
Deschis-am în noapte fereastra
Şi mersul Lunei am căutat;
Chiar în prag îmi lucea măiastră,
Şi, mînioasă, apă pe lacul alb am turnat.
Ruşinează-te, Lună !

După moartea maică-si, Judith cîştigase cîteva mii de guldeni, jucînd la o loterie din străinătate, pentru că, de plictiseală, se ocupa şi ,cu aşa ceva. Astfel că, mai mult ca oricînd, părea o pradă bună pentru şnapanii mari şi mici ; pleşuvul ceruse diferite împrumuturi, pe care ea i le acordase rîzînd, şi crezuse c-o va putea lua cu asalt, dar fusese respins tot cu rîsete. Cîntecul de mai sus părea însă să facă aluzie la o păţanie neplăcută întîmplată lui cu ocazia peţitului. Pentru că ceilalţi trei se priviră cu ochii scînteietori şi cu o formidabilă discreţie şi, înăbuşindu-şi rîsul, începură să zum- zăie cu jumătate de glas :

Hm ! hm ! hm ! — hm ! hm ! hm ! hm !
Hm ! hm ! — hm ! hm ! hm l

Ritmul acestui zumzăit era atît de seducător încît l-am preluat şi eu, simţindu-mă cuprins de o mîndră beatitudine că puteam cînta împreună cu zeflemiştii: „Hm ! hm ! hm ! hm ! hm ! hm !“ Era linişte, şi în încăperea slab luminată domnea o atmosferă solemnă astfel că am continuat cu solemnă plăcere ciudatele cadenţe. Judith începu să rîdă sonor şi strigă : „Ah, prostovanilor !“ Atunci toţi am izbucnit cu putere „Ha ha ha ! — ha ha ha

Zeflemistul aruncă însă o privire iscoditoare în jur, trase pe furiş o coală de hîrtie ce ieşea din rasa celui mai zgomotos dintre detractorii lui şi citi următorul titlu : *Curiera (Creştinească, foiţă săptămânală conservatoare.* Sarcasmele se revărsară acum asupra celui surprins, a cărui slăbiciune era un conservatorism pe care nu se pricepea nici să-l explice cum trebuie şi nici să-l apere. Era o denumire care căpătase de cîtva timp putere de circulaţie şi începea să cîştige oameni ce bîjbîiseră pînă atunci în incertitudine. Pleşuvul îi ceru conservatorului să spună la ce anume face aluzie cînd susţine că e conservator. Acesta voi să arate că nu ştie de glumă în această privinţă şi, cu un aer serios, ceru să nu se mai discute politică, dar celălalt exclamă :

— Explicaţia trebuie căutată în rai ! Cînd Adam a dat fiecărui animal cîte un nume, a nimerit peste unul care mişca încet din urechi şi spunea că e conservator ; dar fiindcă nu putea găsi nici o justificare, Adam îi spuse : „Tu să te numeşti măgar !“.

Supărat, conservatorul începu să dea la iveală cele mai intime şi mai ciudate motive care se aflau la baza ideii sale fixe şi învinui radicalismul că ar fi acrit vinul şi i-ar fi urcat preţul. Cine mai vrea să bea un pahar de vin dulce şi ieftin, nu-1 poate găsi decît în străvechi cîrciumi izolate, unde se duc tot felul de hoaşte bătrîne ca să se ascundă de lume.

, — Beţi poşirca radicală a faimoşilor voştri cîrciumari politici, strigă el. Eu ţin cu hoaştele !

Cum această învinuire conţinea totuşi o părticică de adevăr, ceilalţi trei se mîniară la rîndul lor, îl acuzară de calomnie şi încercară să-i demonstreze că fără radicalism n-ar mai exista nici un fel de vin, nici bun nici rău ; că el însuşi, în calitate de slujitor al partidului conservator, e o fiinţă cu totul de prisos şi că de la hoaştele lui n-ar putea primi decît o gheată în fund drept vinişor reconfortant, răsplată a prozeliţilor.

Se iscă o luptă înverşunată, în cursul căreia aceşti domni îşi criticară reciproc şi cu asprime principiile, acţiunile şi conducătorii de partid, folosind una după alta expresii, comparaţii şi întorsături de frază pe care
nu le-ar fi întrecut în calitate şi originalitate nici JJQ dramaturg, autor de scene populare. Glumele ţîşneau cu atîta uşurinţă şi cu o iuţeală atît de fulgerătoare din aluziile, cînd adevărate şi juste, cînd doar răutăcioase
— dar totdeauna întemeiate pe anumite situaţii şi caractere — încît nici măcar n-ar fi putut fi aşternute pe hîrtie. E drept că acest turnir n-ar fi putut ajuta la confecţionarea unui articol de fond sau a unei cuvîntări; totuşi se putea vedea cît de usturătoare e critica pe care o exercită în felul său poporul şi cît de mult se înşală acela care, din înaltul tribunei îndemnînd „poporul bun şi cumsecade*[1] să lupte pentru Scopuri echivoce, îşi încarcă vorbele cu un patos prea blînd şi naiv. Pînă şi aspectul exterior, deprinderile şi defectele corporale erau puse în legătură cu vorbele şi faptele oamenilor de vază, în aşa fel încît acestea din urmă păreau doar o consecinţă necesară a primelor ; ai fi zis că în persoana unor oameni din popor lipsiţi de cultură, dar cu imaginaţia bogată, ai dat de cei mai doctrinari fizio- nomişti. Cîte un personaj de frunte era transformat într-o momîie caraghioasă şi înfricoşătoare de ziceai că-] vezi în carne şi oase, şi dacă acesta ar fi auzit pe cineva Juindu-i apărarea s-ar fi considerat umilit.

Capitolul optsprezece

JUDITH

Eram aici într-o lume cu totul alta decît cea din casa Învăţătorului; cu toate acestea m-am simţit imediat In largul meu şi am sorbit expresiile tari şi nemiloase, precum şi ideile ironice şi crude cu aceeaşi evlavie cu care ascultam frazele liniştite şi alese ale tatălui Annei. Mi se părea că eram de fiecare dată altul, rămînînd totuşi mereu acelaşi. Mă bucuram că viaţa întoarce una după alta paginile în faţa mea şi eram mîndru de asta, închipuindu-mi că oamenii aceia veseli mă consideră demn'de societatea lor şi nu ezitau să glumească în pre-■Zenţa mea. Mă gîndeam cu plăcere la învăţător, la seriozitatea şi la cuviinţa cu care aveam de gînd să discut cu el de azi înainte, deşi acum mai ştiam şi altele. Pentru că acum mi se părea important să nu fiu exclus de nicăieri şi să ctiprind totul cu privirea.

Tot discutînd politică, fraţii milostivi îşi recăpătară ■vigoarea, se înviorară şi, deşi trecuse de mult de miezul nopţii, cerură să li se umple din nou sticlele, cînd Ju- •dith se sculă brusc şi spuse :

— Acum, femeile şi băieţii tineri trebuie să se ducă acasă ! Nu vii şi dumneata, vere, că avem acelaşi drum ?

Am acceptat, dar am spus că mai întîi trebuia să văd pe unde sînt rudele mele care, probabil, aveau să vină şi ele cu noi.

— Or fi plecat, răspunse Judith, e tîrziu ; dacă nu rn-aş fi bizuit pe tovărăşia dumitale, demult aş fi plecat Şi eu.

— Oho ! exclamară chefliii, dar ce, nu sîntem şi noi Pt-aid. ? O să te conducem cu toţii! Ca să nu se poată ^Pune că Judith n-are însoţitori pe alese !

Se ridicară în picioare, dar nu uitară să dea pe gît şi vinul adus în ultimul moment, în timp ce Judith îmi făcea semn, apoi, odată ajunşi în antreu, îmi spuse:

— Las că-i ducem noi de nas pe păgînii ăştia patru!

Cînd am ieşit în stradă, am văzut că sala în care rămăseseră verii şi verişoarele mele era cufundată în întuneric şi cîţivsf îmi confirmară că plecaseră acasă. A trebuit deci s-o urmez pe Judith cînd, luînd-o pe o străduţă lăturalnică întunecoasă, m-a scos la aer liber şi am apucat-o pe nişte drumuri de ţară, pînă pe şosea, astfel că am cîştigat un avans şi i-am auzit pe cei patru strigînd în urma noastră. Ne grăbeam, aşa că mergeam la mică distanţă unul de celălalt; mă ţineam rezervat înapoi, dar urechea mea nu pierdea nici un sunet făcut de paşii apăsaţi şi totuşi uşori ai lui Judith şi ascultam cu lăcomie foşnetul lin al rochiei sale. Noaptea era întunecoasă, dar feminitatea, siguranţa şi plenitudinea care se desprindeau din fiecare amănunt al fiinţei ei aveau asupra mea un efect îmbătător. Trăgeam mereu cu ochiul spre ea, ca un călător înfricoşat, însoţit de un spirit al cîmpiei. Şi după cum acel călător cuprins de teamă chemă religia în ajutor împotriva teribilului său tovarăş de drum, aşa am purtat şi eu în minte, cît timp a durat drumul acela plin de ispite, certitudinea discreţiei şi a infailibilităţii. Judith vorbea despre bărbaţi rîzînd de ei; îmi povesti fără stînjeneală prostiile pe care le făcuse unul din ei şi mă întrebă dacă Luna nu e cumva o veche zeiţă a lumii. In orice caz, aşa bănuise ea citind cîn- tecul acela într-o carte. Se şi potrivise pentru trîntor. Apoi mă întrebă pe neaşteptate de ce devenisem atît de arogant, de ce nu-i mai dădeam atenţie de atîta amar de vreme, şi de ce nu-i mai făcusem nici o vizită ? An* încercat să mă scuz menţionînd lipsa totală de relaţii între ea şi familia unchiului meu, ceea ee însemna că eticheta nu mă obliga s-o văd.

— Aiurea ! spuse ea. Eşti şi vărul meu şi ai dreptul să vii să mă vezi cînd vrei! Erai atunci atît de tînăr şi ţineai atît de mult la mine... Mie tot îmi mai

eşti puţin drag ; dar acum ai o drăguţă pe care o iubeşti şi crezi că nu mai ai voie să te uiţi la nici o altă femeie !

— Eu, o drăguţă ? am întrebat şi cînd ea şi-a repetat afirmaţia şi a numit-o pe Anna, am negat cu cea mai mare hotărîre. Pe nesimţite, ajunsesem aproape de -sat, unde se mai auzeau încă multe glasuri şi unde mai erau tineri care umblau pe uliţe ; Judith dorea să-i «vite şi, deşi aş fi putut să-mi văd liniştit de drum, n-am opus nici o rezistenţă şi am urmat-o fără voie cînd iti-a prins de mînă şi cînd, strecurîndu-se printre garduri vii şi printre ziduri, m-a condus prin locuri întunecoase şi întortocheate, ca să ajungem nevăzuţi la ea acasă.

îşi vînduse pămîntul şi păstrase numai o livadă fru- itioasă lîngă casa în care locuia absolut singură. Vinul _ Pe cape-1 băusem îmi sporea surescitarea în timp ce ne furişam pe cărările înguste şi cînd, ajunşi la casa ei, Judith spuse : „Hai înăuntru, vreau să fac şi o cafea !“ am intrat, iar cînd ea a zăvorit bine uşa, inima a început să-mi bată cuprinsă de o teamă nelămurită, deşi mă bucuram şi eram mindru de aventură, hotărît s-o întreprind cu cinste, dar şi cu îndrăzneală. La Anna nu mă glndeam deloc, sîngele răscolit îmi întuneca imaginea «i şi nu îngăduia să strălucească decît steaua mîndriei Riele ; căci, dacă judec bine lucrurile, voiam doar să-mi Pun la încercare statornicia. Trebuie să mărturisesc însă că, în fond, era vorba de un sentiment romantic al datoriei, care mă îndemna să nu evit nici o experienţă importantă. De altfel, surescitarea aceea înfricoşătoare dispăru de îndată ce Judith făcu lumină-şi aprinse un foc care începu să ardă vesel. Şedeam lîngă plită şi fle- câream bucuros cu ea şi, tot privindu-i obrazul luminat de foc, îmi închipuiam cu mîndrie că mă puteam juca cu pericolul, visîndu-mă cu doi ani în urmă, cînd îi în\ pleteam şi-i despleteam părul. In timp ce cafeaua fierbea cu zgomot, Judith se duse în cameră ca să-şi scoată Şalul şi să-şi dezbrace rochia de sărbătoare,

apoi se în**toarse** într-un jupon alb, cu braţele goale şi cu umerii de o frumuseţe orbitoare, răsărind prin pînza albă ca ®eaua. Mi-am pierdut iar cumpătul şi abia încetul cu facetul,. privind-o mereu, ochii mei aprinşi s-au potolit graţie liniştitei armonii *A* acestor fonne. O mai văzusem

o dată sau de două ori aşa, dnd se îmbrăca, dar atunci eram un băieţaş şi nu mă prea lua in seamă şi, deşi acum priveam cu alţi ochi dedt atonei, umerii aceia de zăpadă păreau să-şi fi păstrat perfecţiunea. Mişcările lui Judith erau atît de sigure şi de libere încît siguranţa şi libertatea lor mi se transmiseră şi mie.

Cînd cafeaua fu gata, o duse In cameră, se aşeză lîngă mine şi, deschizînd cartea' de rugăciuni pe care o adusese în acelaşi timp, îmi spuse :

— Vezi, mai am încă toate miale desene pe care mi le-ai făcut!

Am privit unul după altul fleacurile acelea copilăreşti şi liniile nesigure de atunci mi s-au părut foarte ciudate, ca nişte semne uitate din vremuri pierdute în neant. Am rămas uimit în faţa acestor abisuri de uitare, care. se aştern între perioadele de scurtă durată ale tinereţii şi am privit îngîndurat foiţele acelea. Pînă şi scrisul, cu care notasem nişte maxime, era cu totul altul, era scrisul din anii de şcoală. Liniile şovăitoare mă priveau cu tristeţe ; Judith examina şi ea un timp în linişte desenul la care mă uitam eu, apoi deodată mă privî ţintă în ochi şi, petredndu-şi braţele In jurul gî- tului meu, spuse :

— Ai rămas acelaşi! La ce te gîndeşti acum ?

— Nu ştiu ! am răspuns.

— Ştii, continuă ea, că-mi vine să te înghit cînd stai aşa pierdut pe gînduri! şi mă strfnse mai tare, în timp ce eu răspundeam :

— De ce ?

— Nici eu nu înţeleg prea bine ; dar oamenii sînt atît de plicticoşi, că eşti adesea îneîntat să te poţi gîndi la altceva ; şi eu aş vrea să pot face asta, dar nu ştiu prea multe şi mă gîndesc mereu la acelaşi lucru, deşi mi se învîrtesc prin cap şi altele, necunoscute ; cînd te văd privind aşa în gol, am impresia că te gîndeşti la ceea. ce mi-ar face plăcere să mă gîndesc şi eu. Îmi spun totdeauna că trebuie să fie atît de bine să poţi hoinări pfnă departe cu gîndurile tale intine !

Aşa ceva nu auzisem încă niciodată ; îmi dădeam bine seama că Judith se înşela acordîndu-mi prea mult credit cînd vorbea de gîndurile mele intime şi, adînc ruşinat, am roşit. Mi-am spus că roşeaţa de pe obrajii mei arzători trebuie să ardă umărul alb de care mă sprijineam. Totuşi am sorbit cu lăcomie şi cuvînt cu cuvînt această dulce măgulire, în timp ce ochii mei se opriseră la nivelul sinilor ei, care se întrezăreau, liniştiţi şi curaţi din pînza proaspătă, strălucind în imediata apropiere a privirilor mele ca o patrie veşnică a fericirii. Judith nu ştia, sau cel puţin nu ştia bine, că la pieptul ei puteam sta liniştit şi cuminte, trist şi totuşi fericit. Mă simţeam cu totul în afara timpului ; eram la fel de bătrîni sau la fel de tineri în clipa aceea şi inima îmi spunea că puteam sorbi cu anticipaţie linişte pentru toate suferinţele şi toată truda ce aveau să vină- Da, clipa aceea părea să conţină cu atîta plenitudine propria-i justificare, încît nici nu m-am speriat cînd răsfoind cartea de rugăciuni, Judith a scos o coală de hîrtie împăturită, a desfăcut-o, mi-a ţinut-o în faţa ochilor şi după multă gîndire, am recunoscut în ea scriso- rica de dragoste adresată Annei şi încredinţată odată, cu ani în urmă, apelor rîului.

— Mai negi şi-acum că fetiţa asta e drăguţa ta ? întrebă Judith şi, pentru a doua oară, am negat în joacă, declarînd că era vorba de o copilărie de mult uitată.

In clipa aceea, în faţa casei au răsunat voci, pe care le-am recunoscut a fi ale fraţilor milostivi. Judith a stins imediat lumina şi am rămas în întuneric ; totuşi cei de-afară cereau să li se dea drumul în casă, strigînd :

— Deschide, frumoaso, şi dă-ne o ceaşcă de cafea fierbinte ! O să ne purtăm ca nişte domni şi o să mai schimbăm cîte o vorbă înţeleaptă ! Deschide, vrem să ne scoatem pîrleala că ne-ai dus de nas ; sîntem în noaptea carnavalului, nu-i nici o primejdie dacă ospătezi odată pe cei mai vestiţi cheflii din regiune !

Dar noi nu făceam nici o mişcare ; picături grele de ploaie începură să bată în geamuri, un fulger se

zări şi în depărtare tunetul bubui puternic de parcă am fi fost în mai sau iunie. Pentru a o îndupleca pe Juditb cei patru începură să cînte cu făţarnică grijă şi cît puteau de frumos un cîntec pe patru voci şi atenţia cu care cîntau dădea într-adevăr vocilor lor o vibraţie de emoţie. Dar cum nid asta nu le folosi la nimic, începură să înjure, după care unul se urcă pe spalier apropiindu-se •de fereastră, ca să privească în odaia întunecată. I-am văzut bine gluga ascuţită pe care şi-o trăsese pe cap ; în clipa aceea un fulger lumină brusc odaia, şi spionul putu s-o recunoască pe Judith după juponul ei alb.

— Vrăjitoarea asta afurisită e trează şi stă la masă ! strigă el în surdină spre cei de jos ; un altul spuse :

— Lasă-mă să văd şi eu !

Dar pe cînd cei doi schimbau locurile şi în odaie se făcuse iar întuneric, Judith se repezi spre pat, apucă pătura albă de pe el şi o aruncă pe scaun, după care mă trase încet spre patul care nu era vizibil de la fereastră. De data asta, cînd al doilea fulger, şi mai puternic, lumină în întregime camera, individul, care-şi îndreptase spre scaun ochii, asemenea unei carabine cu două ţevi, spuse :

— Nu e ea, e numai o pînză albă ; serviciul de cafea e pe masă şi cartea de rugăciuni alături. Te pomeneşti că drăcoaica e mai cucernică decît s-ar fi crezut !

Judith însă îmi şopti la ureche :

— Nemernicul ăsta te-ar fi văzut cu siguranţă dacă am fi rămas acolo !

Dar ploaia care curgea cu găleata, fulgerele şi tunetele alungară spionul de la geam ; i-am auzit pe cei patru scuturîndu-şi rasele apoi luînd-o la fugă în toate direcţiile ca să-şi caute un adăpost prin sat, fiindcă toţi locuiau departe. Nu-i mai auzeam, dar am mai rămas o vreme nemişcaţi pe pat ascultînd zgomotul furtunii, . care făcea să se cutremure căsuţa, astfel încît nu-mi puteam deosebi propriul meu tremur uşor. Am îmbrăţişat-o pe Judith numai pentru a opri acest fior pşnibil şi am sărutat-o pe

gură ; ea mi-a răspuns cu hotărîre şi cu înflăcărare, apoi însă mi-ia desfăcut braţele de pe gîtul ei şi a spus :

— Fericirea e fericire, şi nu există decît o *singură* fericire, dar nu pot să te ţin mai departe aici dacă nu vrei să mărturiseşti că tu şi fata învăţătorului vă iubiţi ! Pentru că numai minciuna atrage după ea toate relele !

Nu m-am mai stăpînit şi am început să-i spun toată povestea de la început pînă la sfîrşit, tot ce se întîmplase între Anna şi mine, făcînd o legătură între descrierea elocventă a fiinţei ei cu sentimentele pe care le nutream pentru ea. Am povestit exact şi ceea ce se petrecuse în ziua aceea şi m-am plîns de chinul pricinuit de rezerva şi sfiala care reapăreau totdeauna între noi. După ce am tot povestit şi m-am jeluit aşa multă vreme, Judith m-a întrebat fără să răspundă lamentărilor mele : [1]

— Şi ce părere ai de prezenţa ta la mine în clipa asta ? Complet zăpăcit şi ruşinat am tăcut căutîndu-mi cuvintele, apoi în cele din urmă am răspuns cu sfială :

-r- Păi tu mi-ai spus să vin !

— Desigur, răspunse ea, dar ai fi urmat orice altă. femeie drăguţă care te-ar fi îmbiat ? Ia gîndeşte-te !

M-am gîndit într-adevăr şi am spus apoi foarte hotărît :

— Nu, pe nici una !

— Va să zică ţii totuşi puţin la mine ? continuă ea.

Mă aflam acum în .cea mai mare încurcătură ; îmi dădeam prea bine seama că, răspunzînd afirmativ la această întrebare, ar fi însemnat să comit pentru prima oară un adevărat act de infidelitate ; totuşi, cinstit vorbind, îmi era cu atît mai imposibil să scot din mine un „nu“. în cele din urmă, n-am mai avut încotro şi am spus :

— Da, dar nu cum ţin la Anna !

— Atunci cum ?

Am îmbrăţişat-o cu patimă şi, în timp ce o mîngîian» şi o alintam în toate felurile, am

continuat :

— Vezi tu ! De dragul Annei aş fi în stare să îndur orice, să ascult de orice gest al ei ; de dragul ei aş vrea să fiu curajos şi cinstit, să fiu un om cu desăvîrşire curat şi fără ascunzişuri pentru ca să poată privi prin

mine ca printr-un cristal; să nu fac nimic fără să mă gîndesc la dînsa, să trăiesc veşnic sufleteşte alături de ea, chiar dacă, începînd de azi ar trebui să n-o mai văd niciodată ! Toate astea nu le-aş putea face pentru tine !
Şi totuşi te iubesc din toată inima şi dacă drept dovadă, mirai cere să te las să-mi împlînţi un cuţit în piept, aş răţnîne nemişcat în clipa asta şi aş lăsa să-mi curgă sîngele liniştit în poala ta !

M-am speriat imediat de cuvintele pe care le rostisem şi am descoperit că nu erau deloc exagerate, ci în perfectă concordanţă cu sentimentul pe care, fără să ştiu, îl purtasem totdeauna în mine pentru Judith.

Deodată mi-am întrerupt mîngîif.rile, i-am cuprins obrazul cu mîna şi am simţit imediat o lacrimă. Judith oftă şi spuse :

— Ce să fac cu sîngele tău ! Doamne ! Nici un bărbat n-a dorit să-mi arate că e curajos, cinstit şi sincer şi totuşi iubesc adevărul ca pe miBe însumi !

întristat am spus :

— Dar eu n-aş putea fi pentru tine nici un adevărat amant şi nici un soţ !

— Vai, ştiu prea bine asta şi nici prin cap nu-mi trece ! răspunse ea. Vreau să-ţi spun ce trebuie să crezi despre mine ! Te-am chemat aici în primul rînd pentru că voiam să dau iar sărutări unui bărbat — asta am să şi fac imediat — şi tu eşti foarte nimerit pentru aşa ceva. în al doilea rînd, am vrut să-ţi dau o lecţie, fiindcă eşti un băieţaş îngîmfat şi, în al treilea rînd, cum n-am pe altcineva la îndemînă e e bucurie pentru mine să iubesc bărbatul care se ascunde încă în tine, după cum încă de pe cînd erai copil, îmi plăcea să te privesc !

Apoi Judith mă cuprinse în braţe şi începu să mă sărute, de mă trecură fierbinţelile şi numai ca să domolesc arşiţa din mine, a trebuit să-i prind gura umedă şi s-o sărut şi eu. Cînd o sărutam pe Anna mi se părea că gura mea atinge un trandafir, acum sărutam însă o gură fierbinte, materială şi răsuflarea tainică, îmbălsămată a unei femei frumoase şi

sănătoase pătrundea din plin în mine. Diferenţa asta era atît de sensibilă că, în toiul unor sărutări înflăcărate, steaua Annei răsări în faţa ochilor mei, chiar în clipa cînd Judith şoptea mai mult pentru sine :

— Te mai gîndeşti la drăguţa ta ?

— Da, am răspuns, şi acum plec! şi am vrut să mă depărtez de ea.

— Du-te ! spuse ea zîmbind, dar îşi desprinse braţele moi şi goale cu o mişcare atît de ciudată, încît sim- ţindu-mă liber, am avut impresia că sînt săgetat de o durere ascuţită. Mă pregăteam tocmai să mă cufund din nou în îmbrăţişarea ei, cînd Judith sări în sus, mă mai sărută o dată, apoi mă respinse şoptind :

— Acum şterge-o, e timpul să te duci acasă !

Ruşinat, mi-am căutat pălăria şi am luat-o la sănătoasa, astfel că ea a început să rîdă cu hohote şi abia s-a putut ţine după mine ca să-mi deschidă uşa.

— Stai, şopti ea, în clipa cînd mă pregăteam s-o iau la fugă, ieşi pe sus, prin livadă şi pe urmă ocoleşte puţin prin sat! şi veni cu mine în grădină, sumar îmbrăcată cum era, deşi ploua şi bătea vîntul şi cerul îşi deschisese băierile. Lîngă gard se opri şi spuse : Ascultă ! în casa mea nu intră niciodată un bărbat, tu eşti primul pe care-1 sărut după multă vreme ! Abia acum doresc să-ţi păstrez cu adevărat credinţa, nu mă-ntreba de ce, trebuie să dovedesc ceva pentru mult timp şi-mi face plăcere să fie aşa. In schimb, îţi cer ori de cîte ori eşti în sat, să vii la mine noaptea şi pe ascuns ziua şi faţă de oameni să facem aşa de parcă abia ne-am putea suporta. Iţi promit că nu vei regreta niciodată. Pe lumea asta lucrurile nu merg aşa cum crezi tu, poate că nici chiar cu Anna ; odată şi odată ai să vezi tu singur că-i aşa. Iţi spun doar că mai tîrziu ai să fii bucuros cînd ai să vii la mine !

— N-am să mai vin niciodată ! am exclamat cu oarecare violenţă.

— Pst! Nu aşa de tare, spuse ea, apoi mă privi cu atita seriozitate, încît, în ciuda întunericului şi a furtunii am văzut cum îi străluceau ochii. Judith

continuă : Dacă nu-mi promiţi solemn şi dacă nu-mi dai cuvîntul de onoare că ai să mai vii, atunci te duc înapoi în casă, te iau la mine ! Ţi-o jur pe Dumnezeu !

Nici prin minte nu mi-a trecut să rîd de această ameninţare sau să-mi bat joc de ea ; ba chiar am promis pe loc că am să mai viu, am bătut palma cu Judith şi **mi-am** luat tălpăşiţa.

Alergam fără să ştiu încotro, pentru că ploaia care curgea şiroaie îmi făcea bine. Am ieşit curînd din sat, am ajuns pe un deal şi am mers mai departe pe creasta lui. Mijea de ziuă şi zorile răspîndeau o lumină slabă prin furtună ; îmi aduceam cele mai mari învinuiri, mă simţeam plin de căinţă, şi cînd, deodată, la picioarele mele, am zărit micul lac şi casa învăţătorului, pe care cu greu le puteam distinge prin vălul cenuşiu al ploii şi al zorilor, m-am aruncat sleit la pămînt şi am izbucnit jnlnic în plîns.

Ploaia continua să şiroiască peste mine, rafalele de **vînt treceau** şuierînd prin văzduh şi urlau cumplit prin**tre copaci,** iar eu plîngeam ca un copil. învinuiri nu-mi **aduceam** decît mie, nici prin minte nu-mi trecea s-o **învinuiesc** pe Judith. Mă simţeam sfîşiat în două, aş fi **vrut să mă** ascund de Anna la Judith şi de Judith la **Anna. Am** jurat să nu mă mai duc la Judith, să calc jurămîntul pe care i-1 dădusem, pentru că simţeam o milă nemărginită pentru Anna, pe care o ştiam în clipa aceea dormind atît de liniştită în valea cenuşie şi umedă de la picioarele mele. în cele din urmă m-am ridicat şi am coborît iar spre sat; fumul urca din hornuri şi se înălţa în smocuri splendide prin ploaie. îmi revenisem puţin şi mă întrebam ce pretext pentru lipsa mea nocturnă să găsesc faţă de familia unchiului meu, gîndin- du-mă să spun că rătăcisem şi că bătusem drumurile toată noaptea. Pentru prima oară din anii critici ai copilăriei, eram nevoit să mint iarăşi pentru un anumit scop. De multă vreme nu mai ştiam ce e minciuna şi descoperirea asta îmi dădu impresia că eram izgonit dintr-o grădină frumoasă, unde fusesem un timp musafir.

C u p r i n s

PARTEA ÎNTÎI

Capitolul tntii Elogia obirşiei .....(
Capitolul doi Tata şi mama.....13
Capitolul trei Copilăria. Prime noţiuni de teologie. Banca > de la şcoală.....23
Capitolul patru Laudă lui Dumnezeu şi mamei. Despre rugăciune 31
Capitolul cinci Meretlein ... . 38 Capitolul şase Tot deşire bunul Dumnezeu. Doamna Margret şi oamenii ei.....45
Capitolul şapte Tot despre doamna Margret.....53
Capitolul opt. O poznă copilărească.....66
Capitolul nouă Zori de zi în şcoală.....70
Capitolul zece Copilul se joacă.....77
Capitolul unsprezece Poveşti despre teatru. Gretchen şi macacul.....84
Capitolul doisprezece Familia de cititori. Vremea minciunilor 94 Capitolul treisprezece începuturile vieţii de soldat Fac datorii cam devreme.....103
Ca>pitolul paisprezece Lăudăros, plin de datorii şi filistin printre copii.....114
Capitolul cincisprezece Pace şl linişte. Primul duşman şi prăbuşirea lui..... 122
Capitolul şaisprezece învăţători nepricepuţi şi elevi răi 131
Capitolul şaptesprezece Refugiu la mama natură . . 140
Capitelul optsprezece Rubedeniile.....140
Capitolul nouăsprezece Viaţi nouă.....153
Capitolul douăzeci Presimţirea unei vocaţii.....101
Capitolul douăzeci şi unu Idilă duminicală. învăţătorul şi copila sa.....IM

PARTEA A DOUA

CapitoluUntii Alegerea unei profesiuni. Mama şi sfetnicii ei 1S2
Capitolul doi Judith şi Anna.....188
Capitolul trei Romanţa fasolei.....195
Capitolul patru Dansul morţilor.....204
Capitolul cinci începe munca : Habersaat şi şcoala sa 212
Capitolul şase Şarlatanul..... 226
Capitolul şapte Zăpăceala continuă.....234
Capitolul opt. Iarăşi primăvară.....240
Capitolul nouă Război cu filozofii şi cu fetele 257
Capitolul zece Judecata din chioşc.....264
Capitolul unsprezece Chinurile credinţei.....272
Capitolul doisprezece Ziua confirmării.....2SG
Capitolul treisprezece Carnavalul.....295
Capitolul paisprezece Wilhelm Tell.....30:!
Capitolul cincisprezece Discuţii în jurul mesei 310
Capitolul şaisprezece Pe înserate. Berta de Brunnek 322
Capitolul şaptesprezece Fraţii milostivi.....329
Capitolul optsprezece Judith.....338

[2] Serbări animate de prietenia dintre popoare.

3 - c. 13

[1] Autorul se referă la legenda despre cei trei bărbaţi din *Vechiul Testament* care. la cererea lui Nabucadnezar. au refuzat să se închine idolilor şi au fost aruncaţi în foc, de unde au ieşit nevătămaţi.

[1] Sacîz, folosit pe vremuri pentru producerea fulgerelor în teatru.

* Replică aflată in prelucrarea lui Schiller după. drama Iul Shakespeare.

[1] Nimfă a Rinului.

[1] *Jakob* Philipp *Hackert* (1737—1807) — pictor peisagist; biografia sa a fost publicată de Goethe. care a trăit la Dresda.

[2] *Johan Christian Reinhardt* (1761—1847) — pictor peisagist t *Claude Lorrain* (1600—1682) — pictor şi gravor francez, unul din maeştrii francezi ai peisajului.

[1] *Sfinta Cecilia* — patroana muzicii.

[1] Cramă renumită din Leipzig, amintită în *Faust* de Goethe.